T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ İLE DIŞ POLİTİKASI ARASINDAKİ UYUMUN ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

UĞUR ÇELİK

2021

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ İLE DIŞ POLİTİKASI ARASINDAKİ UYUMUN ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

UĞUR ÇELİK

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ FATİH BAYRAM

2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı: Uğur Çelik

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Danışmanın Ünvanı Adı Soyadı: Dr. Öğretim Üyesi Fatih Bayram

İMZA SAYFASI

Uğur Çelik tarafından hazırlanan 'Geçmişten Günümüze Amerikan Klasik Jeopolitik Teorileri İle Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi' başlıklı bu doktora tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim/bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**İMZA**
Tez Danışmanı:	
[Dr. Öğretim Üyesi Fatih Bayram]	.....
Kurumu: Medeniyet Üniversitesi	
Üyeler:	
[Prof. Dr. Lütfullah Karaman]	.....
Kurumu: Medeniyet Üniversitesi	
[Prof. Dr. Mehmet Akif Okur]	.....
Kurumu: Yıldız Teknik Üniversitesi	
[Prof. Dr. Ali Resul Usul]	.....
Kurumu: Medipol Üniversitesi	
[Doç. Dr. Mert Sunar]	.....
Kurumu: Medeniyet Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 07/ 06/ 2021

ÖN SÖZ

Uluslararası sistemde devletler geçmişte olduğu gibi bugün de kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu noktada devlet adamları, akademisyenler, askerler ve pek tabii ki milletler kendi ülkelerinin çıkarları doğrultusunda çalışmaktadırlar. Çıkarlar söz konusu olduğunda; bir ülkenin en hayati çıkarının kendi sınırlarının korunması olduğu görülecektir.

Öyleyse küreselleşme etkisiyle ortaya çıkan "jeopolitika öldü mü?" sorusunun ne kadar gereksiz bir soru olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü sınır kavramı var olduğu sürece, coğrafya uluslararası ilişkilerde en temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıktığı müddetçe jeopolitikanın ölümünden behsetmek zordur. Tabii ki jeopolitika ve sınır ilişkisinde sınır son aşamayı temsil etmektedir. Yoksa jeopolitika sınır ötesi politikaların hayata geçirilmesini ve mümkün olduğunca sorunların uzakta çözülmesini de salık verir.

Bugün uluslararası ilişkiler üzerine konuşulduğunda sürekli coğrafyaya atıf yapılır. "Güç, Atlantik'ten Pasifik'e kaydı", "Doğu Akdeniz'de, Hazar Denizi'nde enerji kaynakları bulundu", "Türkiye, Suriye sınırları içerisinde askeri harekât düzenledi" gibi ifadeler aslında coğrafya merkezli, diğer jeopolitik unsurlarda da yaşanan değişimi anlatmak için kullanılır. Bu noktada Ruslar da, Çinliler de, Amerikalılar da jeopolitika eksenli eylemler içerisine girmektedir. Kuşkusuz bu milletler içerisinde tarihi olarak en başarılı milletlerin başında Amerikalılar gelmektedir. İşte bu sebeple çağa uygun olarak, kendisini düzenli olarak revize edebilen ABD'nin tarihsel süreçte hangi teorileri hayata geçirdiğini analiz ederek, jeopolitika literatürüne katkı sağlamak ve gelecekte üretilecek jeopolitik teorilere kaynak olması noktasında bu tez kaleme alınmıştır.

Bu çerçevede ABD'nin 200 yıllık serüveni jeopolitik teori ve pratik ilişkisi bağlamında mümkün olduğunca detaylı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Tabi gerek teori, gerekse de dış politika uygulamaları bağlamında uzun bir tarihi süreçten bahsedilmektedir. Bu noktada bu tez yukarıdan bir göz edasıyla genel portreyi göz önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamlı tezin yazım süreci de doğal olarak epey uzun ve yorucu oldu. Bu zorlu süreçte; gerek okumalar, gerekse de yazım aşamalarında üzerimde pek çok insanın emeğinin olduğunu da belirtmek isterim. Bu sebeple ilk olarak yazım sürecinde manevi desteğini benden hiç esirgemeyen kıymetli dostlarım Özgür Parlak'a, İsmail Üstünel'e, Halil İbrahim Altundağ'a ve tabii ki sabırla bu süreci tamamlamamı sağlayan değerli aile fertlerime çok teşekkür ederim.

Tezin yazım sürecinde maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Dr. A. Selami Çalışkan'a da bana katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Bunun dışında tezimin çok daha kaliteli bir hal alması için akademik anlamda da pek çok kişinin emeğinin üzerimde olduğunu belirtmem gerekir. Prof. Dr. İrfan Kaya Ülger, Prof. Dr. Ali Resul Usul ve Prof. Dr. M. Akif Okur'a kıymetli vakitlerini ayırıp, değerli görüşlerini benimle paylaştıkları için bu vesile ile çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Lütfullah Karaman ve Doç. Dr. Mert Sunar hocalarıma da tez izleme komitesi süresince tezimle alakalı olarak yaptıkları faydalı ve yapıcı eleştirilenden dolayı ayrıca teşekkür ediyorum. Son olarak bana özgür bir çalışma ortamı sunan, önemli tespitleri ve değerlendirmeleri ile tezimin şekillenmesinde ve daha iyi bir hal almasında son derece önemli katkıları bulunan kıymetli hocam Dr. Fatih Bayram'a tüm katkılarından dolayı sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ İLE DIŞ POLİTİKASI ARASINDAKİ UYUMUN ANALİZİ

Çelik, Uğur

Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı,

Danışman: Dr. Öğr. Ü. Fatih Bayram

Mayıs, 2021. 339 Sayfa

Bu araştırma geçmişten günümüze kadar Amerikan klasik jeopolitik teorileri ile dış politikası arasındaki uyumu analiz etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışma ikili bir sisteme sahip bulunmaktadır: Teori ve Pratik. Bu kapsamda tarihsel bir süreç analizi de olan bu çalışmada tüm bölümlerde teori-pratik sıralaması takip edilmiştir.

İlk olarak Monroe Doktrini ve ABD'nin 1800'lü yıllarda izlemiş olduğu dış politika incelendi. Daha sonra ise A. T. Mahan tarafından ortaya koyulan Deniz Hâkimiyet teorisi ve 1890 sonrası ABD dış politikasının analizi yapıldı. Theodore Roosevelt dönemi bu teorinin hâkim olduğu ana dönem olarak kabul edilmiştir. Bir başka bölümün konusu ise Nicholas Spykman tarafından ileri sürülen "Kenar Kuşak" teorisi ve onun dış politika yansımaları üzerinedir. Bu teorinin kapsamı ise Soğuk Savaş yılları ile sınırlıdır. Çalışmanın son bölümünde ise "Tarihin Sonu" tezi, "Küreselleşme" jeopolitiği, "Medeniyetler Çatışması" tezlerine eleştirel jeopolitik ekseninde kısaca değinildikten sonra "Entegre Olmayan Boşluk", "Büyük Satranç Tahtası" teorileri jeopolitik bağlamda analiz edilmiştir. Amerikan dış politikası bağlamında 200 yıllık bir süreci kapsayan tüm bu bölümlerde jeopolitik teorilerin baskın gücü görülmüştür. Monroe Doktrini ile bölgesel düzeyde egemen olan ABD, Mahan ile okyanuslara açılmış ve Soğuk Savaş döneminde başat iki güçten biri olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise tek hegemon güç olan ABD pek çok jeopolitik anlayışı hayata geçirmiştir. Bugün ise jeopolitik değerlendirmeler ışığında gücü gerilemekte olsa da çok kutuplu bir uluslararası sistemin başat güçlerinden biri olmaya devam etmektedir. Amerikan jeopolitik teorilerinin Amerikan dış politikası ile uyum içinde olduğu ve ABD'nin jeopolitikadan önemli ölçüde faydalandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitika, Amerikan Jeopolitik Teorileri, Jeopolitik-Dış Politika ilişkisi, Monroe Doktrini, Güncel Jeopolitik

ABSTRACT

ANALYSIS OF HARMONY BETWEEN AMERICAN CLASSIC GEOPOLITICAL THEORIES AND FOREIGN POLICY FROM PAST TO PRESENT

Çelik, Uğur

Doctoral Thesis, Institute of Social Sciences, Program of International Relations

Advisor: Dr. Fatih Bayram

May, 2021. 339 Page

This research has been written to analyze the harmony between American classic geopolitical theories and foreign policy from past to present. The work has a dual system: Theory and Practice. In this study, which is also a historical process analysis, the theory-practice order was followed in all chapters.

First, the Monroe Doctrine and the foreign policy followed by the USA in the 1800s were examined. Later, the theory of Naval Sovereignty put forward by A. T. Mahan and the analysis of US foreign policy after 1890 were made. The Theodore Roosevelt era is the main period that this theory dominated. The subject of another chapter is on the "Side Belt" theory put forward by Nicholas Spykman and its foreign policy implications. The scope of this theory is limited to the Cold War years. In the last part of the study, "The End of History" thesis, "Globalization" Geopolitics, "Clash of Civilizations" theses were briefly addressed in the critical geopolitical axis, and the theories of "Unintegrated Space" and "The Great Chess Throne" were analyzed in geopolitical context. When all sections are examined, we can see that there is a harmony between classical geopolitical theories and foreign policy in the 200-year history of American foreign policy. Dominating the regional level with the Monroe Doctrine, the United States opened to the oceans with Mahan and became one of the two dominant powers during the Cold War. In the post-Cold War period, the USA, which was the only hegemonic power, implemented many geopolitical approaches. Today, although its strength is declining in the light of geopolitical evaluations, it continues to be the dominant forces of a multi-polar international system. İt can be possibly argued that, it has been seen that American geopolitical theories are in harmony with American foreign policy and that the USA has benefited from geopolitical theories to certain extent.

Keywords: Geopolitics, American Geopolitical Theories, Geopolitics-Foreign Policy relationship, Monroe Doctrine, Current Geopolitics

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM ..... **İ**

İMZA SAYFASI ..... **İİ**

ÖN SÖZ ..... **İV**

ÖZET ..... **Vİ**

ABSTRACT ..... **Vİİ**

İÇİNDEKİLER ..... **Vİİİ**

KISALTMALAR ..... **Vİİİ**

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **X**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I **10**

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE JEOPOLİTİKANIN GELİŞİM SÜRECİ, KAVRAMSAL ANALİZİ VE SABİT VE DEĞİŞKEN UNSURLARI **10**

1.1. JEOPOLİTİKANIN TARİHSEL GELİŞİMİ **10**

1.2. JEOPOLİTİKA KAVRAMI, TEORİK UNSURLARI (SABİT VE DEĞİŞKEN UNSURLAR) **15**

1.2.1. Jopolitikanın Tanımsal Muğlaklığı 15

1.2.2. Jeopolitiğin Sabit Unsuru: Coğrafya 20

1.2.3. Jeopolitikanın Değişken (Beşeri) Unsurları: Kültürel, Ekonomik, Askeri, Teknolojik ve Politik Unsur 22

1.2.4. Zaman Unsuru 25

BÖLÜM II **28**

II. JEOPOLİTİKANIN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDEKİ YERİ VE DÜNYADAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİ ÖRNEKLERİ **28**

2.1. Uluslararası İlişkilerde Jeopolitikanın Yeri **28**

2.2. Klasik Jeopolitiğe Eleştriel Bakış: Eleştirel Jeopolitik **36**

2. 3. Dünyadan Klasik Jeopolitik Teori Örnekleri **48**

2.3. 1. İngiliz Jeopolitik Ekolü ve Halford Mackinder 48

2.3.2. Alman Jeopolitik Ekolü: Kjellen, Ratzel, Haushofer ve Hitler 53

2.3.2.1. Friedrich Ratzel 54
2.3.2.2. Rudolf Kjellen 57
2.3.2.3. Karl Haushofer ve Adolf Hitler 59
2.3.3. Rus Jeopolitik Ekolü: Klasik ve Yeni Avrasyacılar 63
2.3.3.1. 19.Yüzyıl Rus Jeopolitik Çalışmaları 63
2.3.3.2. Klasik Avrasyacılık 65
2.3.3.3. Yeni Avrasyacılık: Alexander Dugin 66

BÖLÜM III 72

3. AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ İLE DIŞ POLİTİKASI ARASINDAKİ UYUMUN ANALİZİ 72

3.1. BÖLGESEL JEOPOLİTİK: MONROE DOKTRİNİ 73
3.1.1. Doktrinin Mimarı: James Monroe 73
3.1.2. "Monroe Doktrini Öncesi ve İlan Edildiği Süreçte Amerika'nın Jeopolitik Durumu . 79
3.1.3. Monroe Doktrini'nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar) 82
3.1.3.1. Sabit Unsur: Coğrafya ve Jeopolitik Kimlik 83
3.1.3.2. Monroe Doktrini'nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Politik, Ekonomi, Askeri, Teknoloji ve Ulaşım Unsuru) 88
3.1.3.2.1. Politik Unsur: Cumhuriyetçilik ve Monarşi Karşıtlığı 88
3.1.3.2.2. Ekonomik Unsur 92
3.1.3.2.3. Askeri Unsur: Ulusal Güvenlik ve Bağımsızlık 94
3.1.3.2.4. Teknoloji ve Ulaşım Unsuru 98
3.1.4. "Monroe Doktrini" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi 100

3.2. DENİZ HÂKİMİYET TEORİSİ: A. THAYER MAHAN 118
3.2.1 Deniz Jeopoliğinin Mimarı: Alfred Thayer Mahan 119
3.2.2. "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar) 123
3.2.2.1. Deniz Hâkimiyet Jeopolitiğinin Sabit Unsurları: Coğrafya, Kimlik ve Kültür ... 124
3.2.2.1.1. Coğrafya 124
3.2.2.1.2. Jeopolitik Kimlik ve Kültürel Unsur 133
3.2.2.2. "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Demografik, Teknolojik, Politik, Ekonomik ve Askeri Unsur) 135
3.2.2.2.1. Demografik ve Teknolojik Unsur 135
3.2.2.2.2 Politik Unsur 137
3.2.2.2.3. Ekonomik Unsur 138
3.2.2.2.4. Askeri Unsur 141
3.2.3. "Deniz Hâkimiyet Teorisi" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi 147

3.3. SOĞUK SAVAŞ JEOPOLİTİĞİ: KENAR KUŞAK TEORİSİ - NİCHOLAS J. SPYKMAN 169
3.3.1 Kenar Kuşak Jeopoliğinin Mimarı: Nicholas J. Spykman 171
3.3.2. "Kenar Kuşak Teorisi"nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar) 173
3.3.2.1. "Kenar Kuşak Teorisi"nin Sabit Jeopolitik Unsuru Coğrafyanın Analizi (Haritalar, Topografya, Sınırlar, İklim ve ABD'nin Uluslararası Konumu) 174
3.3.2.1.1. Coğrafi Büyüklük 175
3.3.2.1.2. Topografya ve İklim 176
3.3.2.1.3. Konum ve Sınırlar 179
3.3.2.1.4. ABD'nin Uluslararası Konumu 181
3.3.2.2. "Kenar Kuşak Teorisi"nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Jeopolitik Kimlik ve Kültür, Teknolojik, Politik, Ekonomik ve Askeri Unsur) 188
3.3.2.2.1. Jeopolitik Kimlik, Kültürel ve Politik Unsurlar 188
3.3.2.2.2.Teknolojik Unsur 190
3.3.2.2.3. Ekonomik Unsur 190
3.3.2.2.4. Askeri Unsur 193
3.3.3. "Kenar Kuşak Teorisi" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi 197

3.4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ: ENTEGRE OLMAYAN BOŞLUK, BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI 224
3.4.1. "Entegre Olmayan Boşluk" Jeopolitiği: Mimarı (Thomas Barnett), Sabit ve Değişken Kaynakları 236
3.4.2. Büyük Satranç Tahtası; Mimarı, Sabit ve Değişken Unsurları 240
3.4.2.1. Büyük Satranç Tahtası Stratejisinin Sabit ve Değişken Unsurları: Atlantik Merkezli Kara-Deniz Jeopolitiği ve Ekonomik, Askeri, Siyasi Unsurlar 241
3.4.3. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Jeopolitika ile Uyumu: Büyük Satranç Tahtası'nda Güç Kayması, Rusya'nın Yayılmacılığı, Çin ve Uzak Doğu Sorunsalı 246

SONUÇ 277

KAYNAKÇA 291

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşil Devletleri

ANZUS: Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Antlaşması

BBC: British Broadcasting Corporation - Britanya Yayın Kuruluşu

CIA: Central Intelligence Agency - Merkezi İstihbarat Teşkilatı

CDC: Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri

CSTO: Collective Security Treaty Organization - Kollektif Güvenlik Anlaşması Organizasyonu

COMECON: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

DP: Demokrat Parti

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DW: Deutsche Welle

FBI: Federal Bureau of Investigation - Federal Soruşturma Bürosu

FPRI: Foreign Policy Resarch Institü - Dış Politika Araştırma Enstitüsü

GATT: Gümrük Tarifeleri Birliği Anlaşması

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYH: Gayri Safi Milli Hâsıla

IFR: International Federation of Robotics – Uluslararası Robotik Federasyonu

IMDB: Internet Movie Database – İnternet Film Veritabanı

NATO: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NSC-68: Amerikan Ulusal Güvenlik Belgesi

NWC: Naval War College - Deniz Harp Okulu

PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat – Demokratik Birlik Partisi

Rand Corparation: Research ANd Development – Araştırma ve Geliştirme Kuruluşu

SEATO: Southeast Asia Treaty Organization - Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

WB: World Bank - Dünya Bankası

WTO: World Trade Organization - Dünya Ticaret Örgütü

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eleştirel Jeopolitiğin Üç Formu, Popoüler, Pratik, Formal Jeopolitik … 44

Tablo 1. Amerikan Savaş Gemilerinde Yıllara Göre Yaşanan Değişim (1892–1909)……... 165

Harita 1. Miller Projeksiyonu, Batı Yarımküre Merkezli Harita …… 182

Harita 2. Pentagon'un Yeni Haritası, Entegre Olmayan Boşluk …….238

GİRİŞ

Coğrafya ve politika kelimelerinin birleşiminden meydana gelen jeopolitika kavramı üzerine pek çok tanımlama bulunmaktadır. Anlam ve içeriği her geçen gün genişleyen bu kavrama ilişkin net ifadeler kullanmak da bu sebeple çok zordur. Ancak gerçek olan şu ki; jeopolitika zaman – mekân – insan faktörlerinin bir araya gelmesiyle oluşur. Zaman geçmiş tecrübeler, bugün yaşanılanlar ve geleceğe yönelik ön görüler noktasında jeopolitika içerisinde önemli bir yere sahiptir. İnsan faktörü ise güç unsurlarını harekete geçiren aktör olarak tanımlama içerisinde yer almaktadır. Mekân ise doğrudan kavramın merkezini ve zamana ve güç unsurlarına şekil veren faktör olarak tarif edilebilir. Tabi bu tanımlamada yer alan insan faktörü jeopolitiğin devletler düzeyinde kullanımından önce de coğrafi merkezli yaşam biçimi bağlamda belirleyici konumundadır. Zira insanın mekâna göre hayatını dizayn etmesi, bulunulan yerin iklimine, verimliliğine göre gerektiğinde göç etmesi aslında yakın dönemdeki sistemsel yaklaşım şeklinde olmasa da jeopolitik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Ancak burada esas önemli olan husus insandan ziyade devlet ve onun güç unsurlarıdır. Yani insan unsurunun yerini söz konusu mesele sistemsel düzeyde jeopolitik yaklaşım olduğunda devletin ve onun güç unsurlarının alışıdır. Güç unsurlarını ise genel anlamda siyasi unsur, ekonomik unsur, demografik unsur, kültürel unsur, askeri ve teknolojik unsur olarak kategorilere ayırmak mümkündür. Bu çerçevede jeopolitika; zaman - mekân ve güç unsurlarının koordinasyonundan oluşan ve devlet politikalarının belirlenmesinde son derece etkili olma potansiyeline sahip bir yaklaşım ya da teori üretme biçimi olarak da değerlendirilebilir. Kavramın bugünkü anladığımız manada doğuşunun ise 1800'lü yıllarda başladığı belirtilebilir. Bu tez kapsamında ilk bölümün konusunu da genel anlamda jeopolitiğin bu gelişim süreci oluşturmaktadır.

İlk bölümde incelenecek konular arasında jeopolitika kavramının tanımına dair tartışmalar, jeopolitiğin gelişim süreci ve uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki konumu yer almaktadır. Bu noktada ilk olarak altı çizilmesi gereken husus, her ne kadar insanın mekân ile ilişkisinin tarihi çok eskilere dayanıyor olsa da, bugün anlaşıldığı manada jeopolitika kavramının esasen büyük bir geçmişinin olmadığıdır.

İbn-i Haldun'a ait olan "Coğrafya kaderdir." ifadesi özellikle uluslararası sıkıntıların baş gösterdiği dönemlerde sıklıkla duyulmaktadır. Esasen bu ifade insanların, toplumların ve jeopolitik yaklaşımlar ekseninde devletlerin mekânın ruhuna ve özelliklerine uygun hareket etmesi gerektiğini ifade eden önemli cümlelerden biri olarak görülebilir. Nitekim insanların iklimler dolayısıyla göç etmeleri, mağaralara sığınmaları, yerleşik hayata geçip, toprak mülkiyeti ve sınır kavramlarını oluşturmaları da esasen mekâna yani coğrafyaya aidiyetin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. İşte bu noktada jeopolitik ister bilimsel bir yaklaşım, isterse de teori olarak kabul edilsin, devletlere yol gösterici olarak ortaya çıkabilmektedir. Özellikle ulus devletlerin uluslararası sistem içinde ortaya çıkmasının ardından toprak-ulus/millet ikilileri ayrılmaz parçalar haline gelmiştir. 19.yüzyıl bu manada jeopolitika kavramının da bugünkü manada anlaşılan şekline kadar gelecek sürecin doğuşu anlamına gelmektedir. Bu açıdan bu tezde jeopolitiğin gelişim süreci ve sabit ve değişken unsurları ilk bölümde analiz edilecektir. Jeopolitik unsurlar olarak ise klasik jeopolitiğin kabul ettiği sabit unsurlar olarak zaman-mekan/coğrafya, değişken unsurlar olarak ise ekonomi, politika, kültür, teknoloji, askeri unsurlar üzerinde durulacaktır. Yine bu bölümde jeopolitiğin teorileşme sürecinde jeopolitik kimlik, jeopolitik öteki ve jeopolitik bütünlük gibi kavramlara da açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Tezin ikinci bölümde ise irdelenecek olan konu jeopolitiğin uluslararası ilişkiler alanındaki konumu üzerine olacaktır. Bu bölümde jeopolitiğin disiplinler arası durumu, realist ve eleştirel teoriler içerisindeki konumu üzerinde durulacak ve özellikle tezin ana konusunu teşkil eden Amerikan jeopolitik yaklaşımlarının temelini temsil ettiği iddia edilen klasik jeopolitik yaklaşıma yönelik eleştirel jeopolitiğin eleştirileri de tartışılacaktır. Jeopolitikaya dair yapılan genel girişin ardından ikinci bölümde klasik jeopolitik teorilere farklı devletlerden örmekler de bu bölümde analiz edilecektir. Bunların başında İngilizler, Almanlar ve Ruslar

gelmektedir. Özellikle Almanların jeopolitikaya katkı ve zararları da bu bölümün konusu olacaktır. Keza İngilizlerin Mackinder ile kara-deniz ayrımına dayanan jeopolitik yaklaşımı ve ortaya koyulan haritanın detaylı bir analizi de bu bölümde yapılmaya çalışılacaktır. Kısaca değinmek gerekirse İngilizler adına bu bölümde "Kara Hâkimiyet Teorisi", Ruslar adına ise "Klasik ve Yeni Avrasyacılık" ekolü üzerine değerlendirmelere yer verilecektir. Almanlar özelinde ise Rudolf Kjellen, Friedrich Ratzel, Karl Haushofer ve Adolf Hitler üzerinden yayılmacı Alman jeopolitik anlayışı analiz edilecek ve özellikle jeopolitika bilimine verdiği zararları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu noktada klasik jeopolitiğe yönelik eleştirileri ile dikkat çeken Fransız jeopolitik anlayışına da bu bölümde eleştirel jeopolitik çerçevesinde ksıaca yer verilecektir. Bu kapsamda ikinci bölümde klasik jeopolitik teoriler bağlamında örneklere de yer verildikten sonra özellikle II. Dünya Savaşı sonrası süreçte jeopolitik teori ve yaklaşımlar üzerinde uluslararası sistemde ortaya çıkan olumsuz algı üzerine de kısa bir tartışma yürütülecektir.

Jeopolitikaya dair kavramsal ve tarihsel genel bir girişin ardından üçüncü bölümde Amerikan jeopolitik teorilerinin analizine başlanılacaktır. Bu bölümün ilk kısmı ilk jeopolitik teori olarak tanımlanabilecek Monroe Doktrini'ne dair tespitleri içermektedir. Tabi bu noktada tezin en özgün yanlarından bir tanesini bu alanın oluşturduğunun altını çizmek gerekmektedir. Zira "Monroe Doktrini" uluslararası çalışmalarda jeopolitik teoriler içerisinde pek fazla anılmamaktadır. Bu sebeple ilk olarak "Monroe Doktrini jeopolitik teori midir?" sorusuna yanıt bulmaya çalışılacaktır. Bu noktada en önemli husus jeopolitik unsurlar bağlamında doktrinin bir jeopolitik teori niteliği taşıyıp taşımadığı meselesidir. Öncelikle tez boyunca takip edilecek, klasik jeopolitik yaklaşım ekseninde yöntem açısından Monroe Doktrini'nin merkezinde coğrafyanın yer alması gerekmektedir. Bu açıdan Amerika kıtasını hedefleyen doktrinin bu ihtiyacı karşıladığını söylemek gerekir. Zira Monroe Doktrini Amerikan dış politikası bağlamında bölgesel bir jeopolitik teori olarak tanımlanabilir. Diğer jeopolitik unsurlar bağlamında da Monroe Doktrini'nin herhangi bir jeopolitik teoriden geri kalır yanının olmadığını da açıkça belirtmek gerekir. Bu noktada; "Jeopolitik kimlik nedir?" "Jeopolitik öteki kimdir?" "Hedeflenen coğrafya neresidir?" "Jeopolitiğin siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik unsularında ne gibi hedefler ortaya konmaktadır?" sorularına yanıt verilmesi

gerekmektedir. Monroe Doktrini bu sorulara açık ve net bir şekilde yanıtlar da sunabilmektedir. Jeopolitik kimlik "Amerika Amerikalılarındır" söyleminde gün yüzüne çıkarken, jeopolitik öteki Amerika kıtasında bulunmasına izin verilmeyen Fransa, İspanya, İngiltere gibi Avrupalı güçler olarak tarif edilmektedir. Bu açıdan mücadelenin temel aktörünün İspanyollar olduğu rahatlıkla görülebilecektir. Çünkü İspanyollar yalnızca Kuzey Amerika değil, Güney Amerika'da da etkin olan en önemli millettir o dönemde. Tüm Amerika kıtasını hedefleyen Monroe Doktrini'nin mücadele şeklinde ise jeopolitiğin tüm unsurlarına ait ayrıntıları görmek son derece mümkündür. Bu manada doktrin; siyasi unsur olarak cumhuriyetçiliği savunmakta, ekonomik anlamda üretime odaklanmakta, kültürel unsur bağlamında kişi hak ve özgürlüklerini merkeze alan ve başka kültürlerin tahakkümünü reddeden bir görüntü çizmektedir. Teknolojiye dair de özellikle iletişim ve ulaşım alanında hedefler yine yedi sayfalık doktrinde yer almaktadır. Mimarı olarak doğrudan Başkan James Monroe'nin kontrolünde olan doktrinin hayata geçirilmesi adına da bir engeli bulunmamaktadır ve bu da teori-pratik analizini mümkün kılmaktadır. Yani eleştirel jeopolitiğin altını ısrarla çizdiği; klasik jeopolitiğin devlet adamları tarafından ileri sürülmesi ve objektiflikten uzak olması meselesinin Monroe Doktrini bağlamında geçerliliği olduğu söylenebilir. Bu da doğal olarak Monroe Doktrini'nin de klasik jeopolitik yaklaşımlar içerisinde anılması gerektiğine dair argümanlardan biri olarak ileri sürülebilecektir. Klasik jeopolitiğe yönelik eleştirilerde yer alan dış politikanın meşrulaştırılması bu noktada da karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan tezde ilk olarak teoriler, ardından ise dış politika uygulamaları arasındaki uyum analiz edilmeye çalışılacaktır. Nitekim üçüncü bölümün ilk başlığı olan Monroe Doktrini'nin ikinci kısmında bu noktaya odaklanılmış ve Monroe Doktrini'nin dış politika çıktıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu teori ve pratik sıralaması tezin sonuna kadar uygulanacak olan yöntem olması hasebiyle de son derece önemli olacaktır.

Monroe Doktrini yukarıda da ifade edildiği üzere tüm Amerika kıtasını kapsayan bir jeopolitik teori olarak görülebilmektedir. Bu noktada ABD'nin özellikle 1823 yılından önce de teorinin hedeflediği coğrafyaya yönelik genişleme stratejisi izlediği söylenebilse de, doktrinin bu genişlemeyi meşrulaştırıcı bir etkisinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu açıdan 1823 sonrası yıllarda ABD'nin Kuzey Amerika kıtasında ciddi bir genişleme içerisine girdiğini ve jeopolitik ötekileri olan

Avrupalı devletleri bu kıtadan temizlemek için gerektiğinde savaştığını söylemek gerekir. Hatta pek çok Amerikan Başkanı'nın Monroe Doktrini'ne ilerleyen yıllarda da atıf yaptığı görülecektir. Jeopolitik öteki ile mücadele noktasında siyasal ve kültürel savunuları sebebiyle Güney Amerika kıtasında da bir uyanışa sebep olan Amerika'nın aynı zamanda kendisine yönelik bir sempati oluşturduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Yine bunlara ek olarak ABD genişlemesinin aynı zamanda gerek yer altı - yer üstü gerekse de genişlemenin getirdiği topraklar sebebiyle ekonomik anlamda büyük kazançlar getirdiği söylenebilir. Kısacası bugünkü ABD jeopolitik bütünlüğünün oluşmasında meşrulaştırıcı ve her daim ileri sürülen belgelerden biri olarak Monroe Doktrini'nin jeopolitik bir yaklaşımı temsil ettiği ve ABD dış politikası bağlamında önemli bir belge olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan tezin ilgili bölümü bu jeopolitik yaklaşımı ve sonuçlarını sunmayı amaçlayacaktır.

Üçüncü bölümün bir diğer başlığında ise Monroe Doktrini'nin bıraktığı yerden jeopolitik olarak devam eden bir süreci temsil eden A. Thayer Mahan ve onun jeopolitik teorisi "Deniz Hâkimiyet Teorisi" üzerine olacaktır. Mahan'ın kişiliğinin ve devlet ile ilişkisinin analizi ile başlayacak olan bu bölümde Roosevelt üzerindeki etkisine de değinilecektir. Deniz- Kara jeopolitiğinin en önemli temsilcilerinin başında gelen Mahan; ABD'ye has jeopolitik bir teori üretmesi sebebiyle önemli bir kişidir. Ona göre; Monroe Doktrini'nin sağladığı avantajlar sebebiyle iki okyanuslu bir devlet hüviyetine kavuşan ABD'nin uygulaması gereken yaklaşım denizci jeopolitiktir. Böyle bir metodun izlenmesinde zaman unsurunun etkisi son derece fazladır, zira Mahan jeopolitik tespitlerini yaparken tarihi analiz üzerinden yapmaktadır. Onun bu konuda örnek aldığı millet ise İngilizlerdir. Mahan, Birleşik Krallık tecrübesinin benzerini ABD için kurgulamak istemektedir. Bu anlayışa uygun olarak jeopolitik kimlik olarak denizci kimliği, jeopolitik öteki olarak ise o dönem denizlerde üstünlük için yatırımlar yapan Almanya ve Japonya'yı konumlandırmaktadır. Bu noktada Japonya onun için daha önemli bir tehdittir. ABD'nin denizcilik sayesinde askeri unsur bağlamında fethinin zor olduğunu, okyanuslara açılma noktasında ekonomik anlamda büyük avantajlara sahip olduğunu belirten Mahan, özellikle ABD için Karayipler ve Orta Amerika bölgesinin büyük öneme sahip olduğunun altını çizmektedir. Mahan'a göre bu bölgeler ABD'nin her

daim kontrolü altında olmalıdır. Gerek ekonomik, gerekse de askeri amaçlarla Orta Amerika bölümünde bir de kanal inşasını zorunlu gören Mahan bu noktada Panama Kanalı projesinin de öncülerinden birisidir. Onun en büyük şansı ise Deniz Harp Okulu'nda asistanlık da yapan Theodore Roosevelt olacaktır. Başkanlık süresince ikili arasındaki ilişkinin kesilmemiş olması son derece önemlidir. Nitekim Roosevelt'in politikalarına da bakıldığında; ABD'nin denizci kimliğinin ön plana çıkarıldığı, iki okyanusun da aktif bir şekilde kullanıldığı, Karayipler ve Orta Amerika'da bulunan ülkelere yönelik siyasette Mahan'ın çizgisinden gittiği görülecektir. Bu dönem ABD'nin Dominik, Haiti, Filipinler gibi ülkelerde özellikle aktif siyaset izlediğinin altı çizilmelidir. Bu siyasetin bir amacı da ABD'yi Uzakdoğu'da etkin bir aktör konumuna getirmek ve küresel güç olma noktasında yolunu açmaktır. Panama Kanalı'nın açılması da bu dönemde gerçekleşirken, Roosevelt döneminde Büyük Beyaz Filo'nun dünya turu Mahan etkisinin en güzel göstergesi olarak ortaya çıkacaktır. Özetle üçüncü bölümün ikinci kısmında Mahan'a ait "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin ABD dış politikasına etkisinin analizi detaylı bir şekilde sunulmaya çalışılacak ve bir sonraki teorinin mimarı olan Nicholas Spykman'a geçiş yapılacaktır.

Monroe Doktrini ile bölgesel, Mahan ile denizlere açılarak küresel güç olma yolunda hızlı adımlarla ilerleyen ABD'nin 1945 yılı sonrasında dünyadaki iki büyük güçten biri olduğu görülecektir. Bu noktada önemli olan husus ise ABD'nin bu dönemde nasıl bir jeopolitik anlayışı ortaya koyacağıdır. Bu noktada karşımıza Nicholas Spykman ve onun "Kenar Kuşak Teorisi" çıkmaktadır. Peki, Soğuk Savaşı görmemiş olan birisi o dönemin stratejilerini ne kadar belirleyebilirdi? Aslında bu sorunun cevabı jeopolitikada saklıdır. Çünkü jeopolitika bir yerde kâhinlik, fütüristlik özelliğini de bünyesinde barındıran, geleceğe dönük tespitlerde bulunan bir teori üretme sürecidir. İyi bir jeopolitikçi çoğu zaman tüm jeopolitik unsurların analizini dikkatle yapar ve öngörülerde bulunur. Spykman de bu noktada ABD merkezli bir dünyanın haritasını kullanarak geleceğe yönelik ABD'nin izlemesi gereken politikaların ne olduğu üzerinde durmuştur. Yanıldığı pek çok nokta elbette mevcuttur. Ancak buna rağmen onun Mackinder haritasından hareketle önemli bir stratejinin mimarı olduğunu söylemek gerekmektedir. Mackinder, Rusya topraklarını içine alan coğrafyaya "Heartland" (Kalpgah) tabirini kullanmıştı. Oysa Spykman için

Mackinder'in ikinci önemde gördüğü "İnner Crescent" (İç Hilal) kısmı yani onun tabiriyle "Rimland" (Kenar Kuşak) birincil öneme sahip coğrafyadır. Bu noktada II. Dünya Savaşı döneminde rakipleri olan Almanya ve Japonya'yı jeopolitik öteki olarak konumlandıran Spykman, demokrasi savunusunu yapmakta ve faşizm ve benzer ideolojilerle mücadeleyi zorunlu görmektedir. Bu noktada içeride uyum anlamında Spykman'ın ideolojinin önemine vurgu yaptığı görülürken, Amerikan kimliği ve onun kültürel yapısının da savunulduğunu söyleyebiliriz. Komünizm ile mücadele süresince de onun ideoloji ve kimlik konusundaki yaklaşımı ABD'de istikrarlı bir biçimde uygulanacaktır. Uluslararası ilişkiler ve jeopolitiğin coğrafi unsuru bağlamında; onun temel hedefi, Avrasya'da güç dengesinin korunması ve bir gücün eline bu coğrafyanın geçmesinin engellenmesidir. O Japonlar ve Almanlardan endişeleniyordu, ancak Avrasya'nın Rusların ele geçmesi de onun için kabul edilemez bir durumdu. II. Dünya Savaşı yıllarında müttefik olan ABD-Rusya tablosu içerisinde jeopolitik tespitlerini yapan Spykman'ın Rusları jeopolitik öteki olarak tanımlamamasını anlayışla karşılamak gerekmektedir. Nitekim onun Avrasya'nın bir gücün kontrolüne girmemesi gerektiği ve bu uğurda ABD'nin her türlü girişimi yapması gerektiği anlayışında millet fark etmiyordu: Ruslar, Almanlar ya da Japonlar… Spykman jeopolitik teorisinde siyasi unsur olarak Amerikan demokrasinin faşizm ile mücadelesini, kültürel unsur olarak Amerikan değerlerini, ekonomik ve askeri unsur bağlamında ise Avrasya bölgesinin kontrolünü detaylı bir şekilde analiz etmiş ve hatta yakın coğrafyalarda bulunan yer altı kaynaklarının öneminden dahi bahsetmiştir. İlgili kısımda üzerinde durulacak hususlar jeopolitik unsurların analizi olurken, daha önceki Amerikan jeopolitik teorilerinde yapıldığı üzere; ilgili kısmın son kısmında "Kenar Kuşak" teorisinin dış politikadaki yansımaları derinlemesine analiz edilecektir. Bu kısımda ABD başkanlarının yaklaşımları, Marshall yardımları, Truman Doktrini, Kenar Kuşak alanında yaşanan değişimler ve ABD politikaları, Çevreleme Stratejisi ve Kenar Kuşak Teorisi arasındaki uyum tartışılacaktır. Bu dönemin dış politikası dikkatle incelendiğinde; ABD'nin tam olarak Spykman'ın işaret ettiği coğrafyalarda aktif bir siyaset izlediği görülecektir. Spykman'ın ileriye dönük tahminlerinden bir tanesi de Çin'in yükselecek olması ve ABD'ye yönelik bir tehdit oluşturabileceğine dairdi. Bu da Soğuk Savaş sonrası dönemde onun jeopolitik yaklaşımını doğrulayan noktalardan

biri olarak bugün hala karşımızda durmaktadır. Buraya kadar olan süreçten de anlaşılacağı üzere Spykman'ın Kenar Kuşak teorisi II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar geçen süreyi kapsayacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde hem Amerikan dış politikasında hem de jeopolitik yaklaşımlarda bir değişimin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu kapsamda eleştirel jeopolitik söylemler etkinliğini artırırken Amerikan dış politikasında da tek kutuplu sisteme uygun olarak "Tarihin Sonu" ve "Küreselleşme" bağlamında jeopolitik yaklaşımlar ileri sürülmüştür. İlerleyen yıllarda kültürü ve medeniyeti merkeze alan "Medeniyetler Çatışması" da esasen bir pek çok akademisyen tarafından jeopolitik yaklaşım olarak dikkate alınacaktır. Ancak her ne kadar bu yaklaşımlar doğrudan jeopolitik teoriler içerisinde anılsa da klasik jeopolitik içinde anılıp anılmaması gerektiği bugün hala tartışma konusudur. Zira "Tarihin Sonu" tezi ve küreselleşmenin daha çok liberal paradigma içinde anıldığı, Medeniyetler Çatışması ise her ne kadar realist ve çatışmacı bir yaklaşımı sergilese de kültür ve medeniyeti merkeze alışı dolayısıyla klasik jeopolitik içerisinde anılması tartışma konusu olabilmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde Brzezinski'nin ileri sürdüğü "Büyük Satranç Tahtası" tezi ile Thomas Barnett'in "Entegre Olmayan Boşluk" tezi bu noktada klasik jeopolitiğin ruhuna uygun yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan üçüncü bölümün son kısmında bu iki jeopolitik yaklaşıma da kısaca değinmekte fayda olacaktır.

Böylece Amerikan dış politikasına etki ettiği düşünülen ve özellikle klasik jeopolitik içerisinde anılabilecek üç ana teorinin ve Soğuk Savaş sonrası süreç çerçevesinde bazı teorilerin Amerikan dış politikası ile uyum içerisinde olup olmadığı ortaya konulacaktır. Uluslararası ilişkiler içerisinde ağırlıklı olarak realist paradigma içerisinde anılabilecek olan klasik jeopolitik yaklaşımlar arasında tarihsel anlamda bir süreklilik bulunmaktadır. Üstelik bu yaklaşımların pek çok ortak özelliği bulunmaktadır. Birincisi eleştirel jeopolitiğin işaret ettiği bir biçimde objektiflikten uzak oluşudur. Bu noktada eleştirel jeopolitiğin devlet adamları, entellektüellerin politik amaçlarla, izlenen ya da izlenecek dış politikayı meşrulaştırmak adına klasik jeopolitiğin kullanıldığı argümanı bu noktada doğru görünmektedir. Zira Monroe ve John Adams'ın kaleme aldıkları ve uyguladıkları Monroe Doktrini doğrudan devlet

düzeyinde teorileşmiş ve uygulamaya konulmuştur, yine Mahan doğrudan bir Albay ve entelektüel olarak kimliği ile devlette uzun yıllar görev yapmış birisi olarak kendi teorisini ileri sürmüştür. Spykman ise dış politika alanında bir bilim adamı, entelektüel olarak teorisini ileri sürmüştür. Bunlara ek olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan teorilerin sahipleri Brzezinski ve Thomas Barnett'in de devlet düzeyinde öenmli görevler üstlendiğinin altı çizilmelidir. Görüldüğü üzere burada bahsedilen jeopolitikçilerin tümü doğrudan eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolikte egemen olduğunu savunduğu sınıflardan insanlardır. Keza her biri Amerika merkezli haritalandırma-senaryo sürecine girerek de klasik jeopolitiğin ruhunu yansıtmıştır. Monroe Amerika kıtasını kapsayan bir haritalandırma, Mahan okyanusları hedef alan bir haritalandırma ve Spykman de Kenar Kuşak üzerinden Amerikan çıkarlarını savunmayı amaçlamışlardır. Brzezinski ve Barnett ise özelilkle Avrasya coğrafyasında etkin ABD senaryosunu ileri sürmüştür. Bu jeopoitik teorilerin hepsi doğrudan güç ve çıkar odaklı olması hasebiyle realist yaklaşımı yansıtmaktadır. Yani tüm klasik jeopolitik teorilerin ABD'nin ulusal çıkarları ve gücün elde edilmesi noktasında realist yaklaşımları bünyesinde barındırdığı, uluslararası alanı çatışmacı olarak gördüğü ifade edilebilir. Bu çerçevede eleştirel jeopolitik yaklaşımların eleştirileri her ne kadar geçerli argümanları bünyesinde barındırsa da, tarihsel süreç dikkatle analiz edildiğinde Amerikan dış politikası ile klasik jeopolitik teorileri arasında ciddi bir uyum olduğu görülecektir.

BÖLÜM I

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE JEOPOLİTİKANIN GELİŞİM SÜRECİ, KAVRAMSAL ANALİZİ VE SABİT VE DEĞİŞKEN UNSURLARI

1.1. JEOPOLİTİKANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Jeopolitikanın devletler düzeyinde teroik manada kullanılır olması her ne kadar 19.yüzyıla rastlasa da insanoğlunun ilk çağlardan itibaren jeopolitik bir yaklaşım ile varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Jeopolitik yaklaşıma dair düşüncelerin eserlerde ve yaşam pratiğinde ortaya çıkışı da bu bağlamda çok eskilere dayanmaktadır. Elbette bu dönemler için ifade edilen jeopolitik yaklaşım ile 19.yüzyılda ortaya çıkan devletlerin kullandığı manada sistematik jeopolitik arasında ciddi fark bulunmaktadır. Bu zamana kadar insanın jeopolitika çerçevesinde değerlendirilebilecek davranışı genellikle günlük yaşam pratikleri ile ilgili idi.

Bu açıdan var olduğu andan itibaren insanın mekân ile ilişkisinin başladığını belirtmek gerekir. İnsanlar, topluluklar, kavimler, milletler; göç, istila, kıtlık ve benzeri nedenlerle tarihin akışı içinde bir coğrafya parçasını kendilerine yurt edinmişlerdir. Hatta öyle ki; bazı kavimler var olduklarından bu yana aynı coğrafyada yaşamaktadırlar. (Tarakçı, 2003: 1) Bu jeopolitiğin günlük yaşam pratiklerindeki önemini göstermesi açısından önemlidir.

Jeopolitiğin eserlerde ortaya çıkması hususuna bakıldığında da köklerinin çok eskilere gittiği rahatlıkla söylenebilir. Örneğin; jeopolitik bağlamda coğrafya-insan ve coğrafya-devlet ilişkisine dair eserlerin, Batı'da Eski Yunan dönemine kadar gittiği görülmektedir. Mesela, Eski Yunanlılarda Herodot; toplum ile coğrafya

arasındaki ilişkileri incelemiş, devletin arazisi ile olan ilişkilerini ve organizasyon biçimini coğrafi nedenlerle anlatmıştır. Yine Sezar da, coğrafi unsurların engelleyici nitelikte olduğunu görmüş, coğrafi unsurların ülkelerin genişlemelerine etkisiyle ilgili olarak "Notlar ve İç Savaş Üzerine" adlı eseri yazmıştır. İlerleyen zamanlarda Fransız düşünür Montesquieu da hükümet şekillerini, toprağın kısırlılık ve bereketlilik nitelikleriyle açıklamaya çalışmış, beşeri, siyasi değişmeler ve faaliyetlerle ilgilenmiş bölgelerin sahip olduğu iklimin, insanların karakterine tesir ettiğini belirtmiştir. Bunlara ek olarak, birbiriyle ticaret yapan ülkelerden birinin diğerine bağımlı olacağını da belirtmiştir."(Gün, 2006: 20)

Montesquieu yukarıda ifade edilen ekonomik boyutun ötesinde, insanların bulunduğu mekânda görülen iklim ile insan davranışları arasında da bir ilişki kurmaktadır. Ona göre; "soğuk iklimde yaşayanlar, ılıman iklimde yaşayanlardan daha ahlaklıdırlar, ılıman iklimde yaşayanların bu iklimin bazı özelliklerini benimseyerek daha değişken bir karakter yapısına sahip olduklarını iddia etmektedir. Benzer şekilde ona göre; sıcak iklim insanları zayıf karakterli yapar, bu nedenle sıcak iklime sahip bölgelerde kölelik düzeni daha çok gelişmiştir."(Montesquieu, 2014: 309)

Batı'da jeopolitik yaklaşım içinde değerlendirilebilecek bu görüşler ortaya çıkarken, Doğu'da da buna benzer teorik ve pratik hareketliliklerin kökeninin çok eski olduğu söylenebilir.

İbn-i Haldun, jeopolitik yaklaşım ekseninde değerlendirilebilecek görüşlerini *"Mukaddim*e" adlı eserinde ortaya koymuştur. Bu eserde; İbn-i Haldun iklim ile insan karakteri arasındaki görüşlerini ortaya koyarken, aynı zamanda Montesquieu'nün az önce ifade edilen analizinden çok daha önce Doğu'da benzer tespitlerin yapıldığını göstermektedir.

Coğrafya-insan ilişkisi bağlamında; İbn-i Haldun, iklimin sıcaklığı ile insanların ahlaki yapıları arasında bir bağ olduğunu savunmaktadır. Ona göre; sıcak hava, buharın genişleyerek yayılmasına ve zerreciklerin arasına daha kolay nüfuz etmesine yol açar, bu nedenle sıcak iklimlerde yaşayan insanlar hafif meşrep, aceleci, zevke düşkün, müziğe ve dansa meraklı, ahmak kimselerdir. Orta iklim kuşaklarında

yaşayanların ise huyları da vücutları gibi iyidir. Çünkü bunların geçimlik gelirleri, meskenleri, zanaatları, ilimleri, başkanlık gibi bütün halleri gelişmiş durumdadır. Bu nedenle de buralarda siyaset gibi kurumlar, mülkler, devletler, kanunlar, ilimler, şehirler, kasabalar, binalar, mimari ve çeşitli meslekler hep var olagelmiştir. (İbn-i Haldun, 1977: 223-224)

Uzak doğuya bakıldığında da aslında; Eski Çinlilerin jeopolitik görüşlerine göre, ülkeleri "gökyüzünün altında dünyanın merkezi" konumundaydı. Gerçekte Çin adı da "Merkez Ülke" anlamına gelmektedir. (Hasanov, 2012: 20) Bu bakış açısı dahi coğrafi bir bakış açısından zuhur etmekte ve coğrafya-insan, coğrafya-devlet ilişkisi ekseninde şekillenmektedir.

Görüldüğü üzere pek çok ünlü düşünür, bilim adamı ve devlet adamının eser ve uygulamalarında jeopolitik yaklaşımlara rastlanılmaktadır. Bugünkü manada anladığımız jeopolitiğin ortaya çıkmaya başladığı 19.yüzyıla kadar esasında coğrafya merkezli yaklaşımlarda daha çok insanın doğrudan yaşamına ilişkin tespitlerin yapıldığı, devletlerden ziyade insan topluluklarının karakterlerine, temel ihtiyaçlarını karşılama durumuna, hayatta kalma ve güvenliğini sağlaması ile ilişkili durumlara dair coğrafi tespitlere yer verildiği söylenebilir. Ancak 19.yüzyıl bu anlayışın çok daha ötesinde devletlerin coğrafi düşünce üzerinde durması gerektiğine dair analizlerin yapıldığı ve coğrafyanın politika ile beraber kullanılmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Elbette devletlerin coğrafyayı politika ile beraber kullanmasına ve güvenlik ve dış politika gibi alanlarda jeopolitik ilminden yararlanmasına ortam hazırlayan pek çok gelişme söz konusu olmuştur. Jeopolitiğin ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olan bu değişiklikler üzerinde durmak son derece önemlidir. Bu değişiklikler dört ana başlık altında sıralanabilir. Bunlar;

- Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan milliyetçilik akımı,
- Sosyal Darwinizm ve coğrafi determinizmin devlet siyasetinde önemli yer etmeye başlaması,
- Teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmeler,
- Coğrafi keşiflerin son bulması ve dünya haritasının oluşmasıdır. (Çelik, 2016: 1)

İlk olarak Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan milliyetçiliklerin yükselişi ve "Avrupa Ahengi"nin bozulması üzerinde durmak gerekir. Avrupa'daki güç dengesinin bozulması ile ülkeler birbirlerinin toprakları üzerinde egemen olma yarışına girmiş ve bu egemenlik mücadelesinde coğrafya merkeze alınmıştır. Bu süreçte iki muhalif gruptan bahsetmek mümkündür: "Birincisi İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği ticari ve emperyalist girişimlerini durduran devletler, ikincisi ise Almanya'nın liderliğindeki revizyonist yani ekonomik ve emperyal dünyasını kurmaya çalışan ve İngiliz egemenliğini sonlandırmaya çalışan devletler." (Agnew, 2003: 93) Bu durumda kimi devletlerin topraklarını genişletme gayeleri, kimi devletlerin ise mevcut topraklarını koruma gayretleri jeopolitikanın sistemleşmesinde önemli rol oynamıştır. Agnew'in ifade ettiği gibi; bu noktada Almanya'nın hem Avrupa'daki güç dengesinin değişmesi, hem de jeopolitiğin sistemleşmesi hususunda başat aktörlerden biri olduğunun altı çizilmesi gerekir. Çünkü Almanya'nın yayılması Rusya-İngiltere ve Fransa gibi devletlerin güvenlik anlaşmaları yapmasına neden olurken, bu durum zamanla askeri anlamda gelişmelerin de yolunu açmıştı. Ayrıca ekonomik alandaki küresel değişimler ki bunlar politik değişikliklere de sebep olurken, bir "bilim" alanı olarak jeopolitiğin bilimselleşmesi süreci de hız kazanmıştır. (Dodds - Atkinson, 2000: 30)

Jeopolitik gelişmeye ön ayak olan bir diğer faktör ise Sosyal Darwinizmin ve onunla ilişkili olarak devlet politikasında Coğrafi Determizm'in egemen olmasıdır. Sosyal Darwinizm devletler ve halklar arasındaki savaşların, çatışmaların, ekonomik ve kültürel rekabetin doğal olduğunu ve ulusal kalkınmanın temelini teşkil ettiğini savunur. Söz konusu dönemde klasik jeopolitiğin büyük ölçüde yayılmacılık ve yeni topraklar üzerinde jeopolitik kontrolün gerçekleştirilmesiyle işgal ettiği göz önünde bulundurulursa, Sosyal Darwinizmin jeopolitikçiler için oldukça ciddi bir kaynak ve teknik dayanak olduğu kuşkusuzdur. (Hasanov, 2012: 17*)* Coğrafi Determinizm düşüncesi ise sosyal Darwinizmin toprak üzerinden şekillendirilmesi ve ülkelerin diğer devletlerin topraklarını fethetmesini meşru göstermek adına kullanılan önemli araçlardan birisi olmuştur. Özellikle Alman jeopolitiğinin alt yapısının bu düşünce sistemi üzerinde şekillendiği görülmektedir. Nitekim bu düşünce sistemi II. Dünya Savaşı sonrasında, jeopolitiğin emperyalist ve sömürgeci bir girişim olarak değerlendirilmesine de sebep olacaktır. Bu noktada Chapman'ın şu tespitleri son

derece yerindedir: “jeopolitik en büyük başarı ve tartışmayı 20.yüzyılın ilk on yıllarında Almanya’da yaşarken, en önemli ve negatif ilişkiyi de benzer şekilde Nazi Almanya’sında yaşadı. Hatta bu kötü damga dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrasında Kuzey Amerika ve Avrupa’da jeopolitiğin ihmal edilmesine neden oldu.” (2011: 8)

19.yüzyıl ve 20.yüzyılda yaşanan teknoloji alanındaki gelişmeler de jeopolitik yaklaşımın etkisini artırmasına katkı eden faktörlerden bir diğeridir. 19.yüzyılda sanayi devrimi sonucu bir yandan yeni keşifler yapılmış, diğer yandan ekonomik ilişkiler genişlemişti. Ham madde arayışı ve yeni ürünlerin pazarlanma ihtiyacı deniz yollarının önemini artırmış ve gelişen teknoloji ile mesafeler kısalmıştı. Bu olay denize dayalı jeopolitik yaklaşımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Yılmaz, 2008: 2) Benzer şekilde aynı dönemde demir yollarının etkinliğinin artması ve Ortadoğu’da enerji kaynaklarının bulunması da kara teorilerinin gelişmesine imkân tanımıştır. Özetle yeni keşif ve gelişmeler klasik jeopolitik teorilerin oluşmasında büyük rol oynamıştır denilebilir.

Son olarak jeopolitiğin devletler düzeyinde kullanılması sürecine etki eden faktörlerden bir diğerinin de, coğrafi keşifler sonucu mekân genişletme stratejisinde yaşanan değişimin olduğunu belirtmek gerekmektedir. İleride üzerinde durulacak olan Halford Mackinder’in “Kara Hâkimiyet Teorisi”nin ortaya çıkışının itici unsurlarından birisi bu konudur. Çünkü ona göre; dünyada coğrafi keşifler tamamlanmış ve artık boşta, fethedilecek bir arazi kalmamıştır. Dolayısıyla bu andan itibaren devletlerarasındaki rekabet sahiplenilmiş topraklar üzerinden gerçekleşecektir. Bu da mecburen devletlerin dış politika alanında coğrafyayı hesaba katmasını zorunlu hale getirmekte ve jeopolitiğin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Sosyolojik temelde, politik anlayışta, ulusçuluk akımında, teknoloji alanında ve coğrafi keşiflerin tamamlanması ekseninde yaşanan gelişmeler, 19.yüzyılın sonunda devletlerarasındaki rekabetin hız kazanmasına yol açtı. Bu rekabet devletlerin jeopolitik teoriler üretmesine ortam hazırladı ve coğrafyayı merkeze alan bir devlet siyasetinin oluşumuna katkı sağladı. Özellikle I.ve II. Dünya Savaşları bu teorilerin hayata geçirildiği ve doğrulanıp ve hatta büyük oranda yanlışlandığı savaşlar olmuştur. Fransız jeopolitiğinin önemli isimlerinden olan Yves Lacoste, jeopolitik teorilerin zararları hususunda şu ifadeleri kullanmaktadır: “Jeopolitiğin bir “bilim”

olarak 20.yüzyıl başında ortaya çıkışı büyük oranda ulusal düşüncelerin gelişmesi sonucudur. Bununla beraber bu gelişme sadece ilerleme getirmedi; zira ulusal rekabetlerin tırmanması ve bağımsızlık özlemleri, toprağı korumak veya ele geçirmek adına sayısız savaşa yol açtı ve hatta halklara felaketle sonuçlanacak maceralar içinde yollarını kaybettirdi."(Lacoste, 2008: 18)

Lacoste'un ifade ettiği felaketler doğrudan II. Dünya Savaşı'nda acı bir şekilde ortaya çıkan sonuçlara dayanmaktadır. Bu acı sonuçlar neticesinde II. Dünya Savaşı, jeopolitik teoriler açısından ciddi bir kırılma noktası olmuştur denilebilir. Çünkü savaş büyük oranda Almanların jeopolitik teorileri üzerinden şekillenmiş ve Almanların tüm dünyada şüpheyle karşılanmasına sebep olmuştu. Nazi Almanya'sının, jeopolitiği kendi dünya hâkimiyetleri ve savaşı meşru göstermek adına kullanması (kötüye kullanması) bu bilim dalına karşı şüphelerin oluşmasına da neden oldu. (İlhan, 1989: 1) Öyle ki; bu savaşta Almanların mağlup olması ile beraber jeopolitika kavramı da yenik sayılmış ve uluslararası literatürde özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika bağlamında yok sayılmaya başlanmıştır. Bu noktada bir sonraki bölümde uzun bir şekilde tartışılacak olan klasik jeopolitik tartışmaların da önü açılmış olacaktır. Her ne kadar Soğuk Savaş döneminde klasik jeopolitik anlayışlara yönelik özellikle Fransa ekolünün öncülük yaptığı eleştirel söz konusu olsa da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde bunlar çok daha fazla ön plana çıkacaktır. Bu bağlamda bir sonraki başlık jeopolitik uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki tartışmasıını ele alırken bu tartışmalara da yer verecektir.

1.2. JEOPOLİTİKA KAVRAMI, TEORİK UNSURLARI (SABİT VE DEĞİŞKEN UNSURLAR)

1.2.1. Jopolitikanın Tanımsal Muğlaklığı

İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren en büyük gayelerinden biri hayatta kalmak olmuştur. Bu gayeyi gerçekleştirebilmek hususunda ise kuşkusuz onu en fazla ilgilendiren unsur coğrafya olmuştur. Coğrafya elbette yalnızca insanın bireysel olarak dikkate aldığı bir kavram değildir. Devletleşme sürecinden sonra bu kavram siyasal alanın da anlamlar yüklediği bir biçim almıştır. Coğrafyanın devletlerin de

ilgi alanına girdiği bu andan itibaren jeopolitik yaklaşımların doğuşuna da tanık olunmuştur. Özellikle ulus-devletleşme süreci ile beraber gerçek manada jeopolitika kavramından bahsedebilir olunmuştur. Ancak burada genel-geçer bir jeopolitika kavramından bahsetmenin güç olduğunun da altı çizilmelidir. Çünkü kavram ile alakalı 19.yüzyıldan itibaren pek çok jeopolitikçi tarafından farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Genel anlamda Yunanca jeo-toprak ve politika kelimelerinin birleşmesiyle üretilen jeopolitika, devletin politikası ile coğrafi çevre arasında kopmaz bir bağın olduğuna işaret eder. Jeopolitik anlayışa veya jeopolitikacılara göre, devletin politikası, topraklarının büyüklüğüne, sınırlarının durumuna; komşu ülke sayısına, kıyı durumuna, iç coğrafi durumuna ve başka faktörlere bağlıdır; yani devletin politikasının belirlenmesinde bu ve başka coğrafi faktörler çıkış noktasını oluşturur. (Okçuoğlu, 2009: 51) Jeopolitika ile ilgili tanımlamalara girmeden evvel genel tanımdan kaynaklanan bazı karışıklıklara açıklık getirmekte fayda olacaktır. Çünkü toprak-politika ilişkisinin belirlenmesinde jeopolitika ana kavram olarak ortaya çıksa da onunla karıştırılan veyahut sınırlarını çizmekte zorlanılan birkaç kavram daha mevcuttur. Bu kavramların başında coğrafi konum ve siyasi coğrafya gelmektedir. Bu kavramların birbirleri yerine kullanılmalarının en önemli nedeni coğrafyayı merkeze alan bir düşünce yapısına sahip olmalarıdır.

Coğrafi konum, fiziki coğrafyaya göre ülkenin bulunduğu yere karşılık gelmektedir. Ancak bu kavram devletin uluslararası alandaki pozisyonuna ilişkin siyasal bir anlam ifade etmemektedir. Yani jeopolitika ile kıyaslandığında son derece sınırlı bir alanı ifade etmektedir. Esas itibari ile jeopolitika kavramı ile karıştırılan kavram siyasi coğrafya (political geography) kavramıdır. Siyasi coğrafya ise her ne kadar coğrafi konuma oranla daha kapsamlı bir mana taşısa da, jeopolitika kapsam olarak ondan da geniş bir alanı ifade eder. İsmail Hakkı İşcan iki kavram arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymaktadır.

“Siyasi coğrafya, siyasi topluluklar ile coğrafi unsurlar arasındaki ilişkileri inceleyen ve bunların özelliklerini ortaya koyan bir bilimdir. Jeopolitika ise bu analizi dış politikanın belirlenmesinde kullanır. Siyasi coğrafya somut manada coğrafi konumun özellikleri ile nüfusun yapısı ve idare sistemi ile objektif ve tasviri

olarak ilgilenir. Yani ülkelerin izleyecekleri politika ile ilgilenmez. Oysa jeopolitik, ülkelerin ulusal politikaları ile doğrudan ilgilenir. Metodoloji açısından siyasi coğrafyadan farklılığı bulunan jeopolitik, coğrafi bir siyasettir." (İşçan, 2004: 51) Jeopolitik ile siyasi coğrafya arasında başka farklılıklar da mevcuttur; Örneğin, siyasi coğrafya statiktir, jeopolitik ise dinamiktir. Siyasi coğrafya daha geniş bir sahayı tetkik ederken, jeopolitik daha ziyade bir ülkenin dış politikasının tespiti bakımından belirli bir amacı kapsar. (Tarakçı, 2003: 57)

Coğrafi konum ve siyasi coğrafya kavramlarını jeopolitikadan ayıran hususların başında jeopolitiğin siyasal bir yaklaşım tarzı olması ve devletlerin dış politikasının şekillenmesinde etkili olması gelmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, jeopolitikanın siyasal, askeri ve dış politika hususunda çıktılar üretiyor olması ve onu aynı zamanda yukarıdaki kavramları da bünyesine dahil ederek disiplinler arası bir tarzda çalışmaya itmektedir. Jeopolitiğin bu yapısı en güzel şekilde bünyesinde barındırdığı sabit ve değişken (beşeri) unsurlardan anlaşılmaktadır. Bu unsurlara geçmeden evvel üzerinde genel bir uzlaşma bulunmayan bir soruya yanıt bulmaya çalşmakta fayda olacaktır. Bu soru kuşkusuz "Jeopolitika nedir?" sorusudur. Bu noktada bazı jeopolitika tanımlarını incelemek, jeopolitiğin özüne dair bir fikir oluşturulmasına ve genel bir tanım yapılabilmesine yardımcı olacaktır.

Jeopolitik kelimesini literatüre kazandıran Kjellen; "jeopolitiği bir coğrafi organizma olarak devlet öğretisi ve devletin mekân üzerinde ortaya çıkışı ve sürekli gelişen ve genişleyen bir varlık olarak tanımlamaktadır." (Hasanov, 2012: s.49) Kjellen burada devlet ve toprak yani mekân kavramlarını bir bütün olarak görmekte ve organizmacı anlayışı hayata geçirmektedir. Nazizm'e giden süreçte devletin büyüklüğü ile toprağın büyüklüğünü bir olarak gören anlayışın temellerinin bu tanımlamada gün yüzüne çıktığı rahatlıkla ifade edilebilir. Colin Flint ise "jeopolitiği, alanlar ve mekânlar üzerindeki kontrolün mücadele alanı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre; "jeopolitik; savaş, imparatorluk ve diplomasi düşüncelerini uyandırmakta ve devletlerin toprak uğruna mücadele etmesi ve onu kontrol etmesi için hayata geçirdiği pratikler olarak görülmektedir." (Flint, 2006: 13) Kuşkusuz bu

tanımlamanın oluşmasında Kjellen ve ondan sonraki Alman jeopolitikçilerin etkisi olduğu söylenebilir.

Gray ve Sloan'ın jeopolitik tanımlamalarında da benzer biçimde kavramın askeri yönüne bir atfın bulunduğu görülmektedir. İkiliye göre; "aslında coğrafya stratejinin anası olarak bir devletin stratejik politikasında ya da devletlerarasındaki ittifaklarda iki stratejik etkiye sahiptir: Birincisi savunma adına önemli olan mekânlar, ikincisi saldırıya geçmek için kara ya da denizlerdeki önemli coğrafi yollar ve konumlar." (Gray-Sloan, 2013: 3) Burada coğrafyaya verilen görev yine toprağın korunması ve genişletilmesi adına kullanılmasıdır.

Özellikle Alman ekolü çerçevesinde jeopolitiğin askeri stratejiler ile beraber anıldığını rahatlıkla ifade etmek mümkündür. Ancak jeopolitika kavramının sadece askeri unsurla anılmadığının ve pek çok alan ile beraber anıldığını da söylemek gerekmektedir. Nitekim pek çok jeopolitikçi, jeopolitika kavramının doğrudan yönetme sanatı olarak iç ve dış politika ile ilişkisi üzerinde durmaktadır.Örneğin; Wrigt'a göre jeopolitik; "coğrafi muhiti dünya politikasında kullanma sanatıdır."(Bilge, 1966: 102) Cohen'in jeopolitik tanımına bakıldığında ise; jeopolitiği, coğrafi özellikler ve coğrafya üzerinden şekillenen bakış açıları ile siyasi süreçler arasındaki etkileşimin analiz edilmesi olarak tanımladığı görülmektedir. Burada altı çizilen husus ülkenin özel coğrafi konumunun uluslararası düzeydeki etkisidir. (Cohen, 2015: 16) Uluslararası İlişkiler sözlüğündeki tanıma göre ise jeopolitik; "Politik davranışı ve askeri yetenekleri fiziksel çevre açısından açıklamaya ve tahmin etmeye çalışan dış politika yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır." (Pıano - Olton, 1982: 98) Burada hem askeri, hem de politik unsurları kapsayan bir tanımlamanın yer aldığı görülmektedir. Siyaset bilimci Edmund Walsh ise; jeopolitiğin uluslarası adalet ve insan coğrafyası alanındaki çalışmalar ile siyaset biliminin karışımı olduğunu ve köklerinin Aristo, Montesquieu ve Kant'a dayandığını düşünmektedir. (Walsh, 1944: 15)

Görüldüğü üzere jeopolitiğin tanımına ilişkin net bir ifade bulunmamaktadır. Jeopolitika üzerine çalışmalar yapan pek çok insan jeopolitiğin farklı yönlerine vurgu yapmaktadır. Elbette dikkat çekici ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar genellikle jeopolitiğin askeriye ve dış politika ile olan ilişkisi üzerinedir. Bu durum her ne

kadar özellikle Alman ekolünün ruhuna uygun olsa da daha geniş ve kapsamlı jeopolitika tanımları da mevcuttur.

Örneğin; Kieffer'e göre de jeopolitik; "bir devletin sosyal, politik, ekonomik ve stratejik unsurlarının, bu devletin dış politikasının tayin ve izlenmesine uygulanmasıdır. (Bilge, 1966: 102) Uluslararası literatürde en geniş jeopolitika tanımlamalarından biri Chapman'a aittir. Chapman jeopolitikayı; antropoloji, haritacılık, demografi, ekonomi, coğrafya, uluslararası güvenlik, askeri politikalar, doğal kaynaklara ilişkin siyaset, siyaset bilimi ve diğer konulardaki gibi pek çok konuyu içine alan inter-disipliner bir alan olarak tanımlamaktadır. (Chapman, 2011: 2) Chapman, jeopolitiği bir büyük strateji (grand strategy) olarak görmekte ve pek çok unsuru dikkate almaktadır. Esasında 19.yüzyıldan günümüze jeopolitik stratejileri dikkate alan devletler bu unsurları hesaba katarak hareket etmişlerdir. Buna rağmen bugün hala genel geçer bir jeopolitika tanımı mevcut değildir. Çünkü pek çok devletin coğrafi durumlardan kaynaklanan sorunları ile mücadele eden devlet sistemleri ve onların jeopolitik tanımları bulunuyor. İngilizlerin jeopolitiği ile Amerikalıların jeopolitiği aynı değildir. Her ulusun kendine has bir jeopolitiği vardır. (Weigert, 1942: 3)

Bu bağlamda jeopolitiğin tarih, coğrafya, teknoloji, askeri ve kültürel pek çok alanı da kapsadığı söylenebilir. Kuşkusuz bunun en önemli nedeni siyasetin alanının tüm bu alanlar ile ilişkisidir. Jeopolitik değerlendirmelere ilişkin bu kapsayıcılığı Suat İlhan şu şekilde açıklamaktadır: "jeopolitikte tek bir veriye dayanan toplum yaşamının ayrılmaz unsurları olan coğrafi, siyasal, ekonomik, politik, askeri ve kültürel değerlerden yalnızca birisini veya birkaçını dikkate alan incelemeler eksik olur ve yanlış yorumlara götürebilir." (İlhan, 1998: 1)

Esasında Suat İlhan'ın işaret ettiği konu jeopolitiğin sabit ve beşeri yani değişken unsurlarıdır. Burada bahsedilen unsurların hangisinin sabit, hangisinin değişken olduğu hususunda farklı yorumlar mevcut olsa da, unsurların ne olduğu konusunda ortak bir görüş söz konusudur. Tüm bu değerlendirmeler ışığında jeopolitikada sabit ve değişken unsurların ve bunlara anlam katan zaman unsurunun temel unsurlar olduğu söylenebilir. (Tarakçı, 2003: 36) Bu unsurlar şunlardır:

Sabit Unsur

- Coğrafya (Ülkenin coğrafi Karakteri, Coğrafi bütünlüğü, sınırları)

Değişken (Beşeri) Unsurlar

- Kültürel unsur
- Ekonomik Unsur
- Politik Unsurlar
- Askeri unsurlar
- Teknolojik Unsur

Zaman

1.2.2. Jeopolitiğin Sabit Unsuru: Coğrafya

Jeopolitiğin sabit ve değişken unsurları içinde tek değişmeyen faktörün coğrafya olduğu konusunda tüm jeopolitikçiler hemfikirdir. Burada coğrafyadan kastedilen: ülkenin yeryüzündeki konumu, ülke ve sınırları, ülkenin coğrafi karakteri (ada devleti, kıta devleti, kıta içi devlet, kenar ülkesi) ve coğrafi bütünlüktür. (Karabulut, 2003: 36) Coğrafya her ne kadar sabit olsa da ülkenin hem iç hem de dış politikasını doğrudan etkileyebilme potansiyeline sahip olan en önemli unsur olarak görülmektedir. Coğrafyanın sabitliği hususunda, şu ifadeler son derece önemlidir: "Nüfuslar artar veya azalır, doğal kaynaklar keşfedilebilir veyahut yaygınlaşabilir, teknoloji çöker ya da gelişir, devletler ve imparatorluklar yükselir ve çökerler ama kıtaların konumları, adalar, denizler ve okyanuslar bildiğimiz tarihsel süreç boyunca değişmedi." (Sempa, 2002: 9) İşte coğrafyanın bilinen tarih boyunca değişmeyen bu yapısı, devlet politikalarında onun merkezi konumda yer almasını sağlamaktadır.

Ülkelerin coğrafyayı kullanmasında etkili olan bir diğer konu ise coğrafyanın yapısı ve karakteri ile alakalıdır. İngiliz jeopolitiğinin temsilcisi Mackinder bu konuda yaptığı bir konuşmasında, "Coğrafya nedir?" sorusu üzerinden bir açıklamada bulunmaktadır: "Ben coğrafyanın başlıca işlevinin, toplum içindeki insan ile bölgesel olarak değişen çevre arasındaki etkileşimi inceleyen bilim dalıdır diye tanımlanmasını teklif ediyorum. Zira fiziki coğrafya üzerine inşa edilmemiş bir siyasi coğrafyanın hiçbir mantığı olamaz." (Mackinder, 1887: 141)

Örneğin; "Dar ve köşeye sıkışmış ve kuvvetli komşularla çevrilmiş uluslar bütün tarihleri boyunca nefes almanın mücadelesini yaşamışlardır. Almanların Fredrick'ten Hitler'e kadar değişmeyen eğilimi yeterli coğrafya, doğal kaynak ve güvenilir sınırlarlar sorunu olmuştur." (Gün, 2006: 33) Almanya'nın ileride üzerinde durulacak olan "Lebensraum (Hayat Alanı)" felsefesinin kökenlerinde kuşkusuz bu jeopolitik gerçeklik yani coğrafyanın fiziki koşulları bulunmaktadır.

Almanya'nın aksine İngiltere her dönemde bir ada devleti olarak dışarıdan gelecek tehditlere karşı daha savunmalı olmuştur. Amerika'nın da benzer coğrafi koşulları ona ülkesinde savaş yapmama fırsatını elde etmesini sağlamıştır. (Çelik, 2016: 11) Robert Kaplan da Almanya ile diğer devletler arasındaki coğrafi farklılıklara şu şekilde dikkat çekmektedir: "Almanya ne Doğu'da, ne de Batı'da onu koruyacak dağ sırasına sahip değildir. Bu da onu tehlikeli coğrafyasından dolayı daha militarist yapmaktadır. Britanya, Almanya'nın aksine sınırları içinde daha güvenlidir. Denizlerle çevrili olması, onların demokratik sistemlerinin gelişmesine katkı sağlarken, ABD ile arasında trans-Atlantik bir bağ kurmasına da yardımcı olur." (Kaplan, 2015: 485) Kaplan'ın ortaya koyduğu tespitten yola çıkarak coğrafyanın devletlerin ekonomisi, siyaseti, askeri durumu ve dış politikası üzerinde etkisinin son derece yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

"Eğer sınırlarınız boyunca dağlarla çevrilmiş bir ülkeye sahipseniz, dağlar işgale karşı savunma yaparken yardım eder ayrıca ekonomik ve kültürel büyümeye de katkı sağlar. Coğrafi şekiller ekseninde nehirler de ticaret, ulaşım ve toplumun refahına yardım ederler." diyen Friedman da coğrafi koşulların önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır. (Friedman, 2015: 32) Görüldüğü üzere bu yargılar ülkelerin coğrafi karakterlerinin iç ve dış politikalarına doğrudan yansıdığını ortaya koymaktadır. Hatta Owens, "Grand strateji" olarak tanımladığı jeopolitiğin en büyük amacının, bir ülkenin kendi coğrafi olanaklarından ve karşısındaki ülkenin coğrafi açıklarından faydalanmak olduğunu söylemektedir. (Owens, 1999: 16)

Özetle; politik olaylar daima coğrafi bir alanda ortaya çıkar ve coğrafi faktörler olayların sonucuna etki edebilir. Ancak burada coğrafyanın tek başına aktör olduğu sonucu çıkmamalıdır. Onunla beraber pek çok değişken dikkate alınmalıdır. "Çünkü olaylar daima insanidir ve coğrafya politik olaylar meydana getiremez.

Coğrafya mekan, iklim ve harita ve genişlikle alakalı kompleks bir kavramdır. Bunlara ek olarak coğrafya ulusal güç için önemli bir element olsa da tek element değildir." (Piano-Olton, 1982: 99) Yani unutulmamalıdır ki; jeopolitik analizler her ne kadar haritayla başlasa da haritayla son bulmaz. (Granieri, 2015: 492) Bu da jeopolitikçileri doğal olarak değişken unsurlara yöneltir ve devletler için bu unsurların analizini zorunlu kılar.

1.2.3. Jeopolitikanın Değişken (Beşeri) Unsurları: Kültürel, Ekonomik, Askeri, Teknolojik ve Politik Unsur

Coğrafya sabit bir unsur olarak jeopolitik teori üretme sürecinde merkezde yer almaktadır. Ancak ortaya konulacak analiz ve değerlendirmelerde sadece coğrafya üzerinden hareket etmek, daha evvel İlhan'ın da ifade ettiği gibi yanlış sonuçlara doğurabilecektir. Dolaysıyla jeopolitik bir teori sürecinde coğrafyayı merkeze aldıktan sonra yapılması gereken değişken (beşeri) unsurların da analizini yapmaktır. Bu noktada karşımıza ekonomik, askeri, kültürel, politik ve teknolojik unsurlar çıkmaktadır. Bu değişkenlerin her biri jeopolitik analizde son derece önem arz etmektedir. Davutoğlu'nun da "Stratejik Derinlik" kitabında bir ülkenin sabit ve potansiyel verilerinden bahsederken, aslında potansiyel veriler olarak bahsettiği unsurların jeopolitiğin değişken unsurları olduğunu görmek gerekir. Bu noktada onun potansiyel veriler olarak tanımladığı, jeopolitiğin beşeri verileri ile ilgili şu tespitleri son derece değerlidir: " Bir ülkenin potansiyel verileri kısa ve orta vadede değişebilir nitelikte olan ve ülke potansiyellerinin kullanım kapasitesini yansıtan unsurlardır. Bu verilerin dış politikada koordineli ve verimli bir şekilde kullanılması ülkelerin uluslararası güç dengelerindeki ağırlığının artmasını sağlar. (Davutoğlu, 2010: 24) Davutoğlu'nun burada üzerinde durduğu potansiyel veriler; ekonomi, askeriye ve teknolojik unsur, yani jeopolitiğin beşeri unsurlarıdır.

Beşeri unsurlar içerisinde ekonomik unsur devletin dış politikasını etkileme noktasında son derece önemlidir. Cohen, bir ülkenin gücünü belirleyen unsurlardan bir tanesinin başka ülkelere yardım ve yatırım yapacak ekonomik yetkinliğe sahip olma durumu olduğunu ifade etmektedir. (Cohen, 2014: 2) Bu noktada jeopolitika açısından ekonominin iki boyutu üzerinde durmak gerekmektedir. Birincisi ülkenin ekonomik anlamda kendi kendine yetebilecek kapasitede olması, ikincisi ise diğer

ülkeler üzerinde ekonomik anlamda politika üretebilecek seviyede olmasıdır. Geçmişten günümüze bakıldığında; İpek ve Baharat yollarının, Akdeniz'in önemi büyük oranda ekonomik saiklerle açıklanabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde devletlerin liberal-kapitalist ve sosyalist olarak bölünmesi de yine ekonomi kökenlidir. 2000'li yılların en önemli kavramlarından biri olan küreselleşme sürecinin ekonomi ile doğrudan ilişkili bir yapıda olması da esasen ekonominin uluslararası ilişkiler çerçevesinde önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her dönem önem arz eden bu unsur jeopolitik analizlerde de önemle üzerinde durulacak konuların başında gelmektedir.

Jeopolitik analizlerde üzerinde durulacak ikinci husus ise sosyo-kültürel unsurdur. "Sosyo-kültürel değerleri daha çok devletlerin içyapısı ve komşuları açısından ele almak gerekir. İçeride ülkü birliği, ortak dil, din tarih ve kültür ve belli dereceye kadar ırk birliği de dâhil olmak üzere, o milletin güçlü bir yapıda olmasını sağlar. Komşuları ile ortak dil, din, tarih, kültür ve hatta ırki akrabalık jeopolitik açıdan o ülkeye güç kazandırır ve ülkelerin politikalarını karşılıklı olarak olumlu yönde etkiler."(Tarakçı, 2003: 44) İlhan'ın jeopolitik düşünce dünyasında kültürün önemi çok daha büyüktür. Çünkü ona göre; kültür devletin komşuları ile ilişkisinin ötesinde sosyal, askeri, ekonomik ve politik değerlerin yeşerdiği alandır. Hepsinin kökleri kültürdedir, özsuyunu, gıdasını ve şeklini kültürden alır. (İlhan, 1989: 2) Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezine bakıldığında da esasen kültürel boyutun önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Ona göre dünyada mücadelenin esas kaynağı ideolojik ve ekonomik olmaktan çıkacak ve kültürel olacaktır. (Huntington, 2014: 23) Bu noktada farklı medeniyetlere ait grupların, milletlerin çatışacak olması esasen, jeopolitik düzeyde kültürün ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Beşeri unsurlar içerisinde askeri unsur da yine jeopolitik analizlerde önem arz eden unsurlardan birisidir. Çıkış itibari ile özellikle Alman jeopolitik modelinde en temel unsurun savunma ve genişleme olduğuna değinilmişti. Dolayısıyla bir devletin jeopolitik bir değerlendirmede bulunurken üzerinde en fazla duracağı unsurların başında kuşkusuz askeri unsur gelmektedir. Bu noktada sınırların oluşma biçimi devletin doğrudan askeri meselelerle karşılaşmasına neden olabilmektedir. Coğrafi bütünlük ile tanımlanan bu durumda sosyo-kültürel sorunların dikkate alınmadığı

ülke sınırlarında coğrafya doğrudan devletin hem iç hem de dış siyasetini belirleyebilmektedir. Özellikle Ortadoğu ülkelerinde yaşanan sınır problemleri ve bunun askeri alandaki yansımaları coğrafya-politika ilişkisini dolayısıyla jeopolitiğin değerini göstermesi açısından önemli örneklerdir.

Özellikle son yıllarda önemi çok daha fazla artan unsurlardan bir tanesi de kuşkusuz bilimsel ve teknolojik unsurdur. Teknolojide yaşanan gelişmeler jeopolitiğin ortaya çıkışında etkili olduğu kadar, bugün de analiz ve değerlendirmelerde önemini koruyan hatta artıran bir konumdadır. Jeopolitiğin ortaya çıkması; coğrafi keşiflerin son bulması, sanayi devrimi ve buharlı gemilerin ulaşımı kolaylaştırmasının bir sonucudur. Yine demiryollarındaki gelişme Mackinder'i jeopolitik teorisini oluşturmaya iten faktörlerin başında gelmektedir. Görüldüğü üzere jeopolitiğin oluşumunda teknolojik ve bilimsel gelişmeler son derece önemlidir. Owens bu önemi şu şekilde ifade etmektedir: "teknolojik gelişmenin, jeopolitik ile bir bütün olduğunu görmek gerekir. Enerji kullanımının; yelkenden kömüre, kömürden petrole, petrolden nükleere doğru güçlü bir şekilde değişmesi jeopolitiğin alanını da değiştirdi. Tıpkı demiryollarından havayollarına doğru yaşanan değişimde olduğu gibi."(Owens, 1999: 63)

Ancak bu değişimin durmadığı ve her geçen gün biraz daha dikkat çekici hale geldiğini belirtmek gerekir. Zira bilimsel ve teknolojik unsur özellikle son yirmi yılda, 200 yıldan daha hızlı ve kapsamlı bir gelişme göstermiştir. Uzay teknolojisi, nükleer gücün yakıt olarak kullanılması, bilgisayar teknolojisi ve nihayet insan hücrelerinin şifrelerinin çözülmesi gibi gelişmeler küresel ve bölgesel eksendeki askeri ve sosyal dengeleri sarsacak bir boyuta ulaştı. (Tarakçı, 2003: 53) Yaşanan bu süreç jeopolitikte teknolojinin önemini göstermesi açısından son derece önemlidir. Çünkü teknoloji jeopolitiğin beşeri unsurlarının neredeyse tamamı üzerinde etkili olabilmektedir. Askeri alanda üretilen yeni silahlar, ekonomi alanında ortaya çıkan kripto paralar (Bitcoin vb.), iletişim teknolojisinde yaşanan değişim ve bunun insanlar üzerindeki kültürel ve tüketici alışkanlıkları hususunda ekonomik etkisi önümüzdeki dönemde de bilimsel ve teknolojik unsuru jeopolitik değerlendirmelerde en önemli hususlardan birisi kılacaktır.

Politik unsur ise jeopolitik bağlamda tüm unsurları harekete geçiren yapıyı temsil etmektedir. Bu açıdan siyasi yapının o ülkenin motor gücü olduğu ve diğer unsurlarda bulunan aksaklık ve bozuklukları telafi edici bir özelliğinin olduğunun altı çizilmelidir. Güçlü ve etkili bir siyasi yapı coğrafyanın pek çok noksanının kapatılması, hatta o noksanlıkların avantaja dönüştürülmesi noktasında büyük bir rol oynayabilir. (Tezkan-Taşar, 2013: 23) Bu konuda önemli olan hususlardan bir tanesi de ülkenin sahip olduğu siyasal sisteminin başka ülkelere model olabilecek konumda olmasıdır. Örneğin, 2003 yılında Irak yönetimi ve Saddam Hüseyin'e yönelik müdahalenin politik söylemlerinden bir tanesinin "Irak'a demokrasi götürmek" olduğunu akıllardan çıkarmamak gerekir. Nitekim 2010 yılından itibaren ortaya çıkan "Arap Baharı" sürecinde de demokrasi kavramının ne derece önemli olduğuna tanık olunmuştur. Dolayısıyla jeopolitik bir değerlendirmede bulunulurken politik yapının göz ardı edilmesi yanlış değerlendirmelere ya da eksik analizlere sebep olabilir.

Kısacası jeopolitik analiz yaparken, sabit ve beşeri unsurların hesaba katılması gerekmektedir. Zira bu unsurlardan herhangi birinin dışarıda bırakılması yapılacak analizde yanlışların doğmasına ve dış politika pratiğinde hatalar yapılmasına sebep olabilecektir. Dolayısıyla beşeri unsurları hesaba katmak, bununla beraber bu unsurlarda yaşanan değişimi de iyi gözlemleyerek jeopolitik değerlendirmelerde bulunmak bir jeopolitikçinin temel görevlerindendir.

1.2.4. Zaman Unsuru

Devletlerin izlediği stratejilerde genellikle zaman-mekân-güç ilişkisi üzerinde durulur. Esasen jeopolitiğin unsurlarına bakıldığında da benzer bir denklemin olduğu söylenebilir. Jeopolitiği stratejiden ayıran temel fark ise stratejide güç unsurları merkezde yer alırken, jeopolitikte mekânın merkezde yer almasıdır. Zaman ise her iki durumda da hesaba katılan bir faktördür. Özellikle jeopolitik değerlendirmelerde zaman olmazsa olmaz unsurların başında gelmektedir. Çünkü zaman unsuru analizlerde hem tarihsel arka plan sunması ile hem de geleceğe yönelik analizler noktasında karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda; Alfred Thayer Mahan ve Mackinder'den, Brizezinski'ye kadar tüm jeopolitik teorisyenlerinin coğrafya ile tarih arasında bir bağıntı kurduğunu söylemek mümkündür. (Gökmen, 2010: 17)

Denis Retaille'nin tarihin jeopolitika içerisindeki önemine dair şu ifadeleri son derece önemlidir:

"Jeopolitik iki bilim arasında gidip gelmektedir. İlki bir yeniden yapılanma bilimidir, dolayısıyla tarihsel bir bilimdir. Pragmatiktir ve dünyanın taşıdığı her unsur onun için eşsiz, tamamen betimsel, sürekli bir çerçeve dâhilinde, hareketsiz ve aynı organizasyon ile aynı gücün mekânsal düzenlemesi içinde bulunan baskın eğilimlerin üzerinde uzun uzun düşündürür. İkincisi devamlılıkları gözleyerek işe başlayan ve kehanet arayışı ve önceden belirlenmiş bir geleceği doğrultmayı gösteren, tahmin edilen bir bilimdir." (Retaille, 2000: 36) Bu noktada Retaille her ne kadar jeopolitikten bahsederken bilim kavramını kullanıyor olsa da jeopolitiğin teori ya da yaklaşım olduğu savunulsa da tespitlerinin yerinde olduğu söylenebilir. Çünkü tarih unsuru ülkelerin hem iç politikalarının belirlenmesinde hem de uluslararası ilişkilerdeki davranışlarının şekillendirilmesi noktasında bilgilendirici olabilmektedir. İç siyaset açısından Carr'ın şu örneği son derece önemlidir: "Bolşevikler Fransız Devrimi'nin bir Napoleon ile sonuçlandığını biliyor ve kendi devrimlerinin de böyle bitebileceğinden korkuyorlardı. Bu nedenle önderleri içinde Napoleon'a en çok benzeyen Troçki'ye güvenmediler ve Napoleon'a en az benzeyen Stalin'e güvendiler." (Carr, 2012: 81)Bu noktada Bolşeviklerin ne kadar isabetli karar verdikleri tartışmalı olsa da zaman unsurunu yani tarihi dikkate aldıkları bir gerçektir. Tayyar Arı da tarihin uluslararası ilişkileri etkilemek hususunda ciddi derecede etkisi olduğunun altını çizmektedir. Ona göre: "Tarih nerede, kiminle, hangi yoğunlukta ne tür bir ilişki kurulabileceği ile ilgili olarak ciddi bir bilgi kaynağıdır." (Arı, 2010: 108). Bu bilgi kaynağının yani tarihin iyi yorumlanması devletin uluslararası alandaki olumsuzlukları önceden tespit edebilmesine ve çözüm üretebilmesine olanak tanımaktadır.

Unutulmamalıdır ki; tarihi derinliğine nüfuz edilememiş bir uluslararası ilişkiler alanının konjonktürel yönünü tasvir etmeye çalışmak, psikolojide incelen kişinin hafıza kayıtlarını yok sayarak bir psikoloji tahlili yapmaya benzer. (Karabulut, 2013: 116) Dolayısıyla iyi bir jeopolitik analizde geçmiş dönem iyi bir şekilde analiz edilir ve geleceğe yönelik değerlendirmelerde bulunulur.

Sabit ve değişken unsurları dikkate alarak bir jeopolitika tanımında bulunmak gerekirse; jeopolitikanın bir devletin dış politika karar mekanizmasına etkisi bağlamında mekân, zaman ve beşeri unsurların önem arz ettiğini söylemek gerekir. Mekân jeopolitikanın coğrafi faktörünü oluşturur, bu faktör üzerinden zaman kavramı hem geçmişin şimdiye olumlu ve olumsuz etkileri, hem de bugünün ve geleceğin inşası noktasında aktarıcı konumundadır. Beşeri unsurlar ise hem mekâna hem de zamana anlam katan askeri siyasi, teknolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurlardan oluşmaktadır. Özetle jeopolitika; *bir devletin coğrafyasını merkeze alarak, geçmişin tecrübelerinden hareketle, değişken unsurlar olan ekonomi, askeriye, politik yapı, kültür, bilimsel ve teknolojik unsurları dikkate alıp, geleceğe yönelik tespitlerde ve ülkenin savunulması ya da etki alanının genişletilmesi noktasında çözüm önerilerinde bulunan bir teori üretme biçimi ya da yaklaşım* olarak tanımlanabilir.

BÖLÜM II

II. JEOPOLİTİKANIN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDEKİ YERİ VE DÜNYADAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİ ÖRNEKLERİ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Jeopolitikanın Yeri

Jeopolitika kelimesinin özü itibariyle coğrafya ve siyaset bilimi ile ilişkiyi yansıttığı söylenebilir. Bu durum onun disiplinler arası yanını göstermesi açısından son derece önemlidir. Tabi bu noktada jeopolitik çalışmaların esas olarak hangi disiplinin altında değerlendirilmesi gerektiği sorusu da gündeme gelmektedir. Jeopolitik teori üreten kişiler arasında coğrafyacılar, askerler, dış politika çalışanları bulunmaktadır. Yani kavram coğrafya disiplini ile de siyaset bilimi ile ve hatta bu tezin nirengi noktası olması hasebiyle uluslararası ilişkiler disiplini ile de anılmaktadır. Kavramın disiplinler içindeki yerinin muğlaklığı jeopolitikanın kendi başına bilim olduğu savunularını da ortaya çıkarmıştır. Hatta Dodds'a göre; Ratzel ve Mackinder'den Haushofer'a kadar tüm jeopolitik teorisyenler jeopolitik bir "bilim" yaratmayı hedeflediler. Bununla birlikte, ona göre temel amaçları belirli bir devletin çıkarlarını desteklemek olduğu için, disiplin hiçbir zaman en iyi haliyle yarı bilimsel karakterinden kaçmayı başaramamıştır.(Dodds, 2001: 207) Nitekim daha önceki sayfalarda da ifade edildiği üzere Chapman, Owens gibi jeopolitika alanında çalışmalar yapan kişiler bu kavramdan bahsederken "bilim" ifadesini kullanmışlardır. Yine kavramın tanım çeşitliliğinden bahsedilen kısımda jeopolitikadan "Büyük Strateji" olarak bahsedenler de olmuştu. Bu kişilerden biri olan Sterling jeopolitikayı, bir yöntem olarak büyük strateji olarak tanımlamaktadır. Ona göre jeopolitika

bünyesinde coğrafi faktörleri, demografik faktörleri, iç politikayı, ekonomi politikasını ve dış politikayı taşıyan ülkelerin ve ulus devletlerin farklı koşullar altında bir dizi farklı değişkene nasıl tepki verebileceğini anlamak ve tahmin etmek için kullanılan bir araç olarak görmektedir. (Sterling, 2018: 12-13) Bu bakış açısına göre ise jeopolitika disiplinler üstü bir yapıda devletlerin stratejilerinin belirlenmesi süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm yaklaşımların ortak yanları ise jeopolitikanın devletin dış politikası ile bağını göz ardı etmiyor oluşudur. Bu da doğal olarak jeopolitikanın uluslararası ilişkiler disiplini ile bağlarını göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus jeopolitika üzerine yapılan çalışmalar ile uluslararası ilişkiler alanındaki çalışmaların belirli bir uyum içerisinde ilerlemesidir. Dolayısıyla bu sürecin detaylı analizini yapmak ve bu tezde Amerikan dış politikasında etkili olduğu savunulan klasik jeopolitik yaklaşım ile ona yönelik eleştiriler sunan eleştirel jeopolitik tartışmasına girmek faydalı olacaktır.

Öncelikle özellikle klasik jeopolitik çerçevesinde jeopolitiğin devletlerin dış politika stratejileri ve devlet adamlarına rehberliği üzerinde genel bir kabullenişin olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu noktada jeopolitika belirgin stratejik reçeteler geliştirmek adına coğrafi alan ile uluslararası güç arasındaki neden sonuç ilişkisini ortaya koymaya çalışır. Buradaki önemli olan husus jeopolitiğin stratejik tercihlerin kapsamını netleştirmesi ve verimliği artırması adına rehber görevi üstlenmesidir. (Owens, 1999: 73) Jeopolitika bunu yaparken aynı zamanda dış politika karar vericilerinin eylem stratejilerini, hareketlerinin belirlenmesinde de rol oynar. Buna ek olarak jeopolitika dış politika tercihlerinin kamuoyu önünde meşrulaştırılması adına da rehberlik etmektedir. (Tuathail – Toal, 1994: 266) Bu durum dikkate alındığında jeopolitika kavramından bilim olarak bahsedilmesi en azından objektiflik açısından zor görünmektedir. Jeopolitik yaklaşımların stratejik bir yaklaşım ya da teori olduğu daha çok kabul gören bir durumdur. Bu noktada da Kelly de jeopolitikanın devlet idaresine yardımcı olan teori ve kavramlar dizisi olduğunun altını çizmektedir. Bu açıdan jeopolitika devlet adamlarına bulunulan coğrafyanın ve üzerinde bulunulan kaynakların nasıl kullanılacağı, gücün nasıl elde edilebileceği ve en az nasıl etkilenileceği noktalarında tavsiyelerde bulunur. (Kelly, 2006: 26-40) Uluslararası ilişkiler bağlamında meseleye bakmak gerekirse; jeopolitika devlet yönetiminin pratiği ve kavramsallaştırılması adına problem çözücü teori olarak da tanımlanabilir.

Çünkü jeopolitika mevcut güç yapılarını dikkate alır ve buradan hareketle dış politika karar vericilerine tavsiyelerde bulunur. Hatta jeopolitika bu haliyle siyasi realizm ile aynıdır ve coğrafyayı ayırt edici unsur olarak görür. (Tuathail, 1999: 107) Owens da gerçek manada uluslararası ilişkilerin gerçek bir coğrafi alanda ortaya çıktığını ve dolayısıyla da bu unsurun görmezden gelinemeyeceğinin altını çizmektedir. (Owens, 1999: 61)Bu düşüncelerin de gösterdiği biçimde jeopolitikanın uluslararası ilişkiler disiplini içinde özellikle realist paradigma bünyesinde anıldığına da dikkat çekmek gerekmektedir. Hatta çoğu zaman uluslararası ilişkiler akademisyenleri için jeopolitiği realizmin bir formu olarak görmek geleneksel bir tutumdur. Onlara göre devletin coğrafi karakteri üzerinden onun çıkarlarını ve uluslararası ilişkilere girişteki kapasitesinin belirlenmesini açıklamak jeopolitiğin parçasıdır. (Mamadouh – Dijkink, 2006: 353)

Jeopolitiğin realizmin bir formu olarak anılmasına neden olan birkaç nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki iki yaklaşımda da uluslararası ilişkiler dünyasında analiz birimi olarak devleti merkeze alıyor oluşudur. Bu noktada realist yaklaşımda olduğu gibi devlet merkezli yaklaşım klasik jeopolitiğin en önemli tanımlayıcı özelliklerinden bir tanesidir. Devletin klasik jeopolitikte nasıl kavramsallaştırıldığını görmek açısından biyolojik organizma olarak devlet, coğrafi element gibi ifadelere bakmak yeterli olacaktır. (Aytekin, 2017: 38) Bu noktada jeopolitika ve ralizmin benzer şekilde hareket ettiği ifade edilebilir. Kaldı ki tek ortak yan bu değildir. İki yaklaşımın uluslararası sistemin doğasına ilişkin savunduğu fikirler de ortaklık göstermektedir. Bu durum özellikle sistemin anarşikliği ve devletlerin çıkar ve güç odaklı politika izlemeleri noktasında belirginleşmektedir.

Morgenthau'nun ifade ettiği şekilde devletlerin eylemleri ahlaki ilkeler ve hukuki bağlılıklara göre değil, çıkar ve dayalı hesaplarla belirlenir. (Morgenthau, 1970: 382) Klasik realistler insanın kibir, karşı konulmaz arzu ve şeref arayışının herkesin herkese karşı yürüttüğü sonsuz savaşa sebep olacağına inanırlar. Çatışma ve savaşın köklerinin insan doğası olduğunu savunurlar.(Waltz, 1990: 35) Bireyden uluslararası sisteme doğru genişleyen bu yapının benzerinin daha önceki başlıklarda değildiği üzere Sosyal Darvinizm ile benzerlik taşıdığı ve dolayısıyla da jeopolitiğin bir parçası olduğu ifade edilebilir. Uluslararası sistemin bu yapısında devletlerin

amacı ise güç ve iktidarı elde etmek olarak karşımıza çıkar. Jeopolitik ve realizmin her ikisinde de devlet en güçlü ve bağımsız aktör olarak sistemin en önemli öğesidir ve ulusal güç de devletlerin yayılmacı ve emperyalist politikalarının bir aracıdır. (Atay, 2016: 146) Jeopolitika çerçevesinde bakıldığında; coğrafyanın anarşik yapıdaki uluslararası sistemde gücün ve üretkenliğin dağılımını belirleyen unsur olarak ortaya çıktığı görülür. Bu açıdan jeopolitik hem tarihi olayları açıklamak hem de geleceği tahmin etmek için coğrafi neden-sonuç ilişkisini kurar. (Grygiel, 2006: 5) Jeopolitik bununla da yetinmez, analizine ek olarak devlet adamlarına (dolayısıyla aktör düzeyinde devlete) tavsiyelerde bulunur. Onun bu yapısı da devlet merkezli anlayışın merkezde olduğuna dair argümana iyi bir örnek olarak sunulabilir. Çünkü jeopolitik güç devlet-coğrafya etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşim güç-devlet-coğrafya arasında ortaya çıkarken, Mearsheimer'ın da ifade ettiği şekilde; uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında jeopolitik buradaki güç ilişkilerine odaklanmaktadır. Ona göre güç uluslararası ilişkilerin para birimi gibidir. (Mearsheimer, 2013: 78) Bu paranın elde edilmesi için jeopolitika realizm ile aynı amacı paylaşır. Ancak jeopolitiğin bu noktada çalışma alanı coğrafyadır. Yani realizm güç unsurları olarak askeri, ekonomik güce odaklanırken, jeopolitiğin odak noktası coğrafyadır. Çünkü jeopolitika devletlerin dış politika uygulamalarında coğrafyanın etkisi üzerine çalışmalar yapar ve devlet politikalarının ve coğrafi anlamlarının yazımı olarak karşımıza çıkar. (Tuathail, 1999: 109) Tabi bu noktada jeopolitiğin strateji üretirken kullanılan güç unsurlarını görmezden gelmediğinin de altı çizilmelidir. Zira jeopolitik realizmin odaklandığı güç unsurlarının analizini de yapmakta, fakat onlara coğrafi bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken husus her iki yaklaşımda da devletin ulusal çıkarının merkezde yer alması ve uluslararası sistem içerisinde gücün elde edilmesidir. Nitekim Klaus Dodds da özellikle son yüz yıla damgasını vuran politik gerçekçilik ile jeopolitika arasında ortak bir yaklaşımın söz konusu olduğu görüşündedir. (Dodds, 2005: 27)

Mackinder'in şu ifadeleri jeopolitiğin ulusal gücü nasıl amaçladığı ve ne derece sübjektif bir yaklaşım olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir: "Coğrafya İngiliz öğrencilere emperyal düşünceyi öğretmek için kullanılan bir disiplindir." (Mackinder, 1907: 9) Buraya kadar altı çizilen hususlara bakıldığında zaten jeopolitiğin çoğunlukla egemen bir gücün hegemonya arayışı veya hegemonyanın önceliğini sürdürmesi ile ilgili olduğu görülecektir. Bu nedenle geleneksel jeopolitik teoriler, devletlerin yalnızca güç ve silahlı kuvvet yoluyla elde edilebilecek önceliğin peşinde olan aktörler olduğunu varsayar. (Gökmen, 2010,160) Bu sebeple de tüm klasik jeopolitik teoriler coğrafyayı merkeze aldıktan sonra etrafına diğer tüm güç unsurlarının analizini de zorunlu bir şekilde yapar.

Kısaca özetlemek gerekirse; "Geleneksel jeopolitiğin temel kavramları realizme benzer şekilde şunlardır: iktidar, devlet, coğrafya, hegemonya, mekânların gelişmiş veya ilkel olarak tanımlanması; devletin en yüksek siyasi varlık olarak kavramsallaştırılması ve rekabet halindeki devletler tarafından üstünlük arayışı. (Gökmen, 2010, 158) Tüm bu noktalar jeopolitiğin uluslararası ilişkiler disiplini içinde nerede konumlandığı hususunda pek çok tartışma olsa da teori düzeyinde realizm ile pek çok benzerlik gösterdiğini doğrulamaktadır. Tabi bu noktada buraya kadar bahsedilen ve tartışılan jeopolitik yaklaşımlar klasik jeopolitik teoriler ile alakalıdır. Yani realizme benzerlik gösteren jeopolitik anlayışlar klasik jeopolitik içerisinde anılanlardır. Oysa jeopolitiğin uluslararası ilişkiler içerisindeki konumunun anlaşılması ve klasik jeopolitiğe yönelik yapılan eleştirilerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu tez bağlamında da ele alınacak olan Amerikan klasik jeopolitik teorileri açısından da bu durum fayda sağlayıcı olacaktır.

Jeopolitik çalışmalara bakıldığında uluslararası ilişkiler çalışmaları ile bir uyumun olduğunu söylemek son derece mümkündür. Zira özellikle II.Dünya Savaşı sonrası süreçte jeopolitik alanda yapılan çalışmalar bu durumu net şekilde ortaya koymaktadır. Öncelikle bu süreci değerlendirmekte fayda olacaktır. Çünkü klasik jeopolitiğe yönelik eleştirilerin ortaya çıkışında ve özellikle eleştirel jeopolitiğin doğuşunda bu süreç önem arz etmektedir. Jeopolitik ile ilgili olarak genel kanı 1890'lardan 1940'lara kadar jeopolitiğin emperyalist, ırkçı ve çevresel determinist yapıda ve emperyal devletlerin hükümetlerinin jeopolitik hedeflerini başarıya

ulaştırmak ile çok yakın çalıştığı şeklindeydi. (Haverluk- Beauchemin, 2014: 19) Agnew de bu süreci ikinci jeopolitik düzen olarak tanımlamakta ve bu düzenin rakip emperyalizmler dönemi olarak ifade etmektedir. Ona göre 1875–1945 yılları arasındaki süreç ekonomik faaliyetlerin genişlediği, milliyetçiliklerin yoğunlaştığı, askeri sanayileşme ve toprak genişlemesine bağlı olarak devletlerarasında çatışmanın hâkim olduğu bir dönemdi. (Agnew, 1994: 67) Bu süreç hem realist yaklaşımın hem de jeopolitik yaklaşımların egemen olduğu bir süreç olarak da tanımlanabilir. Nitekim Shapiro da modern devlet sisteminin gelişimi ile jeopolitik tahayyülün başlangıcı arasında bir bağ kurmakta ve jeopolitiği devlet tarafından dünya alanının organize edilmesi olarak tanımlamaktadır. (Shapiro, 1994: 482) Yine Tuathail de jeopolitiğin doğduğu süreci Batı epistemolojisi ve ontolojik kibri ile açıklamakta ve dünyanın emperyal bir bakış açısıyla tahayyül edişinin yoğunlaşması olarak görmektedir. (Tuathail, 1997: 42)

Jeopolitiğin bünyesinde barındırdığı emperyal savunular ve bunların eyleme dönüşmesi II. Dünya Savaşı'na kadar geçecek sürede son derece hâkim olacaktır. Hatta öyle ki II. Dünya Savaşı sonrasında jeopolitika kavramına dair tartışmalar hız kazanacak ve kavramın kullanımı son derece sınırlandırılacaktır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında, klasik jeopolitik Batı'daki akademisyenler ve uzmanlar arasında kötü bir şöhrete sahipti. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında jeopolitik düşünce etnik temizlik, Holocaust, Avrupa baskısı gibi kavramlara yakın olarak tanımlandı.(Hochberg-Sloan, 2017: 1) Bunda kuşkusuz bir sonraki kısımda verilecek jeopolitik örnekler arasında bulunan Alman ekolünün payı son derece fazladır. Buna rağmen bazı görüşler II. Dünya Savaşı sonucu kötü algıdan ziyade dönemin şartlarının jeopolitikaya gereksinimi azalttığı yönündedir. Özellikle ulaştırma ve haberleşme teknolojisindeki gelişmelerin lojistik ve strateji üzerinde etkisi olduğu ve en önemlisi nükleer silahların kullanılmasıyla savaşın mahiyetinin değişmesi ileri sürülen sebeplerden birkaç tanesi idi. Bu görüşe göre jeopolitiğin ihmal edilmesinin bir diğer sebebi ise siyasi idi. Soğuk savaş süresince hâkim olan görüş, dünyanın iki ideoloji arasında; bir yanda piyasa ekonomisi ve liberal demokrasi, diğer yanda komünizm ve halk demokrasisi olmak üzere ikiye bölünmesiydi. Bu süreçte coğrafya üzerinden değil iyi-kötü, komünist-liberal gibi ideolojik tartışmalar uluslararası sisteme hâkim oldu. (Tezkan, 2007: 30) Bu tür argümanlar ileri sürülse de klasik

jeopolitik noktasında "Kenar Kuşak Teorisi"nin bu dönemde etkin olduğunu unutmamak gerekmektedir. Burada söylenebilecek olan husus özellikle Avrupa'nın savaş sonrası durumu ile alakalı da olarak Avrupa'da ki jeopolitik teorilerin etkisinin azalmasıdır. Ancak bu jeopolitik çalışmaların tam olarak bittiği anlamına gelmemekteydi. Zira özellikle Fransız jeopolitikçiler tarafından klasik jeopolitiğe yönelik eleştiriler de bu süreçte gün yüzüne çıkmaya başlayacaktır. Kısacası Soğuk Savaş süreci bir yandan ABD'nin klasik jeopolitik anlayışla hareket ettiği süreci, diğer yandan genel anlamda klasik jeopolitiğe yönelik tartışmaların da ortaya çıktığı yıllar olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişi ise uluslararası alanda etkisini artıran eleştirel teorilerle eş güdümlü bir halde klasik jeopolitiğe yönelik eleştirilerin de ortaya çıktığını söylemek ve hatta eleştirel teoriler ile eleştirel jeopolitik arasında da realizm-klasik jeopolitik arasındaki ilişkiye benzer bir durum olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Tabi bu noktada uluslararası ilişkiler sahnesinde yaşanan değişimlerin de eleştirel teorilere imkân tanıdığının altı çizilmesi gerekmektedir. Bu açıdan eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkışına giden süreçte uluslararası ilişkiler alanında yaşanan bazı değişimler de jeopolitik alanında bazı tartışmaları gündeme getirmiştir. Hatta bu dönemde jeopolitik yaklaşımlara olan gereksinimin azaldığı yönünde de pek çok düşünce ortaya atılmıştı. Bu görüşü savunanlara göre; özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi, toprağa dayalı anlayışın yeni teknolojiler ile ortadan kalkması gibi değişimler jeopolitikanın kalbine bıçak gibi saplanmıştı. Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılışı küresel politik sistemin kimlik ve manası hakkında genel ve yaygın jeopolitik yaklaşımın parçalanmasına neden oldu. (Tuathail – Dalby, 1998: 309) Bu görüşlere rağmen jeopolitik tartışmaların uluslararası ilişkiler disiplini içindeki öneminin bu süreçten itibaren artmaya başladığı söylenebilir. Örneğin John Agnew'e göre; Sovyetlerin çökmesi sonucunda jeopolitikada üç ana nokta açıkça ortaya çıkmıştır: Bunlar; küreselleşmenin etkisiyle yeni tanımlamalarda yerliliğin kalkması ve küresel ekonomik sistemin doğması, kültürel çatışmaların öne çıkması ve ABD'nin en az silahla ya da silahsız emperyalist konumunu korumaya çalışmasıdır. (Agnew, 2003: 115) Yine bu dönemde enerji kaynaklarına ve doğal gaz zenginliklerine sahip olabilme konusu da jeopolitiğin mücadele alanlarından bir tanesi olmuştur. Bu bağlamda Avrasya-Asya-Pasifik alanları, güç parametrelerinin

yeni oyun alanları haline gelmekteydi.(Ekici, 2013: 420) 2000'li yıllardan itibaren ise jeopolitiğe dair çalışmalarda tüketim sorunu gündeme gelmekteydi. Dalby bu süreç ile alakalı "küresel işbirliklerin arttığı bir dünyada genellikle Amerikan televizyon, film, ve tüketim modellerinden oluşan bir kültür gezegeni oluştuğunu ifade etmektedir. Ona göre bu olay geleneksel kültürlere karşı yeni bir hayat biçimi sunuyor. Dolayısıyla küresel güvenlik ve yalın jeopolitik formüllerin ötesinde tüketime, uzmanlaşmaya ve tüketimi teknik bir uzmanlık ile güvence altına alan jeopolitik bir modelin inşasına ihtiyaç doğuyordu." (Dalby, 1998: 309) Cohen ise yeni dönemde devletlerarasındaki dengenin yalnızca askeri unsurlarla değil, ekonomik ve kültürel unsurların etkisi ile meydana geldiğini ifade ederken, sosyokültürel olarak Twitter ve Facebook gibi uygulamaların ülkelerin sınırlarını aştığını ifade ediyor. Ona göre; tüketici alışkanlıklarının belirlenmesi, ulusal ve küresel düzeyde insan davranışlarının şekillenmesine etki ediyor. Ama yaşanan tüm değişikliklere rağmen, Cohen coğrafyanın uluslararası ilişkilerde hala ana rolü oynadığının altını çizmekten geri durmuyor. (Cohen, 2015: 6) Kısacası özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem jeopolitikte üzerinde durulması gereken konuların değiştiği bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu dönemde realizmin bir formu olarak klasik jeopolitik yaklaşımlar yerine yine uluslararası ilişkiler disiplini içindeki tartışmalarla paralel şekilde eleştirel jeopolitik yaklaşımların ön plana çıktığının altı çizilmelidir. Nitekim bu dönem ile alakalı eleştirel jeopolitik alanındaki çalışmaları ile dikkat çeken Tuathail jeopolitiğe dair derin bir tekrar düşünmeye ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Onu bu düşünceye iten ise uluslararası alanda etkisini artıran ekonomik küreselleşme, küresel medya akışı, internet, uluslararası suç ağları, bilginin hızı ve evrenselliğinin devletlerin pratiklerini etkiliyor oluşudur. (Tuathail, 1998: 17) Yaşanan bunca değişim ve dönüşümün jeopolitik çalışmalarda klasik jeopolitiğe ek olarak eleştirel jeopolitik tartışmaları beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu da doğal olarak Amerikan klasik jeopolitik teorilerinin dış politikasına analizinin daha net anlaşılabilmesi adına eleştirel jeopolitiğin ne olduğunu ve klasik jeopolitiğe yönelik eleştirilerinin neler olduğuna dair bir tartışmayı zorunlu kılmaktadır.

2.2. Klasik Jeopolitiğe Eleştriel Bakış: Eleştirel Jeopolitik

Yukarıda da ifade edildiği üzere eleştirel jeopolitiğin doğuşu genel anlamda II. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Aslında jeopolitik ile ilgili olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte jeopolitik iki çelişkili söyleme sahip oldu. Birincisi Nazi dış politikasının emperyalist tutumu ile alakalı yasak bir kelimeydi. İkinci ise tamamen gerekli görülen sert başlı stratejik bir yaklaşım olarak küresel politika yaklaşımlarında kendisini göstermiştir. (Tuathail – Toal, 1994: 259) Bu paradoksal yapı içerisinde özellikle coğrafyacılar tarafından klasik jeopolitiğe yönelik eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ciddi anlamda eleştirel jeopolitiğin ilk çalışmalarının 1950'li ve 60'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Sınır çalışmaları bunun ilk örneklerindendi. Fransız coğrafyacı Yves Lacoste'un öncü çalışmaları coğrafi bilginin, askeri gücün ve devlet merkezli politikaların konsolidasyonuna odaklanarak bu alanda değerli bir katkıda bulundu. (Dodds, 2005: 29) Bu girişim ilerleyen yıllarda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kendisine geniş bir yer bulacak olan eleştirel jeopolitiğin ilk adımları idi. Özellikle yukarıda da bahsedilen uluslararası sistemde yaşanan değişimlerin de neticesinde Soğuk Savaş sonrası süreç bu tartışmaların zirve yapmaya başlayacağı dönem olacaktır. Bu noktada eleştirel jeopolitiğin gerçek manada klasik jeopolitik yaklaşımlarda olduğu gibi bir teori üretmediğinin ve daha çok söylem analizine odaklandığının altı çizilmelidir. Yani büyük oranda postyapısalcı bir karakter taşıdığı vurgulanmalıdır.

Postyapısalcılık bilindiği üzere Friedrich Nietzche ve Michel Foucault gibi düşünürlerin çalışmalarını temel alan ve dili tarafsız ve katıksız bir iletişim aracı olmaktan daha çok, dünyayı anlamlandırmamızı mümkün kılan alışkanlıklar, adetler, değerler ve ön yargılar kümesi olarak görmektedir. Bu noktada özellikle bilginin iktidardan muaf tutulması bu teorinin savunuları arasındadır. (Davetak, 2013: 248) Uluslararası ilişkiler boyutunda meseleye bakıldığında ise Derrida dünyayı bir metin olarak algıladığını, yani reel dünyanın bir metin gibi inşa edildiğini ve en önemlisi "yorumlama" haricinde kimsenin bu metni reel olarak göremeyeceğini ifade eder. (Derrida, 1988: 148) Bu noktada akademik ya da gündelik alanda üretilen metinlerin yapısökümünü yapmak gerekmektedir. Post yapısalcı yaklaşımda bu da bir hikâyenin kendisini homojen ve devamlılık içerisinde gösterebilmek adına iç çelişkilerini nasıl

gizlediğini açığa çıkarmayı zorunlu kılmaktadır. (Davetak, 2013: 260) Bu açıdan söylem analizi hem postyapısalcı yaklaşımın hem de eleştirel jeopolitiğin ortak yanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede söylem; belirli yapılar ve kurallardan oluşan ve dilsel yapıları sistematize ederek betimlemek amacıyla kullanılan bir alandır. Söylem, ifadenin kime ait olduğu, dayanağının ne olduğu, yönelim unsurunun ne olduğu ve söyleyenlerin ifade ettikleriyle neyi amaçladığı gibi bir iletiyi tüm açılarıyla kapsamaktadır. Tüm iletişim biçimlerini kuşatan söylem sadece söze dökülen yapılarla sınırlı olmayıp, günübirlik kullanımlar içinde sosyal yaşamı görme, tasnifleme ve reaksiyon gösterme durumlarını içerir. (Punch, 2005) Bu bağlamda, postyapısalcılığa göre söylemlerin kendileri bir uygulama biçimidir. Bu da doğal olarak teori ve pratik arasındaki ilişkinin sorunsallaştırılmasını zorunlu kılar. Grondin'e göre; teori ve pratik arasındaki ayrım çizgisi böylece çökmekte, yani teorinin pratik olduğu anlamına gelmektedir. (Grondin, 2004: 1) Buraya kadar ifade edilenler eleştirel teoriler ve özellikle postyapısalcı yaklaşımda söylemin önemi göstermeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan eleştirel jeopolitiğin de benzer savunuları bulunduğu söylenebilir. Çünkü eleştirel jeopolitik içinde söylemler, gerçekliğin üretilip, belirlendiği bir yapıya işaret etmektedir. Tüm semboller, anlamlar hâkim olan söyleme göre şekillenmekte ve insanların aklında o şekilde yer etmektedir. (Örmeci, 2009: 60) Bu husus bilgi-güç tartışmasını gündeme getirmektedir. Bu noktada bilhassa Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi post-yapısalcı olarak nitelendirilen düşünürlerin araştırmalarından esinlenen eleştirel jeopolitikçiler, bilgi ve gücün ayrılmaz bir bütünlüğe sahip olduğunu, coğrafyaya ait verilerin siyasetin eyleme evirilmesi halinde asla objektif, apolitik ve ideolojiden bağımsız olmayacağını kabul etmektedirler. (Toal - Dalby, 1998:) Bu doğrultuda özellikle klasik jeopolitik metinleri analiz eden eleştirel jeopolitik bu noktada pek çok eleştiri ileri sürmektedir. Aslında eleştirel jeopolitiğin temel amaçlarından biri, hegemonik jeopolitik söylemleri yapısızlaştırmaktır. Söylem analizi bu nedenle bu yaklaşımın temel unsurunu oluşturur. Eleştirel jeopolitik, bir söylem olarak coğrafyanın bir güç / bilgi ilişkisi biçimi olduğunu ve bu nedenle eleştirel olarak araştırılması gerektiğini savunur. (Gökmen, 2010, 78-79)

Buna rağmen eleştirel jeopolitiğin teorik düzeyde klasik jeopolitikte olduğu kadar etkili tartışmalara sahip olmadığının da altı çizilmelidir. Zira Tuathail eleştirel jeopolitiğin bu durumunun değişmesi için Derridacılığın yapısökümünün de kullanılabilmesi adına üç noktayı ileri sürdüğü görülmektedir. Bu açıdan jeopolitiğin anlamı, eleştirel jeopolitiğin amacı ve jeopolitik bakış açısının probleminin araştırma konuları olması gerektiğini ileri sürmektedir. (Tuathail, 1996: 48-49) Tuathail kendisi de jeopolitiğe bu şekilde yani yapısökümü ile yaklaşmaktadır. O bölgesel olarak neyin marjinalleştirildiğini, ihmal edildiğini veya neyin göz ardı edildiğini analiz eder. Spykman tartışırken "Coğrafya tartışmaz; nasılsa öyle," kabul ederken, Tuathail tartışır. (Sparke, 2000: 375) Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi eleştirel jeopolitikte öznenin bağımsızlığı düşüncesi kabul edilmez. Yani genel olarak eleştirel teoriler için geçerli olan şeyler burada eleştirel jeopolitikte de bulunmakta, söylemin önemi, bilginin objektif olamayacağına dair savunular ortaya atılmaktadır. Bu anlayışa göre; “kesin olarak "bildiğimizi" düşündüğümüz her şey, yalnızca baskın düşünce veya açıklama tarzlarının bir ifadesidir. Biz "biliyoruz" çünkü bunların doğru olduğuna inanıyoruz. Bunların doğru olduğuna inanıyoruz, çünkü bize okullarda öğretiliyor ya da bilim adamları, teknik “uzmanlar”, bürokratlar ve politika yapıcı seçkinler tarafından anlatılıyor.” (Pettiford, 2010: 133) Eleştirel jeopolitik incelediği metinlerde özellikle jeopolitik yazının çoğunda metinler üzerinde kontrolü olan ve metni anlatılara dönüştüren kesimleri dikkate alır. Çünkü bireyler anlatılar üretir. Bu anlatılar daha sonra özellikle seçkinler tarafından manipüle edilir ve daha sonra da belirli çıkarların peşinden koşmak için stratejik bir kaynak olarak kullanılır. (Muller , 2008: 328) Bu da doğal olarak meseleye uluslararası ilişkiler bağlamında bakıldığında realist paradigmanın egemenliği ve ulusal çıkarları gündeme getirmektedir. Grygiel’in de ifadesiyle bu şu anlama gelmektedir: devletlerin jeopolitik gerçeklik tarafından şekillendirilmiş amaçları sıklıkla tutarsızdır. Bu amaçlar çoğu zaman çıkar grupları, ideolojik prensipler ve diğer değişkenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. (Grygiel, 2006: 36) Eleştirel jeopolitiğin en önemli eleştirisi realist yaklaşımlarla iç içe geçmişlikle ile alakalıdır denebilir. Hatta öyle ki eleştirel jeopolitikçiler anti-realistlerdi. Bu kişiler realizmin klasik jeopolitiğin politika biliminin eş değeri olduğunu tartışırlar. (Haverluk- Beauchemin, 2014: 21)

Klasik jeopolitiğin yukarıda da ifade edildiği üzere emperyalist söylemlerle iç içe geçtiği yönündeki eleştirel yaklaşımlar mevcuttur. Bu noktada bu söylemlerin tamamının ekonomik çıkarlar, materyalist motivasyonlar ve ticari hayallerden oluştuğu ve ideolojik güç kaynakları ile iç içe girmiş olduğu söylenmektedir. Bu açıdan Tuathail'e göre dinsel, ırksal, milliyetçi ve ataerkil kimlik ve farklılıklar tüm jeopolitik söylemleri şartlandırmıştır. Hatta ona göre bu süreç ulusal-devlet merkezli güç yapısının genişlemesi ile alakalı gelişen bir süreçtir. İlerleyen süreçte ise bu yapı askeriye ile iç içe geçmiştir. (Tuathail, 1996: 200) Yani kısacası eleştirel jeopolitik; söylemlerin politik kararların meşrulaştırılması adına dünyanın coğrafi anlayışının şekillendirilmesinde önemli bir rolü olduğunu tartışır. (Dodds, 2005: 31) Bu da onu doğrudan realist anlayışa sahip klasik jeopolitik anlayışlarla karşı karşıya getirir.

Eleştirel jeopolitiğin posyapısalcı bir anlayışla meseleye yaklaşmaları neticesinde söylem analizlerine ve metinlerin yapısökümüne odaklandıkları buraya kadar olan kısımda altı çizilmiştir. Ancak burada eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitiğe yönelik eleştirilerini sıralamak meselenin daha net anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir: Eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitiğe yönelik başlıca eleştirileri şunlardır: 1- Özne-nesne ilişkisi bağlamında klasik jeopolitik metinlerin ve söylemlerin tarafsız olmadığı, 2- Klasik jeopolitik devlet merkezli bir anlayışı savunmaktadır. Eleştirel jeopolitik bu konuda birey, medya, toplum gibi farklı alanların da analizini yapmaktadır. 3- Eleştirel jeopolitiğe göre jeopolitiğin klasik metinleri devletlerin izleyeceği politikaları meşrulaştırmak adına kaleme alınmakta ya da onlara tavsiye vermektedir. 4- Klasik jeopolitik yaklaşımlarda tahayyüle dayalı haritalar, senaryolar mevcuttur, Eleştirel jeopolitik bu haritaların haritayı üretenlerin çıkarları ile uyumlu olduğunu savunur.

Eleştirel jeopolitiğin bir analiz biçimi olduğunu, teori üretmek yerine var olan klasik jeopolitik yaklaşımların analizini yaptığının tekrar vurgulamak gerekmektedir. Yukarıdaki maddeler açısından eleştirel jeopolitik incelendiğinde maddelerden ilki olan özne - nesne ilişkisi söylem analizlerinde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Esasında yukarıda eleştirel jeopolitiğin söylem analizini nasıl işlettiğine dair kısımda bu konuda pek çok noktaya değinilmiştir. Bu açıdan burada tekrar değinmek

gerekirse meselenin uluslararası ilişkiler boyutu hakkında bir açıklama yapmak gerekebilir.

Bu bağlamda öznenin objektif olmadığı yönündeki eleştirel jeopolitik yaklaşımda on dokuzuncu yüzyıl sonrası süreçte ulusların, ırkların ön plana çıkmasının etkili olduğunu görmek gerekmektedir. Çünkü bu süreçte ırklar daima jeopolitik vizyonlarda önemli unsur olmuştur. 19. yüzyıl sonunda özellikle rakip ırklar arasındaki çatışma bağlamında uluslararası ilişkilerin klasik jeopolitikte de var olan neo-darvinist biyoloji anlayışını devam ettirdiği görülmektedir. (Kearns, 2003: 175) Bu da doğal olarak milliyetçilik ile şekillenmiş ulusal çıkarları merkeze alan ve genişlemeci bir uluslararası siyaseti savunan yaklaşımların doğuşu anlamına gelmekteydi. Jeopolitik bu noktada özellikle bölgesel güçlerin nasıl oluştuğu ve deneyimlendiğini açıklayan ve daha önemlisi teşvik eden yolları tanımlayan bir söylem biçimi olarak ortaya çıkıyordu. Bu açıdan eleştirel jeopolitiğin de üzerinde durduğu şekilde jeopolitik teorilerin problemi çok belirleyici ve çok ideolojik olmalarıydı. Hatta farklı bir ifade ile katı ve hoşgörüsüz bir yayılmacılığı ve emperyalizmi savunan bir dünya görüşünü bünyesinde barındırmalarıydı. (Rosenboim 2019: 3) Bu açıdan Kearns'ın da ifade ettiği şekliyle jeopolitik vizyon asla masum değildir. Çünkü jeopolitik basit şekilde politik ve ekonomik küresel ilişkilerin şekillenmesi üzerine bir dilek şeklinde analiz yapar. Bu noktada ırklar, sınıflar insanlar jeopolitik yapıların temel yapı taşı olarak ortaya çıkarlar. (Kearns, 2003: 174) Bu açıdan metni üreten kişiler de son derece önem arz etmektedir. Yani eleştirel jeopolitik bu noktada entelektüeller ve devlet adamları gibi bazı kesimleri de analizlerinin içine alırlar. Bu sebeple eleştirel jeopolitik, jeopolitik geleneğin yapısını sorunsallaştırırken, yine de entelektüeller, kurumlar ve jeopolitik geleneğine ve onun tarihine ait metinlere bağlı kalırlar. (Tuathail, 1999: 111) Özellikle 1990'lı yıllardan sonra uluslararası sistemde yaşanan değişimlerin de etkisiyle siyasi coğrafyacılar bu kesimlerin çalışmalarını derinlemesine analiz etmeye ve hatta bu metinleri postyapısalcı bir çizgide çözümlemeye başladılar. Burada yapılan iş devlet adamlarının, entelektüellerin uygulamalarının ardındaki güç ilişkileri ve politikaların ardındaki jeopolitik söylemler üzerinde durmaktı. (Mamadouh – Dijkink, 2006: 350)

Tabi bu noktada ikinci bir eleştiri konusu olan devlet merkezli bakış açısının da karşısında bir tutum takınıldığını tekrar hatırlatmak gerekmektedir. Bu eksende eleştirel jeopolitik devlet adamlarına ek olarak bireylerin jeopolitik bakış açılarının da objektif olamayacağının altını çizmektedir ve bu noktada gözlemci ile nesne arasındaki ayrımın imkânsız olduğunu savunmaktadır. Oysa klasiklere göre coğrafya ile dış politika arasındaki ilişkiler uzmanların ve akademik teorisyenlerin istatistiki araştırmaları, incelemeleri ve gözlemlerine dayanmaktadır. Yani özne ile coğrafi nesne ayrıdır, bu yüzden tarafsız sonuçlar ve deneysel çalışmalar vardır. (Kelly, 2006: 39) Esasında bu tartışma kendisini en fazla coğrafi düşüncelerin harita ve senaryolaşması sürecinde kendisini hissettirmektedir.

Bu noktada devlet merkezli ve ulus öncelikli bir girişim olan jeopolitikte, jeopolitikçiler genellikle politik tavsiye vermeye hevesliydiler. Bu açıdan verilen politik tavsiyelerde coğrafi söylem, uygulamalar ve dünya ile alakalı perspektifler ve tanımlamalar eleştirel jeopolitiğin malzemesi olarak ortaya çıkmaktaydı. İşte bu süreç jeopolitik literatürde harita inşası anlamına gelmekte ve siyasi bir süreci temsil etmektedir. Jeopolitikte siyasi süreç haritaların oluşumu ve haritalandırmanın kesintisiz ve dinamik bir fenomeni olarak ortaya çıkmaktadır. (Dodge – Kitchin, 2007: 335) Yani eleştirel jeopolitiğin işlerinden bir tanesi de klasik jeopolitikte ortaya konulan haritaların analizini yapmaktır. Tabi bu noktada eleştirel jeopolitiğin çalışma sahasının yalnızca devlet adamları ve akademisyenlerin devletleri ve ulusları için yarattıkları jeopolitik haritalar ve jeopolitik varsayımlarıyla sınırlı olmadığını birazdan daha geniş olarak değinilecek olan popüler ve formal jeopolitik bağlamında pratikleri de kapsadığının altı çizilmelidir. (Squire, 2015: 144) Peki eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitik yaklaşımlara yönelik coğrafya ve haritalarla ilgili temel eleştirileri nelerdir?

Öncelikle eleştirel jeopolitiğin problematiği, küresel alanın kuruluşlar, devlet-toplum entelektüelleri tarafından senaryolaştırılması problemini ele almaya çalışır. (Tuathail, 1996: 51) Klasik jeopolitiğin senaryolar oluşturduğuna dair yaklaşımda, yukarıda ifade edilen tarafsızlık meselesi burada da ön plana çıkmaktadır. Zira eleştirel jeopolitikçilere göre coğrafi muhakeme tarihi muhakemede olduğu gibi tarafsız değildir. Çünkü pek çok bilinçli ya da bilinçsiz belirli politik ve ideolojik

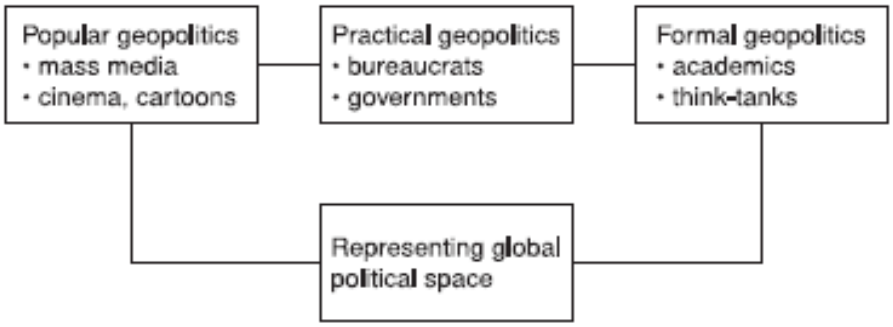
endişeler bu muhakemeye etki eder. Bu sebeple de muhakemelere uyanık ve eleştirel bir zihinle yaklaşılmalıdır. (Lacoste, 1984: 215) Bu eleştirel yaklaşım neticesinde eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin coğrafi muhakemesini sorunlu olarak görmektedir. Onlara göre; her ne kadar coğrafya genellikle zararsız olarak algılansa da, dünya coğrafyası doğanın bir ürünü değil, bu alanı düzenlemek, işgal etmek ve yönetmek için güç üzerinde rekabet eden otoriteler arasındaki çatışma tarihinin bir ürünü olarak değerlendirilmiştir. (Tuathail, 1996: 1) Bu hususta eleştirel jeopolitik aynı zamanda haritaya da karşıdır… Haritalar jeopolitikte ve küresel çatışmayı açıklamak için önemli araçlardır. Fakat eleştirel jeopolitikte bundan titizlikle kaçınılır.(Haverluk- Beauchemin, 2014: 23) Oysa eleştirel jeopolitiğin aksine klasik jeopolitikte harita son derece önemlidir ve pek çok alan, bölge çeşitli isimlendirmelerle yeniden ve zamana uygun olarak tanımlanır. Bunun en tipik örneği jeopolitik öteki tanımlamasıdır.

Özellikle egemen devletler misyonlarını meşrulaştırmak, statülerini ve etki alanlarını sürdürmek için düşman-dost ikilemine dayalı söylemlere ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden dostlar ve düşmanlar, tehditler ve tehlikeler yaratılması klasik jeopolitikte sıklıkla görülen bir durumdur. Zira her çatışma ve mücadelenin temel unsuru farklılık olduğu için "ötekinin" inşası jeopolitiğin temel unsuru haline gelir. (Gökmen, 2010, 83-84) Owens bu ikiliklerin uluslararası ilişkilerdeki konumu ile alakalı şu ifadeleri kullanmaktadır: Uluslararası ilişkilerde jeopolitik perspektif "önemli ikili" kategoriler oluşturmuştur. Bu kategorilerin amacı devletin gücünün nasıl artırılacağı konusunda stratejik adımların desteklenmesi anlamına gelmiştir. En çok kullanılan ikilikler Doğu ve Batı, deniz gücü – kara gücü, ada devleti - kıta devleti, kalpgah, kenar kuşak ve merkez- çevre, köprü şeklindedir. (Owens, 1999: 63) Bu noktada Amerikan dış politikasında etkisinin son derece fazla olduğu düşünülen coğrafyacı Isaaiah Bowman'ın coğrafyaya dair düşünceleri eleştirel savunuları da desteklemesi açısından son derece önemlidir. Zira Bowman coğrafyanın dâhil olduğu bir bilimin dahi olmadığını, coğrafi gerçeklerin siyasi amaçları desteklemek adına ileri sürüldüğünü iddia etmektedir. Ona göre harita teknikleri istenen herhangi bir amaca uyacak şekilde değiştirilir ve dolayısıyla coğrafya bir bilim değildir, ideolojidir. (Bowman, 1934: 23) Bowman'ın coğrafyaya ilişkin yapmış olduğu bu değerlendirmeyi jeopolitik özellikle de klasik jeopolitik için

de düşünmek gerekmektedir. Çünkü jeopolitik doğrudan siyaset ile coğrafyanın birleşiminden doğmakta ve coğrafya disiplini kadar siyaseti de bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim eleştirel jeopolitikçiler de bu yönü ile klasik jeopolitiği eleştirmektedir. Bu konuda haklılık paylarının son derece yüksek olduğunun altı çizilmelidir. Çünkü klasik jeopolitikte haritalar gücün araçları olarak düşünülmektedir ve devletler haritalamanın önemini uzun zamandır kabul etmektedir. Aslında pek çok ülkenin özellikle tartışmalı sınırları ve bölgeleri olanların, haritaların üretimi ve dolaşımı üzerinde sıkı bir kontrolü elinde tutması yaygındır. (Dodds, 2007: 143) Bunu egemen bir devlet yaptığında ise coğrafi alanın genişlediğini ve tüm kürenin jeopolitik analiz çerçevesinde haritalandırıldığını söylemek gerekmektedir. Nitekim eleştirel jeopolitiğin temel önermesi de bu sebeple coğrafyanın her zaman politika ve ideoloji meselesiyle bağlantılı olan sosyal ve tarihi bir söylem oluşudur. Onlara göre jeopolitik söylemler bu noktada kendi içlerinde güç yapılarıdır. Bu söylemler güçlerini korumak ve dünya siyasetinde daha fazla güç kazanmak için belirli kurumlar ve politik güçler tarafından inşa edilirler. (Agnew, 1998: 79). Hatta klasik jeopolitikle bağlantılı olarak devlet gücü ve emperyalizm söylemlerini, eleştirel jeopolitik, müdahaleci olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan jeopolitik devletlerin güç yapılarındaki mesafeleri değil, devletin güç yapısını aktif olarak değiştirmektedir. (Haverluk, Beauchemın ve Mueller, 2014: 21)

Özetle eleştirel jeopolitikçilere göre coğrafya ve siyasetin etkileşimi politika yapıcılar tarafından ortaya konan mekân algısına bağlıdır. Coğrafi alanın doğal bir siyasi değeri yoktur; ona siyasi tahayyül yoluyla değer verilir. Bu nedenle, mekânsallık zorunlu olarak öznel değer yargılarını, ideolojileri ve politik istekleri yansıtır.(Rosenboim 2019: 14) Meseleye uluslararası ilişkiler çerçevesinde bakıldığında ise bu yaklaşımların dış politika çıktısı olarak gün yüzüne çıktığı görülmektedir. Nitekim Dodds da dış politikanın kesinlikle jeopolitik olduğunu ileri sürmekte ve mekânların ve alanların değerlerinin ve manasının bu şekilde inşa edildiğini savunmaktadır. Ona göre eleştirel jeopolitik bu merkez-çevre arasındaki etkileşimin nasıl olduğuna, coğrafi temsillerin inşa ediliş şekline ve bu temsillerin mekânların algılanan gerçekliğini nasıl yapılandırdığına odaklanır. (Dodds, 1993: 71)

Eleştirel jeopolitiğin bir teori üretmekten ziyade söylem analizi olması, özne-nesne arasındaki ayrımın imkânsızlığı, ideolojik ve egemen devletin politik hamlelerini meşrulaştırıcı özellikte olması ve coğrafyayı haritalar ve senaryolar üzerinde okuması yönündeki konulara buraya kadar olan kısımda değinildi. Eleştirel jeopolitik kapsamında bunlara ek olarak dikkat çeken husus her ne kadar yukarıda kısaca değinilse de eleştirel jeopolitiğin devlet dışındaki aktörlere de odaklanıyor olmasıdır. Bu açıdan önemli olan nokta eleştirel jeopolitiğin kendi içinde sınıflara ayrılmış oluşudur. Bu noktada üç farklı analiz biçimi dikkat çekmektedir: formal jeopolitik, pratik jeopolitik ve popüler jeopolitik.



Şekil 1. Eleştirel Jeopolitiğin Üç Formu, Popüler, Pratik, Formal Jeopolitik

(O. Tuathail – Dalby, 1998)

Bu tezde Amerikan klasik jeopolitik teorilerinin dış politikasına etkisinin analizi esas meseleyi oluşturmaktadır. Yani odak nokta klasik jeopolitik teorilerdir. Bu noktada geleneksel jeopolitik olarak da anılan bu yaklaşımlarda dünya politikasının anlaşılması, resmedilmesi ve tanımlanmasında jeopolitikçiler ya da ulusal liderlerin ve onların takipçileri gibi teorisyenlerin çalışmaları eleştirel jeopolitikte formal jeopolitik bünyesinde tartışılmaktadır. (Dodds, 2005: 74) Bu açıdan formal jeopolitik resmi dış politika aktörleri, düşünce kuruluşları ve akademisyenlerin jeopolitik fikirlerinin politik reçeteler olması ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu reçeteler hegemonik hale gelebilirler. (Haverluk, Brandon, 2014: 20) Nitekim klasik jeopolitik sürecin başlangıcından II. Dünya Savaşı da dâhil o süreçte bu hegemonik anlayışın ne denli etkili olduğu yukarıda tartışılmıştı. Burada önemli olan husus formal jeopolitiğin bu alanları analiz etmesi ve derinlemesine tartışmasıdır. Bu kapsamda eleştirel jeopolitik, jeopolitikçilerin devlet adamları ve

devlet gücü arasındaki ilişkiyi, bu bilgi - güç ilişkinin nasıl hegemon coğrafi ve politik kimlik inşası gerçekleştirdiğini inceler. (Dodds, 2005: 74) Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere formal jeopolitik entelektüellerin de çalışmalarını incelemeyi ihmal etmez. Zira entelektüellerin de devletlerin özellikle dış politikasında rol oynadıkları eleştirel jeopolitik tarafından kabul edilmektedir. Pratik jeopolitiğe bakıldığında ise hükümetlerin ve doğrudan bürokratların temel aktör olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada pratik jeopolitik doğrudan dış politika uygulamalarının analizi ile ilgilenmektedir. Yani formal jeopolitik söylem düşünce kuruluşları ve akademiden olan jeopolitik teorisyenlerinin tahayyül ettiği coğrafyalar tarafından belirlenirken, pratik jeopolitik her ne kadar uluslararası organizasyonlar ve sivil toplum kuruluşlarının küresel konularla ilgili önemli eleştirel jeopolitik yazılarının önemi artıyor olsa da devlet adamlarına odaklanmaya devam etmektedir. (Sturm – Dittmer, 2010: 4-6) Eleştirel jeopolitik çalışmalarda dikkat çeken üçüncü bir husus ise medya, sinema ve dergiler gibi iletişim araçlarına önem verilmesidir. Bu açıdan eleştirel jeopolitik medya ile akademik uzmanlar ve dış politika arasında yakın bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. (Dodds, 1993: 71) Yani özelikle gündemin belirlenmesinde medyanın önemli bir rol oynadığı kabul edilir. Çünkü medya genellikle olayları ve süreçleri çerçeveler ve dolayısıyla da belirli bir yorumlama modları veya anlatı yapısı oluşturur. Ayrıca medya ulusal kimlikler tarafından oluşturulmuş içerisi ve dışarısı ayrımının üretilmesine ve geliştirilmesine katkı eder. Bu noktada daha evvel de üzerinde durulduğu gibi jeopolitik güç, bilgi, mekân ve kimlik ile alakalı konular bu noktada eleştirel jeopolitiğin soruları olarak ortaya çıkmaktadır. (Dodds, 2005: 74-75) Castree de pratik ve formal jeopolitikçilerin dış politika amaçlarının kabul edilebilir olması adına kamuoyunun algısını medya aracılığıyla etkileyebildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda ona göre eleştirel jeopolitikçiler bu noktada oluşan söylem ve uygulamaları sorgulamaktadırlar. (Castree, 2007: 429) Yani özetle popüler jeopolitik iletişim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak jeopolitik çalışmaların içerisinde ön plana çıkmış ve klasik jeopolitik çalışmalara yönelik de özellikle Soğuk Savaş sürecinden itibaren ideolojik boyutta ortaya çıkan uygulamaları analiz etmektedir. Burada ifade edilen üç yaklaşımın da yalnızca analiz biçimi olduğunun tekrar tekrar altı çizilmelidir. Zira eleştirel jeopolitik bir teori veya alternatif bir jeopolitik

yaklaşım ileri sürmekten ziyade var olan jeopolitik teorilerin ve dış politika uygulamalarının analizini ve jeopolitik eleştirisini yapmaktadır. Bu noktada pek çok eleştirisinin haklı olduğunu söylemek gerekmektedir.

Bu çerçevede uluslararası ilişkiler bağlamında jeopolitik çalışmaları özetlemek gerekirse, ilk dikkat çekici hususlardan bir tanesinin; her ne kadar Mackinder gibi ilk dönem jeopolitikçileri ve onu takip eden bazı jeopolitikçiler jeopolitiği bir bilim olarak konumlandırmak isteseler de; bunun çok iddialı bir yaklaşım olduğunu söylemek gerekmektedir. Yine büyük strateji (Grand Strategy) bağlamında meseleye yaklaşılması da bugün hala tartışılsa da jeopolitiğin özellikle de klasik jeopolitiğin güç unsurlarına verdiği önemden dolayı stratejik boyutunun son derece kuvvetli olduğunun altı çizilmelidir. Burada esas önemli olan husus jeopolitiğin uluslararası ilişkiler disiplini içinde realizmin bir formu olarak da kabul ediliyor olmasıdır. Bu kapsamda devlet merkezli yaklaşımı, ulusal çıkarı ön plana alması, gücün elde edilmesi noktasında tutumu, uluslararası ilişkileri darvinist bir bakış açısıyla anarşik ve çatışmacı görmesi gibi pek çok noktada benzerlikler taşıdığının altı çizilmelidir. Savaşların ve çatışmaların patlak vermesi, yalnızca rakip devletlerarasında sürekli bir hayatta kalma ve güç mücadelesi örneğidir. Bu yönüyle jeopolitik kaçınılmaz olarak savaşları yazmak için coğrafi faktör olarak bir değişmez siyasi realizmdir. Mackinder'in I.Dünya Savaşı'nı karacı ve denizci devletlerin savaşı olarak görmesi realizmin coğrafi yorumlaması ve jeopolitik anlayışla ifadesidir.(Tuathail, 1996: 42) Gökmen de realizm ve jeopolitiğe dair şunları ifade etmektedir: "Her iki yaklaşım da ortak varsayımları paylaşır, bu da ortak dünya görüşleri anlamına gelir. İkisi de uluslararası alanın doğasının anarşik olduğunu düşünüyor. Her ikisinde de devletler siyasi alandaki birincil aktörler olarak görülüyor ve ikisinde de devletlerin temel amacı iktidar arayışı ve bununla birlikte uluslararası ilişkilerin anarşik yapısında üstünlük sağlamaktır. Her iki yaklaşım da benzer bir normatif dünya resmi çiziyor." (Gökmen, 2010: 178–179) Keza jeopolitik unsurlar içerisinde kabul edilen askeri ve ekonomik unsurların da hedefe ulaşmak adına büyük öneme sahip olduğunun altı çizilmelidir. Çünkü askeri ve stratejik çalışmalarda sınırların önemi, klasik jeopolitiğin birincil ilgi alanlarındandır. Bu çerçevede doğal/doğal olmayan ayrımı yapılmaktadır, sınır ayrımları devletin genişlemesi ve toprak anlamında savunulma askeri arzın gerçekleştirilmesi noktasında önemli bir yere sahiptir.(Aytekin, 2017:

44) Bu görüşler ışığında özellikle klasik jeopolitik ile realizm arasında bir paralellik olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu çerçevede Amerikan jeopolitik teorileri içerisinde analizi yapılacak olan Monroe Doktrini, Deniz Hâkimiyet Teorisi, Kenar Kuşak teorisi ve Soğuk Savaş sonrası süreçte ileri sürülen Entegre Olmayan Boşluk tezi ve Büyük Satranç Tahtası yaklaşımlarını da bu çerçevede düşünmek gerekecektir. Tabi bu noktada bu teorilere yönelik eleştirel yaklaşımın da etkisini artırdığı daha önceki sayfalarda değinilmiştir. Bu eksende eleştirel jeopolitik çalışmalar her geçen gün artmaktadır.

Eleştirel jeopolitiği de kısaca özetlemek gerekirse; eleştirel jeopolitiğin bir teoriden ziyade söylem analizine odaklandığını ve bu noktada klasik jeopolitik yaklaşımlara yönelik özellikle söylem, ideoloji, iktidar ile anlam arasındaki ilişkileri çözümlemeyi amaçladığı söylenebilir. (Ar, 2020: 280) Bu açıdan eleştirel jeopolitiğin temel savunularından bir tanesi yukarıda da görüldüğü üzere klasik jeopolitik teorilerin kendi gerçeklerini yaratıyor oluşudur. Burada bir teorinin Waltz'ın ifadeleriyle 'bir gerçeklik' inşa etmesi, fakat kimsenin bunun gerçek olduğunu söyleyememesi tanımına uygun bir teorik anlayışın var olması söz konusudur. (Waltz, 2011: 51) Bunun en büyük nedenlerinden bir tanesi jeopolitiğin sübjektif oluşudur. Bu açıdan eleştirel jeopolitik ulus-devlet gibi kurumlar yerine bireyi analiz birimi olarak kabul etmektedir. (Göçek, 2003: 112) Tüm tartışmaların da gösterdiği üzere jeopolitik çalışmalar her geçen gün sayısını artırmaktadır. Yani 90'lı yıllarda sorulmaya başlanan "jeopolitika öldü mü?" soruları kendisine olumlu bir sonuç bulamamıştır. Granieri bu noktada özellikle Foreign Policy Resarch Institü (FPRI) temsilcilerinin jeopolitikaya önem vermeye devam ettiğini, hatta jeopolitikanın çağdaş uluslararası ilişkileri inceleyen bir yaklaşım olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. (Granieri, 2015: 492)

Bu açıdan jeopolitiğin geçmişten günümüze uluslararası ilişkilerde etkili olduğunun altı çizilmelidir. Bu durumu ortaya koyan en önemli kanıtlar ise kuşkusuz dünyada jeopolitiği aktif bir şekilde kullanan devletlerin uygulamaları ve elde ettiği sonuçlardır. Bu açıdan dünyadan bazı örnekler ile klasik jeopolitiğin uluslararası ilişkiler disiplinindeki önemini ortaya koymak son derece isabetli olacaktır.

2. 3. Dünyadan Klasik Jeopolitik Teori Örnekleri

18. yüzyıldan itibaren Avrupa içi dengelerdeki değişiklikler – Almanya'nın yükselmesi, İngiltere'nin mevcut konumunu koruma çabası gibi- jeopolitik teorilerin ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerdendir. Bu dönem özellikle devletlerin ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı bir dönem olarak realist yaklaşımların ve bununla paralel olarak jeopolitik yaklaşımların önem kazandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda bilinen manada ilk jeopolitik ekollerin oluşumunun da bu iki ülke yani Almanya ve İngiltere'nin katkıları ile gerçekleştiği görülmektedir. Esasen jeopolitik tartışmalarda jeopolitiğin iki ana kökeninin bulunduğu ifade edilmektedir; birincisi organik Alman düşüncesine göre "bilimsel yasalar" olarak anılan devletlerin uygun olmayan bir dünyada hayatta kaldığına inanılan görüştür. Temsilcileri Ratzel, Kjellen ve Haushofer'dir. İkincisi ise İngiliz ve Amerikan çıkarlarına uygun olan, dış politika faaliyeti olarak bir bölgeye yerleşilmesi ve coğrafi yayılmaya katkı yapmayı amaçlayan görüştür. (Kelly, 2016: 7) Alman, İngiliz, Amerikan ekollerinin yanında özellikle 20. yüzyılda Rusların da jeopolitik yaklaşımlar üzerinde çalışmalar yaptığının da altı çizilmelidir. Bu çerçevede ikinci bölümün son kısmında İngiliz, Alman ve Rus jeopolitiği ele alınacak ve 19.ve 20. yüzyıla etki eden önemli jeopolitik teori ve yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

2.3. 1. İngiliz Jeopolitik Ekolü ve Halford Mackinder

Dünya jeopolitik ekolleri denildiğinde tartışmasız ilk akla gelecek olan kişilerden birisi Halford Mackinder'dir. Mackinder'i önemli kılan husus; ortaya attığı teori ve kavramlar ile jeopolitikanın kendisine göre "bilimselleşmesine" ve kendinden sonra gelecek çalışmalara ilham verme noktasındaki katkılarıdır.

Mackinder'in jeopolitik yaklaşımının amacı İngiltere'nin azalan gücüne dikkat çekmek ve gidişi engellemektir. Bu bağlamda ilk olarak İngiltere'nin 19.yüzyıla kadar denizci kimliği ile nasıl büyük bir güç olduğunu belirten Mackinder, eski düşünce sisteminin İngiltere'nin mevcut uluslararası konumunu koruması için yeterli olmayacağı kanaatine varır. Bu noktada dikkatle altı çizilmesi gereken husus Mackinder'in kara-deniz gücüne dayalı devletler kategorileştirmesidir. Mackinder'in

jeopolitik teorisinin merkezini oluşturan yapı budur, zaten teorisi de "Kara Hâkimiyet Teorisi" olarak kabul edilmektedir.

Mackinder'in teorisini ayrıntılarıyla incelemeden evvel onu bu teoriye yönelten hususlara dikkat çekmek gerekir. Bu noktada Mackinder'in ciddi bir şekilde iki savaştan etkilendiği belirtilmelidir. Bunlardan ilki Güney Afrika Savaşı'dır (1890–1902). Mackinder bu savaşta Britanya'nın emperyal gücünün kırılganlığını ve Kraliyet Donanması'nın uzak mesafelere asker ve silah taşıma kabiliyetinin zayıflığını gördü. İkinci savaş ise Rusya ve Japonya arasında 1904–1905 yılları arasında yapılan savaştır. Bu savaşta da Mackinder, yeni tamamlanan Trans-Sibirya Demiryolu'nun savaşı kazanmak için nasıl büyük bir öneme sahip olduğunun farkına vardı. (Blouet , 2004: 286) Bu iki savaş İngiliz gücünün ileride nelere önem vermesi gerektiği hususunda Mackinder'i düşünmeye sevk etti ve cevabı coğrafyada yani jeopolitikada buldu. Bu bağlamda ilk olarak kara-deniz gücü ayrımı ortaya çıktı.

Sempa, Mackinder'in deniz-kara gücü uyumunu ortaya çıkaran koşulları şu şekilde tarif ediyor: "Britanya'nın sınırlarının çok ciddi genişlemesi ve uzaktaki sömürgeleri yönetme kabiliyeti deniz ve kara gücü ayrımına bağlıdır. Mackinder uzun ulaşım ve deniz gücünün Britanya'nın insani güç kaynaklarına ulaşmasında etkisiz kaldığına işaret etti. Aynı zamanda devletini bütün büyük güçlerin donanmalar inşa ettiği yönünde uyardı. Britanya'nın sahip olduğu kaynak, mükemmel nüfuslu kıtasal devletlerden daha geniş toprakları içeriyor. Bu yüzden Britanya eğer imparatorluğunu devam ettirmek ve süper güç konumunu sürdürmek istiyorsa yalnızca deniz gücüne güvenmemelidir, aynı zamanda kara gücünü de artırmalıdır." (Sempa, 2015: 618)

Buradan çıkarılacak sonuç şudur: tarihi açıdan değerlendirildiğin Britanya İmparatorluğu uzun süredir denizlere hâkim olarak dünyayı yönetiyordu, ancak artık kara gücünün etkisi artmaktadır ve Britanya bu yönde hazırlanmalıdır. Kısacası Mackinder'e göre dünya tarihi, 20.yüzyılın başına kadar, kara ve deniz güçleri arasındaki sürekli bir çatışmanın hikâyesidir. Geçmişte, "Kolombcu Dönem" olarak tanımladığı dönemde denizlerde artan hareketlilik deniz güçlerini karasal rakipleri karşısında avantajlı kılan demiryollarının yapıldığı dönemdi ve bu 20.yüzyılın başına gelindiğinde "Kolomb Dönemi"ni sona erdiriyordu. (Karabulut, 2013: 54) Bu

noktada demiryolları teknolojisinin gelişmesi kuşkusuz Mackinder'in teorisinde büyük önem arz ediyordu. "Mackinder demiryollarının gelişmesinin ulaşımı kolaylaştırması ile Avrasya'nın iç bölgelerinin, hatta kuzeydeki buzullarla kaplı olan Sibirya bölgesinin dahi ulaşılabilir hale geldiğini belirterek artık Ortadoğu'nun deniz yoluyla İngiltere'den ulaşılabildiği gibi kara yoluyla da Almanya'dan ulaşılabilir duruma geldiğini düşünmüştür. Dolayısıyla Hindistan ve Uzak Doğu'nun İngiltere için olduğu kadar Rusya için de ulaşılabilir alanlar haline geldiğine dikkat çeker. Tarih neredeyse deniz güçleri ile kara güçleri arasındaki mücadelenin tarihi biçiminde gelişmiştir ve sıra kara gücüne geçmiştir." (Arı, 2004: 222) Bu noktada Mackinder tarihi bir okuma yaparak, Cengiz Han'ın torunlarının Avrupa'ya kadar gelebilmesi örneğinde olduğu gibi, steplerin düzlüğünden hareketle demir yollarının, eski dönemde at ve develerin gördüğü işlevi görebileceğini savunmuştur. Ona göre artık yeni bir aşamaya geçilmiştir. (Mackinder, 1904: 434)

Güç sisteminin ibresinin deniz gücünden kara gücüne kayması ile birlikte Mackinder coğrafyacıların öneminin arttığını ve dış politikada coğrafya ilminin etkisinin artacağına işaret eder. Bu yüzden coğrafyacıları -ki bu noktada artık jeopolitikçileri- dört husus hakkında uyardı*: "*Birincisi; coğrafyacının amacı tarihi iyi bir şekilde incelemektir. Çünkü tarih bugünü etkilemektedir. İkincisi insanoğlu coğrafi keşiflerin sonuna geldi. Artık yeni bir kıta bulmak adına mücadele gerçekleşmeyecek. Kısacası coğrafi haritalar oluştu ve yeni fetihler artık tarih oldu. Üçüncüsü fetihler yalnız deniz gücüyle değil artık kara gücüyle de yapılabilecektir. Dördüncüsü ise teknolojik gelişmeler modern devletlerin ciddi bir şekilde genişlemelerini mümkün kıldı. (Sempa, 2002: 10*)* İşte bu düşünceler ekseninde Mackinder'in jeopolitik çalışmaları şekillenmeye başlamıştır.

"Kara Hâkimiyet Teorisi" hem ortaya konduğu dönem hem de günümüz içerisinde jeopolitik teorilere en fazla etki eden teoridir. Bugün de geçerliliğini koruyan bu teoride bazı kavramlar ortaya konmuştur. Bu kavramlardan bazıları ve temsil ettiği coğrafi alanlar şunlardır:

- Kalpgah (Heartland - Pivot Area): Batı'da Volga, Doğu'da Sibirya, güneyde Himalayalar, kuzeyde Buz Denizi arasındaki bölge, ilerleyen yıllarda Avrupa Rusya'sı,

- İç Hilal (İnherent Crescent): Merkezin çevresindeki Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin,
- Dış Hilal (Outer Crescent) : İngiltere, Kuzeybatı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada.

Mackinder, "Heartland" bölgesinin önemi vurgulamak adına 1904 yılında yazdığı "The Geographical Pivot of History" adlı makalesinde şu ifadelere yer vermiştir: "Binlerce yıldır Asya boyunca, Ural Dağları ile Hazar Denizi arasında yaşayan at sırtındaki insanlar, Rusya'nın açık güney sınırları boyunca hareket etti ve Avrupa kıtasının kalbi olan Macaristan'a yerleştiler. Bu yerleşim tarih boyunca bölgede çatışmalara sebep oldu."(Mackinder, 1904: 424) Mackinder bu bölgenin tarih boyunca sahip olduğu önemi kavramış ve jeopolitik teorisinin merkezine bu bölgeyi yerleştirmiştir. Mackinder'e göre mihver bölge fiziki coğrafi yapısından üç ayrı özelliği bünyesinde barındırmaktadır. "Birincisi yeryüzündeki en geniş düzlüklere sahiptir. İkincisi bu düzlükler boyunca akan nehirler okyanus erişimine kapalıdır. Üçüncü olarak steplerden oluşan bu geniş düzlükler gelişen demiryolu teknolojisi ile birlikte kara hareketliliğine uygundur."(Taşkesen, 2009: 72)

Tüm bu coğrafi koşulların yanında Mackinder'in "Heartland" olarak adlandırdığı bölgenin tarihte kimler tarafından yönetildiğine ve bu devletlerin dünya siyasi tarihindeki rollerine bakıldığında da bölgenin önemi rahatlıkla kavranabilir.

Tek ve bütüncül bir şekilde "Heartland"ın tarihine bakıldığında; "Hunların hâkimiyetiyle bölgede mücadelenin başladığı görülür. Bu andan itibaren jeopolitik aktörler sürekli değişti. Türk ve Hazar Hanlığı, Arap hilafeti, Selçuklu İmparatorluğu, Moğollar, Timur İmparatorluğu, Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları, Rus ve Sovyet İmparatorlukları bölgede hâkim olan bazı devletlerdir." (İsmailov-Papava , 2010: 90) Dolayısıyla Britanya'nın da bu alanı dikkate alan bir yaklaşıma sahip olması gerekiyordu ve bu noktada Mackinder'in yaklaşımları ön plana çıkmıştır.

"Mackinder, Rusya ve Orta Asya hakkında çok fazla bilgiye sahip olmamasına rağmen doğal kaynakların, demir yollarının "Heartland"a uzaklığın gelecekte dayanılmaz bir gücün oluşmasına sebep olacağını ileri sürdü. Britanya ve diğer deniz

gücüne dayalı güçler örneğin Amerika "Heartland"dan bir gücün diğer ülkelere karşı mücadele verecek olmasından dolayı, empperyal anlaşma ve mali reformların deniz güçleri için bir zorunluluk olduğunu ileri sürdü. Bu saatten sonra İngiltere rahat bir şekilde davranamazdı."(Hyndman, 2004: 295)

Mackinder'i en fazla düşünceye sevk eden husus ise bu dönemde Rusya ve Almanya gibi iki kara gücünün bir araya gelmesi idi. Esasen İngiltere'nin yukarıda ifade edilen ABD ile iş birliği arayışı da böyle bir güce yönelik savunma arayışıdır. Mackinder özellikle Alman teknolojisi ve iktisadıyla Rus İmparatorluğu'nun doğal ve insani kaynaklarını birleştiren bir Alman-Rus ittifakının kurulmasından ve İngiliz hegemonyasına son vermesinden korkmaktaydı. (Defay, 2015: 9)

Mackinder'in "Heartland"dan sonra önem verdiği ikinci bölge ise "İç Hilal" bölgesidir. Mackinder bu bölge için aynı zamanda marjinal bölge kavramını da kullanmaktadır. "İç Hilal kuşağı"; Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan ve Çin'den oluşmaktadır. Bu mihver bölgeyi yani "Heartland"ı çevreleyen ilk kuşaktır. Mackinder bu bölge için çok uzun ömürlü bir tahminde de bulunmuştur: bu bölge yani" marjinal bölge" dünya nüfusunun çoğunluğunu, büyük medeniyetlerin merkezini, büyük dinlerin çıkış noktasını ve imparatorlukların merkezini oluşturuyor. İşte tüm bu gerekçeler ile ona göre "İç Hilal" bölgesi sonsuza dek çatışma bölgesi olacaktır. (Owens, 2015: 463)

Mackinder'in jeopolitik teorisinin sonuncu bölümünü ise "Dış Hilal" olarak adlandırılan İngiltere, Kuzeybatı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada'dan oluşan kuşak oluşturmaktadır.

Tüm bu coğrafi tanımlamalardan sona Mackinder meşhur teorisini ortaya koydu. Mackinder'in 1904 yılında ortaya koyduğu ilk dönem teorisinde genel manada "Kalpgah", "İç Hilal", "Dış Hilal" mevcut iken; 1942 yılında kendi çalışmalarını da güncelleyerek tüm jeopolitika çalışanların kafasında yer edecek olan meşhur teorisini üretmiştir:

- Kim Doğu Avrupa'yı kontrol ederse, "Heartland"ı kontrol eder
- Kim "Heartland"ı kontrol ederse, "Dünya Adası"nı kontrol eder

- Kim “Dünya Adası”nı kontrol ederse, “Dünya”yı kontrol eder. (Mackinder ,1942: 106)

Mackinder’in yukarıda tarif ettiği coğrafi tanımlama pek çok jeopolitikçi tarafından kabul edilmiş ve kendi jeopolitik görüşlerinin en önemli atıf noktalarından birisi olmuştur. İlerleyen dönemlerde Alman jeopolitikçi Haushofer’in Alman-Rus ittifakına verdiği önem, Amerikan jeopolitikçi Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi”ni oluştururken Mackinder’in haritasını kullanması ve yine yakın dönemde Aleksander Dugin’in “Avrasyacı jeopolitik” anlayışında kara-deniz çatışması üzerinden bir kurguya gitmesi, Mackinder’in ortaya attığı görüşlerin ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Hatta Amerikan klasik jeopolitik teorileri bağlamında kullandığı harita dolayısıyla Brizezinski’ye ait olan “Büyük Satranç Tahtası” çalışmasını da eklemek mümkün olacaktır.

2.3.2. Alman Jeopolitik Ekolü: Kjellen, Ratzel, Haushofer ve Hitler

Jeopolitik teoriler içerisinde ilk çalışmalardan birisi yukarıda ayrıntılarıyla ifade edilen Mackinder’e aittir. Ancak altı çizilmesi gereken esas nokta jeopolitikanın uluslararası ilişkilerde önemli bir yer kazanmasında Almanların etkisinin büyüklüğüdür. Hatta uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yukarıda bahsedilen realizm benzerliği noktasında algının oluşmasında da bu ülkenin çalışmalarının katkısının son derece fazla olduğunun altı çizilmelidir. Bu açıdan Almanlar her ne kadar ilk teoriyi ortaya koymasalar da ilk çalışmalardan bazılarının onlara ait olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tabi burada Alman jeopolitiğinin oluşmasında etkili olan birkaç nedenden bahsetmekte fayda olacaktır. “Bunlardan ilki Napolyon savaşlarıdır. 1806’da Napolyon karşısında uğranılan korkunç bozgunun ardından, Prusya’nın yeniden doğuşunu göstermek üzere 1810’da kurulan Berlin Üniversitesi, liselerde eğitim vermek üzere tarih ve coğrafya profesörleri yetiştirmeye başladı. Yine dünyada ilk kez 1820’ye doğru, ilkokuldan itibaren coğrafya ve tarih eğitimini yerleştirdiler.” (Lacoste, 2008: 18) Bu adım stratejinin ve dolayısıyla jeopolitiğin de iki ana unsuru

olan zaman ve mekânın birlikte yorumlanmasına ve Alman jeopolitiğinin doğmasına ortam hazırladı.

Alman jeopolitiğine etki eden ikinci önemli husus; "Büyük Almanya" idealinin etkisini artmasıdır. Bu dönemde "Pancermenistler" Alman toplumunda yükselişe geçmiş ve jeopolitik çalışmaların hızlanmasına etki etmiştir. "Pancermenistler, "Alman Kültürü"nün, dünyanın en gelişmiş kültürü olduğunu savunmuşlardır. Bu sebeple onlara göre; "Büyük Almanya" kurulmalıdır ve "Büyük Almanya" vasıtasıyla "Alman Kültür Taşıyıcıları" ırkının hegemonyası, önce Avrupa'da sonra da bütün dünyada kurulmalıdır. Pancermenistler Alman jeopolitikacılarının öncülleriydi. O dönemde Alman emperyalizminin yayılmacılığı için şu veya bu ülkenin veya bölgenin işgal edilmesini temellendiren görüşler yayıyorlardı." (Okçuoğlu, 2009: 55)

Yukarıda ifade edilen Pancermenistlerin düşüncelerinin daha net anlaşılması için o dönemde etkin olan Sosyal Darwinizmin de bilinmesi gerekmektedir. Çünkü "Sosyal Darwinizm" Alman jeopolitik anlayışına katkı eden üçüncü etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal Darwinizmin çatışmaları, savaşları doğal gören anlayışı, güçsüz olanın sistem dışına itilmesi sürecinin doğanın şartları ile uyuştuğunu savunan sistematiği Alman jeopolitikçilerin en fazla etkilendiği hususların başında gelmektedir.

Yukarıda ifade edilen üç gerekçe Alman jeopolitiğin alt yapısını oluşturmuştur. Bu gerekçeler ekseninde üç kişinin Alman jeopolitiğine büyük katkısının olduğu söylenebilir: Rudolf Kjellen, Friedrich Ratzel ve Karl Haushofer. Bu üç kişi arasında Alman jeopolitiğinin sistematik bir biçimde ilerlediği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim nihai aşamada Hitler'e kadar ulaşacak bir jeopolitik yapı ve anlayış bu üç kişinin düşüncelerinin sistemli bir şekilde gelişmesi ile gerçekleşmiştir.

2.3.2.1. Friedrich Ratzel

Ratzel, Alman jeopolitiği hususunda ilk yaklaşımı ortaya koyan kişi olarak kabul edilebilir. Ratzel'in Alman jeopolitiğine katkı etmesindeki en önemli husus karakterinde saklı idi. Çünkü Ratzel döneminin gerçek bir milliyetçisiydi ve hatta 1870–1871 yıllarında Prusyalıların saflarında Fransızlara karşı savaştığına ilişkin

bilgiler dahi mevcuttur. Ratzel bir bilim adamı olarak siyasi coğrafyanın temellerini atmış ve kendi döneminde jeopolitik düşüncenin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. "1875 yılından itibaren Almanya'da bir coğrafi antropoloji okulu kurarak doğanın, çevrenin insanlar ve insan toplumları, bunların gelişimi ve yaşam biçimlerinin şekillenmesi üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamıştır. Ratzel Darwinizm'in biyolojik (doğal) gelişim teorisini, insanlara ve insan topluluklarına uygulamış ve buradan önemli jeopolitik sonuçlar çıkarmıştır." (Hasanov, 2012: 44)

Ratzel'in devletlerin gelişmesine dair ortaya koyduğu ilkeler ise şu şekildedir:

1- Bir devletin ülkesi kültürü ile büyür,
2- Bir devletin bayrağının başka bir devlet ülkesinde dalgalanması o devletin ticari, misyoner faaliyetlerinin ve fikirlerinin diğer devletin ülkesine yayılmasından sonra olur,
3- Devletler daha küçük devletlerin ilhakı ile büyür,
4- Büyüme esnasında politik ve ekonomik bakımlardan değerli olan arazi parçaları kontrol altına alınır,
5- Ülke ilhakı ile bir devlet diğerine geçer,
6- Sınırlar devletin büyüklüğünü, kudretini ve yaşama biçimini aksettirir. (Ratzel, 1903)

Ratzel' e göre uygarlık ve medeniyet gibi kavramlar da devlet için son derece önemlidir. Ona göre milletler uygar ise varlıklarını sürdürür eğer değillerse yok olmaya mahkûmdurlar. Ratzel'e göre ülkenin sınırları değişebilir ve genişleyebilirdi. Bu noktada onun genişleme adına temel dayanağı ise kültür olmuştur. Yani kültürün yayılması aynı zamanda insanların başka coğrafyalara yayılabilmesini ve coğrafi açıdan devletin sınırlarının genişlemesini sağlayan faktördür.

Ona göre yerleşim alanı ne kadar küçük olursa, verimli ve hareketli bir yaşam biçimi söz konusu bölgeyi o kadar çabuk işgal eder. "Bunu çoğu zaman, o yerleşim bölgesinde yaşayan ilk yerleşik canlıların kısa bir süre sonra o bölgeden çekilmesi ve sınırlarını açması takip eder. Devletin gelişimi sırasında, tek tek bireyler bütün ortak toprak üzerinde çalışarak kök salarlar. Sonradan buraya yerleşenler toprakla beraber manevi bir beraberlik sağlarlar."(Tezkan-Taşar, 2007: 79) Ratzel'e göre; uluslararası

politikada devletler hayatta kalabilmek için mücadele etmeli, bu kapsamda devletler çevrelerine adapte olmak zorundadır. Kısacası devlet ya büyür ve gelişir ya da ölerek sistemin dışına çıkarılır. (Owens, 2015: 469)

Ratzel'i jeopolitika noktasında önemli kılan ise toprağa yani coğrafyaya verdiği önemdir. Ratzel'e göre devlet ve toprak eş anlamlıdır. Ona göre; "halk da etnik ya da dil bağı olmaksızın birlikte yaşanılan toprağa kök salan bir gruptur. Bu toprak halkı yaratan mekândır. Toprağın nitelikleri geliştikçe halkın devleti de halk da gelişir." (Tezkan-Taşar, 2013)

Toprağı merkeze alan Ratzel, genişlemeyi de meşru görür ve zorunlu sayar. Ona göre; devlet somut mekânda kökleşen canlı bir bünyedir. Doğar, büyür, gelişir, geriler ve ölür. "Bu canlı bünye varlığını sürdürebilmek için doğal olarak diğer bünyelerle temas halinde bulunur, onların yaşam kaynaklarını sahiplenerek varlığını sürdürür. Bu durumda yaşam kaynağını kaybeden halk varlığını daha fazla sürdüremeyerek sahneden çekilir."(Hasanov, 2012: 45) Bu gerekçeler Ratzel'i adıyla sürekli olarak anılacak olan "Lebensraum'u yani "Hayat Alanı" kavramını ortaya atmaya itmiştir. Bu kavrama göre sabit sınırlara hapsolmuş bir devlet büyümeye devam eden diğer devletlerin egemenliği altına girmeye ve yok olmaya mahkûmdur.

D. Storey "Political Geography" adlı kitabında, Ratzel'in organizmacı devlet teorisinin 19.ve 20.yüzyılda iki etkisinin olduğunu savunmaktadır: Birincisi biyolojik ve fiziksel bilimlerin politik ve sosyal alana uyarlanması, ikincisi ise coğrafya ve benzer disiplinlerdeki insanların devlet hizmetinde görünmesi ve Alman emperyalizminin genişlemesinde etkin bir rol oynamasıdır. (Storey, 2009: 2)

Tayyar Arı'ya göre de; "Bio-coğrafik bir anlayışa dayanan ve hayat sahası anlamına gelen "Lebensraum"a göre devletler canlı bir varlığa benzetilmekte ve hayatta kalması için genişlemesi doğal karşılanmaktadır. Ratzel'in doğal genişleme paradigması Alman politikasında 1918 sonrası politikacılarında belirgin şekilde etkili olmuştur." (Arı, 2004: 228).

Kısaca özetlemek gerekirse; Ratzel coğrafyayı merkeze alan ve devlet ile eş değer gören bir jeopolitik yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda devleti canlı bir varlık olarak niteleyen Ratzel; devletin sabit kalmasının güçlüğüne dikkat çekmekte

ve sürekli genişleme politikasını savunmaktadır. Bu düşünce yapısı onu "Hayat Alanı" teorisine götürmektedir. Ratzel'in, Almanya'nın birleşmeyi tamamladığı ve Alman kimliğini bulma çabası içerisinde olduğu bir dönemde yaşadığını ve bu dönemin özelliklerinden etkilendiğini, doğal olarak da eserlerinde Almanya'nın geleceği ve refahını sağlamanın yollarını aradığını söylemek kuşkusuz yanlış olmayacaktır. Bu da doğal olarak devlet merkezli bir anlayışı, gücün elde edilmesini savunması, ulusal çıkarlardan bahsetmesi dolayısıyla klasik jeopolitik yaklaşımlar ve bu savunular sebebiyle realizm içinde anılmasına neden olmuştur. Ancak Alman jeopolitik çalışmalarının Ratzel'in fikirleriyle sabit kalmadığının ve bu sürecin Rudolf Kjellen tarafından devam ettirildiğinin de altı çizilmelidir.

2.3.2.2. Rudolf Kjellen

Rudolf Kjellen, Ratzel'in ortaya attığı jeopolitik düşünce sisteminden ciddi derecede etkilenmiş gözükmektedir. Jeopolitika kavramını ilk defa kullanan Kjellen'in teorisi, Ratzel'in teorisinin bir kademe daha geliştirilmesi olarak da görülebilir.

Kjellen 1915'te "Şimdiki Büyük Devletler" adıyla yayınladığı eserinde "büyük devletlerin tarihi icaplardan meydana geldiğini" ileri sürüyor ve artık zamanımızda eski sistemin yani kapalı bir sistemin yürüyemeyeceğini, bir devletin çabalarında başarı sağlanabilmesi için diğer devletlerin yardımına muhtaç olduğu ve onlarla iş birliği yapması gerektiğini söylüyor. Kamuoyunun devletin gelişmesine yardımını zorunlu buluyordu. (Güney, 1979: 16) Bu noktada Kjellen'in Ratzel'in kültürü çok fazla önemseyen görüşlerine ek olarak daha realist ve devleti de merkeze alan bir anlayışa sahip olduğu ifade edilebilir.

Kjellen de Ratzel gibi, devleti biyolojik yasalardan hareketle bir organizma olarak görmüştür. "Ona göre emperyalist devlet, bütün güçlerin arasında en güçlü olanıdır. Gelişme kaynağı kendi içindedir. Devlet canlı bir organizma gibi, "varoluş mücadelesi" içinde alansal olarak genişlemek zorundadır. Aynen doğada olduğu gibi, güçlünün daha zayıfı yok etmesi gerekir." (Okçuoğlu, 2009: 58)

Kjellen 1918 yılında ortaya attığı "Devlet teorisi" kalıbı, bir devletin siyasi ve mekânsal gelişimini belirleyen beş alanı kapsamaktadır:

- Jeopolitik: Coğrafi organizma olarak devlet öğretisi veya devletin mekândaki ortaya çıkışı. Burada devleti imparatorluk olarak değerlendirmektedir.
- Kratopolitik: hükümet ve kurumlar politikası. Hükümet etme ve hükümranlık amaçlarına yönelik devletin hukuki organizasyonu
- Etno-demopolitik: siyasi organize olmuş devletin davranışlarının taşıyıcısı olan insan yığını, yani nüfus. Devleti din, dil, ırktan farklılaştırarak halk olarak alır.
- Ekopolitik: devletin ekonomik yapısını kapsar
- Sosyopolitik: Toplumsal manada devlet öğretisi. (Kjellen, 1920)

Bu noktada Kjellen'in yukarıda ifade edilen kavramları, günümüzde sabit ve değişken kaynaklar olarak sınıflandırılan verilere işaret etmektedir. Bu kaynaklardan jeopolitik; jeopolitikanın sabit unsuru coğrafyayı temsil etmektedir. Kratopolitik; değişken kaynaklardan devletin siyaset ilişkisini yani politik unsuru oluşturmaktadır. Ekopolitik ekonomik unsurları temsil ederken, sosyo-politik devletin toplum ile ilişkisine işaret etmektedir. Son olarak da Etno-demopolitik yine jeopolitik kaynaklardan sosyo-kültürel unsurları temsil etmektedir. Bu noktada Kjellen'in büyük önem verdiği genişleme-kültür ilişkisi üzerinde durmakta yarar olacaktır.

Kjellen; devletlerin dinamik yapıda olduklarını doğal olarak büyüyerek en geniş sınırlara ulaşması gerektiğini vurgulamaktadır. "Ona göre büyümenin motor gücü kültürdür. Güçlü ve avantajlı bir kültür, daha fazla toprağın elde edilmesine ve kontrol edilmesine imkân tanır. Onun için sadece avantajlı kültürler diğerlerinin toprakları üzerinde genişleme imkânı elde ederler."(Gökmen, 2010: 28)

Kısacası Kjellen; jeopolitikanın sabit ve değişken unsurlarına dikkat çekmiş ve Ratzel'in organizma teorisini devlet düzeyinde sistemleştirmiştir. Kjellen'de dikkat çeken önemli hususlardan bir diğeri ise müttefiklik anlayışına sıcak bakmasıdır. Bu manada kendinden sonra gelecek olan jeopolitikacılara da yeni bir yaklaşımı miras bıraktığı söylenebilir.

2.3.2.3. Karl Haushofer ve Adolf Hitler

Alman jeopolitiği Ratzel'in ortaya attığı fikirler çerçevesinde Kjellen'in katkıları ile Haushofer'e kadar gelmiştir. Haushofer'in yaklaşımının diğer jeopolitik düşünceler ile pek çok ortak noktaya sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun da ötesinde, Haushofer'in jeopolitik yaklaşımında Alman geleneğinin yanı sıra, etkili olan kişilerden birisinin de Mackinder olduğu görülmektedir. Çünkü Mackinder'in kara ve deniz güçleri ayrımının benzerine Haushofer'de de rastlanılmaktadır.

Bu bağlamda Haushofer'in kendinden önceki jeopolitik yaklaşımları analiz ettiği ve bir sentez ortaya çıkardığı görülmektedir. Karl Haushofer, "Dünya Adası'nın denetlenmesi açısından geliştirdiği teorilerde Mackinder'den önemli ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca O "Geopolitik" adında 1920'lı yıllardan itibaren çıkardığı dergide, Ratzel'in bir organizma olarak devlet anlayışını benimsemiş ve aynı zamanda Alman askeri teşkilatı için danışmanlık da yapmıştır."(İşçan, 2004: 62)

Haushofer'e göre; "Almanların Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmelerinin en önemli nedeni liderlerin jeopolitika konusunda bilgisiz olması idi." (Tuathail, 1998: 20) Bu sebeple; I.Dünya Savaşı'ndan sonra Mackinder'in teorisini geniş bir bakış açısıyla yorumlamıştır. Onun yorumunda ilk olarak Versay Antlaşması'nın zincirlerinin kırılmasının önemi ve Avrupa'da nasıl büyük bir güç olunacağı temel sorulardır. Bunun ardından ise Rusya ve Japonya ile iş birliğine girilerek İngilizleri dize getirmeyi amaçlayan Haushofer, böylece Almanya'nın "mekân" konusundaki kötü kaderini yenmeyi amaçlamıştır. (Tezkan-Taşar, 2013: 115) Haushofer Almanya'nın tekrar dirilmesi için büyük önem verdiği jeopolitika ile ilgili düşüncelerini "Why Geopolitics?" adlı makalesinde şu şekilde ortaya koymaktadır:

" Gözlerimiz geleceğin karanlığına nüfuz edemiyor olsa da, bilimsel jeopolitik analizler bu konuda kesin tahminler yapabilmemize imkân tanıyor. Bu manada jeopolitika devlet adamlarına politik konuların inşası ve işleyişinde yardımcı olur. Onlara gerçek manada politik konuların nasıl görülmesi, gerçek ve doğru bir şekilde uygulanması hususunda kendine has ekipmanlarıyla imkânlar sunar." (1998: 33)

Haushofer'in burada jeopolitiği bir bilim gibi görüşü de yine Mackinder ile benzer bir düşünce yapısına sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu tez bağlamında ise meselenin devlet arası ilişki boyutunda Haushofer'in jeopolitik yaklaşım çerçevesinde sınır kavramına özellikle vurgu yaptığını ifade etmek gerekir. Bu anlayış Ratzel'in organizmacı anlayışına benzemektedir. Ona göre; jeopolitik tabii koşulların ve tarihi gelişmelerin etkisi altında gelişen siyasi hayat şeklinin, üzerinde yaşadığı yer ile ilişkilerini inceleyen bir 'bilim'dir. "Haushofer geniş sahanın bir devletin büyüklüğü için lüzumlu olduğu kanaatindedir. Bir devletin çöküşünü, sahanın daralması manasında düşünmektedir. Bir devletin devam edebilmesinin saha kazanmasıyla mümkün olabileceğini, aksi takdirde ortadan silinebileceği kanaatindedir."(Ekici, 2013: 426). Görüldüğü üzere sınırlar bir devletin hayatta kalabilmesi adına büyük önem arz etmektedir. Haushofer sınırların önemini, yukarıda değindiğimiz makalesinde şu şekilde ortaya koymaktadır:

" Sınırları jeopolitiğin en önemli problemlerinden biri kabul etmeli ve sınırlar üzerinde çalışmalıyız. Ulusun kendi geleceğini belirlemesine, nüfus baskısına, yaşam alanına ve kır ve kent yerleşimlerindeki değişimlere özel önem atfetmeliyiz ve dünyadaki güç değişimi ve devirlerini yakından takip etmeliyiz. Bir ulusun yaşam alanı ne denli darsa o ulusun uzak görüşlü siyasete gereksinimi o derece fazladır."(1998: 34)

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arasında Karl Haushofer jeopolitik görüşleri çerçevesinde son derece etkili bir kişi oldu. Haushofer'in etkinliğinin en önemli sebebi kuşkusuz Alman siyasetinin içinde bulunduğu ortam ile de yakından alakalıdır. Versay Antlaşması sonrası süreçte büyük bir baskı altına alınan ve kara bulutların Almanya'nın üzerinde dolaştığı ortamda Haushofer tekrar Almanya'nın dirilip dünyayı yöneten bir devlet olması amacıyla çalışmalar yapmıştır. Bu noktada Nazi ideolojisinin, Alman idaresine egemen olması da Haushofer'in jeopolitik çalışmalarını muteber kılmıştır denilebilir. Hatta bu noktada, Nazi ideolojisi ile onun görüşleri arasındaki illiyet bağı gerekçesiyle, ilerleyen yıllarda Nazizm ideolojisini oluşturan kişilerden biri olarak yargılanması dahi söz konusu olacaktır.

Bu hususta şunu belirtmek gerekir ki, Haushofer'in Nazi rejimine katkıları konusunda çok büyük bir kabulleniş söz konusudur. Bu yargının oluşumunda Robert Hess adlı kişi büyük bir yer tutmaktadır. Bu kişi Haushofer'in I.Dünya Savaşı sırasında yardımcısı ve daha sonra üniversitede de öğrencisidir. Aynı zamanda Hess ilerleyen yıllarda Hitler'in sekreteri de olmuştur. Haushofer'in de 1923 yılında Hess aracılığıyla müstakbel Führer ile bağlantıya geçtiği düşünülmektedir. (Kelly, 2016: 51) Hatta öyle ki, bir görüşe göre; 1924 yılında Rudolf Hess ve Hitler hapishanede iken Haushofer bu ikiliyi ziyaret etmiştir. Landsberg Hapishanesi'nde Çarşamba günleri sabah ve öğleden sonra olmak üzere Haushofer sekiz hafta boyunca bu ikiliyi ziyaret etmiştir. Bu da yaklaşık 22 saatlik bir danışmanlık süresine ve jeopolitik görüşlerin aktarılması adına yeterli bir zamana denk gelmektedir. (Herwig, 2019: 225) Eğer bu ziyaretler gerçekleşmiş ise bir üniversite profesörü olarak Haushofer'in bu dönemde Hitler'e jeopolitika konusunda bilgilendirmeler yapma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim Hitler, Alman siyasetinde etkin olmaya başladığında, Haushofer ve geçmiş Alman jeopolitik geleneğinde olduğu gibi, siyasi-biyolojik-coğrafi bir kavram olan Lebensraum (Hayat Alanı) terimini ve "yaşayan organizma" olarak devlet kavramlarını kullanmaktan geri kalmamıştır.

II. Dünya Savaşı'na giden süreçte, Haushofer ve Hitler yönetiminin jeopolitik yaklaşımlarında bulunan bazı ortak noktalar şunlardır: devletin liberalizm, mekanizm konseptine karşılık organizmacı sistem olarak devleti savunmak, nüfus artışının sağlanması, deniz ve kara gücünün çatışması neticesinde, Avrasya'nın Almanya'nın egemenliğine alınması, uluslararası hukukun reddi, politik radikalleşme ve anglofobia ve anti-Semitizm'in desteklenmesi. (Teschke, 2006: 327)

Haushofer'in jeopolitik yaklaşımının Hitler'in eserlerinde de hissedildiğini belirtmek gerekir. Bu noktada Hitler de bir jeopolitik kuramcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Hitler'e göre ancak yeterli genişlikteki bir alan dünyada bir ulusun varoluşuna dair bir özgürlüğü garanti edebilir." (Hitler, 1998: 36). Bio-coğrafi açıdan önceki Alman jeopolitiği ile benzer bir görüşün var olduğu söylenebilse de Hitler'in müttefiklik konusunda Haushofer'den ayrıldığı rahatlıkla söylenebilir. "Haushofer bir yandan Avrupa'yla Asya'nın sosyal, kültürel, iktisadi farklılıklarını dile getirse de, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında kurulacak siyasi ve iktisadi bir ortaklığı

savunuyordu." (Ulaş, 2009: 119) Onun hedefi ilk olarak Avrupa egemenliği idi dolaysıyla ilk savaşılması gereken ülkeler İngiltere ve Fransa idi. Ancak İkinci Dünya Savaşı sürecinde Haushofer'in etkinliğinin azaldığı görülmektedir. Zaten savaş devam ederken Almanların Ruslara savaş açması da bu görüşün en önemli savunusudur. Hitler jeopolitiğinin Haushofer'dan farkı Sovyetlere, bakış açısından kaynaklanmış ve bu fark Almanya'nın kazandığı toprakları kaybetmek bir yana kendi ülkesinin dahi bölünmesine gidecek sürece sebep olmuştur.

Haushofer, savaş sürecinde Hitler ile yaşadığı görüş ayrılıkları sonucunda sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Hatta Haushofer'in hayatı sürgün ile kalmamış ileride "Nürnberg Mahkemesi"nde yargılanması da gerçekleşmişti. "II. Dünya Savaşı'na doğrudan katılımının ispatlanamaması, fikirler ve akademik çalışmaların suç sayılamayacağı, yaşlı ve hasta olmasından dolayı Haushofer, Nürnberg'de serbest bırakıldı. Ancak dış basın tarafından Almanya'nın yayılmacı siyasetinin en önemli sorumlularından biri ilan edilen Haushofer, 10 Mart 1946 yılında karısı Marta ile birlikte intihar etmiştir." (Tezkan-Taşar, 2013: 115)

Genel manada özetlemek gerekirse; Alman jeopolitiği kökleri 1820'li yıllardaki tarih ve coğrafya eğitiminin birleştirilmesi düşüncesine kadar giden ve büyük oranda Sosyal Darwinizm'in şekillendirdiği bir anlayış biçimidir. Almanların ilk olarak birliklerini sağlama dönemi olarak adlandırabilecek 19.yüzyılda ilk jeopolitik fikirler ortaya çıksa da, bu fikirlerin uluslararası ortamı etkileyecek bir kapasiteye ulaşması I.Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. I.Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın büyük baskı altına alınması, Alman iç siyasetinde radikalleşmenin önünü açarken, Haushofer'in temsilcisi olduğu jeopolitik anlayışın da etkisini artırmasına imkân tanımıştır. Haushofer'in jeopolitik yaklaşımı doğrudan ilişkili olsun ya da olmasın bu dönemde Nazi idaresinin resmi politikasına dönüşmüştür. Nitekim Hitler de bu süreçte bu düşüncelerden ciddi manada etkilenmiş, düşünce ve uygulamalarında jeopolitik yaklaşıma yer vermiştir. Hitler'in sonunu getiren husus da yine bu süreçte jeopolitik bir tercih hatasından kaynaklanmıştır. Hitler'in, Haushofer'in Ruslarla iş birliği düşüncesini göz ardı etmesi, Almanların ilk olarak geri çekilmesi ve daha sonra yıkılmasına sebebiyet vermiştir.

Özellikle iki savaş arası dönemde Almanya'nın jeopolitik çalışmaları devlet siyasetinin merkezine yerleştirmesi dünyada jeopolitik biliminin Alman bilimi olarak anılmasına aracı olmuştur. Ancak Almanların II. Dünya Savaşı sonrası yenilgisi jeopolitika biliminin de yenilgisi anlamına gelmiş ve yayılmacı yaklaşımından dolayı yukarıda da ifade edildiği üzere uluslararası literatürde yer bulamamaya başlamıştır. Jeopolitik yaklaşımların yoğunluklu olarak ortaya konduğu tarihler incelendiğinde bu durum çok rahat görülebilmektedir.

2.3.3. Rus Jeopolitik Ekolü: Klasik ve Yeni Avrasyacılar

Avrupa ülkelerin jeopolitik çalışmalar yürüttüğü 19.yüzyıl ile 20 yüzyıl başlarında Rusya'da da benzer çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde tüm jeopolitik çalışmalarda görüldüğü gibi Rus jeopolitik yaklaşımında da yayılmacılık düşüncesinin etkisi hissedilmektedir. Bu bağlamda Rus jeopolitik çalışmaları genel manada üç dönemde ortaya çıkmış ve bugüne kadar ulaşmıştır. Bu çalışmalardan ilki 19.yüzyıl çalışmaları olan ve ilk Rus jeopolitik teorilerinin ortaya çıktığı dönemdir. İkincisi 20.yüzyıl başlarında etkili olan ve gelecekte "Yeni Avrasyacılık"ın kökenini temsil edecek olan "Klasik Avrasyacılık" dönemidir. Üçüncüsü ise SSCB'nin dağılması sonrası etkisini artıran ve bugün de Rus dış politikasında varlığını hissettiren "Yeni Avrasyacılık" ekolüdür.

2.3.3.1. 19.Yüzyıl Rus Jeopolitik Çalışmaları

19.yüzyıl Avrupa'da olduğu gibi Rusya'da da jeopolitik çalışmaların ortaya çıkmaya başladığı bir asır olmuştur. Esasen bu durum yayılma siyaseti izleyen devletlerin uyguladığı bir politika olarak değerlendirilebilir, özellikle de 19. ve 20. yüzyılda. Topraklarını genişletmek isteyen Ruslar da Rus jeopolitiğinin temellerini bu dönemde atmıştır.

İlk Rus jeopolitika çalışmalarına bakıldığında tarih kavramının önemli bir yer tuttuğu ve bu kavramın ilerleyen süreçte Avrasyacıların da beslendiği ana kaynaklardan biri olduğu görülmektedir. Ali Hasanov'a göre; Rusya'nın jeopolitik düşünce merkezlerinin oluşmasında şu tarihi hadiseler önemli rol oynamıştır:

9.yüzyılda Kiev-Rus Devleti'nin kurulması, 10.yüzyılda Hıristiyanlığın kabulü, 13–15. yüzyıllarda yabancı ülkelerle savaşlar, 15–19.yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü ve merkezîleşmiş Rus Devleti'nin ortaya çıkışı, Yeni sömürgelerin elde edilmesi ve Avrasya'da Rus egemenliğinin tahsisi. (2012: 131) Yukarıda ifade edilen gelişmeler, Rus jeopolitika çalışmalarında kimlik, coğrafi tahayyül gibi meselelerde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Jeopolitika konusunda Rus çalışmalarının köklerine bakıldığında önemli kişilerden birisinin Milyutin olduğu görülmektedir. "1846 yılında Milyutin, askeri coğrafyanın ve askeri istatistiğin sorunu ile ilgili olarak; devletin kalkınmasının ve işlevselleştirilmesinin genel ve özel yönlerini; siyasal düzen, ekonomik ve askeri güç, arazi, coğrafi konum, komşular da dâhil olmakla genel topografik özellikler, sınırların durumu gibi jeo-stratejik konuları irdelemiştir. Milyutin bu çalışmaları yaparken henüz Mackinder dünyaya gelmemişti."(Hasanov, 2012: 143) Şunu belirtmek gerekir ki Milyutin her ne kadar jeopolitiğin kapsamı içerisinde çalışmalar yapsa da ortaya bir teori koymamıştır ve onun çalışmaları coğrafyaya önem arz etmek ile beraber jeopolitikten ziyade stratejinin çalışma alanı olan güce ve askeri faktörlere dayanmaktadır.

Bu kapsamda Rus jeopolitika tarihinde ilk ciddi çalışma Nikolay Yakovleviç Danilevski'ye aittir. Danilevski panslavist bir yaklaşımla 1869 yılında ortaya koyduğu, Rusya'nın tarihi-kültürel-dini geleneği itibariyle, Avrupa sisteminin bir parçası olamayacağını ve liberal Avrupa'nın dünya egemenliğine karşı, bir denge unsuru olarak Rusların var olması gerektiğini savunan tezleri şu şekildedir: "Rusya'nın denge işlevini yerine getirebilmesinin, Ruslarla kan ve din bağı bulunan Bulgar ve Sırp, kan bağı bulunan Çek ve Leh, din bağı bulunan Rumen ve Yunan halkları, ayrıca bunların ortasında kalan Macarların içinde bulunduğu Dünya Slav Federasyonu'nun kurulması ile mümkün olacaktır. Danilevski'ye göre böyle bir federasyonun başkenti ise İstanbul olmalı idi." (Cafersoy, 2002: 52) Bu noktada Danilevski'nin jeopolitik düşüncesinde dikkat çeken yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir: Birincisi; Rusların bulunduğu topraklar bir denge unsurudur ve coğrafya üzerinden bir strateji belirlenmelidir, İkincisi; Batı-Avrasya ayrımı ile net bir jeopolitik ayrım söz konusudur, Üçüncüsü ise coğrafi tahayyülde sosyo-kültürel

unsurları dikkate alarak din ve kan bağı üzerinden yayılmacı bir siyasetin önünün açılması meşrulaştırılmaktadır.

Öyleyse gerek Milyutin, gerekse de Danilevski'nin Rus jeopolitik yaklaşımının temellerini attığı söylenebilir. 20. yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkan Avrasyacılık anlayışının doğmasında da bu çalışmaların etkisinin olduğunu görmek gerekmektedir.

2.3.3.2. Klasik Avrasyacılık

1912 yılında Rus bilim adamı Aleksey Vandam yayınladığı "Our Situation" (Bizim Konumumuz) isimli kitabında Rusya'nın yayılmasında sıcak denizlere çıkmanın hayati öneminden bahsetmekteydi. Vandam; "İngiltere ve Rusya, dünyada birincinin deniz ve ikincinin de kara gücünü temsil ettiği esas jeopolitik rakiplerdir anlayışını savunmuştur." (Cafersoy, 2002: 64)

Vandam'ın savunmuş olduğu bu görüş yani kara-deniz çatışması anlayışı Avrasyacıların en temel çıkış noktalarından birisi olmuş ve 1921 yılında ilk defa Avrasyacılık kara gücünü temsilen kullanılmaya başlanmıştır. 1921 yılında Piyotr Nikolayeviç Savitski "Avrasyacılık" hareketinin öncüsü olmuştur. "Avrasyacılara göre Rusya, Batı ile Doğu ve Avrupa ile Asya arasında ilişkiyi temin eden merkez konumunda bulunan "Heartland"ın özel etnik-coğrafi ve kültürel niteliklerine sahip bir ülkedir. Onlara göre Avrupa'dan kasıt Batı Avrupa'dır ve buranın coğrafi karakterini belirleyen husus okyanustur. Doğu Avrupa ise Avrasya'nın devamı kara gücünün Avrupa yakasıdır."(Hasanov, 2002: 151)

Peki, Klasik Avrasyacılara göre, Avrasyacılık nasıl bir kimliği ifade ediyordu? Klasik Avrasyacılar için cevap açıktı: onlar için Avrasya; sınırları yaklaşık olarak coğrafi sınırlar ile uyum içinde olan belirli bir uygarlık alanı idi. Burada oturan insanlar kendilerini Avrasyalı olarak nitelemekte ve aynı zamanda mantıksal olarak onlara bölgenin dışındaki insanlardan ve uygarlıklardan farklı olduklarını empoze eden bir çok genel karakteristik özelliği paylaşmaktadırlar. (Bassın, 2011: 124)

Avrasyacılık jeopolitik anlayışı 1950-1960'lı yıllarda revize edilerek Alexander Dugin'in liderliğini yaptığı "Yeni Avrasyacılık"a ulaşmıştır. Bu dönem çalışmalarına Lev Gumilyov'in ileri sürdüğü çalışmaların önemi son derece fazladır:

“Çünkü Avrasyacılık düşüncesine en önemli katkıyı Lev Gumilyov yapmıştır. Gumilyov, Avrasya’da, İngilizlere ve Fransızlara göre Türk ve Moğol halklarının Rusya’nın daha yakın dostları olduğunu savunmuş ve Slav, Türk ve Moğol halklarının süper etnos olarak adlandırmıştır. Gumilyov ayrıca Avrupa merkezciliğine karşı çıkmakta ve her Avrupalının diğer kültürleri ortadan kaldırarak kendi kültürünü evrensel kılma hayaline sahip olduğunu iddia etmektedir. Rusya’nın Batı’yla ittifak yerine Avrasya Birliği’ni tercih etmesi gerektiğini belirterek, söz konusu birliğin geleneksel olarak Katolik Avrupa’ya, Müslüman Güney’e ve Çin’e karşı olduğunu vurgulamaktadır.” (Sandıklı, 2015: 15) Bu görüşler 20. yüzyılın başında ortaya çıkan Avrasyacılık akımının yüzyılın sonunda tekrar canlanmasını sağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Gumilyov’un görüşleri “Klasik Avrasyacılık”ı “Yeni Avrasyacılık”a aktarırken, Rus jeopolitik ekolünün devamlılığı hususunda da önemli bir rol oynamıştır.

2.3.3.3. Yeni Avrasyacılık: Alexander Dugin

Rus jeopolitiğinin zirve noktası olarak kabul edilebilecek yaklaşım olan “Yeni Avrasyacılık” Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından Alexander Dugin tarafından ortaya atılmıştır. Soğuk Savaşın kaybedilmesi Rusya’da pek çok jeopolitik yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımlardan iki tanesi devlet politikalarında etkili olmuştur; bunlardan ilki “Batıcılık”, ikincisi ise “Yeni Avrasyacılık”tır.

Kökleri Büyük Petro’nun modernleşme çabalarına kadar uzanan Rus Batıcılığı, Sovyetlerin çöküş döneminde devlet politikasında ciddi derecede etkili olmuşsa da kısa sürede yerini “Yeni Avrasyacılık”a bırakmak zorunda kalmıştır.

1990’lı yılların ortalarından itibaren Rusya’da “Yeni Avrasyacılık” söylemi Rus toplumunun içinde bulunduğu hayal kırıklığından çıkma noktasında bir sığınak olmuştur. Aleksander Dugin “Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım” kitabında bu teorinin tüm noktalarını detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Dugin ilk olarak Sovyetler Birliği’ni incelediğini ve Sovyetlerin yaptığı şu hataları yapmaz ise Rusların tekrar “Avrasya İmparatorluğu”nu kurabileceğini dile getirmiştir. Ona göre yeni imparatorluk;

- Materyalist, ateist ve ekonomik merkezli olmamalıdır,
- Komşu kıtasal teritorilerde deniz sınırlarına ya da müttefik bloklara sahip olunmalıdır,
- Ülke içi siyasi idari düzen esnek ve farklılaştırılmış etnik dini yapıya sahip olmalı, yani bölgelerin yerel, etnik, dini, kültürel, ahlaki vb. özelliklerini dikkate almalı, bu unsurlara hukuki statü verilmelidir,
- Ekonomi yönetiminde ancak stratejik alanlarda devletin katılımı esnek kılınmalı, sosyal dönüşüm keskin şekilde düşürülmeli, paylaşım konularında doğal katılım temin edilmelidir. (Dugin,2014,s.48).
- Savunma sanayi, eğitim, güvenlik, milletin ahlaki ve bedeni sağlığı, nüfus politikası, ekonomik büyüme ve benzer konular devletin kontrolünde olacaktır. Küçük ve orta boy işletmeler, hizmet sektörü, eğlence endüstrisi özel teşebbüsün çalışma alanı olarak kalacaktır. (Tezkan-Taşar, 2013: 227)

Dugin'e göre Sovyetler Birliği yukarıda ifade edilen noktalarda hata yaptığı için yıkılmıştır. Eğer bu hatalar yapılmazsa "Rus İmparatorluğu" tekrar tesis edilebilecektir. Dugin, imparatorluğu çökertebilecek sorunların çözümünü ortaya koyduktan sonra yeni imparatorluğun kimliğinin ne olması gerektiği üzerinde durur. Ona göre; "Ruslar ilk olarak Ortodoks, ikinci olarak Rus, üçüncü olarak da insan olduklarını idrak etmelidirler. Her şeyin fevkinde olan bir kilise olarak milletin Ortodoks kimliğidir. Bundan sonra sadece yaşayanlardan değil, önceki ve sonraki nesillerden meydana gelen Rus etnik organizmasının bölünmezliği, bütünlüğü ve birliğinin açıkça anlaşılması ve sonunda bağımsız en küçük birim olarak somut şahsiyetin varlığı gelir."(2014: 90)

Dugin'in bu tanımlamasında; Sovyetlerin ateist ve materyalist anlayışındaki hatalarının Ortodoks kimliği ile kapatılmaya çalışıldığı, Rus kimliğinin imparatorluğun motor gücü olduğu ve insan şahsiyeti düşüncesinin de diğer etnik gruplar ile ilişkilerin düzenlenmesi manasına geldiği söylenebilir.

Dugin için, kurulacak yeni imparatorluğun en önemli düşmanı ise Atlantikçiliktir. Soğuk Savaş anlayışına benzer bir düşünce yapısını içeren bu anlayış, Dugin'in kendi kimliğini öteki üzerinden pekiştirmesi manasına gelmektedir. Bu noktada "Klasik Avrasyacılar"ın düşman tanımlaması olan İngiltere ve Fransa gibi devletler yerini Amerika'ya bırakmıştır. "Dugin'e göre Avrasya ve Amerika arasındaki zıtlık küresel jeopolitiğin bir sonucudur. Kara ve deniz güçleri arasındaki çatışma tarih boyunca devam edecektir. Bu mücadele içinde Amerika, küresel hâkimiyetini kurmaya çalışırken, ona karşı koyarak dünyaya liderlik etmek, jeopolitik açıdan "Rusya Avrasya"sına düşmektedir."(Ekici, 2013: 431)

Görüldüğü üzere Dugin, Mackinder'in kara ve deniz güçleri çatışmasını savunmakta ve jeopolitik teorisinin merkezine bu düşünceyi yerleştirmektedir. Dugin'in deniz-kara çatışmasına dair şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Kartaca, ticaret düzeninin açık toplumun bir sembolü idi. Bünyesinde piyasa ekonomisi, ferdiyetçilik, mutlak şüphecilik ilkeleri hüküm sürmekteydi. Ahlak, zenginlikle eşdeğer hale getirilmişti. Zengin birisi sadece talihli değil, aynı zamanda kutsal addedilmekteydi. Roma ise insanın şeref ve liyakatine, kahramanlığa ve disipline, insan şahsiyetinin kendini yenmesine ve ideal boyutlarına inanmaktaydı. Bu manada çağdaş Batı düpedüz Kartaca'nın ideolojik halidir." (Dugin, 2014: 310) Bu doğrultuda Rusya, kara gücünü temsilen 'Çağdaş Batı'nın karşında kendisini konumlandırmalıdır.

Dugin buraya kadar ifade edilen şekilde; imparatorluğun yıkılmasına sebep olacak sorunları ortaya koyup, yeni imparatorluğun kimliğini belirledikten sonra klasik jeopolitiğin olmazsa olmazı olan haritalar üzerinden okumalar yaparak jeopolitik yaklaşımını ortaya koyar.

"İlk olarak coğrafi açıdan Rusya'nın Avrasyacı misyonuna en fazla cevap verecek olan şehrin Moskova olduğunun altı çizilmektedir. Rus panoramasının özgünlüğünü oluşturan tüm temel coğrafi bölgelere eşit uzaklıkta olan, Kuzey kutbu, Doğu-Avrupa'nın Batısı, bozkır ve subtropikal güneye ve eşit tayga ormanlarıyla kaplı doğuya kadar olan mesafe ile aralığı aynı olan Moskova jeopolitik açıdan "Yeni İmparatorluk"un tabii başkenti ve kıtasal merkezidir."(Dugin,2014,s .130)

“Yeni Avrasyacılık”ın merkezi Moskova kabul edildikten sonra Batı kavramı ön plana çıkmaktadır. Ancak burada Batı’nın yekvücut olduğu düşünülmemelidir. Yeni jeopolitik yaklaşımda Atlantik ve Klasik Batı olarak iki türlü Batı bulunmaktadır. Atlantikçilik Rus imparatorluğun ebedi düşmanı olarak kabul edilirken, Avrupa ülkelerinin temsil ettiği Batı, müttefikliğe açık bir konumu temsil eder. Özellikle bu noktada Dugin‘in Almanya’yı önemsediği görülmektedir. Dugin’e göre Almanya “Avrasya İmparatorluğu”nun Avrupa bölgesinin başkenti konumundadır. Öyle ki Almanya’nın Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde egemenliği dahi süreç içerisinde rahatsızlık uyandırmamaktadır.

Avrasya İmparatorluğu’nun Almanya ile Batı yakasını garanti altına alan Dugin Kafkasya ve Orta Asya jeopolitiğinde de İran’a benzer rolü vermektedir. Dugin’e göre; Moskova, Tahran’a İran Dünyası’nı (Pax Persica) kurma, tüm bölgelerde Atlantikçi etkiye mukavemet edebilecek sağlam Orta Asya jeopolitik blokunu organize etme misyonunu devretmelidir. Bu da Pantürkçü yayılmanın ve Suudilerin mali-siyasi müdahalesinin sona ermesi demek olacaktır. (Dugin, 2014: 76)

Tahran görüldüğü üzere Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelerin genişlemesi önünde en önemli müttefik olarak düşünülmektedir. Özellikle Türkiye’nin ABD ile ilişkileri, Rusya’nın bu ülkeye karşı önlemler alması gerektiği yönündeki düşünceleri beslemektedir. “Avrasyacılığa göre; Türkiye bölgeden uzak tutulmalıdır. Çünkü Turancılık, Rus Avrasyacılığının korkulu rüyasıdır. Dugin, Turancılığı Rus Avrasyacılığının karşıtı olarak görmektedir. Bu nedenle, farklı Türk etnik yapıların birleşme olasılığını engellemek için Türk mekânlarında yerel özerk kültürel eğilimleri ayrıştırmak ve klanlar, boylar, uluslar vs. arasında geçimsizliği şiddetlendirmek için elden gelen şeyi yapmak lazımdır anlayışını savunmaktadır.” (Okçuoğlu, 2009: 236)

Dugin’in jeopolitik teorisinde Hindistan’a verdiği rol de dikkat çekicidir. “Hindistan kendi başına bir kıtadır. Ayrıca jeopolitik nüfuz alanı ve yarım adanın güneyinde bulunan Hint Okyanusu, Hindistan’ı kaçınılmaz olarak “Yeni İmparatorluk”un güney doğudaki ileri karakolu ve stratejik müttefiki yapmaktadır. Ancak Hindistan, Japonya ve Çin ile kıyaslandığında ikinci derecede bir müttefiktir.” (Dugin, 2014: 65)

Bu durumda "Yeni İmparatorluk"un önüne iki seçenekten birini seçme gibi bir durum çıkmaktadır. Sürekli olarak birbirileri ile mücadele içerisinde olan Japonya ve Çin'den Dugin'in seçimi Japonya yönünde olmuştur. Bu noktada Çin'in demografik yapısının "Yeni Avrasyacılık"ı bu yönde bir kararı almaya ittiği düşünülebilir. Çin'in yükselen nüfusu ve yeni alanlar bulma arayışı Japonya'yı önemli bir müttefik konumuna getirmektedir. Ayrıca Japonya'nın milli karakteri ve çalışma disiplini bu tercihe etki eden diğer faktörler olarak sıralanabilir. Dugin, Japonya-"Yeni İmparatorluk" ilişkisine güvenini şu şekilde ifade diyor. "Japonlar ve Ruslar, kıtasal imparatorluk kurma işinde çabalarını birleştirerek kısa bir sürede Sibirya, Moğolistan ve Japonya'yı ve ileride tüm Pasifik bölgesini kapsayan eşi benzeri görülmemiş jeopolitik bir merkez haline getirebilirler."(2014: 70)

Dugin, Avrasya üzerindeki müttefiklerini belirledikten sonra "Büyük Oyun" olarak adlandırdığı yapıyı ortaya koyuyor. Bu yapıda Türkiye ve Paris'in de yer alabileceğini ancak tarihi gerekçelerin buna engel olduğunu belirten Dugin, "Avrasya İmparatorluğu"nu şu şekilde kuruyor: "Çok Büyük Oyun, Berlin (Avrupa'nın Başkenti), Moskova (Avrasya'nın Başkenti), Tokyo (Pasifik Havzasının Başkenti) ekseninin, Moskova-Tahran ekseni ile birlikte tesis edilmesinden ibarettir. Yardımcı eksen Moskova-Delhi'dir. Eğer Ankara ile Tahran, Pekin ile Tokyo, Berlin ile Paris arasında bölgesel düzlemde kökleşmiş tarihi çelişkiler olmasaydı. Teorik olarak buraya Moskova-Ankara-Pekin ve Moskova-Paris eksenlerinin de eklenmesi mümkündü. Moskova-Berlin-Tokyo-Tahran ekseninin vücuda getiren mesele, tüm Avrasyacı stratejinin uzun dönemli jeopolitik zorunluluğudur." (2014: 343)

Kısacası 19.yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan Rus jeopolitik anlayışı 20.yüzyılın başlarına gelindiğinde bir akım haline gelen Avrasyacılık düşüncesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönem çalışmaları özellikle Batı karşıtlığı üzerinden şekillenmiş ve İngiltere ve Fransa Batı'nın temsilcileri olmuştur. Dönemin jeopolitik ötekisi bu iki ülkedir. Soğuk Savaş döneminde Lev Gumilyov'un Doğu ile ilişkileri önemseyen yaklaşımı hem "Klasik Avrasyacılık"ın devam etmesini hem de ileride oluşacak "Yeni Avrasyacılık"ın temellerinin oluşmasını sağlamıştır. Ancak altı çizilmesi gereken husus, Rus jeopolitiğinde esas devrimin SSCB sonrası dönemde yaşandığıdır. Bu dönemin başlarında ilk olarak Batı yanlısı jeopolitik teoriler ön

plana çıkmış, Rusya'nın Batı'nın bir kolu olması, NATO'nun genişlemesine sessiz kalınması, Rus ekonomisinin Batı ile bütünleştirilmesi yorumları tartışılan fikirler olmuştur. Ancak 1990'lı yılların başından itibaren Rusya'da ortaya çıkan "Yeni Avrasyacılık" düşüncesinin etkisi kısa sürede ciddi derecede artmıştır. Dugin'in şahsiyetinde vücut bulan bu akım Rusların tekrar büyük bir imparatorluk kurması düşüncesine dayanıyordu. Bu noktada Dugin'in "Berlin-Moskova-Tahran-Tokyo" hattı son derece önem arz etmekte ve Rus dış politikasına büyük bir jeopolitik vizyon sunmaktadır. Dugin'in ayrıca ne Doğulu, ne Batılı olan ve "Avrasyacılık" olarak tanımladığı görüşlerin ekseninde Mackinder'in düşüncelerinin bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kısacası "Yeni Avrasyacılık" ile zirve noktasına ulaşan Rus jeopolitiğinin bu dönemdeki amacı, Sovyetlerin dağılması sonrası oluşan kötü havayı ortadan kaldırmak ve Rusları tekrar dünyayı yöneten bir millet haline getirmektir denilebilir.

Dugin'in jeopolitik anlayışı ile klasik jeopolitik teorilere ilişkin bölüm bu şekilde tamamlanmış bulunmaktadır. Bu aynı zamanda bu tezin ana konusu olan Amerikan jeopolitiği ve onun dış politikasına etkisinin de analiz edileceği bölümün başlaması anlamına gelmektedir. Zira bir sonraki bölümden itibaren ilk olarak Monroe Doktrini ile başlayarak Amerikan jeopolitiğine giriş yapılacak ve 19.yüzyıl başlarından günümüze kadar geçen sürede Amerikan dış politikasında klasik jeopolitik teorilerin etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır.

BÖLÜM III

3. AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ İLE DIŞ POLİTİKASI ARASINDAKİ UYUMUN ANALİZİ

Jeopolitik teoriler ve bu teorilerin dış politikada hayata geçirilmesi hususunda en dikkat çekici ülkelerin başında kuşkusuz ABD gelmektedir. Bu tezin ana bölümünde geçmişten günümüze Amerikan dış politikasında jeopolitik yaklaşımların ne derece etkili olduğu analizi yapılacaktır. Bu kapsamda ABD'nin 1800'lü yıllardan itibaren izlemiş olduğu politikalar, jeopolitika biliminin metodolojisi içerisinde incelenecektir. Bu bölümde analizi yapılacak olan teorilerin klasik jeopolitik teorileri kapsadığının altı çizilmelidir. Zira analiz sürecinde de görüleceği üzere Amerikan jeopolitik teorilerin büyük oranda realist paradigmaya uygun olarak hayata geçirildiği görülmektedir. Bu açıdan analizi yapılacak tüm teorilerde devlet temel aktör olarak analizin merkezini oluşturmaktadır. Keza coğrafi sınıflandırmalar dikkatle incelendiğinde ise coğrafi tahayyülün Amerikan çıkarlarına uygun bir şekilde senaryolaştırıldığının altı çizilmelidir. Bu noktalar Amerikan jeopolitik teori anlayışında klasik jeopolitiğin esas alındığı, ulusal gücün maksimize edilmesini amaçladığı, haritaların çizimi ile jeopolitik ötekilerin inşa edildiği görülmektedir. Tüm bu yaklaşımlar Amerikan jeopolitik anlayışında uluslararası sistemin çatışmacı olduğu yönündeki fikirlerin hakim olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu açıdan bu bölümde Monroe Doktrini'nin ilanından başlayarak sırasıyla Alfred Thayer Mahan'a ait olan "Deniz Hâkimiyet Teorisi", Nicholas Spykman'a ait olan "Kenar Kuşak Teorisi" ve Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" anlayışının Amerikan dış politikası üzerindeki etkileri, Amerikan jeopolitiği ile dış politikası arasındaki ilişkinin analiz edilmesi hem bu bölümün hem de genel olarak tezin esasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak jeopolitik teoriler içerisinde pek fazla anılmasa da "Monroe Doktrini" ile başlamak faydalı olacaktır.

3.1. BÖLGESEL JEOPOLİTİK: MONROE DOKTRİNİ

Monroe Doktrini bir jeopolitik teori midir? Yapılan ulusal ve uluslararası literatür taraması Monroe Doktrini'nin bir jeopolitik teori olarak değerlendirilmediğini göstermektedir. Oysa jeopolitikte daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere stratejinin merkezinde coğrafya yer almaktadır ve devletler bu coğrafi tanımlama üzerinden dış politikalarına yön vermektedirler. Bu açıdan bakıldığında Monroe Doktrini'nin genel anlatımında yeni bir coğrafi tanımlamanın bulunduğu, hatta bununla yetinilmeyerek coğrafya üzerinden bir kimlik inşa sürecine gidildiği de görülmektedir. Elbette bu tespitlere ek olarak doktrinin jeopolitik incelemesi yapıldığında, değişken unsurlara ilişkin tespitlerin de yer alıyor olması son derece önemlidir. Bünyesinde barındırdığı yaklaşım sebebiyle de Monroe Doktrini'nin jeopolitika bilimi çerçevesinde değerlendirilmesi zorunlu hale gelmektedir.

Amerika'nın 1800'lü yılların başından 20.yüzyılın başlarına kadar izlediği dış politikasında sürekli Monroe Doktrini'ne atıf yapılması da esasen bu doktrinin önemini ortaya koymaktadır. Hatta öyle ki bugün dahi Amerika kıtasına ilişkin politikalarda Monroe Doktrini'nin gündeme gelebildiği görülmektedir. İşte bu bağlamda bu tez Monroe Doktrini'nin bir jeopolitik teori olduğunu ve bu teorinin Amerika'nın bölgesel güç oluşunda etkisinin son derece fazla olduğunu jeopolitika biliminin çalışma metodu içerisinde kanıtlamaya çalışmaktadır.

3.1.1. Doktrinin Mimarı: James Monroe

Jeopolitik teorilerin devlet politikalarında net bir biçimde görünüyor olması kuşkusuz teoriyi ileri süren kişilerin akademi, askeriye ya da siyasette önemli mevkileri işgal etmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim daha önceki sayfalarda ifade edildiği üzere eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin bu yönünü de analiz etmekte ve bu durumun objektifliğin kaybolmasına neden olduğunu iddia etmektedir. Monroe Doktrini ile de alakalı olarak meseleye bu çerçevede bakıldığında; James Monroe da bu sınıflara dâhil kişilerin başında geldiği görülmektedir. Her ne kadar Monroe Doktrini'nin metni üzerinde dönemin Dışişleri Bakanı John Quincy

Adams'ın çok büyük etkisi söz konusu olsa da bu durum icracı makamda ve bu doktrinin uygulayıcısı ve sorumlusu konumunda bulunan Başkan Monroe'nin önemini azaltmayacaktır. Bu açıdan Monroe'nin kim olduğu konusu son derece önem arz etmektedir. Tabi Monroe'nin kim olduğunun analizi aynı zamanda eleştirel jeopolitik kapsamında da bir değerlendirmenin yapılması anlamına gelmektedir. James Monroe'ye bakıldığında; her insanın çocukluğundan itibaren yaşadıklarının insan üzerindeki etkisi düşünüldüğünde; Monroe'nin de Amerikan genişlemesi düşüncelerinde bu dönemlerin etkisinin fazla olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede bir psikolog gibi derinlemesine analizlere gerek duyulmasa da gençliğinden itibaren Monroe'nin içinde bulunduğu şartların nasıl olduğu konusunda inceleme yapmak, onun jeopolitik düşüncesinin alt metinlerini de sunabilecektir. Mackinder, Haushofer, Hitler, Dugin gibi figürlerden de görüldüğü üzere jeopolitikçilerin ortaya koyduğu tezlerde kişiliklerinin etkilerini görmek son derece mümkündür.

Bu noktada Monroe 1758 yılında Amerika'ya ilk göç edenlerin yerleştiği kolonilerden biri olan Virginia'da dünyaya geldi. Ailesi hakkında çok fazla bilgi bulunmasa da varlıklı bir aileden geldiği görülmektedir. Dönemindeki çağdaşları gibi dilbilgisi ve grameri son derece iyi idi. Onun dildeki ustalığı Latince ve eski Yunancayı bilmesi, akıcı bir şekilde Fransızca konuşması, İspanyolca okuyabilip yazması ve İtalyanca okuyabilmesinden anlaşılıyordu.(Preston, 2013: 346) Nitekim Monroe'nin dil bilgisindeki bu meziyetleri ileride pek çok ülke ile girişilecek münasebetlerde etkili olacaktır. Monroe'nin karakterinin şekillenmesinde etkili olan hususlardan bir diğeri ise babasının 1774 yılında ölmesi sonrasında, amcası Yargıç Joseph Jones'in Monroe'yi üniversite okuması hususunda teşvik etmesi olmuştur.(Welsbacher, 1998: 10) Yabancı dil konusundaki yetkinliği üzerine bir de hukuk alanında yetkinliğe sahip olan Monroe'nin aksiyoner bir figür olarak ortaya çıkışında ise ülkesinin o dönemde içinde bulunduğu koşulların payının büyük olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Eğitimini sürdürdüğü dönemde Monroe ve diğer öğrenciler devrimci ruhu benimsediler ve İngiliz zulmüne karşı aktif rol alma konusunda istekli idiler. 1775 yılındaki bu devrimci ruhu ve Devrim Savaşı'ndaki hizmetleri onun hep aklında kalacaktı. 1775 yazında Kıta Kongresi bir ordu kurmaya başladı. Monroe de diğer

istekli gençler gibi kurulan bu orduya katıldı. 1776 yılında Kıta ordusunda görevli bir memurdu artık. (Preston, 2013: 347) Onun savaş tecrübelerinin ileride devlet adamı olduğunda da izleyeceği politikaların oluşmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Gary Hart özellikle Virginia Bağımsızlık Savaşı'nın Monroe üzerindeki etkilerini şu şekilde ifade ediyor: "Virginia bağımsızlık savaşı sürecinde, Monroe'nin onlarca yıl sonra başkanlık döneminde izleyeceği, Avrupalı devletlerin Amerikalıların egemenlik alanlarında hegemonya kurmasına karşı çıkma durumunun ve ulusun topraklarını koruması ve genişletmesindeki gerekçelerini anlayabiliyoruz." (Hart, 2005: 6) Preston ise; Devrim Savaşları'nın Monroe üzerindeki etkisini şöyle belirtiyor: "Devrim, James Monroe'nun küçük bir kasabada hukuk ile uğraşan biri olmanın ötesinde, onun yeni ulus içinde büyük fırsatlara ulaşmasına imkân tanıdı. Kişisel olarak da özgürlük ve bağımsızlık düşüncelerinin şekillenmesinde büyük bir rol oynadı ve bu devrim Monroe için Amerika'nın birliği, zenginliklere ve özgürlüğe ulaşım imkânı tanıyan bir sembol haline geldi. (2013: 353) Monroe, burada yeni bir ulusun doğuşuna tanık oluyor, hatta sadece tanık olmakla kalmıyor bu doğuşta bizzat yer alıyordu.

O böylece henüz gençlik yaşlarında iken askeri, hukuki ve kültürel manada büyük tecrübeler geçirmiş bir kişiliğe sahip olmuştu. Onun bu tecrübelerinin siyasi alanda kullanılmasında ise Virginia'nın siyasi alana kazandırdığı kişiler etkili olacaktır. Bunların başında Washington, Thomas Jefferson ve James Madison gelmektedir. Washington özellikle başlarda askeri alandaki yetkilendirmesi ile Monroe üzerinde etkili olurken, Jefferson 1779 yılından itibaren Monroe'nin geleceğinin şekillenmesinde büyük etkiye sahip olacaktır. 1779 yazı boyunca, Monroe Virginia valisi olan Thomas Jefferson'un yardımcılığını ve asistanlığını yaptı. Hukuk alanında onun öğrencisi ve çırağı oldu. Bu ona imkânların ve düşüncelerin yeni dünyasını açtı, politik ve kamu hizmeti alanında bir yaşam sundu. (Renehan, 2007: 29) Aynı yıl Madison ile tanışan James Monroe Virginia'da bir dönem rakip haline gelseler de ulusal politikada ilerleyen yıllarda beraber hareket edeceği Amerikan Başkanı olarak da görev yapacak önemli biri ile bağlantı içerisine girmiş oldu.

Askeriye, hukuk, dil konusundaki yetkinliğinin peşine Monroe'nin uluslararası ilişkiler alanındaki yetkinleşmesine dair en önemli katkılar ise kuşkusuz Fransız Devrimi'nin gerçekleştiği dönemde görevde bulunması ile gerçekleşti. Fransız Devrimi'ne yakından tanık olan Monroe bu dönem başta Fransa ve İngiltere olmak üzere pek çok Avrupa devletini tanıma fırsatı da elde etti. Monroe, Devrim sonrasında Fransa'da bulunduğu dönemde, Amerikan hükümeti ve halkının Fransa'nın özgürlüğü, mutluluğunun ve cumhuriyetin başarısı hususunda yanlarında olduğunu belirten başkana ait mektubu açıkladı ve büyük ilgi gördü. Bu mektup ertesi gün tüm basında yayınlandı. Başkanın mektubunda Monroe'nin iki ülke arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesi konusunda Monroe'nin şahsının önemine de dikkat çekilmiştir. (Brown, 2017: 75) Bu andan itibaren Monroe artık ulusal siyasette kendisini gösteren bir figür olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Devrim sonrası süreçte Avrupa'da monarşiyi savunan devletler Fransa'ya karşı hareket ederken Monroe cumhuriyet yanlısı bir görüntü çiziyordu.

1790 yılına gelindiğinde Birleşik Devletler'de senatör olarak göreve başladı. Senatörlük görevinden sonra da özellikle önemli dış politika konularında sürekli olarak göreve çağırıldı. Örneğin 1795 yılında Monroe aylarca Amerika'nın Misissipi Nehri üzerindeki dolaşım hakları için çalıştı ve Fransa'yı İspanya ile barış anlaşmalarına çağırdı. 27 Ekim 1795 yılında imzalanan San Lorenzo Anlaşması ile Birleşik Devletler, Misissipi üzerinde serbest dolaşım hakkı ile New Orleans limanının sınırlı kullanımı hususunda anlaştı. (Hart, 2005: 16) İlerleyen yıllarda New Orleans'ın tamamının alınması hususunda bu adım son derece önemli idi. Nitekim 1803 yılına gelindiğinde bu düşünce hayata geçirilmek istendiğinde yine başvurulan kişi James Monroe olacaktır. Bununla beraber Monroe bu başarıları sayesinde Amerikan siyasetinde artık çok ilerlemiş ve önemli konularda aktif rol alır hale gelmişti. Özellikle Batı'nın düzenlenmesi ve yeni federal hükümetin oluşturulması sürecinde de Monroe'nin etkisi son derece fazla olmuştur. (Smith, 2013: 374)

Ancak 1803 yılındaki diplomatlık başarısından evvel Monroe'nin çözmesi gereken önemli bir toplumsal sorun daha bulunuyordu. 1800 yılında Virginia valisi olarak görev yapan Monroe'nin önündeki problem kölelikti. David A. Nicholas o dönemi şu şekilde anlatıyor;

“1800 yılının yaz aylarında Virginia eyaletinde iç savaş riski çok yaklaşmıştı. Bu dönemde bir isyan girişimi oldu ve isyana kalkışan liderin amacı Monroe’nin başta olduğu hükümete kölelerin özgürleştirilmesi için baskı yapmaktı. İsyanın başındaki Gabriel, Monroe’nin Fransız İhtilali’ndeki tutkulu fikirleri ve 1794 yılında kolonilerdeki köleleri azat etmesinden dolayı bu olaya sempati ile bakacağını düşünüyordu. Ama Gabriel yanılıyordu. Çünkü Monroe hemen 500 kişiden oluşan milis gücü devreye sokarak, anayasayı ihlal ederek savaş kararı verdi. 20 gün içinde isyancılar yakalandı.”(2013: 393)

İsyancılar Monroe’nin bütün yaşamı boyunca hesaba katacağı “Güvenlik” kelimesine verdiği önemi fark edememişti. Esasında Monroe’nin kölelik ile ilgili tavrının ne olduğu konusu da karmaşık görünmektedir. Kendisi de köle sahibi olan Monroe çocukluğundan itibaren kölelik ile ilgili tecrübelere sahipti. Ama onun emrindeki köleler aynı evde yaşıyor, aynı masada yemek yiyor ve ailesi ile yakın bir biçimde gününü geçiyorlardı. O anlarda Monroe köleliğin soyut bir kavram olmadığını, aksine günlük yaşamın bir parçası olduğunu fark etti.(Budinger, 2013: 478) Bu noktada dikkat çekici hususlardan bir tanesi Monroe’nin Amerikan Kolonizasyon Derneği üyesi iken özgür köleler için Liberya’nın kurulmasını desteklemesi ve buranın başkentinin adının Monroe’den adını alan Monrovia olmasıdır.(Budinger, 2013: 481) Ancak burada Monroe’nin tavrının kölelerden yana mı yoksa yukarıda bahsedildiği üzere Amerika’nın güvenliğinden yana mı olduğu sorusu tartışmalıdır. Zira Arthur Scherr ikinci yaklaşımın doğru olduğunu savunmakta ve bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir: “Monroe’ye göre kölelik beyazları, sosyal düzeni ve cumhuriyeti tehlikeye atıyordu. Bu sebeple o Amerikan Kolonizasyon Derneği’nin özgür siyahilerden ve köle ticareti yapan gemilerden ele geçirilen Afrikalılardan oluşun bir koloni kurulması planını büyük bir istekle savundu.”(2013: 329) Monroe’nin valilik yaptığı sürede kölelerden yana tavır takınmamış olması her ne kadar kölelik sorununa anlık bir çözüm gibi görünse de bu sorun özellikle Monroe’nin yaşadığı dönemlerde halı altına süpürülmüş görünmektedir. Esasında bu tavra rağmen kölelik giderek Amerikan ekonomisinin ve kültürünün önemli bir parçası haline geliyor, ülkenin başkentinde ve eyaletlerinde büyük tartışmalara neden oluyordu. Aslında uzun dönemli bir sorun olmasına rağmen, Monroe’nin bürokratik görevlerde olduğu, Devrim Savaşı ve 1812 Savaşı

arası dönemlerde kölelik meselesi hayatta kalma mücadelesinden dolayı geri planda kalmıştı. (McManus, 2013: 447) Ancak ilerleyen yıllarda her kazanılan toprak parçası ve ekonomik büyüme hamlesi köleliği daha fazla önemli hale getirecek ve Amerikan hükümetlerini bu konuda adım atmaya sevk edecektir.

Toprak kazanımı hususunda ise en dikkat çekici hamle 1803 yılında hem Monroe hem de Amerikan tarihi açısından en önemli dönüm noktalarından biri olan Louisiana'nın satın alınması ile ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu olay Monroe'nin de Amerika'ya bıraktığı en büyük miraslardan biri olmuştur. Aslında Monroe'yi görevli olarak Fransa'ya gönderen Amerikan hükümetinin Louisiana toprakları ile ilgili bir beklentisi söz konusu değildi. Mart 1803'te Monroe Fransa'ya gitti. Amacı Fransızlara ait olan Louisiana topraklarının bir parçası olan New Orleans'ı satın almaktı. Görüşmeler esnasında Fransa bütün toprakları satmaya karar verdi. Bu satış Louisiana satışı olarak tarihe geçti. Monroe aynı yıl İngiltere'ye gönderildi. Burada 1806 yılında İngilizlerle de bir anlaşma yaptı ancak Başkan Jefferson tarafından reddedildi ve 1807 yılında tekrar geri döndü.(Welsbacher, 1998: 18) İkinci diplomatlık dönemini sonlandırırken Monroe Fransa, İngiltere ve İspanya ile ilgili düşüncelere ve tecrübelere de sahipti. Artık ulusal siyasetin bir aktörü konumuna da yükselmiş bulunan Monroe, 1812 yılında da büyük görevler üstlenmiş ve âdeta kendisine başkanlığa giden yolu açmıştır.

1812 yılında başlayan Bağımsızlık Savaşı'nda aktif rol alan Monroe, 1814 Ağustos ayında Dışişleri ve Savaş bakanı olarak organize ettiği birlikleri ile Baltimore'da üstün İngiliz birliklerini yenilgiye uğrattı.(Hart, 2005: 16) Bu başarı ile varlığını sürdüren Amerika'nın 1816 yılındaki başkanı da belli olmuştu. Monroe artık tüm tecrübesi ile Amerikan başkanlığına aday idi. Owen, bu savaş ve Monroe'nin rolüne ilişkin şu ifadeleri kullanıyor: "Amerikan diplomasisi 19.yüzyıl ilk yarısında ABD'nin hazırlıksız olduğu bir çatışmayla karşılaşırken, Dışişleri ve Savaş Bakanı olarak Monroe bu dönemde hem savaşta hem de barışta stratejik açıdan ABD'nin performansını artırdı. Ona göre umut bir strateji değildi, dahası şansın bir ulusun güvenliğini askıya almak için zayıf bir kanca olduğunu çok erken öğrendi."(2013: 418) Owen, Monroe'nin hayali politikalar ve eylemler peşinde olmadığının, aksine ayakları yere basan somut eylemler ile ilerlediğinin altını

çizmektedir. Nitekim bu somut eylemler ona başarıyı getirecektir. Hatta bu başarı ve tecrübeler, Amerika'nın belki de 100 yıl hem iç hem de dış politikasını yönlendirecek belgeye imzasını atacak kişiyi en yüksek konuma getirecekti.

Görüldüğü üzere James Monroe tüm hayatı boyunca bir devlet adamının hâkim olması gereken siyaset, sosyoloji, askeriye, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve hatta teknoloji gibi alanları birebir tecrübe ederek öğrenmiştir. Daha gençlik yıllarında Devrim Savaşı'nda yer almış, mücadele etmiş, hatta vurulmuştu. Ardından üniversite eğitimi ile hukuk alanında kendisini geliştirmiş ve hâkim olduğu diller ile Amerika'nın dış politikasında önemli roller üstlenmiştir. Valilik, senatörlük, Kongre üyeliği, Dışişleri Bakanlığı, Savaş Bakanlığı gibi görevlerde de başarılı bir performans ortaya koyan Monroe'nin iyi bir milliyetçi olduğunu ve başkanlığı hak ettiğini söylemek pek de yanlış bir önerme olmaz. Yaşadığı tecrübelerin de etkisi ile güvenlik kavramına büyük önem veren Monroe'nin başkan olduğunda da politikaların merkezine bu kavramı yerleştirdiği ve Amerikan jeopolitiğini bunun üzerine inşa ettiğini ifade edebiliriz. Çünkü Avrupa'nın saldırılarından endişe eden, toprak bütünlüğünü (jeopolitik bütünlük) sağlamlaştırmak için Batı genişlemesini savunan, Monroe Doktrini ile bunu tüm dünyaya duyuran James Monroe'nin yaklaşımının merkezinde Amerikan güvenliği yatmaktadır. İşte jeopolitik bir yaklaşım olduğunu iddia edilen Monroe Doktrini bu güvenliğin sağlanmasına ek olarak, Amerikan genişlemesinin de önemli belgelerinden birisi olmuştur. Peki, Başkan James Monroe'nin 1823 yılında ilan ettiği bildirge jeopolitik teori olarak değerlendirilebilir mi?

3.1.2. "Monroe Doktrini Öncesi ve İlan Edildiği Süreçte Amerika'nın Jeopolitik Durumu

Bir teoriye jeopolitik bir teori denilebilmesi için öncelikle teorinin coğrafyayı merkeze alması gerekmektedir. Jeopolitik teorilerin incelendiği bölümde ortaya atılan yaklaşımlara dikkatlice bakılacak olursa, devletin izleyeceği politikaların merkezine bu unsurun yerleştirildiği net bir şekilde görülecektir. Nitekim jeopolitiğin sabit unsuru olması hasebiyle coğrafi unsur merkezde yer alır ve diğer unsurlar bu unsur etrafına yerleştirilir. Monroe Doktrini'ne bakıldığında da ifadelerin merkezini net bir şekilde ortaya konan coğrafi ayrımlar oluşturmaktadır. Öncelikle Monroe

Doktrini'nin ne olduğu, nasıl bir dönemde ortaya konduğu ve bu doktrinde yer alan ifadelerin hangi jeopolitik unsurlara işaret ettiği üzerinde durmakta fayda olacaktır.

Ancak buna geçmeden evvel Amerika'nın tarihsel gelişiminden kısaca bahsetmek, ABD'nin genişleme vizyonunun gerekçelerini anlamak açısından da katkı sağlayacaktır. Çünkü kolonizasyon döneminin başladığı andan itibaren jeopolitik hareketliliklerin de yaşandığı görülmektedir. Kuzey Amerika bölgesinin Doğu yakasında başlayan kolonileşme, aynı zamanda Doğu-Batı yönlü bir genişleme hareketini beraberinde getirdi. Kuşkusuz bu hareketlilikte coğrafyanın sunduğu imkânlar yani jeopolitik gerçekler büyük önem taşımıştır. Nevins ve Commager Doğu-Batı yönlü hareketi kolaylaştıran nehirler ve göllerin olduğunu ifade ediyor. Onlara göre; "İçeriye doğru en kolay gidiş yolunu sağlayan St. Lawrance ve Büyük Göller (Great Lakes) suyolu, Atlantik kıyı bölgesinden aşağı yukarı Doğu-Batı yönünde akmakta, zamanı gelince Erie Kanalı için kullanılan Mohawk vadisi, Kuzey Appalachianlar'ı kat etmekte ve Doğu-Batı yönünde başka bir yol sağlamaktaydı. Göç için üçüncü anayolu oluşturan Ohio vadisi de hemen hemen Doğu-Batı yönünü izler."(2015: 24) Görüldüğü üzere kolonilerin genişleme imkânları coğrafi unsur bağlamında son derece mümkündü. Ancak bu genişlemeyi teşvik edici ortam Devrim Savaşı ve sonrası süreçte gelişmeye başladı. Özellikle 19.yüzyılın başlarından itibaren kolonilerde jeopolitiğin değişken unsurları olan ekonomik, sosyal, kimliksel ve kültürel unsurların da gelişimi görüldü. 1775 yılındaki Devrim Savaşı bu noktada büyük öneme sahiptir. Bu savaş bir yandan 13 koloninin bir araya gelmesini sağlarken, diğer yandan Amerikan ulusunun oluşması adına milliyetçilik duygularının doğmasını sağlamıştır.

Özellikle 1794 yılından sonra yaşanan gelişmeler ise artık Amerika'nın bölgesel bir devlet olarak hak iddia edecek konuma gelmesi için büyük önem taşıyordu. Kissinger bu dönemde ortaya çıkan gelişmeleri şöyle ifade ediyor; "Amerika 1794'ten sonra, bir dizi antlaşmayla Kanada ve Florida sınırlarını Amerika'nın çıkarına olacak şekilde çözüme kavuşturmuş, Mississippi Nehri'ni, Amerikan ticaretine açmış ve İngiliz Batı Hint Adaları'nda Amerikan ticari çıkarlarını yerleştirmeye başlamıştı. Bu genişleme, Mississippi Nehri'nin batısında kalan ve İspanyol toprağı olan Florida ve Texas toprakları üzerinde hak iddia

edebilecek durum yaratan ve çok büyük genişlikteki sınırı belirlenmemiş toprakları, yeni devlete katan Louisiana'nın 1803'te Fransa'dan satın alınması ile en yüksek noktaya ulaşmıştır ki, bu da büyük güç olmak için temel oluşturmuştur."(2000: 25)

1812 yılındaki savaş ile beraber ise artık tamamen bağımsız hareket eden ve güvenlik ve genişleme politikalarına önem veren bir devletin uluslararası ilişkilerde etkin olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu noktada 1823 yılında ilan edilen Monroe Doktrini ABD'nin bu jeopolitik başarılarını perçinlemek ve daha da genişletmek adına son derece büyük önem taşıyan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çünkü doktrinin ilan edildiği dönem hem Amerika kıtasında hem de Dünya'da büyük değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. James Monroe başkan seçildiği dönemde Atlantik dünyası büyük değişim yaşıyordu. Ülke kurulduğundan beri ilk kez Büyük Britanya ile ticari ilişkiler diplomatik bir konu değildi. Yirmi yıldan uzun süren savaşın ardından, Avrupa'da Napolyon Savaşları nihayet 1815'te Waterloo Savaşı'nda sona erdi. İspanya'nın egemenliği Amerika kıtasının Güney yarısında zayıflamaya başladı ve İspanya'ya karşı bir meydan okuma ortaya çıktı. (Moats, 2013: 460) Yaşanılanlar yalnızca İngiltere, İspanya ve Fransa ile sınırlı da değildi. Bu dönemde Rusya ve hatta Osmanlı ile ilgili gelişmeler de Amerikalıları hem maddi hem manevi biçimde etkiliyordu. Örneğin; Çar I. Aleksander bu dönemde tek taraflı bir ferman yayınladı. Fermanda Rusya'nın Pasifik'in Kuzeybatı sınırları boyunca iddiaları ve kıyı şeridinin yüz millik alanı içinde yabancı gemilerin suyu kullanması yasaklanıyordu. Balkanlar'da ise Yunanlı isyancılar Osmanlı'nın yönetiminden kendilerini kurtarmak için mücadele ediyorlardı. Antik Yunanın klasik metinlerinin de etkisiyle bu olay Amerikalıların Yunanlılara sempati ile bakmasını sağlamıştı.(Jay, 2011: 32) Bu gelişmelere ABD'nin Kuzey bölgesinde henüz tam olarak coğrafi bütünlüğünü sağlamamış olması da eklenebilir. Bu açıdan bakıldığında; coğrafi olarak jeopolitik bütünlüğü erişememiş, kıtadaki devletlerin izlediği politikalar nedeniyle ekonomik olarak zor duruma düşme riski taşıyan, aynı zamanda askeri ve politik olarak da bir müdahale ile karşılaşma ihtimalinden endişe duyan Amerika sert ve hatta radikal bir beyan ile bu sorunları aşma yönünde bir eyleme başvurmuştur. Bu politika Başkan Monroe'nin 1823 yılında ilan ettiği Monroe Doktrini'nde vücut bulmuştur. Yukarıda ifade edilen tüm uluslararası

gelişmeler neticesinde coğrafi, askeri, ekonomik ve politik olarak tehlikelerle karşı karşıya olan ABD'nin bu tehlikelere verdiği yanıtın da jeopolitik bir tepki olması doğal bir durumdur.

Tabi tüm bunları eleştirel jeopolitik bağlamında analiz edilmesi durumunda; birey açısında meselenin alınabileceğini ve Monroe'nin ulusal çıkar, milliyetçilik, güvenlik ekseninde bir dünyaya sahip olduğu dolayısıyla yaklaşımının klasik jeopolitikçilerden farklı olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Tabi bu noktada ortaya koyduğu jeopolitik anlayışın doğduğu dönemin de bu süreçte katkısı olduğu ileri sürülebilir. Bu açıdan doktrinin ilan edilmesini sağlayan uluslararası yapıyı ve ABD'nin içinde bulunduğu durumu göz önüne almak son derece önemlidir. Daha önemli olanı ise Monroe Doktrini'nin bir jeopolitik teoride olması gereken unsurları karşılayıp karşılamadığı meselesidir.

3.1.3. Monroe Doktrini'nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar)

Monroe Doktrini esasında ilk bölümlerde incelendiği gibi jeopolitik teorilere benzer bir metot ile oluşmamıştır. Hatta doktrin Monroe'nin yıl sonu konuşmasından başka bir şey de değildi. Ancak bu tez doktrinin jeopolitika bilimi çerçevesinde ele alınabilecek bir yaklaşım olduğunu iddia etmekte ve jeopolitiğin neredeyse tüm unsurlarını bünyesinde barındıran bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Bu noktada 2 Aralık 1823 yılında Kongre'ye gönderilen bu metnin büyük bölümünün iç ve dış politikaya ilişkin açıklamalardan oluştuğu görülmektedir.

Monroe ilk olarak konuşmasında hükümet üyelerinin sorumluluklarından bahsedip, Amerikan çıkarlarının savunulması konusundaki hassasiyeti ile konuşmasına başlamıştır. Ardından ise İngiltere, Fransa ve Rusya ile ilişkilerden bahseden Monroe, konuşmasında ayrıca Kolombiya, Şili ve Buenos Aires'e atanan elçiler üzerinde durmaktadır. Dış ilişkilerin ardından ise Monroe Amerikan ekonomisinin olumlu bir seyir takip ettiğinin altını çizmiştir. Ekonomimin ardından ise askeri alanda yapılan düzenlemeler, askeri gelişim üzerinde duran Monroe, Harp Akademisi'nin disiplin ve eğitiminin mükemmelliğe ulaştığını savunmuştur.

Görüldüğü üzere Monroe Doktrini genel anlamda Amerika'nın o yıl izlediği politikalara ilişkin bir hesap vermeyi temsil ediyor. Ancak bunlar yapılırken üzerinde

durulması gereken husus Monroe'nin jeopolitiğin sabit ve değişken unsurlarından pek çoğunu dikkate alarak politika yaptığıdır. Bu noktada her ne kadar teori düzeyinde olmasa da pratiğe dönüştüğünde savunduğu eylemlerin jeopolitik bir teori biçiminde değerlendirilebileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Öyleyse Monroe'ye ait olan bu metnin jeopolitik unsurlar nezdinde incelemesini yapmak son derece açıklayıcı olacaktır.

3.1.3.1. Sabit Unsur: Coğrafya ve Jeopolitik Kimlik

Jeopolitiğin sabit unsuru bağlamında coğrafi tanımlamaya bakıldığında Monroe Doktrini'nin birkaç noktada Amerikan dış politikasına şekil verdiği rahatlıkla söylenebilir. Bu noktada Monroe Doktrini'nde jeopolitik unsurlar çerçevesinde, coğrafi unsurun kullanım alanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Yeni Dünya – Eski Dünya ayrımı ile ABD'nin yeni bir coğrafi alan üzerine kurulduğunu belirtmek,
- Amerika Kıtası'na Avrupa müdahalelerinin engellenmesi ile Batı genişlemesinin önündeki engelleri kaldırmak ve tüm Amerika kıtasında etkin güç konumuna gelmek,
- "Amerika Amerikalılarındır" söylemi ile coğrafya üzerinden şekillenen yeni bir jeopolitik kimlik inşasına girilmesi.

Yukarıda ifade edilen tüm maddeler ABD'nin jeopolitik olarak coğrafyayı etkili bir unsur haline getirme çabalarının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Doktrinin felsefesinde yer alan coğrafi tanımlama; Eski ve Yeni Dünya arasındaki keskin ayrımı ve Amerika'nın liderliğini öne sürüyordu. Monroe Doktrini esasında sadece bir bildiri idi, ama o aynı zamanda Amerikan milliyetçiliğinin güçlü bir örneğiydi de. (Hixson, 2016: 77) Amerikan yaklaşımına göre Eski Dünya Avrupa güçlerini, Yeni Dünya ise Amerika'yı temsil ediyordu. Burada kastedilen Amerika'nın, tüm Amerika kıtası mı yoksa yalnızca Kuzey Amerika'mı olduğu sorusu ise uzun süre tartışma konusu olacaktır. Ancak net olan husus ABD coğrafi sınırlarını çiziyor ve bu sınırlara herhangi bir gücün yaklaşmasını onaylamadığını belirtiyordu. Monroe Doktrini'nde bu sınırlar ile ilgili en net ifadeler şunlardır: "*Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları, Atlantik'in bu yakasındaki dostlarının özgürlüğü ve mutluluğu için en dostane duyguları besler. Avrupalı güçlerin*

kendileriyle ilgili konularda savaşlarında hiçbir zaman yer almadık, bu bizim politikamızla uyuşmuyor. Ancak haklarımıza yönelik saldırılar, müdahaleler söz konusu olursa kendi haklarımızı savunmak için hazırız" (Monroe, 1823) Bu ifadeler Monroe Doktrini'nde çizilen sınırların tüm Amerika kıtasını kapsadığını ortaya koymaktadır. Biz böylece Yeni Dünya'nın bir coğrafi tanımının olduğunu da anlayabiliyoruz. Bu coğrafi tanım Atlantik ve Pasifik okyanusları arasındaki Kuzey-Orta ve Güney Amerika'dan oluşmaktadır. Kendi sınırlarını ortaya koyan bu anlayış kısa sürede buradan bir jeopolitik kimlik tanımının da doğmasına zemin hazırlayacaktır.

Kısacası Amerika kendisini coğrafi olarak ayrı bir yerde konumlandırırken bir yandan toprak genişletme stratejilerinin önündeki engeli kaldırıyor, diğer yandan jeopolitik kimlik oluşumunun da önünü açıyordu. Kuşkusuz kimlik inşa sürecinde ulusları bir arada kenetlenmeye iten öteki kavramı da bu coğrafi sınırlar içerisinde kesinleşmiş bulunuyordu. Jeopolitik kimliğin ötekisi; İngiltere, İspanya, Fransa ve Rusya'nın başını çektiği Avrupa güçlerinden başkası değildi. Monroe Doktrini'nde altı çizilen husus doğrudan bu Eski Dünya olarak adlandırılan ülkeler ile savaşmak değildi. Monroe'nin tam olarak yaptığı şey, eline kalemi alıp sınırlar çizmek ve orasının kendi ülkesinin oyun alanı olduğunu belirtmekti. Yani Yeni Dünya, Eski Dünya'ya müdahale etmeyecek, Eski Dünya da Yeni Dünya'ya müdahale etmeyi düşünmeyecek. Bu çerçevede herkes kendi sürecini, modalarını ve düşünce tarzları ile kendi hayatını yaşayacaktı.(Pollard, 1919: 5) Burada altı çizilen husus ülkelerin birbirleri ile münasebetlerinin gerginleşmesinin önünü almak ve hatta ABD'nin coğrafi bütünlüğünün temellerini atmak olarak da düşünülebilir. Çünkü doktrinin merkezinde yer alan coğrafi tanımlama, aynı zamanda savaştan mümkün olduğunca uzak durmak anlamına geliyordu. 1915 yılında A. B. Hart, Monroe Doktrini'nin savaş konusundaki yaklaşımı ve Avrupalı devletlere yönelik izlenilen politikanın amacını şu şekilde özetliyor: "Monroe Doktrini'nin teorisi, pratiği ve ruhu her türlü savaştan kaçınma anlamına geliyordu. Bu savaşlar Latin Amerika devletlerinin kendi aralarındaki savaşlar, Avrupa devletleri ve komşuları arasındaki savaşlar, hepsinin ötesinde, Amerika ile Amerikalı olmayanlar arasındaki savaşlardan kaçınma anlamına geliyordu."(1915: 681) Savaşın ABD çıkarları için uygun olmayışı, ABD'nin önce kendi bölgesinde yani Kuzey Amerika'da, daha sonra da Orta ve

Güney Amerika'da etkin olmasının yolunu açacaktı. Ancak bunun için gerekli olan; sınırları belli olan, jeopolitik ötekisi Avrupa olarak inşa edilen, ABD'nin yaymaya çalıştığı bir biçimde kıtayı temsil eden bir kimlik oluşturma sürecine girilmeliydi. İşte bu kimlik meşhur bir slogan ile gün yüzüne çıkıyordu: "Amerika Amerikalılarındır" (America for Americans).

"Amerika Amerikalılarındır" söyleminin birkaç muhatabı söz konusu idi. Birinci muhatap az evvel değinildiği üzere jeopolitik öteki olan ve Amerika kıtasında faaliyetlerde bulunan Avrupa Devletleri idi. Diğer muhatap ise Güney Amerika ülkeleri idi ve bu ülkelerinin tavır ve tutumları çok büyük önem arz ediyordu. Buradaki önemli olan husus öznenin Birleşik Devletler mi yoksa tüm Amerika kıtasındaki ülkeler mi olduğu idi. Bu konuda çok fazla tartışma söz konusu. Esasında doktrinin ABD'nin coğrafi genişlemesi için bir strateji olduğu düşüncesi Avrupalı devletlerin pek çoğunun zihninde zaten mevcuttu. Avrupa'da genellikle Monroe Doktrini'ne karşı geliştirilen argüman, onun Amerika'nın, Amerika kıtasındaki genişlemesine yönelik tekel oluşturacağı yönünde idi. Bismark'ın Monroe Doktrini'ni "uluslararası küstahlık" olarak nitelemesinin de arkasında yatan düşünce oydu." (Kraus, 1914: 109) Gilderhus da Monroe Doktrini'nin çok da iyiniyetli bir girişim olduğunu düşünmemektedir. Ona göre de; "Monroe Doktrini her ne kadar anti sömürgeci bir karakter taşısa da, Latin Amerika'yı arka bahçe yapma girişiminin yolunu açan bir doktrin olarak kabul edilmektedir ve bunda şaşılacak bir durum yoktur.".(2006: 6) Aslında bu Monroe Doktrini'nin zaman içinde farklı yorumlarla zenginleştirilip Amerikan politikalarına yansıması ile alakalı da bir durum idi. Çünkü ilan edildiği tarihlerde Avrupalı güçlere karşı Latin Amerikalıların yanında bir görüntü çizilse de ileride dış politikada etkilerinin inceleneceği bölümde görüleceği üzere bazen doktrin bu ülkelerin zihinlerinde kötü algıların oluşmasına neden olacak bir biçimde pratiğe dönüşecektir. Nitekim 1914 yılında Hiram Bingham, yazmış olduğu "Latin America and Monroe Doctrine" adlı makalesinde doktrinin Latin Amerikalıların çoğu için iyi bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir. "Amerika, Amerikalıları içindir" söylemini temsil eden Monroe Doktrini ile ilgili olarak, Latin Amerika'daki bazı insanlar, "Amerika, Amerika Birleşik Devletler içindir" söylemini temsil ettiğine inanmaktadırlar. Örneğin; Brezilya'da eğitimli insanların %60'ının Amerika'ya güvenmediği ve Monroe Doktrini'nin amacının Amerika'nın Güney

Amerika'yı istemesi ve topraklarını genişletmek anlamına geldiğini düşünmektedir."(Bingham, 1914: 20) ABD'nin coğrafi genişlemesi dikkate alındığında bu algının oluşmasına çok da şaşırmamak gerekmektedir. Buradan hareketle şu sonuca varmak mümkündür.

Monroe Doktrini ile ilan edilen coğrafi sınırlar konusunda Latin Amerika ülkeleri ile benzer düşüncelere sahip olunsa da "Amerika Amerikalılarındır" şeklinde vücut bulan kimliğin; tüm Amerika kıtasını kapsamaktan ziyade yalnızca Kuzey Amerikan kimliğine katkısının olduğu görülmektedir. Bu algının oluşmasında en önemli husus ABD'nin topraklarını genişletmesidir. Zira Avrupalı güçlerin kıtadan çıkarılması Amerika için bir fırsata dönüştürülebilmiştir. Çünkü Monroe'nin de ondan önceki başkan ve yöneticilerinde toprak genişletme konusundaki tavırları son derece netti.

Aslında Monroe, doktrinde de kendi döneminde elde edilen Batı topraklarından övünçle bahsetmektedir. "İlk dönemlerde, kabul edilen sınırlarımız dâhilindeki bölgenin yarısı ıssız ve vahşi bir yerdeydi. O zamandan bu yana, içinde nehirler, özellikle Mississippi'nin de bulunduğu okyanusa ulaşımı mümkün kılan, devletler için büyük öneme sahip, geniş bir alan elde edildi. Bu bölge üzerinde nüfusumuz her yöne genişledi ve Birliğimizin ilk bağını oluşturanlarla neredeyse eşit sayıda yeni eyaletler kuruldu. Nüfusumuzdaki bu genişleme ve yeni eyaletlerin Birliğimize katılımı, en büyük çıkarlarımızın üstünde, en mutlu etkiye sebep oldu."(Monroe, 1823) Monroe'nin genişleme konusundaki açıklamalarından bir diğeri ise kuşkusuz Alman jeopolitiğinin değişmez unsuru olan Sosyal Darwinizm ilkelerini bünyesinde barındırmasıdır. Çünkü Amerikan Başkanı James Monroe, Batı yönündeki genişlemenin gerekli olduğunu şu sözlerle belirtmiştir: "Herkes şunu açıkça görmelidir ki; âdil sınırlar içinde kalmak şartıyla toprak genişlemesi her hükümete daha büyük hareket serbestîsi sağlar, güvenliklerini sağlamlaştırır ve diğer yönden bütün Amerikan halkı üzerinde iyi etkiler gösterir. Toprağın büyüklüğü bir ulusun birçok özelliğini belirler. Kaynaklarının, nüfusun ve fiziksel gücünün sınırlarını gösterir. Kısacası büyük güç ile küçük güç arasındaki farkı ortaya koyar (Kissinger, 1998: 15) Toprak konusundaki bu sözler tipik bir jeopolitik yaklaşımı temsil etmektedir. Dolayısıyla bu sözleri sarf eden Monroe'nin de bir jeopolitikçi

gibi hareket ettiğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Zaten Monroe koltuğa ilk oturduğu andan itibaren Amerika'nın topraklarını ve dış sınırlarını genişletmeye odaklanacağını, ilk ziyaretlerini ulusunun Batı topraklarına yaparak gösterdi.(Moats, 2013: 461)

Monroe üzerindeki etkisi son derece fazla olan Jefferson'ın da ısrarcı bir biçimde Amerika kıtasına ilişkin; "burası Birleşik Devletler değil, burası Kuzey Amerika da değil. Burası yeni harflerle yazılmış olan, insanlık tarihinde yeni bir sayfa. Yeni bir medeniyetin yükselişi" sözleri de esasında Amerikan genişleme arzularının yansımalarından bir tanesidir. (Adler, 1896: 6) Genişleme arzuları ile hareket eden bu devlet 1823 yılında kimliğini, düşmanını, sınırlarını ortaya koymuş ve bu sınırlara müdahaleyi kendisi için tehdit olarak görmüştür. Esasında Birleşik Devletler henüz 1803 yılında Louisiana'nın Fransa'dan ve Florida'nın 1811 yılında İspanya'dan alınmasından başlayarak, açıkça Avrupalı güçlerin Amerika kıtasındaki toprak kazanımlarına karşı çıkmış ve bu onlar için Amerikan barış ve güvenliğini tehdit eden bir davranış olarak algılanmıştı. (Callahan, 1914: 359) İşte Monroe Doktrini bu ilanın tüm uluslararası camiaya açıkça duyurulmasından başka bir şey değildi.

Özetlemek gerekirse Monroe Doktrini ABD'nin bölgesel genişlemesi için gerekli olan kimlik, öteki ve sınırlar konusunda atılan bir hamledir. Bu hamle ile Amerika kendi kıtasında başka bir gücün bulunmasına karşı çıkarken, Amerika kıtasındaki müdahaleleri kendi barış ve güvenliğinin tehdidi olarak algılamıştır. Bunu yaparken de bir yandan Kuzey Amerika'da Batı'ya doğru genişlemesinin yollarını aramış ve Amerikan kimliğinin ve Yeni Dünya'nın, Eski Dünya'yı temsil eden Avrupa'dan farklı olduğunun altını çizmiştir. Jeopolitik gerçekliklere bakıldığında ise; bu doktrin ile ABD jeopolitik bütünlüğünü (coğrafi bütünlüğünü) sağlama imkânı bulacak, jeopolitik kimliğini inşa edecek bir duruma gelecektir. Yalnızca sabit unsur olan coğrafya ve bunun üzerinden şekillenen jeopolitik kimlik sebebiyle bu doktrinin jeopolitik bir tez olduğunu iddia etmek yeterli olmayabilir. Ancak Monroe'nin ortaya koyduğu doktrinin en önemli noktalarından bir tanesinin de jeopolitiğin değişken unsurları olan askeriye, politika, ekonomi ve teknolojiye

dair yaptığı açıklamalardır. Bu noktada Monroe Doktrini'nin değişken unsurları jeopolitik çerçevede nasıl kullandığı meselesi de son derece önemli olacaktır.

3.1.3.2. Monroe Doktrini'nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Politik, Ekonomi, Askeri, Teknoloji ve Ulaşım Unsuru)

Monroe Doktrini sabit unsur coğrafyayı merkeze aldıktan sonra değişken unsurların da önemine dikkat çekerek jeopolitik bir yaklaşım olduğunu net bir biçimde göstermektedir. Bu noktada değişken unsurlar bağlamında politik unsurun doktrin açısından hayati öneme sahip olduğu görülüyordu. Güney Amerika'daki bağımsızlık hareketleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan devletlerin siyasal sistemi sorunu, Amerikan dış politikası açısından 19. yüzyılda en önemli konuların başında gelmekteydi. Bu bağlamda Yeni Dünya-Eski Dünya arasındaki ayrımın en belirgin noktalarından birini bu iki dünyanın sahip olduğu siyasal sistemler oluşturuyordu. Benzer biçimde güvenlik konusu da yine değişken unsurlar bağlamında askeri unsurun gündeme gelmesine hizmet ediyordu. Monroe için ulusal güvenliğin sağlanması her şeyden önemli görünmekteydi. Bu noktada realist bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bu unsurlara ek olarak özellikle Monroe Doktrini'nin ilanından sonra Amerika'nın egemen devlet konumuna yükselmesinde etkili olan ekonomik unsur ile teknolojik unsur da Monroe'nin mesajında üzerinde durulan konulardan bazılarıdır. Dolayısıyla tüm bu unsurlar ile Monroe Doktrini'nde jeopolitik açıdan değişken unsurlarının da değerlendirme içerisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda Monroe Doktrini'ndeki değişken unsurlar ile ilgili yaklaşımların analiz edilmesi, Amerikan'ın bölgesel güç olma sürecinde jeopolitikten nasıl faydalandığını göstermesi açısından son derece önemli olacaktır.

3.1.3.2.1. Politik Unsur: Cumhuriyetçilik ve Monarşi Karşıtlığı

İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Amerikalılar bağımsızlıklarını kazandıkları andan itibaren, bunun bir dış politika ihraç malzemesi olduğunu da düşünmeye başlamışlardır. Bu anlayış Amerika'nın kendi değerlerine göre en iyi şekilde kendi ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirip, böylece insanlığın geri kalanı için bir ışıldak olarak hizmet edebileceği görüşünden kaynaklanmaktadır. Amerika'nın değerlerinin, ülkeye, bunları bütün dünyaya yayma yükümlülüğü getirdiği görüşü ise ihraç meselesini gündeme getirmektedir.(Kissinger, 1998: 11)

Kuşkusuz bu bağımsızlık, demokrasi ve cumhuriyet fikirlerinin oluşumunda Amerikan halkının geçmiş tecrübelerinin etkisinin olduğu aşikârdır. Zira Amerika kıtasına göç edenlerin büyük çoğunluğu zaten içinde bulunduğu devlet ile ilgili dini, siyasi, ekonomik sorunlar yaşıyordu. Bunlara ek olarak Amerika kıtasında yaşayanların Avrupa'daki aydınlanma hareketinden ciddi derecede etkilendiğini ve aydınlanma düşüncelerine göre yaşamlarını kurmak istediklerini de görmek gerekir. Bu sebeple 1776'da özgürlük ile eşitliğin dokunulmaz ve kutsal insan hakları olduğunu ilan ettiler ve kurdukları devleti bu temele dayandırdılar. (Birecikli, 2011: 97) Bu süreçte asker olarak görev almış Monroe'nin bu düşüncelere uzak olduğunu söylemek de pek mümkün görünmemektedir. Zira Monroe düzgün bir hükümet sisteminin olması gerektiğini ısrarla savunuyordu. Çünkü ona göre; Thomas Hobbes'in insan doğası ile ilgili görüşlerinden hareketle, insanlar birbirine güvenmedikleri için hükümetin bir hakem rolü oynaması gerekiyordu. Hükümetin kaynağının ise iki tane olduğunu belirtiyor: Seçim ve Güç (force). Bu açıdan ataerkil otorite ve ilahi haklara karşıdır.(Scherr, 2013: 334) Monroe'nin seçim ve güçten kastı ise bir yandan cumhuriyet savunusunu, diğer yandan devletin varlığını sürdürebilmesinin önemini ortaya koyuyordu. Bu açıdan Monroe 1790'lı yıllarda Amerikan siyasetini iki partiye ayıran en önemli figürlerden biri olarak ortaya çıktı. O zayıf bir merkezi hükümete inanan, cumhuriyet ilkelerinin savunucusu, beyazların bireysel özgürlüklerinin temsilcisi ve monarşilerin karşısında konumlanan biriydi. (Ferraro, 2013: 389)

Monroe Doktrini ise Amerika'nın savunduğu bu fikirlerin ihracından başka bir şey değildi. Çünkü Monroe'ye göre Eski Dünya'nın kendi sistemlerini ki sistemden kastedilen monarşilerdir, yayması Amerika için asla kabul edilemez bir durumdur. Monroe Doktrini'ndeki ifadeleri de zaten bunu açıkça ortaya koymaktadır:

"Bu kıta ile ilgili olarak, koşullar açık ve göze çarpan farklılıklara sahiptir. Müttefik güçlerin kendi politik sistemlerini kıtanın herhangi bir bölümüne barış ve mutluluğumuzu tehlikeye atacak bir biçimde yayması imkânsızdır. Hiç kimse Güneyli kardeşlerimizin kendilerine bırakılırsa bunu kendi rızaları ile benimseyeceklerine inanmaz. Bu da aynı derecede imkânsızdır, bu yüzden, bizim herhangi bir isteksizlikte araya girmemiz gerekir." (Monroe,1823)

Yukarıdaki ifade de görüldüğü üzere Monroe, Güney Amerika ülkelerinin de tercih konusunda serbest bırakılmaları halinde Avrupalı güçlerin politik sistemlerini reddedeceğine inanıyordu. Bu Yeni Dünya'nın net bir şekilde meydan okuyuşu anlamına gelmektedir. Zira barış ve güvenliğin tehdidi gerekçesiyle Monroe müdahale hakkını saklı tutmaktadır. Doktrinin ilerleyen bölümlerinde Monroe bunu açıkça dile getiriyor: " Avrupalı güçlerin sistemlerini bu yarımkürenin herhangi bir yerine genişletme yönündeki çabalarını barış ve güvenliğimiz için tehlikeli olarak düşünmeliyiz ve bunu reddetme politikasını Birleşik devletler ile dostane ilişkileri olan devletlere borçluyuz."(Monroe, 1823)

Bu çerçevede jeopolitiğin politik unsuru bağlamında Monroe'nin iki noktanın altını çizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlardan ilki her ne pahasına olursa olsun Avrupa koloniciliğinin kıtada tasfiyesinin sağlanması, ikincisi ise cumhuriyete dayalı politik kurumların Amerika kıtasında yaygınlaşmasıdır. Adler de 1896 yılında yazdığı "The Monroe Doctrine and the War Spirit in the United States" (Monroe Doktrini ve Birleşik Devletler'de Savaş Ruhu) adlı makalesinde politik unsur olarak Monroe Doktrini'nin amaçlarının, kıtada monarşi propagandasına karşı çıkmak ve özgürlükler ekseninde kurulacak politik kurumların gelişmesine sempati duymak olduğunun altını çiziyor. Ona göre bu sayede Avrupalı güçlerin kıtadaki yayılması engellenecek ve Yeni Dünya'nın kaderinin doğuşu başlayacaktır. Yeni Dünya, Kuzey-Güney ayrımı olmadan tüm Amerika kıtasını temsil edecektir. (Adler, 1896: 4)

Pollard da Eski-Yeni Dünya ve politik unsur bağlamında Adler ile benzer düşünceleri paylaşmaktadır. Ona göre de; Monroe Doktrini Eski ve Yeni Dünya ayrımını ortaya koyuyor ve Yeni Dünya'nın yani Amerika'nın Amerikalıların olacağını söylüyordu. Batı Yarımkürenin Kuzey ve Güney'i, cumhuriyetçi kurumların koruma alanı, despotizm ve militarizmden kaçıp gelenler için sığınak, bir barış evi, özgürlük ve demokrasinin kalesi, Avrupa'nın sömürüsünden korunacak bir yer olacaktır. (1919: 5) İki yazarın makalelerini yazdıkları tarihler arasında yirmi yıldan fazla bir süre olmasına rağmen benzer düşünceleri savundukları görülmektedir. Üstelik Pollard'ın makalesini kaleme aldığı yılların I.Dünya

Savaşı'ndan sonra olması da Monroe Doktrini'nin Amerikan politikası açısından geçerliliğinin ne derece fazla olduğunu göstermesi hasebiyle son derece önemlidir.

Esasında Monroe'nin verdiği mesaj gayet net ve açıktı: Ne Kuzey ne de Güney Amerika artık herhangi bir Avrupa gücü tarafından sömürgeleştirilmeye tabii tutulmamalıdır. Herhangi bir Avrupa gücünün monarşiye dayalı yönetim sistemini Batı yarım kürenin herhangi bir yerine genişletme çabası ABD tarafından düşmanca bir eylem olarak kabul edilecektir. Müttefik Avrupa güçleri (Kutsal ittifak) monarşi yönetimlerini Batı yarımkürede empoze edemeyecektir. (Hart, 2005: 59) Tabi Monroe'nin bu düşünceleri ileri sürmesindeki amacını anlayabilmek için o dönem içinde bulunulan koşulların da iyi anlaşılması gerekmektedir. Çünkü Monroe'nin Doktrini ilan ettiği yıllarda Avrupa'da monarşi sistemlerinin geleceği tartışılıyor ve Güney Amerika'da pek çok ülke bağımsızlık mücadelesi veriyordu.

Mesela somut örneklerden bir tanesi Monroe Doktrini'nin açıklandığı dönemde, İspanyol cumhuriyetlerin, bağımsızlık için savaşıyor olmasıdır. İgnacio; Monroe ve yönetiminin bu cumhuriyetlere yardımı, dostluk ve ahlak göstergesi olarak gördüğünü ve kimsenin Amerika'nın ilan ettiği doktrin ile bu ülkeler üzerinde bir vesayet kurma düşüncesi arasında bir bağ kurmadığını ifade ediyor. (1919: 134) 1800'lü yıllardaki İspanya kontrolündeki devletlerin isyanlarını artırmak mümkündür. Çünkü Arjantin'den Ekvator'a kadar ortaya çıkan bu meydan okuma, gittikçe zayıflamış olan İspanya'nın Amerika kıtası imparatorluğunun yıkıldığını gösteriyordu ve Amerika bu bağımsızlık hareketlerini destekliyordu. Çünkü o Amerika'nın bağımsızlık ve eşitliğe dayanan Amerikan sisteminin, tiranlık ve mutlakiyetçiliğe dayanan Avrupa sisteminden daha iyi olduğunu fark etmişti.(Moats, 2013: 464) Aslında barışın, her şeyden önce demokratik kurumların gelişmesine bağlı olduğu görüşü, Amerikan düşüncesinin bugüne kadar ayrılmaz bir parçası olmuştur. Geleneksel Amerikan düşünce biçimi, istikrarlı bir şekilde demokrasilerin birbirleriyle savaş yapmadıkları merkezindedir. (Kissinger, 1998: 27) Amerika'nın cumhuriyetçilik ve monarşi karşıtlığı şeklinde tezahür eden politikasını bir de bu görüş çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

Kısacası Monroe Doktrini değişken unsurların merkezine politik unsuru yerleştirmiş görünmektedir. Onun dış politikadaki politik unsuru kullanma biçimi ise Eski Dünya'nın tiranlık, despotizm, militarizm ve monarşiye dayalı sistemine karşı, Yeni Dünya'nın demokratik, sivil, cumhuriyete dayalı ve barış yanlısı sistemini savunmak biçiminde gerçekleşmiştir. Bunu yaparken de genel anlamda Kuzey-Güney ayrımlarına takılmadan tüm kıtayı kapsayıcı bir dil kullanıldığını da görmek gerekmektedir. Elbette bu ilkelerin savunulması henüz askeri anlamda yetkinliğe ulaşmamış ABD için ulusal güvenliğinin korunması anlamına da geliyordu. Ancak gerçek olan şuydu ki; mümkün olduğunca çatışmalardan uzak kalınması, ABD'nin hem güvenlik hem de ekonomik çıkarları açısından son derece önemli idi. Bu çerçevede jeopolitiğin politik unsurunun son derece aktif bir biçimde kullanılması coğrafi unsur açısından ilerleyen yıllarda Amerika'nın tüm Amerika kıtasında etkin olabilmesi adına son derece önemli olmakla birlikte, diğer değişken unsurlar olan askeriye, ekonomi, teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmelere de katkı sağlamaktadır.

3.1.3.2.2. Ekonomik Unsur

Ekonomik unsurun etkisiz olduğu bir ortamda askeri ve politik unsurların da zayıf kalacağı bir gerçektir. Bu sebeple Monroe'nin doktrinde ekonomiye epey yer ayırdığı söylenebilir. Aslında Monroe Doktrini bir yılın muhasebesi biçiminde Senato ve Kongre üyelerine hesap verme niteliği taşısa da, bu yıllarda coğrafi etkinliğin ve genişlemenin ekonomik manada Amerikan ekonomisine etki ettiğinin vurgulanması önemlidir. Monroe'nin doktrinde bahsettiği bir örnek ekonomiye verdiği önemi net bir şekilde göstermektedir.

"Batı Hint Adaları ve Meksika Körfezi'nde, deniz kuvvetlerimiz Kongre'den geçen yasayla birkaç küçük geminin eklenmesiyle güçlendirildi. Bu silahlanma, korsanlıkla mücadele amacının gerçekleştirilmesinde oldukça başarılı olmuştur. Küba adasının mahallelerindeki ticaretimizin etkilendiği korsanlıklar bastırılmış ve tüccarlarımızın büyük ölçüde güvenleri geri kazanılmıştır." (Monroe, 1823)

Ekonomik çıkarlar neticesinde Amerika'nın denizleri kontrol etme çabası ilerleyen yıllarda da artarak devam edecektir. Monroe Doktrini'nin ilan edildiği yıllarda Amerikan yerlilerinin bulunduğu bölgelerin fethi, tarımın endüstrileşmesi yeni bir ulusal politik ekonomi yarattı. Bu süreç yalnızca bireysel çiftçilerin, üreticilerin ya da girişimcilerin şahsi hırsları ile alakalı değildi. Bu aynı zamanda bağımsız çıkarları etrafında şekillenen bir politik çevre de meydana getirdi. Bu çerçevede Amerikan üreticilerini korumak için yüksek tarifeler, merkezi bankacılık gibi girişimler doğdu. Böylece dünya çapına yayılabilecek Amerikan girişimlerinin doğması için ortam oluştu. (Charles - Mary, 1927: 170)

Bu olay ekonominin jeopolitik bir unsur olarak kullanılışını göstermesi adına son derece önemlidir. Çünkü burada altı çizilen hususların başında Batı genişlemesi yatmaktadır. Fethedilen her toprak tarımsal zenginlik olduğu kadar aynı zamanda yeraltı zenginliklerini de Amerikalıların önüne seriyordu. Artı yönlerinden bir diğeri ise iki okyanus arası bir devlet konumuna yükselmenin sağladığı ekonomik avantajlar olmuştur. Monroe özellikle denizciliğin, deniz ticareti ve balıkçılık imkânları ile ekonomik açıdan önemli bir refah kaynağı olduğunu düşünüyordu.(Hart, 2005: 33) Bu sebeple de bu ağın tüm Amerika kıtasına yayılması gerektiği yönünde politikalar takip ediyordu. Aslında Monroe Doktrini böyle bir dönemde Avrupalıların kıtadan uzak durmasını tavsiye ederken, Amerikan ekonomik fırsatlarının da doğmasına zemin hazırlıyordu. Gilderhus'a göre; "Amerikan politika yapıcıları, özel ilgi alanlarında güven ve istikrarın korunması adına Avrupalıları kıtadan uzak tutmayı istedi ve buradaki amaçlardan bazıları da pazarlara ve kaynaklara ulaşımın önünü açmaktı."(2006: 6) Aslında ilanından hemen sonra 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Monroe Doktrini etkisini hissettiriyordu. Hızlı bir şekilde endüstrileşen Amerika, Latin Amerika'da ham madde ve tüketici aramaya başlamıştı. Zamanla Amerika ekonomik ve politik gelişimi ile komşuları ile ilişkiler üzerinde de hak elde etmeye başladı.(Moats, 2013: 469)

Monroe Doktrini'nin uluslararası ilişkilerin ekonomi boyutunda da bu dönemde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Monroe Doktrini'nin bünyesinde barındırdığı idealist fikirler sebebiyle, İngilizler her ne kadar sıcak baksalar da, onlar da bu doktrinin ekonomik çıktılarının olduğunu gördüler.

İngilizlerin Monroe Doktrini desteklemelerinin ardında yatan nedenlerden biri de ekonomidir. Nitekim çıkarları tehlikeye girdiğinde ekonomik gerekçelerle karşı çıktıkları da zaman içerisinde görülmüştür. (Wilson, 1942: 17)

Kısacası Monroe Doktrini'nin jeo-ekonomik bir stratejiden uzak olduğunu söylemek son derece zordur. Çünkü bu doktrini hayata geçirenler, kıtadan Avrupalı güçlerin uzaklaştırılmasını savunurken, bu bölgelerdeki hammadde ve pazar imkânlarından yararlanmanın ABD'nin politikaları için elzem olduğunun farkındadırlar. Batı genişlemesi ve kıtasal etkinliğin artması ile Amerikan ekonomik gücünde yaşanan gelişmeler de bunu doğrulamaktadır. Yani Monroe Eski-Yeni Dünya ayrımı ile kıtayı Avrupalı güçlerden temizleyip, politik sistemlerini kendi sistemleri ile uyumlu hale getirdikten sonra ekonomik anlamda da iş birliği ve ekonomik karlılığın önünü açma yönünde fırsatlar elde etmiştir.

3.1.3.2.3. Askeri Unsur: Ulusal Güvenlik ve Bağımsızlık

Cumhuriyete dayalı siyasal sistemin jeopolitik unsurlardan politik unsuru karşıladığına daha evvel değinilmişti. Bu konuda Monroe Doktrini'ndeki tavır son derece net idi. Ancak altı çizilmesi gereken husus cumhuriyet ve demokrasi ekseninde ileri sürülen bu savunuların merkezinde ABD'nin barış ve güvenliğinin tesis edilmesi meselesi yer aldığıdır. Bu kapsamda Monroe'nin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri olan ulusal güvenliğin sağlanması da jeopolitik açıdan doktrini kıymetli kılmaktadır. Esasında Monroe, Kongreye gönderdiği mesajda ulusal güvenliğin sağlanması noktasında askeri unsur üzerinde ciddi bir şekilde durmaktadır. Örneğin; doktrininde ordunun geliştirilmesi hususundaki faaliyetlerden övünçle bahsetmektedir.

"Ordunun örgütlenme ve disiplindeki durumu, birkaç yıldır giderek iyileşmektedir ve şu anda yüksek derecede mükemmellik kazanmış durumdadır. Askeri ödemeler düzenli bir şekilde yapıldı ve hesaplar düzenli bir şekilde oluşturuldu. Yakın tehlike zamanlarında, savunma ve hatta ülkenin özgürlüğü milislere bağlı olmalıdır. Bu önemi sebebiyle milisler birlik genelinde iyi organize edilmeli, silahlanmalı ve disipline edilmelidir. Her zamanki gibi gücümüz Akdeniz'de, Pasifik Okyanusu'nda ve Atlantik kıyısında devam ettirilmiş ve bu denizlerdeki ticaretimiz için gerekli korumayı sağlamıştır."(Monroe, 1823)

Monroe'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ulusal güvenlik için askeriyeye verdiği önem ortadadır ve kendi idaresi döneminde bu konuda ciddi işlere imza atılmıştır. Atlantik, Pasifik ve Akdeniz'deki meselelerle ilgili olarak coğrafi ve ekonomik unsur bağlamında da askeri unsurun güçlendirilmesi doktrin açısından son derece önem arz etmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması hususunda doktrinden bir yıl sonra Kongre'ye yolladığı yıllık mesajında Monroe saldırı tehlikesi ile ilgili olarak korkularını açıkça ifade ediyordu.

"Dış tehlikeye karşı, hükümetin politikası çoktan halledilmiş gözüküyor. Bu konuda sınırımız boyunca gemileri genişletmemiz ticaretimizin korunmasını da sağladı. Biz savaş durumunda denizden saldırıya uğrayacağız, bu sebeple saldırıya hazırlıklı olmamız gerekiyor. Olası bir saldırı durumunda hemen şehirlerimizin yıkılmaması ve yağmalanmaması için anında saldırıya geçmeliyiz." (Monroe 1824) Monroe'nin bu ifadeleri açıkça ulusal güvenliğin sağlanması adına askeri unsura verilen önemi ortaya koymaktadır. Ancak burada altı çizilmesi gereken husus; Monroe Doktrini'nin yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliği ile sınırlandırılmamış olmasıdır. Doktrin bölümün başından itibaren belirtildiği gibi tüm kıtayı kapsayan bir forma sahiptir. Bu çerçevede doktrinin ileride evrensel hukuk formu olacak bazı söylem ve girişimlerinin de savunucusu olduğunun altını çizmek gerekir.

Genel anlamda Monroe'nin askeri unsura verdiği önem birkaç noktada toplanmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi kendi kaderini tayin hakkı (self-determination) ve meşru müdafaa hakkı (self-protection) çerçevesinde askeri unsura ihtiyaç duyulduğu gerçeğidir. Bu açıdan Monroe'nin hem kolonicilik anlayışına karşı çıkışı hem de devletlerin kendi öz savunmalarını sağlayabilmeleri yönünde girişimlerde bulunması gerektiği savunusu önem arz etmektedir. Bu iki kavram çerçevesinde Monroe'nin jeopolitik ekseninin ve askeri unsurlar bağlamında ileri sürdüğü düşüncelerin şu yaklaşımlardan oluştuğunu söylemek mümkün görünmektedir.

- Her ne kadar Birleşik Devletler mevcut Güney Amerika sömürge ilişkilerine müdahale etmeyecek olsa da, kendisini bağımsız cumhuriyet ilan eden ve Birleşik Devletler tarafından tanınan eski sömürgeler

üzerindeki Avrupa gücünü yeniden ele alma çabasına yönelik her hareket ABD tarafından düşmanca bir tavır olarak görülecektir.

- Amerika Birleşik Devletleri, İspanya ve yeni Güney Amerika cumhuriyetleri arasında devam eden herhangi bir savaşta, ABD'nin güvenliğini tehlikeye atan bir durum olmadığı sürece tarafsız kalacaktır.
- Amerika Birleşik Devletleri, herhangi bir Avrupa gücünün işlerine müdahale etmekten kaçınmaya devam edecek ve herkesle samimi ilişkiler sürdürmeye çalışacak, ancak Avrupalı güçlerin müdahalesine de karşı çıkacaktır. (Hart, 2005: 59)

Hart'ın sıraladığı bu maddelerden çıkarılacak en net yargı; ABD'nin esasen herhangi bir askeri girişimden yana olmamakla beraber, askeri girişimin zorunlu olduğu hallerde bundan kendisini geri tutmayacağıdır. Çünkü ABD kıtanın özerk olmasını savunmakta ve Güney'e müdahale edilmesinin karşısında durmaktadır. Hatta sahipsiz topraklarda dahi herhangi bir kolonileşme hareketine açıkça karşı çıkmaktadır.(Wheless, 1914: 173) Callahan'a göre; "Monroe Doktrini özgür insanların kendi kaderlerini tayin hakkını açıkça ortaya koyuyor ve sıra dışı bir cesaretle özgürlüğün ve kendi kendine yönetim hakkının koruyucusunun Batı yarımkürede Birleşik devletler olduğunu belirtiyordu. Bu amaç ve kullanışlı politika zayıf Latin Amerika ülkeleri tarafından da kabul ediliyordu."(1914: 360)

Chester de benzer düşünceler ekseninde Monroe Doktrininin iki prensibinin olduğunu ve bunların ilkinin doğanın ve uluslararası hukukun ilk yasası olan meşru müdafaa hakkı olduğu, ikincisinin ise Güney Amerika'daki cumhuriyetlerin bağımsız olması ve kendilerini korumaları olduğunu ifade etmektedir. (1914: 20) Peki Monroe Doktrini gerçekten jeopolitiğin askeri unsuru bağlamında sadece ABD'nin ulusal sınırlarının korunması amacını mı taşıyordu? Ya da doktrin gerçekten masumane bir biçimde Güney Amerika ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasını ve kendi kaderlerini tayin edebilmesini mi istiyordu? Ya da Avrupa'nın kıtadaki her türlü müdahalesini engelleyerek, ABD'nin bölgede askeri ve diğer jeopolitik unsurlar bağlamında etkinliğinin önünü açmayı mı hedefliyordu? Doktrinin doğasının iyi mi kötü mü olduğuna ilişkin çeşitli tartışmaların mevcut olduğunu görmek gerekir.

Çünkü Monroe'nin Avrupa'nın kolonizasyon ve müdahaleciliğine karşı meydan okuyuşu askeri imkânların yetersiz olduğu bir anda yapılsa da, daha sonra bu kavramların, ABD'nin kendi genişlemesi adına istekli bir ulus görüntüsü çizdiği yönünde de görüşler mevcuttur. (Belohlavek, 2001: 93) Hatta bu görüntünün ilerleyen yıllarda Latin Amerika ülkelerindeki Birleşik Devletler algısının şekillenmesinde de son derece etkili olduğu anlaşılmaktadır. Oluşan algı şuydu; Monroe Doktrini Latin Amerika'yı Avrupalı devletlerden koruyor. Ancak Latin Amerika'ya güvenlik koruması sağlayan ABD'den Latin Amerika ülkelerini koruyacak garantiyi bu doktrinin vermemesi bu ülkeleri korkutuyordu. (Wheless b, 1914: 78)

Özetle Monroe Doktrini'nin askeri argümanları incelendiğinde yalnızca var olan tehdide karşı değil, aynı zamanda üstü kapalı bir tehdit olasılığına karşı da Amerikan müdahalesini haklı çıkarmaya çalışıldığı görülmektedir.(Kissinger, 2000: 32) Bu haklılığın da meşru müdafaa ve kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde temellendirildiği söylenebilir. Bu anlayış çerçevesinde Avrupa'nın kıtada hiçbir şekilde yer almaması Monroe Doktrini'nin esas savunusu olarak karşımıza çıkıyor. Burada açıkça bu devletlerle askeri çatışmaların içine girilmesi gibi bir düşüncenin olmadığını söylemek mümkündür. Zira 1824 yılında Monroe'nin yaptığı açıklamaya göre, Büyük Atlantik Okyanusu sayesinde Amerika Avrupa'dan tamamen ayrılmış durumdadır. Bu sebeple onların savaşları ABD'yi ilgilendirmez ve Amerika herkesle adil, eşit şartlarda ilişkiye girebilir ve çıkarlarını korur. (Monroe 1824) Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ABD için askeri seçeneklerin kullanımı ancak hayati ve zaruri şartlarda mümkündür. Ancak buna rağmen kendi ulusal güvenliğini tehdit eden herhangi bir kıtasal harekette ABD'nin bu seçeneği de masaya yatırmaktan çekinmeyeceği görülmektedir. Askeri anlamda Avrupalı güçlerle mücadele etme imkânının artması ile beraber Monroe Doktrini'nin manasının da zamanla değiştiğini ve askeri girişimlerin kuvvetli seçenekler içerisine ilerleyen yıllarda girdiğini de ifade etmek gerekir. Kısacası Monroe Doktrini coğrafya, kimlik, politika, ekonomi alanında jeopolitik unsurları barındırmakla yetinmemiş ve askeri unsuru da bu jeopolitiğin en önemli unsurlarından biri haline getirmiştir. Hatta öyle ki dış politika genişleme stratejisinde bu unsurun ciddi şekilde kullanıldığı da görülmüştür.

3.1.3.2.4. Teknoloji ve Ulaşım Unsuru

Mackinder'in İngilizler için ürettiği jeopolitik teorinin ortaya çıkmasında etkili olan unsurların başında demiryollarının gelişim süreci gelmekteydi. Mackinder'in bu teorisini ortaya koyduğu yıllar 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. İşte Amerika'nın 1800'lü yıllardaki etkisini artırmasında da benzeri ulaşım ve teknoloji alanındaki gelişmelerin etkisinden rahatlıkla bahsedilebilir. Kanalların inşası, demiryollarının geliştirilmesi her ne kadar ulaşım alanındaki gelişmeler olarak karşımıza çıksa da, buna ek olarak Batı genişlemesi sonucu elde edilen toprakların entegrasyonu sürecinde bu altyapıların etkisinin epey fazla olduğunu söylemek gerekir.

Teknoloji alanında Monroe Doktrini'nin ilanı sürecinde bazı adımlar atılmış olsa da esas ciddi gelişim Monroe'den sonra gelecek hükümetler döneminde görülecektir. Ancak unutulmaması gereken husus Monroe'nin teknolojik girişimler ve iletişim alanına yönelik ilgisinin fazla olduğudur. Zira kendi döneminde özellikle posta alanında ciddi atılımlar yapılmıştır. Örneğin; 1823 yılında 85.700 mil posta yolu inşa edilmişti. Birlik'te 5.240 postane ve birçok postacı bulunmaktaydı. Postanın son beş yıl içinde (Monroe'nin başkanlığı süreci) ulaşım imkânı büyük ölçüde artmış ve bu alana yönelik bakanlığın harcamalarında da doğal olarak orantılı bir şekilde artış gözlenmiştir. (Monroe 1823)

Monroe'nin bu konuya verdiği önemin daha fazlası telgraf, demiryolları ve benzeri ulaşım ve teknoloji alanında da hızla görülecektir. Dolayısıyla buradan çıkarılması gereken sonuç; Monroe yönetiminin ve Monroe'nin ilan ettiği doktrinin bazı bölümlerinde kanalların inşasının öneminden, posta ve benzeri iletişim araçlarının gelişiminden açıkça bahsedilmesidir. Bu araçlar ilerleyen yıllarda geliştikçe ABD'nin genişlettiği topraklar ile iletişimin rahat kurulmasına, ulaşımın rahat bir şekilde yapılmasına imkân tanıyacaktır. Bu da doğal olarak jeopolitik bir kolaylık sağlayacaktır.

Genel manada Monroe Doktrini'nin jeopolitik çerçevede sabit ve değişken kaynaklarını özetlemek gerekirse; Monroe Doktrini'nin jeopolitik tanımlaması şu şekildedir: Monroe Doktrini; Eski-Yeni Dünya ayrımı ile Avrupa ve Amerika kıtalarını Atlantik Okyanusu ile ayırmış ve coğrafi sınırlarını oluşturmuştur. Burada klasik jeopolitiğin olmazsa olmazı olan haritalandırma ve senaryo oluşumundan bahsetmek mümkündür. Zira Monroe Doktrini ABD için bir coğrafi tahayyül sürecini temsil

etmektedir. Bunun ardından bu coğrafi sınırlarda "Amerika Amerikalılarındır" söylemi ile bir Amerikalı kimliği inşa edilmiş ve kıtadan adını alan jeopolitik kimliğin, jeopolitik ötekisi de Avrupalı güçler olmuştur. Jeopolitiğin sabit kaynaklarını net bir şekilde ortaya koyan Monroe, değişken kaynakların da önemine işaret etmeyi ihmal etmemiştir. Öyle ki değişken kaynaklar içerisinde yer alan politik unsur doktrinde cumhuriyet, monarşi karşıtlığı, demokrasi gibi ilkelerde vücut bulmuştur. Burada esas dikkat çekilmesi gereken husus bu ilkelerin Amerika kıtasının genel ilkeleri olması yönündeki net tavırdır ve bu tavır ile jeopolitik öteki olan Avrupa güçlerinin kıtaya müdahalesi yasaklanmaktadır. Ekonomik unsura bakıldığında ise Monroe Doktrini'nin önce Batı genişlemesi, daha sonra Amerika kıtasındaki etkinliğin artırılmasının Amerikan gücüne yapacağı katkılar ekseninde dizayn edildiği görülmektedir. Deniz alanlarında ticaretin önemi bu noktada ABD'nin Amerika kıtasındaki güvenliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Jeopolitik çerçevede bu faydaların yanında esas önemli noktalardan biri de Amerika'nın Avrupa'yı bölgeden uzaklaştırarak hammadde ve pazar olanaklarını tüm Amerika kıtasına genişletme düşüncesidir. 1800'lü yılların ekonomisine bakıldığında Amerikan ekonomisinin tarıma dayandığı söylenebilir. Tarımsal üretimler bölgelere göre ayrılmıştı: tütün Virginia, Kuzey Carolina ve Kentucky'de, pirinç Georgia ve Güney Carolina'nın kıyı kesimlerinde, şeker ise Louisiana'da idi. Güney ise mısır ve hayvansal ürünler üretti ve ülke kendi kendine yeter bir ülke haline geldi.(Anderson-Gallman, 1977: 64) Bu noktada coğrafi gelişme ile ekonomik gelişim arasındaki olumlu ilişkinin 19.yüzyılda çok net bir biçimde ortaya çıktığı da görülmüştür. Teknoloji ve ulaşım unsuruna bakıldığında ise dikkat çekici hususun kanalların, iletişim imkânlarının geliştirilmesi olduğunu görmekteyiz. Tüm bunlara ek olarak askeri unsur bağlamında Monroe Doktrini'nin çok büyük önem taşıdığını söylemek gerekir. Bu açıdan da realist bakış açısında görülen güvenlik ve ulusal çıkar noktalarında klasik jeopolitik savunuların doktrinde vücut bulduğu ifade edilebilir. Bu noktada jeopolitiğin değişken unsuru olan askeri unsur koloni karşıtlığı ve meşru müdafaa ekseninde şekillenmiştir. Bu açıdan Güney Amerika cumhuriyetlerinin bağımsızlığının desteklenmesi ve gerekli görüldüğü takdirde ve ulusal güvenliğin tehdit edildiği zamanlarda askeri çatışmaların gerekliliğinden bahsedilmesi, Monroe Doktrinin çok da pasif bir tez olmadığını kanıtlamaktadır. ABD her ne kadar bu dönemde askeri çatışmaları gelişim açısından sağlıklı bulmasa da,

meşru müdafaa hakkını saklı tutarak gerektiğinde savaşı da bir seçenek olarak masada tutmuştur. Tüm anlatılanlar ışığında Monroe Doktrini'nin sabit ve değişken kaynaklar da hesaba katıldığında jeopolitik teorilerden eksiğinin olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim uzun yıllar Amerikan dış politikasında atıf yapılan bu metinin özü coğrafi sınırlar üzerinden şekillenmiş, kimliği coğrafya üzerinden vücut bulmuş ve tüm değişken unsurlar da buna göre dizayn edilmiştir. En önemli husus ise bu doktrinin Amerikan genişlemesi üzerinde ciddi etkilerinin olması ve 19. yüzyıl boyunca pek çok Amerikan başkanı tarafından gündeme getirilmesidir. Gerçek olan şu ki; 1823 yılından itibaren Monroe Doktrini Amerika kıtasındaki herhangi bir olay için ABD'nin kullandığı en önemli belgelerin başında gelecektir. Bunu Amerikan dış politikası üzerindeki etkilerinin incelendiği bir sonraki başlıkta çok daha net görmek mümkün olacaktır..

3.1.4. "Monroe Doktrini" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi

1776 yılında bağımsızlığını ilan ettiği andan itibaren Amerikan dış politikasında genişleme eğiliminin olduğu rahatlıkla söylenebilir. 13 koloni ile başlayan bu süreç sadece on yıllar içerisinde farklı eyaletleri bünyesine katmış iddialı bir ABD portresinin görülmesini sağlamıştır. Kuşkusuz bu sürecin gerçekleşebilmesi için gerekli olan şey, Kuzey Amerika kıtasının Atlantik okyanusunun Doğu yakasında bulunan kolonilerin öncelikle Kuzey Amerika bölgesinde genişleme yönünde politika izlemesiydi. Bu noktada karşılaşılan en önemli sorun bölgenin yerlisi olan Kızılderililere yönelik politikanın ne olacağıdır. Aslında Birleşik Devletler'in Kızılderili topraklarına doğru genişlemesi, kendi sınırlarını güvence altına alması açısından da önemli idi. Özellikle Güney'e yerleşen ve buradaki yerleşimcileri isyana teşvik eden İspanya ve 1790'lı yıllara kadar Kuzey Batı'daki kaleleri işgal eden İngiltere'ye karşı bu bölgelerin kazanılması son derece önemli idi. (Hixson, 2016: 40) Bu noktada 1790'lı yıllardan başlayarak büyük gelişmelerin ortaya çıktığını söylemek gerekir. Kızılderililerin yaşadığı bölgelere akın edilmesi ve hatta Kızılderililerin o topraklardan çıkarılmasına ek olarak bazen etnik temizliğin de yapılması eyalet sayısındaki artışı beraberinde getirdi. Kentucky (1792), Tennessee (1796), Ohio (1803), Indiana (1816), Illinois (1818), Michigan (1837), Iowa (1846) ve Wisconsin (1848) birliğe dâhil olurken, aynı zamanlı olarak Kızılderililer de bu topraklardan sürüldü. (Hixson, 2016: 69) Bu noktada 1803

yılında altında Monroe'nin imzasının bulunduğu Louisiana'nın satışı meselesi Birlik'in kaderini etkilemesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Monroe'nin müzakerelerini yürüttüğü Louisiana'nın alınması sürecinde Napolyon Louisiana'yı İngiliz elinin ulaşamayacağı bir duruma koyma ve bölgeyi Amerikalılara satarak Amerikan dostluğunu kazanmaya çalışma kararını verdi. 15 milyon dolar karşılığında bu muazzam bölge Birleşik Devletler Cumhuriyeti'nin tasarrufu altına geçti. (Belohlavek, 2011: 182)

Aslında Monroe henüz başkan olmadan ve doktrinini ileri sürmeden yıllar önce doktrinde ileri süreceği politikaları hayata geçiriyordu. Çünkü Louisiana'nın satın alınması ile Amerika kıtası tarihinin en büyük Batı genişlemesini gerçekleştiriliyordu. Hart, Monroe'nin Amerika'nın Güney ve Kuzey sınırlarını güvenceye almak ve sınırlarını Batı'ya doğru genişletmek için yoğun konsantrasyon gerektiren bir konum olan Batı genişlemesinin önde gelen şampiyonu olduğunu ileri sürüyor. (2005: 11) Bu konuda çok da haksız olduğu söylenemez, zira tek bir anlaşma ile Birleşik Devletler topraklarını iki katından fazla bir genişliğe ulaştırıyordu. Bu toprak alımı ile beraber Amerika'nın Kuzey bölgesindeki egemenlik politikalarında da değişimler gün yüzüne çıkıyordu.

Öyle ki artık devlet 1811'e gelindiğinde, sinirli bir başkan (James Madison) ve Kongre'ye sahipti ve İngiltere'ye karşı savaşı düşünmeye ciddi bir şekilde başlamışlardı. 1812 yılında artık savaş gelmişti ve bu savaşın çeşitli nedenleri vardı: ulusal onur, bölgesel genişleme, tarafsızlık hakları, Kızılderili sorunları ve ulus güvenliğindeki problemler. (Belohlavek, 2011: 91) Bu kadar büyük gerekçelere sahip olunan savaştan galip çıkılmasında da Monroe'nin çabalarını görmek gerekmektedir. Zira bu dönem Savaş ve Dışişleri Bakanlığı görevlerinde aynı anda bulunuyordu. Yani Monroe yalnızca başkan olduğu anda ilan ettiği doktrin ile Amerika'nın geleceğinin şekillenmesinde etkili olmamıştır. O aynı zamanda doktrini ilan etmeden önce de onun ruhuna uygun olarak Amerikan politikalarının şekillenmesinde rol üstleniyordu. Onun iki bakanlıkta aynı anda görev üstlendiği 1812 savaşı Amerika'nın geleceğe yönelik öz güvenini kazanmasında da büyük rol oynamıştır. Çünkü bu savaş cumhuriyeti daha olgun ve bağımsız hale getirmekte, onu daha sıkı bağlarla birbirine bağlamakta ve kendi öz karakterini kuvvetlendirmekte büyük rol oynadı. (Nevins- Commager, 2015: 192)

Yani Monroe daha elçilik, bakanlık dönemlerinde Monroe Doktrini'ni hayata geçirmeye başlamıştı. Ancak başkan olduğu dönemde ülkesinin içinde bulunduğu durum, gayrı ihtiyari bir şekilde hayata geçirilen ve çoğu zaman zorunluluktan kaynaklanan politikaların resmiyete dönüştürülmesini mümkün kılıyordu. Çünkü bu dönemde Kuzey Amerika kıtasında yalnız değildi. Ayrıca Güneydoğu'da İspanyol yönetiminin etkisizliğinden dolayı korsanlık faaliyetleri söz konusu idi. Batı'daki nehirler üzerindeki dolaşım hakları hala tartışmalı idi. Yerleşimciler sadece Kızılderili saldırılarından değil, diğer devletlerin egemenlik baskılarından da korunmayı talep ediyordu. Kuzeybatı kıyı bölgelerine ilişkin Rusya ve ABD arasındaki tartışmalar da hala çözülmüş değildi. Bunlara ek olarak Güney'de İspanyol egemenliğine karşı devrimler ortaya çıkıyor ve ABD'nin bu yeni cumhuriyetlere desteği sorusu gündeme geliyordu.(Hart, 2005: 27) Görüldüğü üzere Monroe Doktrini öncelikle Kuzey Amerika kıtasındaki olumsuz gelişmelerin engellenmesi amacını taşıyordu. Bu dönem Monroe'nin ve ilan ettiği doktrinin en önemli jeopolitik rakipleri Rusya ve İspanya idi.

Bu rakiplerden Rusya, Alaska ve güneyinde 51. Enleme kadar inen topraklar üzerinde hak iddia ediyordu. İspanya ise Avrupa'da kurulan gerici Dörtlü İttifak'ın Bolivar yönetimindeki yeni kurtulmuş Latin Amerika ülkeleri karşısında yaptığı tehdit yüzünden ortaya çıkmıştı. (Nevins-Commager, 2015: 198) Bu durumda Monroe Doktrini'nin sadece Kuzey Amerika ile sınırlı bir vizyona sahip olmayıp, Güney'i de kapsamış olması Amerika'yı, İspanya ile ilgili problemlerde aktör olarak ortaya çıkmasını hem zorunlu hale getiriyor hem de ona bu imkânı tanıyordu. Ancak altı çizilmesi gereken husus bu dönemde İspanya ile yaşanan sorunlardan birinin doğrudan Amerika ile sınırı bulunan Florida ile ilgili olmasıdır. Yani ABD için Güney'deki bağımsızlık hareketlerinden daha önemlisi Florida meselesinin çözülmesidir. Aslında bu mesele de Monroe'nin Amerika'ya bıraktığı miraslardan bir tanesidir. Çünkü henüz Louisiana'nın alınmasının peşinden, Monroe, İspanya ile müzakereler için görevlendirilmiş ve Louisiana'nın sınırlarının belirlenmesi, Mississippi'nin doğusundaki İspanya'ya ait toprakların alınması, New Orleans'taki baskılardan kaynaklanan bölgeye ve Amerikan ticarete yönelik zararlara karşı tazminat ödenmesi hususunda müzakereleri yürütmüştü. (Brown, 2017: 236) Bu konudaki esas ciddi girişimler ise Monroe'nin başkanlığı döneminde yaşanmıştır. Başkan James Monroe 1817 yılında, bugünkü Alabama ve Güney Georgia'daki Kızılderili saldırılarına karşı

koymak için General Jackson'u gönderdi. Jackson Florida'ya doğru ilerledi ve İspanyollara ait Pensacola kalesini ele geçirdi. Başkan tarafından resmen suçlanmasına rağmen, bu hareketi Florida'nın alınması için bir bahane oldu.(Hart, 2005: 58) Bu bahane 1819 yılına gelindiğinde somut bir gerçekliğe dönüşüyordu artık.

Zira Monroe Doktrini'nin metninin oluşturulmasında aktif rol alan John Quincy Adams'ı 1819 yılında İspanya ile yapılacak müzakerelerde görevlendiren Monroe Kıtalararası Antlaşma'nın (Transcontinental Treaty) sağlanmasına da öncülük edecektir. Anlaşma ile Amerika Florida üzerindeki egemenliğini tesis ederken, Louisiana'nın Batı yakası da coğrafi bütünlüğe erişmiş oldu.(Hart, 2005: 53) Yani Adams'ın girişimleri ile Louisiana bölgesi ile İspanya'nın kontrolündeki Texas bölgesindeki verimli topraklar kazanılmış, yeni kazanılan topraklar ile Amerika 42. paralel boyunca uzanan Pasifik Okyanusu'na ulaşır olmuştu. En önemli noktalardan biri de Kuzey Amerika'nın Kuzeybatı bölgesindeki Oregon'daki İspanyol hak taleplerinin ortadan kaldırılması idi. (Renehan, 2007: 56)

Florida'nın alınması coğrafi açıdan Atlantik Okyanusu'ndaki egemenliğin kuvvetlendirilmesi ve Meksika Körfezi'ndeki etkinliğin artırılması açısından son derece önemli idi. Bunun yanında Kuzey genişlemesi adına Louisiana bölgesinin jeopolitik bütünlüğü sağlanmış ve ilerleyen yıllarda özellikle Meksika ve İspanya kontrolündeki Kuzey Amerika topraklarına doğru genişlemenin gerçekleşebilmesi için coğrafi derinlik kazanılmıştır. Esasen önemli noktalardan biri de jeopolitik açıdan Kuzey Amerika kıtasının Doğu bölgesindeki coğrafi bütünleşmesi ile bir ada devleti konumunun pekiştirilmesidir.

Özetle Monroe ve Adams ikilisi Monroe Doktrini'nin ilanından önce ve sonra, bu doktrinin ruhuna uygun bir şekilde Amerika'nın sınırlarını Güney'e ve Batı'ya doğru genişlettiler. ABD'nin kıtasal bütünlük için gerekli olan Kuzeybatı iddiasını ileri sürebilmesi adına da geleceğe dönük politikalar izlediler. Amerika Birleşik Devletleri'ni Batı Yarımküre'de baskın güç olarak kurdular. ABD'nin dünyadaki konumunu ve prestijini büyük ölçüde artırdılar. (Hart, 2005: 50)

Elbette Monroe Doktrini'nin ilan edildiği yıllarda etkisinin Amerikan dış politikasının yalnızca yukarıda bahsettiğimiz gibi Kuzey Amerika ile sınırlı olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü bu dönemde esas büyük çatışmalar Güney Amerika ülkelerinde yaşanıyordu. O yıllarda Güney Amerika'da İspanyol etkisi parçalanma sürecinde idi, İspanya Kralı pek çok Amerikan kolonisinde isyanlarla karşı karşıya idi. Amerikan ve Fransız devrimlerinin sonucu, İspanya'nın Napolyon savaşlarından zayıflayarak çıkması, özgürlük hareketlerinin Güney Amerika'da (Venezuela, Kolombiya, Paraguay, Arjantin, Ekvator, Peru, Bolivya ve Şili), genişlemesi bu parçalanmanın sebeplerini oluşturuyordu. (Renehan, 2007: 64) Tabi bu noktada ABD'nin nasıl bir tavır takınacağı son derece önemli idi.

Monroe yönetimindeki Amerika Birleşik Devletleri, yeni Latin Amerika Cumhuriyetleri'ni hemen tanıdı ve 1822 yılında Kolombiya, Şili, Arjantin ve Peru'da elçilik kurarak diplomatik ilişkileri takip etmeye başladı. Meksika'da bu dönemde bir egemen güç olarak İspanya'dan ayrılmış ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından resmen tanınmıştı. (Renehan, 2007: 74) Bu noktada Hary Ammon'a göre, Monroe'nin Latin Amerika ülkelerindeki bağımsızlıktan yana tavır alması ve onları tanıma yönündeki politikasının; jeopolitik açıdan genişlemeye yönelik fayda sağlamaya dönük saiklerle ile değil, tamamen cumhuriyetçiliğin gelişeceği inancından kaynaklanıyordu. Aslında Monroe'nin bu tavrı yıllar önce Fransız Devrimi'ndeki özgürlük hareketlerini destekleme yönündeki tavırları ile paralellik taşıyordu. (Ammon, 1981: 67) Bu sebeple Monroe'nin inandığı politik düşünce sistemi de, tüm dünyaya ilan ettiği Monroe Doktrini de kıtada monarşilere karşı dik bir duruşu temsil ediyordu. Artık ABD yalnızca Kuzey Amerika'nın değil tüm Amerika kıtasının sözcüsü hatta zaman zaman polisi konumunda idi. Çünkü bu dönemde İttifak üyeleri İspanya'da monarşinin restorasyonunu amaçlıyordu, bu aynı zamanda, İspanyol kolonilerinde yani Yeni Dünya'da da monarşilerin tesisi demekti. Rusya ve Büyük Britanya'nın Kuzeybatı sahilleri üzerinde koloni haklarına dair iddiaları da yine bu dönemdeydi. (Root, 1914: 842)

Yani hem Kuzey hem de Güney Amerika'nın güvenliği için ABD'nin tavrının net bir şekilde ortaya konulması gerekiyordu. Çünkü Amerika artık yalnızca 13 eyaletten oluşan küçük bir devlet değildi. O artık bünyesine pek çok eyaleti, Louisiana gibi devasa toprak parçasını, Florida gibi stratejik bir bölgeyi sınırları içerisine dâhil etmişti. Bunlara ek olarak Pasifik Okyanusu'na çıkış yolunun elde edilmesi, Kuzey sınırlarında gücünün artırılması gibi jeopolitik açıdan son derece önemli hamleler ile güvenliğinin tesisini tüm Amerika kıtası çerçevesinde tasarlamış bir Amerika söz konusu idi artık. Böyle bir Amerika'nın bu andan itibaren başucu belgelerinin başında ise Monroe Doktrini gelecekti. Nitekim pek çok başkanın bu doktrine atıf yaptığını, ancak pek çok başkanın bu doktrinden farklı anlamlar çıkardığı görülmektedir. Bu farklı anlamlar ABD'nin jeopolitik hamlelerinin belirleyicisi olurken, coğrafi genişlemesinin de önünü açacaktır. Monroe'nin ardından başkan olan ve Monroe Doktrini'nin metninin şekillenmesinde baş aktör olan John Quincy Adams doktrinin devlet stratejisi olması adına en sağlam savunucularından biri oldu ve Monroe yönetiminin belgesinin resmiyet kazanmasında etkili oldu. Nitekim onun peşinden başkan olan Andrew Jackson'ın da dış politika vizyonu selefinden pek farklı değildi.

Çünkü Andrew Jackson 1829 yılında dış politikaya enerjik bir şekilde ve Amerika'nın ticari ve bölgesel genişlemesi ile karşı karşıya olduğuna inandığı bir vizyon ile giriş yaptı. Jackson da ondan önceki Amerikan başkanları gibi ulusal güvenlik endişesi taşıyordu. Ama onun ulusal güvenlikten anladığı yalnızca dış politikayı değil aynı zamanda iç politikayı da kapsıyordu. Yani o Kuzey'deki İngilizler, Güney ve Batı'daki İspanyolların yanında Kızılderililerden de endişe ediyordu.(Belohlavek, 2011: 93) Bu sorunun çözümü ise coğrafi yani jeopolitik genişlemeden geçiyordu. Ancak burada ABD'nin salt coğrafi unsur üzerinden jeopolitikayı aktif bir şekilde kullandığını söylemek büyük bir haksızlık olacaktır.

Zira 1830'lı yıllardan itibaren ABD'nin jeopolitiğin değişken unsurları olan ekonomi, askeriye, teknoloji ve ulaşım alanında bir dizi gelişmelerde de atılımlar yaptığı görülmektedir. Özellikle teknoloji, iletişim ve ulaşım alanında bu dönemden itibaren ABD'nin pek çok ülkeden daha etkili işlere imza attığı söylenebilir. Örneğin ABD'de 1830'lu yıllarda posta ücretlerinin düşürülmesi savunuluyor, bunun bölgelerarası hareketliliğin artmasına, ulusal birliğin güçlenmesine ve özellikle

gerginlik dönemlerinde sevgi bağlarının korunmasına yönelik katkı sağlayacağına inanılıyordu. Nitekim 1845 ve 1851 yılında Posta Yasaları ile mektup posta ücretlerinde mesafeye bağlı olmakla birlikte sayfa başına büyük bir indirime gidilecektir.(Hochfelder, 2001: 306) ABD bu politika ile aslında elinde tuttuğu mevcut bilginin artmasına ve yönetimin elinin rahatlamasına da imkân tanıyordu. Tabi bu yalnızca 1830'lu yıllar ve daha sonra gelen başkanların özel inisiyatifi gibi algılanmamalı, çünkü ABD'nin teknoloji konusundaki girişimleri bağımsızlığın kazanılmasının ardından tüm yönetimlerin ilgilendiği alandı. 1792 tarihli Postane Kanunu'nun geçmesi ile birlikte bu süreç başlamış görünmektedir. Samuel F. B. Morse'un 1844'teki ilk telgraf hattının inşası ile yönetimlerin bilgiye sahip olmak konusunda girişimleri büyük atılım yapmış oluyordu. Posta ile telgraf arasındaki bu süreç Amerikalılar tarafından iletişim devrimi olarak adlandırılmaktadır. Bu iletişim devrimi politik, idari ve kültürel gelişime bağları ile devam etti. Bu dönemde iş adamları ciddi bir şekilde posta sistemini uzak ticari ortakları ile ilişkiler için kullandı ve posta ticari aktiviteleri genişletti. Son olarak, posta sisteminin genişlemesi, ulaşım altyapısının da büyümesi ile beraber, kitlesel bir popüler kültürün yaratılmasını da sağladı. (Zboray, 1993, 16) Görüldüğü üzere burada esas yapılan jeopolitik olarak bir toprağın elde edilmesinden ziyade onun elde tutulması için gerekli kültürel entegrasyon imkanlarını artırmaktı.

ABD'nin bu dönemlerde yalnızca iletişim teknolojilerinde gelişme yaşamadığını da görmek gerekir. Zira 1800'lü yıllar aynı zamanda ulaşım alanında da devrime tanık olunan yıllardı. Bu devrimlerden en önemlileri kuşkusuz kanallar inşa edilmesi idi. Bunlar arasında en dikkat çekici olanların başında Erie Kanalı gelmekteydi. Monroe'nin başkanlığı döneminde başlayan inşa süreci onun başkanlığının son yılında tamamlanmıştı. Kanalın başarısı ise dikkat çekiciydi. Bu kanal ile New York şehri deniz kıyısındaki diğer eyaletler karşısında ciddi avantaj sağlarken, transatlantik ticareti ile dünyanın en büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir. (Engerman, 2001: 131) Görüldüğü üzere kanal inşası ekonomik unsuru da büyük oranda etkiliyordu. İleride Panama Kanalı'ın inşasında da bu ekonomik saikler Amerika açısından son derece önemli olacaktı. Ancak yolların yapılması, kanalların inşası gibi girişimlerin ulus açısından daha önemli faydaları da olabilmekteydi.

ABD açısından bu alandaki girişimler ulusal entegrasyon açısından da büyük önem taşıyordu. Nitekim "Ulaştırma Devrimi" sayesinde Amerikan ulusu iyi bir şekilde entegre oldu. Yeni yolların, kanalların, buharlı botların ve demiryollarının çoğalması bu entegrasyona büyük katkı sağladı. Amerika Birleşik Devletleri, içinde Hispaniklerin, Afro-Amerikalıların ve Kızılderililerin bulunduğu, küçük görüldüğü ve boyun eğilmesi gerektiği düşünülen "Beyaz adamın ülkesi" idi. Bu düşünce ile Kızılderililer yok edildi, Hispanikler ise ikinci sınıf vatandaş oldu.(Hixson, 2016: 85) Bu mesele Amerikan kimliğinin inşası anlamına geliyordu. Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmelere ek olarak 1800'lü yıllarda Amerikan askeriyesinde yaşanan ilerleme de tek tip bir ulusun oluşturulması adına son derece önemli idi. Bu durumdan en fazla olumsuz etkilenenler ise şüphesiz Kızılderililer oldu. Çünkü yerel ve ilkel imkânlar ile "Beyaz adam" ile artık mücadele etmek çok zordu. Öyle ki asırlarca dünyada söz sahibi olmuş Avrupalı güçlere de açıkça meydan okuyan bir ABD söz konusu idi artık.

Yani ABD'nin coğrafi genişlemeleri, iletişim teknolojisindeki yenilikleri, ulaşım alanındaki girişimleri ile birlikte, jeopolitik hamleler adına elinin güçlendiğini 1830'lu yıllardan itibaren çok net bir şekilde görülebilmektedir. Çünkü bu andan itibaren ABD hem Kuzey Amerika, hem de Güney Amerika'da bir dizi mücadele içerisine girmeye başlayacaktı.

Mesela Kanada'da 1837 yılında iktidar, politika, toprak mülkiyeti gibi konulardan kaynaklanan bir isyan ortaya çıktı. İsyancılardan bir kısmı Amerikan sınırını geçtiler. 29 Aralık gecesi ise İngiliz askerlerinden oluşan bir birlik Amerika tarafında bulunan bir vapura saldırdı ve bir Amerikan askerini öldürdü. (Belohlavek, 2011: 94) Askeri çatışmalardan uzak durmayı dış politikasının merkezine yerleştiren ABD, zaruri olarak bu tarz meselelerin merkezinde yer alıyordu artık. Bu noktada ABD'nin Kuzey güvenliğinin sağlanması noktasında Kanada meselesi son derece önemi idi.

Kanada'nın sınırlarına ilişkin sorunlar her ne kadar 1800'lü yılların başlarından itibaren ortaya çıksa da 1837 yılında artık İngiltere ve ABD karşı karşıya gelmişti. Bu yıl Kanada'da İngilizlere karşı ayaklanmada, Amerikalılar isyanı sempati ile karşılamıştı. Bu dönem İngiliz yanlısı McLoad adındaki Kanadalının Amerikan sınırını geçip bir Amerikalıyı öldürmesi ile sınır sorunu gündeme oturdu ve ABD-İngiltere bu olay sebebiyle uluslararası hukuk alanında karşı karşıya geldi. Bu andan itibaren sınır

sorunun çözülmesi gerektiği iki devlet tarafından kabul edilmişti ve 1842 yılında yapılan Webster-Ashburton anlaşması ile Amerika'nın Kuzeydoğu sınırı çözüldü. Kuzeybatı sınır sorunun çözülmesi de 1846 yılında tamamlanınca Amerika-Kanada sınırı tamamen belirlenmiş oldu. (Armaoğlu, 2017: 696)

1840'lı yıllardan itibaren Kanada örneğinde de olduğu gibi ABD'nin artık doğrudan Monroe Doktrini'ni uygulamaya başladığını, hatta bu doktrininin anlam ve içeriğini de genişlettiğini görüyoruz. Mesela 1842 yılında Hawaii ile ilgili olarak, Amerika dünyaya yayınladığı bildiride buranın Monroe Doktrini'nin özünü teşkil ettiği ve adaları kontrol etmek üzere olan devletlere uyarı yaptığı görülmüştür. Bu Amerikan dış politikasının tartışılmasına sebep olan sürpriz bir açıklama idi.(Weeks, 72) Aslında Hawaii'nin Pasifik'teki hayati önemi dikkate alındığında bu açıklamayı sürpriz olarak karşılamamak gerekir. Gerçek olan şu ki Monroe Doktrini ile ilgili açıklamalar bu tarihten itibaren çok sık duyulmaya başlanacaktır. Özellikle 1845 yılında başkanlık koltuğuna James Polk'un oturması ile Monroe Doktrini Amerikan dış politikasının en önemli belgesi konumuna yükselmiştir.

Polk, açıkça ABD'nin genişlemesini savunuyordu. Ona göre, 1845 yılında yaptığı açıklamalar ile barış ve özgürlük düşüncesi geniş topraklara ve milyonlara egemen olmalı idi. Ancak düşünceler yalnızca yayılmacılığın doğması için yeterli değildi ve daha somut, maddi faydaların da olması gerekiyordu. Bu açıdan önemli topraklar, mineral kaynaklar, ticaret yollarına erişim ve diğer çıkarlar yayılmacıları etkiliyordu. Yayılma ulusun geleceğinin garanti altına alınması için zorunlu görülüyordu.(Perkins, 1993: 178) Bu düşünce sistemi tam da jeopolitiğin doğasını temsil ediyordu. Jeopolitiğin doğasından kasıt; bir ulusun kendi egemenlik sınırlarını genişletmesi adına başta coğrafi olmak üzere jeopolitiğin tüm unsurlarında faaliyette bulunması anlayışı idi. Bu noktada Monroe Doktrini başka devletlerin Kuzey Amerika'da jeopolitik kapsamda etkin olmasının engellenmesi adına çok önemli bir belge olmuştu. Tabi bu engelin öncelikle Kuzey Amerika bölgesinde aktif hale getirilmesi gerekiyordu. Nitekim Başkan Polk'un 1845 yılında Kongre'ye gönderdiği "Birinci Yıllık Mesajı"nda yaptığı açıklamalar bu amacı net bir şekilde ortaya koyuyordu.

"Birleşik Devletler . . . sessizlik içinde Kuzey Amerika kıtasında herhangi bir Avrupa müdahalesine izin veremez; ve böyle bir girişimin denenmesi durumunda, her türlü tehlikeye karşı direnmeye hazır olacağız. Bu kıtadaki insanların yalnız başlarına kendi kaderlerine karar verme hakkına sahip olduğu ilkesini korumalıyız. Tüm Avrupa uluslarının haklarına saygı duymalıyız. Ancak onlar da bizim çıkarlarımıza ve güvenliğimize saygı duymalılar. Haklarımızın etkili bir şekilde kullanılmasını bütün coğrafi sınırlarımızın ötesine genişletmeli ve dünyaya açıkça duyurmalıyız. Bizim isteğimizle gelecekte hiçbir Avrupa kolonisi ve egemenliği Kuzey Amerika'nın hiçbir yerinde yerleşemez ve kurulamaz."(Polk, 1845)

Polk'un ifadelerinin Monroe'nin 22 yıl önce Kongre'ye gönderdiği ifadelerden hiçbir farkı bulunmuyordu. Monroe de Avrupa müdahalesine karşı idi Polk da, Monroe de kendi kaderini tayin hakkını savunuyordu, Polk da. Kolonicilik karşıtlığı, ulusal güvenlik ve çıkarların tehdidi mesajı her iki başkanın da ortak mesajı idi. İşin özü Polk'un yaptığı açıklama Monroe Doktrini'nin tekrar ilanından başka bir şey değildi. Çünkü Polk'un amacı öncelikle Batı ve Kuzey Amerika bölgesinin coğrafi bütünlüğe erişiminin tamamlanması idi. İfadelerinin merkezinde de Texas ve Oregon bölgeleri yer alıyordu. Texas ve Oregon'a ek olarak Kalifornia'nın da Polk'un hedeflerinden biri olduğunu söylemek gerekir. Çünkü bu bölgenin Meksika ile bağları zayıftı. Bu bölgedeki hem Meksikalı, hem de Amerikalı yerleşimciler huzursuzdu ve bu gruplar Meksika otoritesine karşı çıkıyordu. (Perkins, 1993: 187)

Yani 1845 yılı boyunca James K. Folk Kaliforniya ve Oregon'daki İngiliz tehditlerine karşı ve Texas'ın Amerika'ya katılımına dair İngiliz ve Fransız engellemelerine yönelik, Monroe Doktrini'ni tekrar hatırlatmış oluyordu. 2 Aralık 1845 yılında Kongre'ye sunduğu mesajda, Başkan Folk Monroe Doktrini'ni Amerikan hırslarını içeren Manifest Destiny[1] ile birleştirdi. Monroe Doktrini'nin yeni hali "Polk

*Manifest Destiny (Açık Kader), ilk defa 1845'te John L. O'Sullivan tarafından bir köşe yazısında kullanılmıştır. Bu yazıda Monroe Doktrini'nde yer alan Avrupa'nın kıtaya yönelik müdahalesinin engellenmesi ve Avrupalı güçlerin eleştirisi bulunmaktadır. Ancak önemli olan nokta Amerika'nın kaderin emrettiği bir biçimde yayılması gerektiği ve tüm kıtaya sahip olma hakkına sahip olduğu düşüncesidir. Bu terim Amerika'nın Teksas, Oregon, Alaska ve Batı topraklarında yayılabilmesi adına duyguları harekete geçiren bir kavram olarak ortaya çıktı ve bu amaçla kullanıldı. Aslında temel felsefesi Amerika kıtasında Yeni Dünya'nın kurulması ve burada cennetin inşa edilmesidir. Bakınız; Jeanne T. Heidler - David S.

Doktrini" olarak anılmaya başlandı. (Renehan, 2007: 90) Polk Doktrini'nden kastedilen jeopolitik arka planını Monroe Doktrini'nin oluşturduğu, motive edici boyutu "Açık Kader"in (Manifest Destiny) oluşturduğu bir belgedir. Bu noktada Manifest Destiny olarak ileri sürülen bu anlayışı, Monroe Doktrini'nin savunmacı karakterinden sıyırıp, daha revizyonist karakter taşımasına vesile olan bir girişim olarak da görmek mümkündür. Yani Polk'un ulusalcılığı Birleşik Devletler için emperyal bir kader anlayışını kucaklıyordu. "Açık Kader" ırka ya da ulusa dayalı bir coğrafi genişlemeyi ifade ediyordu. (Jay, 2011: 67) Bu düşünce sistemi de sosyal Darwinizm düşüncesi ile uyumlu görünmektedir. Nitekim Almanların Hitler'e kadar uzanan "Ari ırk" söyleminin bir benzeri "Manifest Destiny" ile gün yüzüne çıkıyordu. Bu noktada ABD'nin "Manifest Destiny" ile birlikte kıtasal egemenliğini inşa edene kadar sorumluluğunu yerine getirdiğini de rahatlıkla ifade edebiliriz. (Wheless, 1914: 77)

Polk'un ilk hedefi "Açık Kader" düşüncesinde de hedef olarak gösterilen Texas olmuştu. Aslında ABD'nin Texas konusunda faaliyette bulunması çok da şaşırtıcı olmamalıdır. Hatta jeopolitik yaklaşımlar ekseninde ABD'nin bu konudaki girişimlerinin doğal olduğunu söylemek gerekir. Zira Louisiana'nın satın alınması ve Florida'nın 1819 yılında İspanya'dan alınması ile Meksika toprağı olan Texas çevrelenmişti. Amerika 1821 yılında Meksika'nın bağımsızlığını kazanması ile Amerikalıların Texas'a yerleşmesine, ticaret yapmasına ve kaynakların geliştirilmesi hususunda girişimlerde bulundu. Meksikalılar başta beyaz Amerikalıların onları Kızılderili saldırılarından ve Birleşik Devletler'in saldırısından koruyacağını düşünmüşlerdi.(Hofstadter-Aaron, 1979: 125) Ancak zaman içinde Texas'taki demografik yapı değişmeye başladı ve Amerikalılar bölgede etkin nüfus oldu. 1830 yılı aslında Amerika için, bölgeye yönelik en ciddi girişimin yaşandığı yıl olmuştu ve Meksika, Texas'ı işgal etmek için asker göndermişti. Artık Texas'ta işlerin eski gibi olmayacağı açıktı. Zira bu yıl Texas'ta bazı Meksika karşıtı eylemler başladı. 1836 yılında ise Amerika Texas'ın bağımsızlığını deklare etti. (Hofstadter- Aaron, 1979: 126) Aslında Polk başkan olana kadar da ABD'nin bölge ile ilişkisi tesis edilmişti. Ancak olası Avrupa güçlerinden birinin müdahalesi ihtimali artık buraya yönelik girişimi

---

Heidler (31 Mart 2019), "Manifest Destiny", Encyclopedia Britannica, https://www.britannica.com/event/Manifest-Destiny

Amerikan yönetimi için zorunlu kılıyordu. Nitekim 1845 yılında Texas Birleşik Devletlerin 28. eyaleti oldu ve ABD genişlemesi için yeni jeopolitik alanlara ulaşımın önü açılmış oldu.

Birleşik Devletler Texas ile yaklaşık 918.000 mil kare arazi kazanmış oldu. Ama esas önemli olan nokta Kaliforniya topraklarının fethi kolaylaştı. Çünkü 1847 yılında da yine Polk yönetiminde Kaliforniya ABD sınırları içerisine dâhil edildi. Böylece Texas ve Kaliforniya topraklarının alınmasına ek olarak bir de define kazanılmış oldu, zira barış anlaşması imzalandığı sırada Kalifornia tepelerinde altın keşfedildi. Bir sürü servet avcısı, kimi deniz, kimi kara yoluyla altın külçelerinin çıkarıldığı kanyonlara ve sel yataklarına doğru hemen koştular. (Nevins-Commager, 2015: 235) Yani jeopolitiğin coğrafi unsurunda yaşanan genişleme, ekonomik unsuruna da çok ciddi katkı sağlamıştı. Ancak daha önemli olan nokta Kuzey bölgesinin giderek bir bütün haline gelmeye başlaması idi. Çünkü Kaliforniya ile beraber ABD iki okyanus arasında bağlantıyı da kurmuş oluyor, Pasifik Okyanusu'na büyük bir erişim imkânı elde ediyordu. Özetle zayıf Meksika'dan Texas'ın alınması, Kaliforniya'nın ve Güneybatının fethi, nihayet Amerika'nın kısmi anlamda jeopolitik bütünlüğe erişmesini ve Batı'daki arazisinin bir bütün halinde toplanmasını sağladı.

Tabi burada Amerikalıları Texas üzerinden eyleme iten birkaç sebebin altını çizmekte fayda var. Birincisi bu bölgelerin yani Batı'nın insan nüfusu açısından zayıf olması idi. İkincisi yukarıda ifade edilen "Açık Kader" inancının Batı'ya yayılmayı görev olarak sunmasıdır. Üçüncü ise Teksaslıların akraba bir halk olup, doğal yerleri olan Amerikan bayrağı altına girmek olduğu düşüncesiydi. Dördüncü neden de doğrudan Monroe Doktrini ile alakalı olarak Büyük Britanya'nın Texas'a müdahale etmesi ve otorite kurmaya çalışması korkusuydu. (Nevins-Commager, 2015: 233) İşte bu gerekçeler Amerika'nın Louisiana'dan sonra bir başka büyük toprak grubunu daha bünyesine katması yönünde politika izlemek konusunda ABD'yi teşvik etti.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kazanılan her toprak parçası Amerika'nın kölelik meselesinin de gün yüzüne çıkmasına neden oldu. Kaliforniya toprakları da bunlardan bir tanesiydi. 1846–48 yılları arasındaki Meksika Savaşı'nın sonunda, Amerikalılar yeni topraklar kazandığında kölelik sınırlarının genişletilmesi gündeme geldi. 1850'de California, özgür bir eyalet olarak kabul edildi. Utah ve New Mexico

halkına kölelik konusunda karar hakkı tanındı. (Birecikli, 2011: 95) Bu meseleler ilerleyen yıllarda Amerika'nın tarihinde çok büyük öneme sahip olayların çıkışında etkili olacaktı.

Ancak jeopolitik açıdan değerlendirildiğinde; ABD'nin Polk yönetimi idaresinde coğrafi, askeri, ekonomik pek çok jeopolitik unsur çerçevesinde gelişmeler yaşadığı söylenebilir. Amerika'nın bu dönemde yalnızca Kuzey Amerika'da etkin olduğu da söylenemez üstelik. Zira 1848 yılında Orta Amerika'ya yönelik bir dizi söylem ve eylemin gerçekleştiğini görmek gerekmektedir. Bu söylemlerden bir tanesi 1857 yılında başkanlık koltuğuna oturacak olan ve Polk yönetiminde Meksika ile yapılan savaş sonrası anlaşmada imzası bulunan Dışişleri Bakanı James Buchanan'a aittir.

Sekreter Buchanan 1848 yılında Küba ile ilgili olarak; "Her bağımsız ulusun ilk ve en büyük görevi kendi güvenliğini sağlamak, bu prensip neticesinde harekette bulunmaktır. Biz Küba'nın herhangi bir denizci, güçlü bir devlet tarafından satın alınmasına karşı mecburen direnmeliyiz." 1849 yılında Buchanan'dan sonra aynı görevi üstlenen Clayton ise konuyla ilgili; "Küba'nın herhangi bir dış güce devredilmesine ilişkin haberler Amerika Birleşik Devletleri için savaş sinyalidir. Düşmanca çatışmayı beklemeyen hiçbir yabancı güç, bir şekilde bize karşı girişimde bulunmayı tercih etmez."(Root, 1914, 845)

Aslında Başkan Polk ve yönetimindekiler tarafından gönderilen mesajlar Monroe ifadesinin bir uzantısı idi. Onlar Amerika kıtasında Avrupalı devletler tarafından toprak sahibi olmanın, Amerika'nın güvenliği için tehlikeli olduğunu ifade ediyorlardı. Artık ABD bu konuda çekinmek gibi bir düşünceye de hiç sahip değildi. Amerikalılar için Orta ya da Güney Amerika'nın ulusal güvenlik açısından Kuzey Amerika'dan bir farkı bulunmuyordu. Ancak buna rağmen bu yıllarda Kuzey bütünlüğünün tam olarak hâlâ sağlanmadığını da belirtmek gerekiyor. Bu sebeple Amerika, Rusya ile ilişkilerini artırmaya karar verdi ve Ruslara ait olan Alaska'nın satılması hususunda müzakerelere başladı. Uzun süren görüşmeler 1867 yılında sonuca ulaştı. Ruslar 7.2 milyon dolara Alaska'yı ABD'ye bırakıyordu. Başkan Seaward "Açık Kader" kavramını kıtanın ötesine Pasifik ve Karayipler'e genişletebilirdi artık. (Belohlavek, 2011: 101)

Tabi bu yıllarda jeopolitik unsurların pek çoğunda ABD'nin gücü artık dünya devletleri ile kıyaslanabilecek hatta pek çok alanda onlardan daha yüksek düzeyde idi. Bu alanlar daha evvel bahsedilen iletişim teknolojileri, ulaşım ve ekonomi alanında kendisini ciddi derecede hissettiriyordu. Amerikan'ın değişken jeopolitik unsurlardaki 1830'lu ve 1840'lı yıllardaki gelişiminden bahsedilmişti. Ancak 1860 ve sonrası dönemde de ABD'nin bu alanlarda ciddi atılımlar yaptığını görmek gerekiyor.

1860 ve sonrası dönemde jeopolitik unsurlar bağlamında ABD'de en dikkat çekici gelişmeler ekonomi ve teknoloji alanında gerçekleşti. Bu dönemlerle alakalı dikkat çeken olay iletişim devriminde ikinci aşama olarak tarif edilen Morse'nin, Washington ve Baltimore arasındaki ilk telgraf hattını açması ile başlayan dönemdir. Bu noktada telgraf diğer iletişim teknolojilerinden ayrılan anında bilgi iletme yeteneğine sahipti. Bu yetenek yani anlık iletişim devlet yönetimi adına postadan çok daha büyük imkânlar sağlıyordu. İletişim alanına ek olarak ABD'nin bu dönemde ekonomi ve sanayi alanında da atılımlar yaptığı dönemdir.

Aslında ABD'nin ekonomik gelişimi gerçekleştirmesi için çok büyük fırsatlara sahip olduğunu da ifade etmek gerekiyor. Nevins ve Commager ABD'nin sınai gelişimini mümkün kılan bu fırsatları şu şekilde sıralamaktadır: "Hammadde kaynaklarının belki Rusya dışında, başka herhangi bir ülkeye nasip olmayacak şekilde daha geniş ve çeşitli olması, hammaddeleri mamul hale getirmekte icat ve teknik gücü; genişleyen bir ekonominin isteklerine tamamen yanıt veren bir su ve demiryolu nakliyat sistemi, nüfus artışıyla eşit olarak hızla genişleyen iç ve dış pazarların artışı, dışarıdan göç yoluyla sürekli yenilenen bir işçi kaynağı, eyaletler veya bölgeler arasında sıkıcı gümrük engellerinin olmaması, dış rekabetlere karşı himaye ve dolaylı veya dolaysız hükümet yardımlarıyla desteklenme." (2015: 306)

Gerçekten de yukarıda ifade edilen maddelerin Amerikan'ın sınai gelişiminde etkili olduğunu görmek gerekmektedir. Monroe Doktrini çerçevesinde jeopolitik açıdan olaya bakılacak olursa; ham madde konusundaki verimlilik sabit unsur olan coğrafyanın ABD'ye sunduğu hizmetler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla her kazanılan toprak parçası ABD'nin ham madde imkânlarını da artırmıştır. İcat ve teknik kapasite değişken unsurlardan teknolojiye verilen önemi göstermektedir. Su ve demir yollarının inşası benzer şekilde Mackinder'in de dikkat çektiği ulaşım alanındaki yeniliklerin

jeopolitiğe etkisi ile benzer bir durumu temsil etmektedir. İç ve dış pazarlar meselesi ABD'nin Monroe Doktrini'nden dolayı kıtasal etkisi ile doğru orantılı genişlemiştir. Gümrük ve vergi meseleleri ise doğrudan jeopolitikle bağlantısı olmamakla beraber hükümetlerin takip ettiği ekonomi politikasındaki yorumlarını kapsamakta ve dolaylı olarak değişken unsur ile ilişkilendirilebilmektedir. Tüm bu konular ekseninde ABD'nin coğrafya ve diğer değişken unsurlar ekseninde esasen bu yıllarda jeopolitiğin ruhuna uygun hareket ettiği söylenebilir.

Yukarıda ifade edilen sınai gelişiminin ötesinde daha geniş çerçevede tarihçilerin Amerikan ekonomisinin 1860–1900 yılları ile ilgili döneme dair dört önemli noktaya dikkat çektiklerini de belirtmek gerekmektedir; ekonomik büyümenin motor gücü olarak demiryollarının inşası, finans kapitalizminin doğası, özellikle köle merkezli tarımdan pazar merkezli tarım anlayışına geçiş (güneyde), Amerikan endüstrisinin büyümesi ve yapısı.(Sıcılıa, 2001: 146) Görüldüğü üzere burada da demiryolları, pazar anlayışı ve yukarıda ifade edilen sanayi alanındaki gelişimin Amerikan ekonomisinde etkilerinin son derece fazla olduğuna yönelik tespitler mevcuttur. Özetle jeopolitiğe ait sabit ve değişken kaynaklar hemen her alanda aktif bir şekilde 1800'lü yıllarda kullanılmaktadır. Nitekim tüm alanlardaki gelişmeler en önemli değişken unsurlardan biri olan askeri unsurun da aktif bir biçimde kullanılmasını mümkün kılmıştır.

ABD'nin 1810–1870 yılları arasında 6 kıtada ve bölgede 71 adet askeri müdahale ve/veya yayılma girişimi gerçekleştirmiş olması da askeri unsurun aktif bir biçimde kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu süre zarfında ABD, Afrika'da dört, Asya Pasifik bölgesinde 22, Karayipler, Orta ve Güney Amerika'da 21, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 3, Avrupa ve Doğu Avrupa'da 2, Kuzey Amerika ve Meksika'da 19 askeri girişimde bulunmuştur. (Go, 2011: 39). Bu rakamlardan bazıları Monroe Doktrini tezini de doğrular niteliktedir. Zira büyük kısmı Monroe Doktrini'nin ilanından sonra olmak üzere; Amerika'nın jeopolitik genişlemesini sağladığı ve kendisini bölgesel güç konumuna taşıyan askeri girişimler genel olarak yakın çevresinde ortaya çıkmıştır. Bu noktada ABD'nin 71 olan askeri girişimlerinin 21'i Karayipler, Orta ve Güney Amerika bölgesine yönelikken, 19'u da Kuzey Amerika ve Meksika üzerine olmuştur. Yani askeri eylemlerin yarıdan fazlası Monroe Doktrini'nin çizdiği sınırlar eksenindedir. Monroe doktrinin başarılı bir şekilde tesisi ile ABD'nin Asya Pasifik havzasına yönelik

eylemlerinin arttığını da söylemek gerekir. Esasında bu olay ABD'nin yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde uluslararası arenada büyük güçlerden biri oluğunu gösteriyordu.

Bu noktada Küba meselesinin bir dönüm noktası olduğunun altı çizilmesi gerekir. Zira 1895 yılından itibaren Amerika ile İspanya'yı karşı karşıya getiren savaş ABD'nin uluslararası bir güç olarak doğmasına da zemin hazırlayacaktır. Bu açıdan Küba'nın bir diğer özelliği ise iki jeopolitik teorinin kesişim alanlarından birisi olmasıdır. Çünkü Küba hem Monroe Doktrini'nin çizdiği sınırlar içerisinde pek çok Amerikan başkanı tarafından önemli görülürken, 19. yüzyılın sonlarında Mahan tarafından ortaya atılan "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin de en önemli coğrafi merkezlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Küba meselesine bu bölümde değil, ilerleyen kısımda Mahan'a ait olan teorinin ele alındığı başlıklar altında girmek daha uygun olacaktır.

Böyle bir yolun tercih edilmesinin bir nedeni de Küba meselesi sonrasında Monroe Doktrini'ne ilişkin algının ciddi bir biçimde değişmiş olmasıdır. Çünkü başlangıç itibari ile "Amerika Amerikalılarındır" sloganında vücut bulan doktrinin Amerika-İspanya savaşları ile beraber "Amerika, Kuzey Amerikalılarındır" düşüncesine dönüştüğü görülmektedir. Bu savaş Birleşik Devletler'in bu yarımkürede yer alan tüm zayıf ulusları yutacağı düşüncesine dayanan bir fetih politikasının inşa edildiğine dair inanışları artırdı. Polk'un politikalarından başlayarak, Loomis'e göre Monroe Doktrini'nin tanımlaması şu şekildedir; "Dünya ekonomisinin kilit noktalarını kontrol etmek emperyalizmdir, Amerikan ekonomisinin kilit noktalarını ele geçirmek ise Monroeismdir. Emperyalizmin sınırlarını dünya oluştururken, Monroeism'in sınırlarını Amerika oluşturmaktadır." (1903: 9) Bu görüşlerdeki haklılık payının yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Zira 1900'lere gelindiğinde, Amerika endüstriyel bir süper güçtü. Nüfusunun yarıdan fazlası şehirlerde yaşıyordu, milli geliri İngiltere'nin üç katıydı ve herhangi bir Avrupa ülkesinden daha fazla demir, çelik ve kömür üretiyordu. (Livingstone, 2009: 12) Bu başarıların sağlanması ancak ve ancak bölgesindeki Avrupalı güçlerin temizlenmesi ile gerçekleşebilir ve coğrafi genişleme ile mümkün olabilirdi. Nitekim Monroe Doktrini Amerika'ya bu imkânı tanımıştır.

Scruggs'un Monroe Doktrini ile alakalı düşünceleri bize ABD açısından önemini gayet ne bir şekilde gösteriyor. 1903 yılında "*The Monroe Doctrine: Its Origin and Import*" adlı makalesinde yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir: "Monroe Doktrini kutsanmış bir halde bozulmadan Amerikan dış politikasına bir yüzyıldan fazla bir süredir yön veriyor. İlk başkanımızdan bugünkü başkanımıza kadar bütün başkanlarımız bu doktrine atıfta bulunduysa, bu onun özel olarak onaylandığını gösterir."(1903: 198) Gerçekten de doktrin her ne kadar farklı yorumlamalarla karşımıza çıksa da pek çok Amerikan başkanının söylem ve eylemlerinde yer almıştır.

Peki, Monroe Doktrini Amerikan politikası olarak devam etmeli mi? Kuşkusuz İspanya savaşından sonra Güney Amerika ülkelerinin bu olaya sıcak bakması pek mümkün görünmemektedir. Monroe Doktrini'nin kalıcılığının devam etmesi için ne olduğu tam olarak kesinleşmemiş biçimiyle ya da yalnızca Amerika tarafından yorumlandığı ve uygulandığı biçimiyle devam etmemesi gerekir. Doktrin net bir şekilde ortaya konulmalı ve diğer bir ifade ile tüm Amerikan sınırlarını kapsayacak bir biçimde genişletilmesi zaruridir.(Blakeslee, 1914: 229) Ancak bunun yapılması da yeterli değildir. Buna ek olarak ABD'nin doktrin ile alakalı olarak Batı yarımküredeki amacının küçük devletleri büyük devletlerin haksız saldırılarından korumak olduğunu ve doktrininin egemenlik, bağımsızlık ve eşitlik gibi en temel hakları savunan, uluslararası hukukun en temel prensibi olduğunu ilan etmesi gerekiyor. (Brown, 1914: 122)

Kısacası Monroe Doktrini bağımsızlığını yeni kazanmış Birleşik devletlerin adım adım genişlemesinin ardındaki jeopolitik teori olarak değerlendirilebilir. Bu doktrin jeopolitiğin sabit unsuru olan coğrafi unsuru merkeze almış, diğer değişken unsurları da hiçbir zaman ihmal etmemiştir. "Amerika Amerikalılarındır" diyerek bir Amerikan kimliği ortaya atan, ancak bu kimliğin Kuzey Amerika'nın şekillendirdiği bir kimlik ile dikkat çeken n ABD, jeopolitik ötekisini yani rakibini de Avrupa güçleri olarak tasarlamıştır. Bu andan itibaren Avrupalı güçlerin Kuzey Amerika kıtasından çekilmesi adına girişimlerde bulunan ABD, ilk olarak Batı genişlemesini tamamlama politikası izlemiştir. Louisiana ve Florida'nın alınmasında etkili olan Monroe ve Adams ikilisi, bu toprakların da sağladığı avantajlar ile Monroe Doktrini'nin hedeflediği coğrafi genişlemenin de önünü açmıştır. Önce Texas, California ve Oregon ile Batı

genişlemesinde iki okyanuslu bir devlet olan ABD, Kanada ile de sorunlarını çözdüğünde Kuzey Amerika'nın jeopolitik bütünlüğünü sağlamış oldu. Bu andan itibaren Orta ve Güney Amerika'da etkin olabilmek adına ekonomik, askeri imkânlarda da gelişmeler başladı. Kuşkusuz bunda kanalların inşası, ulaşımın kolaylaşması ve teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajların yanında, elde edilen toprakların yer altı zenginliklerinin de etkili olduğunu görmek gerekir. Örneğin, Kaliforniya da bulunan altın rezervleri, 20.yüzyıla damgasını vuracak olan petrol kaynakları bunların başında gelmektedir.

19.yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmeler Monroe Doktrini'nin çok daha aktif kullanıldığını göstermekle beraber, yüzyılın sonunda İspanya ile yapılan savaş bunun zirve noktasını temsil etmektedir. 20.yüzyılın başlarında Roosevelt'in de sürekli atıf yaptığı Monroe Doktrini aslında etkinliğini sürdürüyor gibi görünse de artık daha geniş bir vizyonu ortaya koyan, doğrudan İngiliz emperyalizmini örnek alarak tasarlanmış, Mahan'ın 1890'lı yıllardan itibaren ortaya koyduğu "Deniz Hâkimiyet Teorisi'ne yerini bırakacaktır. Son olarak Amerikan tarihinde önemli bir yere sahip olan Kissinger'ın şu sözleri aslında Monroe Doktrini'nin önemini net biçimde göstermektedir:

"Hiçbir başkanın ifadesi, bir açıklama ve stratejik politik felsefe yoktur ki, bölgesel ve dünya tarihinde Monroe'nin derin açıklamasından daha büyük bir etkiye sahip olsun. Aynı zamanda hiçbir doktrin dönemin ihtiyaçlarına ve yönetimlerin önceliklerine göre tekrar onun gibi düzenlenmedi, tanımlanmadı ve suiistimal edilmedi. Tarih boyunca Monroe Doktrini'nin ana mesajı değişmemesine rağmen, Amerikan diplomatlarının motivasyon ve yöntemleri sürekli doktrine uygun oldu. Gelecekte de birçok kez olacaktır. Buna güvenin."(Renehan, 2007, 10)

Bu sözler Monroe Doktrini'nin Amerika'nın coğrafyaya bağlı yani jeopolitik çerçevede izleyeceği politikalar açısından ne kadar önemli olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Uluslararası ilişkiler realist paradigmalarla; devlet merkezli olması, ulusal çıkarı merkeze alması, uluslararası sistemi Darvinist bir bakış açısıyla hayatta kalmak için mücadele olarak görmesi gibi anlayışlarla uyum içinde olan Monroe Doktrini, yaklaşımın merkezine coğrafi tahayyülü yerleştirmesi sebebiyle de klasik jeopolitik teoriler içerisinde de anılması yanlış olmayacaktır. Nitekim bu bölümde Amerika'nın gelişiminin ardındaki jeopolitik stratejiyi ve bunun Monroe ve sonrasında

nasıl ortaya koyduğu bu sebeple analiz edilmiştir. Buraya kadar yapılan analizler ekseninde de Monroe Doktrini'nin bir jeopolitik yaklaşım ya da teori olduğunu ve jeopolitiğin tüm unsurlarını kapsayan bir biçimde Amerikan'ın hem coğrafi, hem de değişken unsurlar olan politika, askeriye, ekonomi, teknoloji ve ulaşım alanında genişlemesinin önünü açtığı söylemek son derece mümkündür. Monroe Doktrini Küba meselesi ile beraber ise 20.yüzyılda etkinliğini korumakla beraber yerini Mahan'a ait olan jeopolitik stratejilerden "Deniz Hâkimiyet Teorisi "ne bırakmıştır.

3.2. DENİZ HÂKİMİYET TEORİSİ: A. THAYER MAHAN

Amerika Birleşik Devletleri 19.yüzyılın başlarından itibaren Monroe Doktrini'nin ruhuna uygun olarak jeopolitik genişleme içerisine girmişti. Bu genişleme daha çok Amerika kıtasında egemenliğin tesis edilmesini amaçlıyordu ve nitekim yüzyılın sonuna gelindiğinde bu konuda ciddi anlamda başarılı olunduğu da Monroe Doktrini'ni anlatıldığı bölümde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan Amerikan dış politikasındaki jeopolitik teorilerin etkisinin ilk kısmı bu şekilde tamamlanmış bulunmaktadır. Monroe Doktrini'nin ilanından 19. yüzyıl sonlarına kadar geçen süreçte bölgesel jeopolitik konusunda başarılı olunması ABD'yi yeni bir jeopolitik anlayışa sürüklemiş ve bu konuda Alfred Thayer Mahan'ın ortaya attığı jeopolitik düşünce sistemi ABD dış politikasında etkin olmaya başlamıştır. Bu noktada Monroe Doktrini hala yürürlükte olmakla birlikte; ABD jeopolitik egemenlik havzasını "Deniz Hâkimiyet Teorisi" bağlamında yeniden tasarlayacaktır. Bu tasarım eleştirel jeopolitiğin senaryo ve haritalandırma eleştirilerine uygun olmakla birlikte, dış politika eksenin ABD açısından aynı zamanda bölgesel jeopolitikten, küresel jeopolitiğe açılım anlamına da gelecektir. Bu başlık altında Mahan'ın jeopolitik tezi ve ABD dış politikasına etkileri incelenecek ve bu konuda ne denli başarıya ulaşıldığı tartışılacaktır.

3.2.1 Deniz Jeopoliğinin Mimarı: Alfred Thayer Mahan

Monroe Doktrini'nin tartışıldığı bölümde jeopolitik teorinin mimarı doğrudan bir Amerikan Başkanı olan James Monroe idi. Bu durum jeopolitikanın devletin en üst düzey konumlarında kendisine yer bulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim klasik jeopolitik denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan Mahan'ın da önemli mevki ve görevlerde bulunması jeopolitiğin Amerika'ya etkisi bağlamında son derece dikkate değer bir durumdur. Bu sebeple deniz jeopolitiğinin babası olarak zikredilebilecek olan Mahan'ın çocukluğundan ölümüne kadar geçen sürede fikirlerinin nasıl şekillendiği ve onun deniz jeopolitiğini ortaya koyup pek çok devlete ilham kaynağı olabilmesine ve dikkate alınmasına imkân tanıyan bulunduğu konumlar ve taşıdığı unvanlar bu başlık altında incelenecektir.

Öncelikle Mahan'ın denizlere ilgi duyması ve bir deniz jeopolikçisi olmasında ailesinin etkisinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Gerek babası, gerekse de amcasının bu noktada Mahan'ın gelişiminde ciddi payları bulunmaktadır. Çünkü Mahan'ın babası Dennis Hart Mahan devlette çok önemli görevler ifa etmiş birisiydi. Bu noktada Dennis'in unvanı birkaç kez değişse de, nihayetinde inşaat ve askeri mühendislik ve savaş bilimi profesörü olduğu hatta 1838'den ölümüne kadar görev aldığı fakültede (daha sonra fakültenin dekanı olarak anılacak) fakültenin kıdemli üyesi olduğu görülmektedir.(Geissler, 2015: 22) Ayrıca Mahan'ın babasının Amerikan Harp Okulu'nda profesör olarak askeri istihkâm dersleri vermiş olması da dikkat çekici hususlardan birisidir. Alanında önemli bir asker ve hoca olan Dennis Hart Mahan bu alanda dört de kitap sahibidir.(Crowl, 1986: 444) Kitap yayını hususunda Mahan'ın babasını epey örnek aldığı üretkenliğinden de anlaşılmaktadır. Ancak burada önemli olan husus yazma konusundaki üretkenlikten ziyade, babasının yaşantısında önemli görevler ifa ederken elde ettiği kazanımların Mahan'a ulaşmasıdır. Bu noktada babasının Lafayette'nin koruması altında Fransa'da bulunduğu zamanlarda Jomini'nin çalışmalarına ulaşması ve bunu West Point'te 40 yıllık öğretim sürecinde geliştirmesi son derece önemlidir. Zira daha sonra oğlu Mahan'ın deniz stratejilerine dair düşüncelerinde Jomini'nin etkisi olduğu konusu sıkça tartışılacaktır.(Russell, 1956: 227)

Ölümünün üzerinden asır geçmesine rağmen ortaya koyduğu eserler ile jeopolitik ve strateji gibi konularda adından hala söz ettiren Mahan'a gelinecek olur ise; Onun Dennis ve Mary Mahan'ın ilk çocuğu olarak 27 Eylül 1840'ta doğduğu görülmektedir. Ona Alfred Mahan adını verdiler. Dennis'in danışmanı Sylvanus Thayer'ın onuruna verilen Thayer ismi ise onun ikinci ismi oldu.(Geissler, 2015: 32) Mahan 1854 sonbaharında, New York'taki Columbia Koleji'nde (şu an Üniversite) birinci sınıf dersine girdi. Bu süre zarfında az evvel bahsedilen babasına ek olarak amcası Milo Mahan'ın fikirlerine ve düşünce sistemine tanık oldu. Bu yıllarda amcası Milo Mahan ile kalan Mahan'ın üzerinde hem ruhsal hem de duygusal açıdan amcasının katkısı olmuştur. En önemli katkılardan birisi kuşkusuz Mahan'ın denizcilik konusundaki eğiliminin o yıllarda netleşmesidir. Çünkü Mahan ikinci sınıfın ortasında Annapolis, Maryland'daki ABD Deniz Harp Okulu'ndan randevu almaya bu dönemde karar verdi.(Geissler, 2015: 37- 38) Böylece Mahan'ın deniz jeopolitiğinin en önemli temsilcilerinden biri olmasının temelleri de atılmaya başlandı. Mahan Columbia Koleji'nden iki yıl sonra babasının karşı çıkmasına rağmen Amerika Deniz Harp Akademisi'ne (American Naval Academy) girdi. Maryland'da bulunan bu okuldan üç yıl sonra 1859 yılında, sınıfının ikincisi olarak mezun oldu.(Crowl, 1986: 445)

Okulu bitirdiğinde hemen göreve başlayan Mahan, daha mesleğinin ilk yıllarında 1861-1865 yılları arasında gerçekleşen Amerikan İç Savaşı'na katıldı. Bu savaş vesilesiyle askeri tarihte sıkça rastlanan olgulardan biri olan "savaşlarda askerlerin daha hızlı rütbe atlaması" Mahan için de söz konusuydu. Savaşın patlak vermesinden birkaç ay sonra "Congress" adlı gemiyle yaptığı seyirden sonra 31 Ağustos 1861'de yüzbaşı oldu. Bundan kısa bir süre sonra da "Pocahantas" adlı bir gemiye ikinci komutan olarak tayin edildi.(Westcott, 2013: 17) Savaştan sonraki 20 yıl boyunca rutin donanma görevlerine devam eden Mahan, 1865 yılında binbaşı, 1872 yılında yarbay ve son olarak 1885 yılında albay olmuştur. Ancak onu tüm dünyaca üne kavuşturacak olan adımlar bu sürecin askeri alandan sivil alana aktarılması ile gerçekleşecektir.

Tabi burada Mahan'ın denizcilik görevleri süresince dikkat çeken en önemli hadiselerden birisinin Stephen B. Luce ile çalışması olduğuna da değinmek gerekmektedir. Çünkü Luce'nin danışmanı olması Mahan'ın yaşamını ve kariyerini değiştiren kararların alınmasına sebep olmuştur.(Geissler, 2015: 56) Bu süreç onun denizciliği daha profesyonel bir bakış açısı ile analiz etmesini sağlamıştır. Ayrıca Luce'nin ona sağladığı avantajlardan birisi Deniz Harp Okulu'nda (Naval War College) ders vermesi için Mahan'ı davet etmesidir. 1884 yılında henüz yeni kurulmuş olan bu kolejin başkanlığını yapan ve burada deniz tarihi ve askeri taktikler üzerine ders veren Luce'nin Mahan'ın tanınmasında büyük etkisinin olduğu muhakkaktır. (Britanica, 2019) Ancak Mahan'ın da bu görevi büyük bir ciddiyetle karşıladığını da söylemek gerekmektedir. Zira bu dönemde henüz hazır olduğunu düşünmeyen Mahan, Luce'den süre istemiş o da bir yılını dersler için okuma yapmak ve derse hazırlanmakla geçirmesi ve ertesi Eylül ayında üniversitede başlaması konusunda Mahan ile benzer düşünceleri paylaşmıştır. Mahan, bu düzenlemeden memnun oldu ve okumalarına başladı. Mahan'ın çalışma sistemi sabah kütüphanelerde, öğleden sonra ise evde çalışarak keyifli bir rutin haline geldi. Hepsinden önemlisi İsviçreli askeri tarihçi Antoine Henri, Baron de Jomini'nin yazıları ile bu dönemde karşılaştı. Jomini'nin yazıları ayrıca Dennis Mahan ve oğlu arasında entelektüel bir bağlantı da sağladı.(Geissler, 2015: 93) Mahan 1886-1889 yılları arasında Deniz Harp Okulu'nun başkanlığını da yapmıştır. Başkanlık sürecinin hemen ertesi yıl yayınladığı "Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783" (The Influence of Sea Power Upun History 1660-1783) adlı kitabıyla ise gerek Amerika gerekse de diğer ülkelerde deniz politikalarını belirleyen en önemli figürlerden biri haline geldi. Bu kuşkusuz onun hayatındaki en önemli dönüm noktalarından biriydi. Çünkü bu andan itibaren Amerikan devlet politikalarında Mahan'ın etkisi hissedilmeye başlanmıştır.

1890'da yayınlanan kitaptan sonra büyüyen Mahan etkisi, Kongre'de kabul edilen gemi inşasına onay veren bir yasa ile resmiyete kavuşacak ve artık Amerikan Kongresi Mahan'ın izinden yürümeye başlayacaktır. 1890'lı yıllar boyunca devam eden bu tür yeni Kongre onaylamaları sonunda Amerikan Donanması savaşa ve kendi topraklarına ulaşan suyollarını kapatmaya muktedir bir hale gelecektir.(Sprout, 2015: 564)

1890'lı yıllar Mahan'ın bir yandan deniz görevlendirmeleri, diğer yandan akademik çalışmalarını yürüttüğü yıllar olmuştur. Bu durum Mahan'ın teori-pratik arasındaki ilişkiyi de görebilmesi adına önemli bir süreçti. Nitekim Mart 1895'te Chicago kruvazöründeki görevinden alınacağı için New York'taki evine dönen Mahan, bir süre sonra son görevi için Deniz Harp Akademisi'ne öğretim görevlisi olarak atanmıştır. (Demir, 2018: 19) Bu andan itibaren Mahan etkisi daha çok askeri stratejiler konusunda yazdığı kitaplar, makaleler ve iletişim halinde olduğu devlet adamları aracılığıyla Amerikan dış politikasında hissedilecektir. Onun tüm dünyada sıfatı olarak kabul edilen Amiral unvanını almasına gelinecek olursa; Mahan'ın ancak 1906 yılında Amerikan Kongresi'nin İç Savaş'ta görev yapan tüm albayları tuğamiralliğe geçiren yasası ile daima anılacağı amiral sıfatına kavuştuğu söyleyenebilir.

Mahan'ın manevi yönüne de değinilecek olursa onun, tarihi yazılarında nadiren doğrudan din hakkında konuştuğu görülmektedir. Geisler bu konuda Mahan'ın dünya görüşünün her ne kadar kitaplarında çok atıf yapmasa da bazı İncil ilkelerine dayandığını savunmaktadır. Ona göre bunlardan en önemlisi, ilahî egemenlik, yani, Tanrı'nın evreni yönettiği inancı idi. Bu inanç ile Tanrı'nın insanlık tarihinde etkin olduğu ve insanlık tarihini ilahi olarak düzenlenmiş hedefine götürdüğüne inanıyordu.(2015: 126) Aslında Geisler'in dikkat çektiği noktanın, pek çok jeopolitik teoride yer alan sosyal Darwinizmin, Mahan'ın teorisine etkisinin olup olmadığını tartıştığımız bölümde de kısaca üzerinde duracağız. Zira Mahan'ın bu ilahi egemenliğin gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak ABD'nin misyonlarından biri olarak tasarladığı medeniyeti yayma anlayışının dini inancı ile bütünleştiği rahatlıkla söylenebilir.

Kısacası denizcilik, deniz gücü veya deniz hâkimiyeti denildiğinde dünyada akla gelen ilk isimlerden biri olan Alfred Thayer Mahan, tarihçi, emperyalist, jeopolitikçi, stratejist, teorisyen ya da asker gibi adlandırmaları ve sıfatları aynı anda üzerinde taşıyabilecek kadar hareketli ve önemli bir hayat geçirmiştir. 1914 yılında ölen Mahan, ölümünün üzerinden yüz yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen eserleri ve yazdıklarıyla ülkelerin savunma politikalarını oluştururken hala dikkate aldığı en önemli isimlerden biri olmaya devam etmektedir. (Demir, 2018: 12) Suyun

insan hayatındaki öneminin her geçen gün arttığı ve hatta önümüzdeki yıllarda daha da artacağı göz önüne alındığında bu etkinin çok uzun süre daha devam edeceğini söylemek çok da abartılı bir gelecek öngörüsü olmayacaktır. Klasik jeopolitik bağlamında Mahan'ın hayatına bakıldığında ise; yaşamının jeopolitik teorisinin şekillenmesinde etkisinin fazla olduğu görülecektir. Bu sebeple de objektifliğinin son derece tartışmalı olduğu bu sebeple de eleştirel jeopolitiğin birey analizi kapsamında Mahan'ın jeopolitik anlayışının klasik jeopolitik yaklaşımlar içerisinde en önemli konumlardan birini teşkil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

3.2.2. "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar)

Klasik jeopolitikte yer alan jeopolitik unsurların sabit ve değişken unsurlar olarak sınıflandırılması ve bunlara atıflar yapılması hususunda Mahan'ın klasik jeopolitiğin ruhuna uygun davrandığını söylemek son derece yerinde olacaktır. Zira Mahan coğrafyayı jeopolitik yaklaşımının merkezine yerleştirdikten sonra kimliği de bu coğrafi zorunluluklar üzerinden tanımlama yoluna gitmiştir. Bu jeopolitiğin sabit unsurunun oluşması hususunda son derece önemlidir. Yine Mahan diğer değişken unsurları da coğrafi koşullar üzerinden açıklamayı ihmal etmemiş ve en sistematik jeopolitik tezlerden bir tanesini ortaya koymuştur. Nitekim onun deniz gücünü etkileyen en önemli koşulları sıralarken ortaya koyduğu şu unsurlar jeopolitik çerçevede sabit ve değişken unsurlardan başka bir şey değildir. Mahan'a göre milletlerin deniz gücünü etkileyen en önemli koşullar şunlardır:

- Coğrafi Konum
- Fiziksel Yapı (Doğal ürünler ve iklim de dahil)
- Bölgenin büyüklüğü
- Nüfus Miktarı
- Vatandaşların özellikleri
- Yönetimin Yapısı ve ulusal kurumlar.(Mahan, 2003: 49)

Yukarıda ifade edilen unsurlardan coğrafi konum, fiziksel yapı, bölgenin büyüklüğü gibi hususlar sabit unsur coğrafyanın parçalarıdır. Nüfus miktarı, vatandaşın özellikleri (burada Mahan'ın ekonomik unsuru da karakterle açıkladığı ifade edilmelidir) demografik ve ekonomik unsuru temsil ederken, yönetimin yapısı

ve ulusal kurumlara ilişkin tespitlerinin de politik unsur olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Kısacası Mahan klasik jeopolitiğin tüm unsurlarını, her ne kadar kendine has bir sınıflandırmaya sahip olsa da kullanmaktadır. Bu kapsamda bu bölümde Mahan'ın jeopolitik çıkarımlarının sabit ve değişken kaynaklara yansıması, "Monroe Doktrini" önceki bölümde izlenilen sınıflandırmaya uygun olarak analiz edilecektir.

3.2.2.1. Deniz Hâkimiyet Jeopolitiğinin Sabit Unsurları: Coğrafya, Kimlik ve Kültür

Deniz Hâkimiyet teorisinde tüm jeopolitik teorilerde olduğu gibi coğrafya sabit unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Mahan'ın tezini diğerlerinden ayıran hususlardan bir tanesi onun coğrafya üzerinden jeopolitik kimliği ve ülkenin kültürünü de sabit unsur olarak değerlendirmesidir. Bu noktada onun coğrafya ve kimliğe yüklediği anlamı daha net görebilmek adına detaylı bir analiz yapmanın önemi son derece fazladır.

3.2.2.1.1. Coğrafya

Klasik jeopolitikte temel tartışma alanlarından bir tanesi deniz-kara çatışmasıdır. İlk bölümde üzerinde durulan bu temel tartışma üzerine deniz jeopolitiğin en önemli kuramcısı kuşkusuz A. T. Mahan'dır. Mahan gerek Britanya gerekse de kendi ülkesinin jeopolitik konumu ile alakalı olarak deniz ve deniz gücü kavramına büyük önem vermiş ve bu kavramları jeopolitik bir teori ile nihayetlendirmiştir. Mahan'ın üzerinde durduğu en önemli husus ise jeopolitiğin sabit unsuru coğrafyanın önemidir. Burada Mahan'ın devletlere ilişkin sınıflandırmalar içerisine girdiği rahatlıkla söylenebilir. Bu devletler ada devletleri, geçiş devletleri ve kara devletleri olarak tanımlanmıştır. Zaten jeopolitik teorisi de Amerika'nın da coğrafi olarak ada devleti olması sebebiyle "Deniz Hâkimiyet Teorisi" olarak ifade edilmektedir.

Mahan'ın bu teoriyi oluştururken jeopolitiğin zaman unsuru olan tarihten sıklıkla yararlandığını ifade etmek gerekmektedir. Çünkü Mahan'ın ileri sürdüğü tezde özellikle Avrupa devletlerinin geçmiş tecrübelerine büyük atıflar yapılmaktadır. Örneğin; Mahan'ın bu noktada İngiltere'nin coğrafi konumuna sıklıkla başvurduğunu söyleyebiliriz. Ona göre İngiltere'nin yerleşik bir konuma

sahip olması, yani ada devleti olması, kendini korumak zorunda kalmamasına ve kara yoluyla toprağını genişletmeyi gözetmemesine imkân tanımaktadır. Bu durum İngiltere'nin, Fransa ve Hollanda gibi devletlere karşı önemli bir avantaj elde etmesine imkân tanımıştır. Mahan, Hollanda'nın bağımsızlığını korumak ve pahalı savaşlara devam edebilmek için büyük bir orduyu tutmak zorunda olduğunu, Fransa'nın ise deniz yerine siyaseten karaya yönelmek gibi yanlış tercihler içerisine girdiğini belirtiyor. (Mahan, 2003: 51) Burada Mahan'ın işaret ettiği nokta İngiltere'nin bu iki devletin siyasetine de coğrafi nedenlerle uzak oluşudur. Çünkü bir ada devletinin elinde denize uygun bir siyaset izlemekten başka bir seçenek bulunmamaktadır ve bu durum tehditler konusunda da onu diğer devletlerden izole etmektedir. Günümüzdeki gibi hava teknolojilerinin de henüz gelişmediği bir dönemde bu teorinin ortaya atıldığı düşünülürse, Mahan'ın isabetli analizler yaptığı söylenebilir.

Mahan'ın coğrafi konuma ek olarak işaret ettiği noktalardan bir tanesi de devletin deniz ile alakalı fiziksel yapısının o devletin gelişimine elverişliliği konusudur. Bu noktada da sahil şeridi ve limanlar meselesi karşımıza çıkmaktadır. Mahan'a göre bir devletin deniz gücü olabilmesi bu duruma bağlıdır. Ona göre; eğer bir ülke uzun bir sahil şeridine sahipse, tamamen bir limana sahip olmaksızın, bu tür bir ülke kendi deniz ticaretine, gemiciliğine, donanmasına sahip olamayacaktır. Çok sayıda ve derin limanlar gücün ve zenginliğin kaynağıdır. Bu noktada iki yönlü bir durum söz konusudur. Zira bu limanlar deniz ticareti ile entegre olmuş dere çıkışlarına sahipse iç ticareti ve bütünleşmeyi sağlar. Ama riski de güçlü bir savunma yoksa içlere kadar ulaşılabilirlik sağlama tehlikesini barındırmalarıdır. (Mahan, 2003: 59) Görüldüğü üzere Mahan burada limanların ve akarsu bağlantılarının hem avantaj olabileceğini, hem de ülkeyi hayati tehlikelerle karşı karşıya getirebileceğine işaret etmektedir. Nitekim Mahan denizci devletin deniz gücüne sahip olabilmesinin ancak bir ülkenin sahip olduğu metre kare ile değil, sahil kıyısının uzunluğunun ve liman yapılarının göz önünde tutulması ile mümkün olduğunu savunuyor.(Mahan, 2003: 69)

Bunlara ek olarak, ülkenin coğrafi konumu ile alakalı olarak devletin uluslararası düzlemde bulunduğu yeri de son derece önemlidir. Bu noktada uluslararası konum, iklim, doğal kaynaklara yakınlık, deniz ürünlerinden faydalanma imkânı gibi faktörler de önem arz etmektedir. Devletin ülkesinin deniz trafiğinin yoğun olduğu bölgede olması, meteorolojik şartların her mevsimde seyrüsefere müsait olması, balıkçılık sahalarına ve günümüzde deniz dibi petrol kuyularına yakın bulunması gibi durumlar da denizin, yani ülkenin coğrafi konumunun önemini artıran faktörlerdir. (Şeker, 2014: 777)

Mahan jeopolitiğin coğrafi unsurunu açıklarken ada devleti olmanın daha geniş bir ifade ile denizci bir devlet olmanın devletlere büyük avantajlar sağlayabileceğini ifade etmektedir. Bunu yaparken de fiziksel yapının da devletin gelişimine elverişli olmasına dikkat çeken Mahan, bu noktada hem içeri ile hem de dışarı ile bağlantının kurulduğu limanların sayıca fazla olmasının devlete büyük avantajlar sağlayacağını düşünmektedir. Gray ve Sloan, Mahan'ın coğrafi konuma dair görüşlerini değerlendirmişlerdir. Onlara göre; birincisi deniz devletinin imkânlarını denizciliğe yöneltme imkânları fazladır. İkincisi coğrafi faktörler devletlerin deniz stratejisini yönlendirebilir. Üçüncüsü ise coğrafi konum devlete birçok noktada stratejik avantajlar sağlayabilir.(Gray-Sloan, 2003: 59-65) Tüm bu hususlar jeopolitiğin sabit unsuru coğrafyanın önemini ortaya koyması ve Mahan'ın bu noktadaki tespitlerinin kıymetini göstermesi açısından son derece önemlidir. Peki, coğrafi unsur bağlamında Mahan'ın ABD'ye önerileri nelerdi?

Öncelikle Mahan'ın ortaya koyduğu jeopolitik önerilerin ABD için hayali hedefler olmadığını ve pratiğe uygulamanın elverişli olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Daha önceki başlıklar altında ele alınan Monroe Doktrini'nde hatırlanacağı üzere ortaya koyulan harita Amerika kıtasının Kuzeyi ve Güneyi idi. Yani orada amaç ilk olarak Kuzey'de Batı genişlemesini tamamlamak ve Güney Amerika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerini destekleyerek, Avrupalı devletlerin çıkması ile oluşan güç boşluğunu ABD'nin doldurmasını sağlamaktı. Nitekim yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde bu durum pek çok anlamda hayata geçmiş bulunuyordu. İşte Mahan böyle bir Amerika'ya uygun yeni jeopolitik önerileri ortaya koyan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Küba meselesi özellikle iki

jeopolitik anlayışın kesiştiği önemli noktalardan bir tanesidir. Çünkü Küba bir yandan Monroe Doktrini'nin ortaya koyduğu jeopolitik havza içerisinde yer almakta, diğer yandan Mahan'ın ortaya koyduğu yeni denizci jeopolitiğin de önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu sebeple "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin ABD için ortaya koyduğu coğrafi havzalara Küba ile başlamak doğru olacaktır. Bunun sebebi Mahan'ın 1890 yılından itibaren yayınladığı eserlerle bu ülkeye dikkat çekmesidir. Peki, Küba neden bu kadar önemlidir?

Mahan'a göre Küba bir askeri harekât üssü olarak bir filo için tedarik sağlama noktasında Karayip Adaları ve Meksika Körfezi arasında eşsiz bir konum sunmaktadır. Ayrıca Küba deniz yolundan bir filonun ihtiyaç duyduğu maddelerin temini noktasında sunduğu iç hatlarla deniz alanındaki riskleri de ortadan kaldırır. Sahip olduğu çok sayıda liman ve geniş sahil şeridi ve total bir abluka tehlikesini azaltabilecek farklı yollara da sahiptir. (Mahan, 1897: 131) Mahan'ın Küba'ya ilişkin tespitleri artık Monroe Doktrini'nin etkisinin okyanuslara doğru açılma noktasında değiştiğini de göstermektedir. Nitekim burada Küba'ya önem atfeden Mahan, esasen askeri, ticari pek çok jeopolitik unsur bağlamında bu değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak ona göre Küba'nın stratejik konumu ile alakalı değerlendirmelerden en önemlisi onun coğrafi konum itibariyle pek çok bölge arasında sahip olduğu merkezi konumuna ilişkindir. Nitekim Mahan bu konumu şu şekilde ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır:

Küba (Karayipler ve Meksika Körfezi de bu şekilde) birincisi iki tane belirleyici merkez Mississippi'nin ve İsthmus Kanalı'nın ağzında yer alıyor. İkincisi dört ana güzergâha sahip, iki önemli noktayı birbirine bağlıyor. 1- İsthmus ile Missisipi, 2- İsthmus ile Kuzey Amerika sahili (Windward Passage aracılığıyla), 3- Meksika Körfezi ile Kuzey Amerika Kıyıları (Fölorida Körfezi araılığıyla), 4- İsthmus ile Avrupa, (Anegada geçidi ile). 3.sü ve son olarak askeri açıdan bireysel ya da göreceli olarak bulunduğu pozisyon Küba'nın önemini artırmıştır.(Mahan, 1897:140)

Bu noktada Küba'nın merkezi konumunun Mahan tarafından net bir şekilde ortaya konulduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Amerika'nın dış politikasına Mahan'ın etkisinin tartışıldığı bölümde ABD'nin bu stratejiye ne derece bağlı kaldığı ayrıca ele alınacaktır.

Mahan'ın coğrafi önem konusunda üzerinde durduğu toprak parçası yalnızca Küba ile sınırlı değildi. Mahan Hawaii'nin de son derece önemli bir yer olduğunu yazılarında dile getirmektedir. Çünkü o, Hawaii'ye Pasifik stratejisi çerçevesinde ayrıca önem vermekteydi. Ona göre bu toprak parçası harika bir hareket merkezi, paha biçilmez bir yarı yol evi, operasyonların temelini teşkil etmesi, tedarik ve tamir imkânları noktasında saldırılarda büyük doğal gücün gelişmiş bir konumunu temsil eder. Öte yandan, buraya sahip olunması, savaşta veya ticarette olsun, düşmanın kullanmasının engellenmesi, saldırıya ek olarak buraya savunma değeri de katar.(Mahan, 1991: 116) Yani Mahan Hawaii'nin kontrol altında tutulmasını yalnızca Amerika'nın operasyonel faaliyetleri açısından değil, aynı zamanda olası tehditler durumunda bu toprak parçasının saldıran devletler açısından stratejik olması dolayısıyla önemsiyordu. Esasında Hawaii'nin bulunduğu noktada pek çok adayı görmek mümkündür. Nitekim Pasifik Okyanusu'na bakıldığında bu bölgede izole bir durumda bulunan Sandviç Adaları görülecektir. Ancak o adalar koca denizin ortasında bir çemberin merkezini oluştururken, bu adalar içerisinde Hawaii ayırt edici konumu ile köprü vazifesi görür ve diğer adalardan kendisini ayırır. Hawaii bunlara ek olarak İsthmus Kanalı'ndan Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve Güney Amerika'ya giden de en kısa güzergâh olarak karşımıza çıkmaktadır. (Mahan, 1897: 22-23) Görüldüğü üzere Mahan, Monroe Doktrini'nin Amerika kıtası ile sınırlı jeopolitik anlayışını ileri götürmekte ve Pasifik ve ötesine ulaşmanın yollarını aramaktadır. Bu noktada Küba ve Hawaii için biçtiği görev de bundan başka bir şey değildir. Zira Hawaii, Mahan'a göre aynı zamanda Çin ve Japonya'ya yönelik hareketlerde de kilit noktadadır. Bu bağlamda Hawaii'nin, Pasifik bölgesinde jeopolitiğin askeri ve ekonomik unsurlarının kontrolünü etkileme noktasında güçlü bir pozisyona sahip olduğu da söylenebilir. Bu durum özellikle de Kuzey Pasifik bölgesi için geçerlidir. Mahan'a göre bu adaların başka bir gücün eline geçmesi, Amerika için dezavantaj hatta tehdit anlamına gelmektedir.(Mahan, 1897: 24)

Bu noktada Hawaii ve çevresindeki diğer adaların ele alınması, ABD çıkarları açısından önem arz ettiği için buralara yönelik askeri girişimler de Mahan için meşru hale gelmektedir. Ona göre; özel şartlar altında, savunmanın en iyi şekilde saldırı eylemi ile teşvik edildiği düşünülebilir. Bu sebeple Hawaii ve Filipin Adaları'na doğru savunmaya dayalı hareketler genişletilebilir. Makul bir şekilde planlanmış ve

yeterli bir şekilde yürütülmüş bir eylem ile düşmanın filosunu Amerika'nın bulunduğu yerlerden ve dolayısıyla ABD kıyılarından uzak tutmak için bu strateji uygulanabilir.(Mahan, 1991: 377) Mahan'ın bu düşüncesi jeopolitik çerçevede çatışmanın uzak tutulması fikrini doğurmaktadır.

Hawaii'nin kontrol edilmesi ya da en azından düşman eline geçmesine izin verilmemesi, Amerika'nın Batı kıyılarının korunması anlamına da geliyordu. Bu noktada bu bölgeye verilen görevin ardından Mahan kanallar meselesine değinmektedir. İlk olarak İsthmian Kanalı'nın ABD çıkarları açısından önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü Mahan'a göre; İsthmian Kanalı'nın kurulması, Amerika Birleşik Devletleri'ni bir Pasifik gücü haline getirecek ve bu da sevse de sevmese de Pasifik çıkarlarını savunmayı gerektirecektir. Bu iki konuyla yeterince ilgilenmek için Birleşik Devletler'in Büyük Britanya'ya eşit bir donanmaya ihtiyacı vardı. (Mahan, 1893: 139) Mahan sağlam bir donanmaya duyulan ihtiyacın, özellikle Pasifik'e yönelik açılımlarda Küba, Hawaii gibi yerlerin öneminin her geçen gün artacağını ifade etmektedir. Özetle Karayipler bölgesi ABD açısından son derece hayati bir öneme sahipti. Ancak Mahan bu bölgede aktif olmanın aynı zamanda kanallar ile daha güvenli olacağının da altını ısrarla çizmekteydi.

Mahan'a göre İsthmus Kanalı'nın ticaret yollarının yönünü değiştirerek, Karayipler Denizi'nde büyük bir ticari faaliyetin artmasına ve ticari işlerin yerine getirilmesinin düzenlenmesine yardım edeceği yeterince açıktır. Ayrıca bu kanal büyük sevkiyatın bir bölümü gerçekleştirecektir. Denizdeki her pozisyon ile askeri ve ticari değer artarken, kanalın kendisi en hayati önem taşıyan stratejik bir merkez haline gelecektir. Kanada-Pasifik Demiryolları gibi, iki okyanus arasında bir bağlantı olacak; ancak, onun aksine, antlaşmalar tarafından en dikkatli şekilde korunmadıkça, kullanım tamamen denizi, deniz gücüyle kontrol eden savaşçıya ait olacak. (Mahan, 1897: 9) Bu noktada İsthmus kelimesinin ne anlama geldiğini de iyi anlamak gerekmektedir. İsthmus kelimesinin Türkçede Kıstak kelimesine denk geldiği görülmektedir. Kıstak kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde; bir yarımadayı karaya bağlayan, iki yanı su, dar kara parçası, berzah, dil olarak tanımlanmaktadır. (Sözlük.Gov, 2020) Bu açıdan Amerika için İsthmus'un yani kıstağın Nikaragua, Kosta Rika, Panama gibi bölgeleri kapsadığını ifade etmek gerekmektedir. Nitekim

İsthmian Kanalı'nın güzergâhını da bu hat oluşturmaktadır. Bu hat ABD ile Güney Amerika arasındaki bağlantıyı sağlamakta ve buna ek olarak Mahan'ın Panama Kanalı'na ilişkin düşüncelerinin de merkezi oluşturan noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kıstaklardan birinde açılacak bir kanal ile Atlantik-Pasifik bağlantısını sağlayacak olması bu noktada son derece önemlidir. Bu iki okyanusu bağlamak için ABD'de kanalın nerede açılacağına dair tartışmalar olsa da Mahan'ın bu noktadaki tercihi Panama'dır.

Mahan Panama Kanalı'nın önemi şu sözlerle açıklamaktadır; "Panama güvenli bir şekilde tutulursa, hiç bir deniz düşmanı kıyılarımızı kendisi için hem büyük hem de aşırı riskleri göze almadan tehdit edemez. Bu noktada kanal, transferin tüm zorluklarını en aza indirerek önceki durumu değiştirecektir."(Mahan, 1991: 371) Yani Mahan, Panama'da kurulacak bir kanal ile Doğu-Batı yönlü bir geçişkenliğin sağlanacağını, bunun gerek ticari ürünlerin, gerekse askeri mühimmat ve malzemelerin sevkiyatında kolaylık sağlayacağını belirtmektedir. Yukarıda ifade edilen İsthmian Kanalı ise bu hattı Kuzey-Güney ekseninde birbirine bağlayarak entegre bir yapıyı ortaya çıkaracaktır. Ancak Kanal'ın suni olacak olması, güvenlik konusunda Mahan'ı endişelendirmektedir. Çünkü Panama gibi bir bölgede kilitleri olan yapay bir kanal her zaman kesinti riski altındadır. "Kaza, sürpriz, ihanet, anlık bir uyanıklık eksikliği, savaş ihtimali" gibi nedenlerle kapanma durumunda düşmana stratejik bir fırsat sağlayan uzun bir iletişim hattını engelleyebilir. Buna karşı önlem konsantrasyondur. (1991: 373) Mahan'ın burada kastettiği gemiler arasında ulaştırmanın kopmamasıdır. Bu noktada Mahan'ın ABD'nin geleceği açısından Panama Kanalı'na çok fazla önem verdiğini söylemek gerekir. Çünkü ona göre bu proje pek çok avantajı beraberinde getirecekti. Mahan'a göre Panama Kanalı'nın ABD'ye sağlayacağı bazı avantajlar şunlardı: Kanal, Atlantik ve Pasifik arasında kısa bir iletişim yolu açması sayesinde belirli sayıda geminin çok daha fazla iş yapmasına imkân tanır. Kanal ile bir sahilden diğer sahile daha az gemi ve zamanda ulaşılmasını sağlayacaktır. Muhtemel görünmese de her iki okyanus tarafından saldırıya uğranılması durumunda iki ayrı filo ile mücadele gerekirken, kanal sayesinde filoların her iki tarafta hızla geçip savaşması mümkün olabilir. Bu gerekçelerle Kanal, filo limanlarında veya bin mil uzakta olsun, saldırı anında kayıtsız kalacak şekilde güçlendirilmelidir.(1991: 379- 380) Yani her koşulda ABD için kanalın

korunması gerekmektedir. Zira bu bütün ekonomik ve askeri durumu değiştirebilecek düzeyde önemli bir konudur. Mahan bu durumu asırlarca dünya tarihinde benzer rol oynamış olan Akdeniz'e benzetmektedir. Ona göre Akdeniz'in ticari ve askeri açıdan, tarihte diğer suyollarına göre daha büyük rol oynaması gibi Panama Kanalı (tamamlandığında) ve hatta Karayipler de her ne kadar daha az bir geçmişe sahip olsa da benzer özelliklere sahip olacaktır. (Mahan, 1991: 35) Burada Mahan'ın tarihi çıkarımlar yaptığını ve ABD için biçtiği rolde Britanya'yı model aldığını Akdeniz örneğinden de çıkarmak mümkündür. Nitekim Akdeniz, asırlar boyunca Avrupa ile Uzak Doğu arasındaki en önemli bağlantıyı temsil ediyordu, ta ki Amerika kıtasının keşfine kadar. Bu nedenle Amerika kıtasının keşfi, ABD'nin yükselen bir güç oluşu aynı zamanda uluslarası ticaret yollarını ve denizlerin kullanımı da değiştirecektir. İşte Mahan'a göre bu ancak Panama Kanalı'nın inşası ve Karayipler bölgesinde ABD egemenliğinin tesisi ile mümkün olacaktır.

Mahan 1897 yılında yayınlanan "The Interest of America in Sea Power, Present and Future" adlı kitabında esasen ABD'nin içinde bulunduğu ve gelecekte olması gereken pozisyonunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Amerika Birleşik Devletleri'nin bugünkü politik durumunu oluşturan koşullar yüzyılın başındaki koşullardan tamamen farklı ve daha geniştir. Biz yalnızca genişlemedik, artık daha güçlüyüz ve yetişkinliğe ulaştık. Artık Dünya'ya açılabiliriz. Geçmiş ile bugün arasındaki bu büyük fark artık var olmayan izolasyonist politikadan hariç büyük uluslar ile ilişkilerin kurulması konusundaki durumu ortaya çıkarıyor. İzolasyon politikası bizim için kısmen faydalı idi. Faydalı idi çünkü biz zayıftık ve kendi bireyselliğimizi öne çıkarmak için buna ihtiyacımız vardı."(Mahan, 1897: 67- 68)

İşte bu ifadeler Mahan'ın ortaya koyduğu jeopolitik teorinin Monroe'nin ortaya koyduğu jeopolitik yaklaşımdan ne derece farklı olduğunu gösteriyor. Çünkü Mahan'ın işaret ettiği izolasyonist politikalar Monroe Doktrini'nin ruhunu oluşturuyordu. Monroe dış güçlerin Amerika kıtasına müdahalesine karşı çıkarken, diğer yandan da onların iç meselelerinde tarafsız olunması gerektiğini savunuyordu. Bu yeni kurulmuş bir devlet için gayet mantıklı bir seçimdi. Nitekim Mahan da bu durumun doğal olduğunu ancak Monroe Doktrini'nin yerine kendi jeopolitik

yaklaşımın ikame etme zamanının geldiğini söylüyor. Bunun yolu da ancak okyanuslarda etkin bir ABD'den geçmektedir. Ahmet Davutoğlu da Mahan ile ilgili olarak, onun denizlerden karalara doğru bir kuşatmayı öngördüğünü, Monroe Doktrini'ne ek olarak Pasifik açılımı ve denizden ABD'ye gelecek tehditler için de Hawaii adasının önemini, Panama Kanalı'nın açılmasını, Karayiplerin kontrol edilmesini dikte ettirdiğini belirtmektedir. Hatta boks maçı örneği ile bu noktaları ele geçirmiş bir ABD'nin uzun kollu boksör misalı kıtadan her türlü savaşı uzaklaştırmak istediğini söylemiştir.(Davutoğlu, 1986: 9-14)

Buraya kadar Mahan'ın ABD'ye yönelik tehditleri bertaraf etmek ve ticaretini genişletmek amacıyla Hawaii, Küba, Karayipler ve Panama Kanalı'na ilişkin öneriler üzerinde durulmuuştur. Ancak unutulmaması gerekir ki; Mahan esasen küresel düzlemde bir Amerikan etkinliğini hayal etmektedir. Bu noktada Çin ile münasebetler ve "Açık Kapı" siyasetine ilişkin yaklaşımları da son derece dikkat çekicidir. Ona göre eşit ticari fırsat anlamına gelen "Açık Kapı" politikası, Amerika'ya yönelik Asyalı göçü sorunu ile alakalıdır. Hatta bu durum Monroe Doktrini ile de alakalı bir durumdur. Çünkü Asyalılar entegrasyon yerine kendi bölgelerinde yaşamayı tercih ediyorlardı. (Mahan, 1991: 174) Bu da doğal olarak Çin'e yönelik bir politika geliştirilmesini ilk olarak göçmen sorunu nedeniyle zorunlu hale getiriyordu. Nitekim ileride Mahan'ın fikirlerine en fazla bağlılık gösteren Roosevelt'in de uğraştığı meselelerden birisi bu olacaktır.

Görüldüğü üzere Mahan bir yandan adıyla anılacak "Deniz Hâkimiyet Teorisi"ni teorik düzlemde ortaya koyarak, coğrafyanın öneminden bahsetmiş, diğer yandan bu coğrafyaya uygun olarak ABD'nin izlemesi gereken politikaları da ifade etmiştir. Tabii ki tüm jeopolitik teorilerde olduğu gibi, Mahan da salt coğrafi unsur ile tezini inşa etmemektedir. O da diğer jeopolitik teorisyenleri gibi "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin merkezine coğrafyayı yerleştirmiş ve onun üzerinden tüm değişken unsurları tanımlamıştır. Bu noktada denizciliğin jeopolitik kimlik inşasında, kültürel, ekonomik, askeri, teknolojik ve politik unsurlar çerçevesinde önemini ortaya koymak, Mahan'ı ve deniz gücü stratejisini anlamak bağlamında önemli olacaktır.

3.2.2.1.2. Jeopolitik Kimlik ve Kültürel Unsur

Mahan'ın analizlerinden yola çıkarak jeopolitik kimlik ve kültürel unsurlara ilişkin yaklaşımlarının da sabit unsurlar bağlamında ele alınması gerektiği söylenebilir. Zira jeopolitikte sabit unsurdan kastedilen o unsurun zamana göre değişmez olmasıdır. Yani bir ülkenin kimliğinde dini, etnik, kültürel faktörler üzerinde tanımlamalara gidilebilir ve zamanın ruhuna uygun olarak bu konuda değişiklikler yaşanabilirken, Mahan da bu unsurun değişmesi coğrafi unsurun değişmesi ile ancak gerçekleşebilir. Dolayısıyla burada kimliğin sabit bir unsur olması durumu ortaya çıkıyor. Bunun sebebi Mahan'ın bir milletin karakteri ile coğrafyası arasında kurduğu ilişkidir. O jeopolitik kimliği denizci ve karacı olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu iki kimlik arasında ciddi farklar bulunmaktadır ve bu farklar onların karakterlerinde de belirgin bir şekilde hissedilmektedir. İngilizler ve Hollandalılar üzerinden verdiği şu örnek Mahan'ın bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Denizci olan milletler (İngiliz ve Hollandalılar) doğuştan işadamı, tüccar, imalatçı ve pazarlıkçıydı. Yani hem kendi ülkelerinde hem dışarıda, medeni milletlerin limanlarında yerleşik veya barbar doğu yönetimlerinde ya da kendi kurdukları kolonilerdeki kaynakları çıkarıp, geliştirmeye çabaladılar. Nesiller boyunca çalışkanlıklarıyla, geliştirmiş oldukları karakterleri birleşince bu onları mecburen üretici durumuna getirmiştir.(2003: 84)

Görüldüğü üzere Mahan üretici olmak ile denizci olmak arasında ciddi bir ilişki kurmaktadır. Onların karakterlerinin iş adamlığı, tüccarlık ve benzeri ticari işlerde avantaj elde etmesinde etkili olduğunu söylemesi, denizci ve karacı karakterde insanların varlığına inancını göstermektedir. Bu noktada Mahan'a göre; deniz gücü açısından en iyi ulusal karaktere sahip millet de İngilizlerdir. Bu durum en çok koloni anlayışlarında ortaya çıkmaktadır. Çünkü Mahan'a göre; İngiliz sömürgeciler, yeni kolonileri para kazanmanın bir yolu değil, gerçek bir ev olarak gördü ve bu evin çıkarlarını hızla belirledi. İkincisi, İngiliz sömürgeciler "yeni ülkenin kaynaklarını en geniş anlamda geliştirmeyi amaçladılar", böylece uzun vadeli büyümesini sağlamak istediler. (2003: 127) Mahan'a göre bu durum ancak denizci kimliğine sahip bir milletin yapacağı bir eylemdi. Kısacası Mahan'ın

jeopolitik kimlik anlayışında coğrafya en temel unsurdur. Bu durum Mahan'a göre Amerika için de çizdiği kimlik tanımlamasının denizci kimlik olmasını zorunlu kılmaktadır. Elbette bu durum salt maddi unsurların belirlediği bir kimliğin ortaya çıkmasına neden olsa da, Mahan kimliğin manevi yönünü de inşa etmeyi ihmal etmemektedir. Bu noktada ise Hıristiyanlık öğretilerinin jeopolitik kimlik bağlamında da kullanıldığını söylemek ve Mahan'ın düşüncelerinde dini temalara da rastlandığını belirtmek gerekmektedir.

Bu açıdan Mahan'ın işlediği temalardan birisi; Hristiyan medeniyetinin insan toplumunun en yüksek şekli olduğu ve onun Hıristiyanlığın sahip olduğu dünyaya yayılması gerektiği düşüncesidir. Ona göre esas görev Hristiyanlık tarafından belirlenmekte ve amaç tüm çevrelenmiş, sayısız medeniyetleri medeni Hıristiyanlığın bünyesine dâhil etmektir. Mahan'ın bir diğer teması, çatışmanın kaçınılmazlığına inancı ve bu dünyada insanlar yaşadığı sürece savaşın da yaşayacağı düşüncesini kabul edişidir. O orijinal inancına dayanarak günah ve insanlığın doğal ahlaksızlığı sonucu, savaşın insan doğasından kaynaklanan bir gerçek olduğuna inanıyordu. (Geisler, 2015: 159- 160)

Nitekim Mahan'ın savaşa ilişkin düşüncelerinin de yine dayandığı temel noktanın Hıristiyanlık dini olduğunu da söylemek gerekir. Ona göre savaş, İsa'nın öğretileriyle müsaade edilen, şeytanın üstesinden gelmenin bir vasıtasıdır. "Hıristiyanlık", savaşı şeytani bir araç olarak görür" tezini tartışır ve Hıristiyanlığın önde gelen teologlarının savaş konusundaki ifadelerini reddeder. Savaşı şeytani olarak görmez, tam ters açıdan görüş bildirir ve ahlaki-dinsel olarak doğru bulur. O'na göre savaşı önlemek imkânsızdır ancak gerekli önlemler alınırsa bazı savaşlar önlenebilir. (Berk-Arslan, 2009: 21) Bu yaklaşımı Mahan'ın Hıristiyanlık dini ile jeopolitik görüşlerini bir uyum halinde kullanmaya çalıştığını göstermektedir. Ancak altı çizilmesi gereken hususlardan bir tanesi klasik jeopolitikçilerin sıklıkla üzerinde durduğu Sosyal Darwinizmin gerek Hıristiyanlık öğretileri, gerekse de jeopolitik çıkarımlar çerçevesinde Mahan'ın teorisinde kendisine yer buluyor olmasıdır. Nitekim savaşı doğal görme anlayışı Sosyal Darwinizm'in meşrulaştırılması sürecinde sıklıkla başvurulan bir olgudur. Nitekim Dull, Mahan ile alakalı yaptığı yorumda onun zamanında entelektüel bir akım olan Sosyal Darwinizm'e inandığını,

zenginlik ve devlet gücüne hizmet eden kapitalizm anlayışı ve askeri genişlemenin savunucusu olarak bunu kanıtladığını belirtmiştir. Dull ayrıca Mahan'ın uluslararası ilişkileri Darwinizm'de olduğu gibi hayatta kalmak ve avantaj sağlamak için mücadele alanı olarak gördüğünü düşünmektedir.(Dull, 1998: 59) Bu tespitleri Mahan'ın coğrafya kısmında ele alınan Küba, Havai, Karayipler ile ilgili düşünceleri ile birlikte değerlendirildiğinde, haklılık payının son derece yüksek olduğunu da söyleyebiliriz.

Tüm bu görüşler çerçevesinde Mahan'ın jeopolitik kimlik olarak coğrafyaya dayalı denizci kimlik anlayışını ileri sürdüğünü, bununla birlikte kimliğin manevi yönünü Hıristiyanlık öğretilerine dayandırdığı ifade edilebilir. Pek çok jeopolitik teoride olduğu gibi jeopolitik öteki olarak ise Mahan net tanımlamalar yapmamakla birlikte, karacı devletler ile mücadeleyi merkeze aldığı söylenebilir. Ayrıca Hıristiyanlık medeniyetinin genişlemesi hususunda ise; Mahan'a göre geri kalmış medeniyetlerin kendi medeniyetlerine rakiptir ve onların kazanılması gerekmektedir. Bu bakış açıları Mahan'ın realist paradigma ile uyumlu bir klasik jeopolitik anlayış ile uyumluluğunu, ulusal çıkar, çatışmacı uluslararası ilişkiler yapısının varlığını kabul ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

3.2.2.2. "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Demografik, Teknolojik, Politik, Ekonomik ve Askeri Unsur)

Mahan'ın ortaya koyduğu jeopolitik yaklaşımda sabit unsur olan coğrafya kadar askeri ve ekonomik unsurlara da sıklıkla değindiği görülmektedir. Ekonomik ve askeri unsurlara büyük önem veren Mahan teknolojik faktörleri, demografiyi ve politik unsuru da ihmal etmemiştir. Ona göre tüm bu unsurlar coğrafyanın sunduğu yani denizci millet ilkesi çerçevesinde şekillendirilmelidir. Bu unsurlar coğrafyanın aktif bir şekilde kullanılabilmesi ve bir devletin deniz gücü olmasında son derece etkili olan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2.2.1. Demografik ve Teknolojik Unsur

Mahan bilindiği üzere denizci devletlerin uluslararası ilişkilerde başat güç olmaya başlamasına dair çıkarımları üzerinden kendi jeopolitik teorisini şekillendirme yoluna gitmiştir. Bu noktada kuşkusuz teknolojik gelişmelerin de onun yaklaşımının şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Zira özellikle gemicilik

alanında yaşanan gelişmelerin Mahan'ın dikkatini çektiğini söyleyebiliriz. Örneğin; Mahan, gemi ve yelkenli arasında ciddi bir fark olduğunu söylemektedir. Bu farkın temelinde; yelkenlinin rüzgâr çıktığında sınırlı sayıda sefere çıkabilecek olması ve başarısız olduğunda hareketsiz kalması yatmaktadır. (2003: 22) Yani eski teknolojilerin yerini yenilerine bırakması Mahan'ın en temel çıkış noktalarından bir tanesidir. Nitekim Mahan buharlı gemiler ile kadırgalar arasındaki benzer özellikler konusuna da yazılarında değinmiş ve bunların rüzgârdan bağımsız olarak herhangi bir yönde hareket edebilme yeteneğinden bahsetmiştir. Ona göre bu özellik bu gemiler ile yelkenli gemiler arasındaki köklü ayrımdır. (Mahan, 1991: 2) Ona göre denizin karaya göre avantajlı hale gelmesinde de buharlı gemi teknolojileri ile denizlerin düz bir ova gibi ülkelerin önüne serilmesi yatmaktadır.

Mahan, yayaların ilerlemesinden faytonlara, faytonlardan demiryollarına geçişin ve mesafelerin derecelerinin arttığının farkında idi. Aynı zamanda bu zamanın derecesinin de azalması anlamına geliyordu. (Mahan, 2003: 28) Devletlerarası ilişkileri doğrudan etkileyen bu durumun farkında olan Mahan için bu tarz bir kara yolundan ise deniz yolu daha avantajlı idi. Bu kuşkusuz ülkesinin coğrafi konumundan da kaynaklanan bir durumdu. Kısacası Mahan'ın jeopolitik yaklaşımının temelinde gemi teknolojisinde yaşanan gelişmelerin sonucu olarak denizlerin ve hatta okyanusların kullanımının mümkün hale gelmesi yatmaktadır. Teknoloji konusuna gemicilik alanındaki gelişmeler üzerinden eserlerinde yer veren Mahan'ın demografi ile alakalı da tespitlerinin olduğunu söylememiz gerekir.

Bu noktada Mahan demografi konusunda ülkenin toprak parçası ile nüfusu arasında belirli bir dengenin bulunmasını savunmaktadır. Kaminer'e göre; "Mahan'ın jeopolitik yaklaşımda ulusal güç doğaya ve toprak genişliğine bağlıdır. Bu noktada çok büyük bir toprak küçük bir nüfusa oranlandığında zayıflığın kaynağı olurdu. Bu durum deniz için de geçerli idi."(1964: 21) Yani deniz alanlarının büyüklüğü ile nüfus arasında da benzer bir dengenin olması gerekmektedir. Ancak burada Mahan'ın nüfusu oluşturan bireylere ilişkin bakış açısının da farklı olduğunu söylemek gerekir. Nasıl ki yukarıda Mahan'ın kimlik konusunda denizci kimliği savunduğu görüldüyse, burada da nüfusun deniz ile bağlantısına işaret ettiği görülmektedir. Çünkü Mahan'a göre; deniz gücünün gelişimi açısından bölgenin

kapsamı ile bölgede yaşayan insanların sayısı önemlidir. Bu noktada Mahan için önemli olan genel nüfus değildir. Burada ifade edilen nüfus deniz bölgesinde ve deniz ile ilişkisi olan nüfus ve denizde çalışabilecek veya en azından deniz malzemelerinin oluşturulabilmesinde katkı sağlamak üzere hazır bulunan nüfustur.(Mahan, 1991: 47) Yani Mahan için deniz gücünün gelişmesi son derece önemli olduğu için, bu konuya hizmet edecek insanların sayısının çokluğu da o derece önemlidir. Bu noktada denizci kimliğin geliştirilmesi adına gerekli adımların atılması ve deniz ile ilişkili insan sayısının artırılması da son derece önemlidir. Bunu sağlayabilmek için ise Mahan'ın işaret ettiği unsurların başında ise kuşkusuz jeopolitiğin bir diğer değişken unsuru olan politik unsur ve siyaset kurumları gelmektedir.

3.2.2.2.2 Politik Unsur

Mahan için jeopolitiğin politik unsuru hükümetler ve politikaları üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin deniz gücü olup olmaması hususunda icracı bir unsur olarak politik unsur son derece önemlidir. Çünkü deniz gücünün arttırılması yöneticilerin bilgeliğine, insanların enerjisine ve hükümetlerin iradesine bağlıdır.(Hasanov, 2012: 73) Tüm bunların gerçekleşebilmesi için ise halk ile hükümet arasında bir uyumun olması gerekmektedir. Çünkü Mahan, halkının doğal kafa yatkınlığıyla tam uyum içinde olan bir hükümetin, büyüme konusunda her açıdan başarılı bir biçimde ilerleyeceğine ve deniz gücü meselesinde en görkemli başarıları elde edeceğine inanmaktadır.(Mahan, 2003: 91) Bu noktada hükümetlerin halkın genel yeteneğinin farkında olması ve ona uygun siyaset belirlemesi gerekmektedir. Yukarıda değinilen nüfusun genel yeteneğinin denizcilik yönünde evirilmesi ve bunun hükümet ile uyumlu hale getirilmesi Mahan açısından çok önemlidir. Bu açıdan Mahan hükümetin davranış şekillerinin ne olması gerektiğini iki döneme ayırarak incelemektedir. Bunlar barış ve savaş zamanında diye ayrılmaktadır.

Mahan'a göre barış zamanında hükümet; deniz yoluyla macera ve kazancı araştırmak için içeride sanayiinin ve halkın eğilimlerinin doğal gelişimini onaylayabilir, eğer doğal olarak böyle bir eğilim yoksa buna uygun sanayi ve denizcilik yeteneklerini geliştirmeyi deneyebilir. Bu konularda halkın eğilimleri

yanlış ise hükümet bunu engelleyebilir. Savaş durumunda ise hükümet gemicilikte büyüme ve ona bağlı kazançların korunması adına ona uygun olan silahlı bir donanmanın kullanılması hakkını elinde bulundurur.(Mahan, 2003: 119) Bu noktada donanmadan ziyade kurumların yönetimi meselesi daha fazla önemlidir. Hükümet bu noktada askeri kurumlar ile uyum içinde olmalıdır. Özetle gerek barış döneminde, gerekse de savaş döneminde Mahan'ın deniz jeopolitiğinde önemli olan husus, denizlerin aktif kullanımıdır. İnsanların eğilimlerinin bu yöne doğru yönlendirilmesi meselesi Mahan açısından son derece önem arz etmektedir.

Siyasal sistem ile ilgili olarak da Mahan'ın Monroe Doktrini'nde ortaya atılan demokratik sistemlerin ve cumhuriyetin savunulması düşüncesinden vazgeçmediği anlaşılmaktadır. Nitekim Sumida'ya göre, Mahan demokratik kuralları monarşik kurallara tercih ediyor ve uluslararası işbirliğini çözüm olarak sunuyordu. Bu noktada siyasal sistemlerle ilgili en büyük korkusunun askeri monarşiye dayalı güç tiplerinin yayılması ve Rusya, Almanya İmparatorluğu ve Japonya gibi devletlerin egemen olması idi. (1999: 55)

Özetle Mahan jeopolitik açıdan Almanya Rusya gibi karacı devletlerin ve Pasifik Okyanusu'ndaki çıkarlarını tehlikeye sokabilecek Japonya'nın siyasal sistemlerini kendi ülkesinin çıkarları açısından tehlikeli bulmaktaydı. Kuşkusuz o jeopolitik teorisinin merkezinde yer alan denizlerden faydalanma düşüncesine karşı gelişebilecek her eylemi tehlikeli buluyor, bunun için kendi ülkesinin ve halkının denizcilik konusunda her daim hazır olması gerektiğini ve savaş durumunda da denizi aktif olarak kullanmasının öneminin altını çiziyordu.

3.2.2.2.3. Ekonomik Unsur

"Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin en önemli unsurunun ekonomik unsur olduğunu söylemek herhalde pek de abartılı bir yorum olmayacaktır. Zira denizin kullanımı konusunda Mahan'ın en fazla vurgu yaptığı mesele ekonomik anlamda kullanımı meselesidir. Mahan tüm jeopolitik teorisini denize ve deniz üzerinden elde edilecek kazançlara bağlamıştır. Bu noktada pek de haksız sayılmaz. Çünkü tarihsel olarak İngiltere örneği ona ticaretin denizci bir devlet için çok önemli olduğunu gösteriyordu. "Nitekim ticari açıdan kısıtlanmış, baskılanmış bir ülke bir süre sonra kendi giderlerini karşılayamaz ve bir savaş durumunda savaş için gerekli ihtiyaçları

karşılayacak kaynağı bulamaz hale gelir. Ayrıca içeride de refah kaybı ve ekonomik sıkıntılar baş gösterir. Dolayısıyla ticaret gemilerinin güvende olması, geleceğinin de güvende olmasını sağlaması açısından önemlidir."(Demir, 2018: 39) Yani deniz ticaretinin ülkelerin ekonomisindeki yerinin çok fazla olduğu gerçeği Mahan'ı da bu konuda adımlar atmaya itmiş ve teorisinde üzerinde en çok durduğu jeopolitik unsurlar ekonomi ve onunla ilişkili olarak askeri unsur olmuştur.

Mahan ekonomi unsuruna ilişkin tespitlerini insan doğasından hareketle yapmaktadır. Ona göre bütün insanlar kazanç ararlar ve az ya da çok parayı severler; fakat kazancın arandığı yolun, ticari şansın ülkede yerleşik olan insanların tarihi üzerinde belirgin bir etkisi vardır.(Mahan, 2003: 81) Yani Mahan'ın insan doğasından hareketle kazanç arayışının benzerinin devlet için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada deniz gücünün huzurlu ve kapsamlı olması o ulusu diğerlerinden ayıran en temel noktalardan biri haline getirmektedir. Mahan için elbette esas olan Amerikalıların nasıl davrandığı ya da davranacağı meselesi idi. Bu noktada da Amerikalıların gelecekte çok etkin bir deniz gücü olacağına inancı tam idi. Zira bu inanç onların karakterleri ile doğrudan ilgiliydi. Çünkü Mahan'a göre; ticaret içgüdüsü, iş takibince cesur teşebbüs ve onun için gerekli karakter yapısı Amerikalılarda mevcuttur. Dolayısıyla gelecekte sömürgeleşme için bir alan doğarsa, Amerikalılar miras aldıkları özellikler ile (Anglo-Sakson karakteri) bunu değerlendireceklerdir.(Mahan, 2003: 90)

Sumida'ya göre; "Mahan zenginliğin kazanılmasında denizaşırı ticaretin geniş ve yüksek etkisini biliyordu ve buna inanması için iyi sebebi vardı, çünkü tahmin edilen gelecekte bütün denizci devletlerin ekonomik aktivitesi olarak denizaşırı ticaret büyüyor ve daha önemli hale geliyordu."(1999: 48) Sumida'nın da işaret ettiği gibi Mahan'ın ileri sürdüğü deniz jeopolitiğinde, deniz ticareti büyük öneme sahipti ve en önemlisi gelecek açısından da bu önemin kaybedileceğine dair herhangi bir emarenin bulunmaması idi. Bununla beraber Mahan'ın savunduğu bir ekonomik modelin sınırları aşması gerektiği de bir gerçekti. O sınırların kalkmasından ve gemiler aracılığıyla her yere ulaşılmasından yana idi. Bu açıdan Mahan'ın ekonomik idealinin küresel serbest ticaret olduğunu ve bunun deniz gücü konseptinin de önemli bir parçası olduğunu söylemek gerekiyor. Hatta Mahan sırf bu sebeple savaştan

ziyade barış yanlısı idi.(Sumida, 1999: 58) Tabi bu noktada Sumida'nın tespitleri ile çelişen durumların olduğunu ve Mahan'ın yukarıda da ifade edildiği üzere Amerikan çıkarlarını merkeze aldığını unutmamak gerekmektedir.

Amerikan ekonomisi bağlamında konu ele alındığında ise Mahan'ın altını çizdiği en önemli konulardan birinin İsthmus Kanalı olduğu söylenebilir. Coğrafi unsur bağlamında bu konu ele alındığı için burada çok fazla ayrıntıya girilmeyecektir. Ancak jeopolitiğin ekonomi unsuru bağlamında Mahan, İsthmus'un Amerikan ekonomisi için önemini şu şekilde belirtmektedir.

"İsthmus, güçlü bir donanma tarafından sermayenin ve gemilerin korunduğu durumlarda; büyük bir ticaretçi, tedarik kaynağı, çeşitli kolonilerin birleşme merkezi ve onların dış dünyaya açılma alanı olarak karşımıza çıkar. Bu durum çok nadir durumlar dışında tamamen çalışıyordu." (Mahan, 1897: 38) Mahan'ın burada altını çizdiği esas önemli nokta ise İsthmus'un Britanya'ya karşı büyük bir avantaj sağlayacak olmasıdır. Ona göre; bu alanda yaşanan değişiklikler tamamen ticaridir ve bu Büyük Britanya için dezavantajdır. Çünkü Amerika'nın bu bölgede olması ile Britanya Atlantik kıyılarını verecek, ticari ve üretici devlet İngiltere ile rakip olma durumu ortaya çıkacak, Pasifik'e şimdi olduğundan daha yakın olunacak ve birçok noktada okyanusa İngiltere'den yakın olunacaktı. (Mahan, 1897: 40). Görüldüğü üzere bu proje jeopolitik açıdan Amerika'nın elini güçlendiren bir proje olarak tasarlanmaktadır. Mahan için bir diğer önemli proje de yine büyük ekonomik avantajlar sağlayacak olan Panama Kanalı projesidir.

Panama Kanalı'nın iki okyanusu bağlaması ile gemilerin rahat ve hızlı geçişi sağlanırken, diğer yandan ABD'nin okyanuslarda hareket kabiliyeti de artmaktadır. Bu avantaj ABD'nin pazarını Atlantik üzerinden Avrupa'ya, Pasifik üzerinden Uzak Doğu'ya genişletmesinin de önünü açarak, son yüzyılda genişleyen Amerikan ekonomisinin pazar arayışına da çözüm olacaktır.

Mahan'ın jeopolitiğin ekonomik unsuruna yönelik işaret ettiği coğrafyalardan biri de Meksika Körfezi ve Karayipler bölgesidir. Nitekim bu coğrafyanın "Deniz Hakimiyet Teorisi"nin en önemli noktalarından biri olduğu coğrafi unsur başlığında uzun uzun ele alınmıştı. Burada bu bölgenin ekonomi boyutu incelenecek olursa;

Mahan'a göre; bu suyollarının her biri önde gelen ticari öneme sahip bir pozisyonda yer almaktadır. Meksika Körfezi Missisipi'nin ağzında tüm ithalat ve ihracat eylemlerinin gerçekleştiği noktada bulunuyor. Bu bölge aynı zamanda uzak iç bölgelerden dünya okyanuslarına açılan da bir iletişim ağıdır. Karayipler de çok sayıda önemli limanlar ve sahip olduğu tropikal üretim artışı ile önem arz eden bir diğer bölgedir. (Mahan, 1897: 125-126) Bu noktada Mahan'ın coğrafyadan ekonomiye en fazla kazanç nasıl sağlanabilir sorusuna yanıt aradığını ve pek çok öneriyi Amerikan yönetimine sunduğunu söyleyebiliriz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Mahan jeopolitik teorisinin merkezine denizi yerleştiriyor ve bu denizin ekonomik olarak aktif kullanılması gerektiğinin altını çiziyordu. Bunu yaparken de ekonomik anlamda en önemli coğrafi noktalara da değinmekten geri durmuyordu. Tabi onun teorisinin salt ABD için değil diğer devletler için de uygulanabilir yanları olduğunu belirtmek gerekir. Onun altını çizdiği meselelerden biri olan; iyi bir deniz ticaret filosu olmayan bir devlet ekonomisini genişletemeyecek ve bu durumda gelirlerini artıramayacaktır önermesi tüm devletler için son derece önemlidir. Çünkü bunu yapamayan devletler aynı zamanda askeri anlamda donanmalar inşa edemeyecek ve kendisini savunabilmesini zorlaşacaktır. Mahan'a göre deniz ve ekonomi ilişkinin sağlanamaması ülkenin işgaline kadar giden bir sürece sebep olma olasılığı nedeniyle ihmal edilmemesi gereken bir husustur. Zaten bir sonraki başlıkta ele alınacak olan Mahan'ın askeri unsurlara ilişkin değerlendirmelerinin pek çoğunda da ekonomik saiklerin önemini görmek mümkün olacaktır.

3.2.2.2.4. Askeri Unsur

Klasik jeopolitik teorilerin en önemli ayaklarından bir tanesini askeri unsur oluşturmaktadır. Bu durum Alman jeopolitiği için de, İngiliz jeopolitiği için de, Rusların Avrasya İmparatorluğu'nu inşa sürecinde yararlandığı Avrasyacılık jeopolitiği için de geçerlidir. Zaten ilk bölümde de görüldüğü üzere jeopolitiğin bu doğusu onu uluslararası ilişkiler disiplini içinde realist yaklaşımlar arasında anılmasına sebep olmaktadır. Bu noktada bir klasik jeopolitikçi olarak elbette askeri unsurun Mahan açısından da son derece önemli olduğunun altı çizilmelidir. Çünkü Mahan yazılarında askerlerin kişisel yapılarından, donanmaların sahip olduğu

materyallere ve hatta savaş anında izlenecek stratejilere kadar pek çok hususa yazılarında değinmiştir. Kuşkusuz bunun en büyük sebebi kendisinin bu kurumlar içerisinde uzun yıllar görev alması ve bu kurumların içeride ve dışarıda nasıl çalıştığını yakından görmesidir. Bu sebeple Mahan'ın askeri unsur bağlamında değerlendirilebilecek görüşlerinin başında deniz subaylarının sahip olması gereken özelliklere ilişkin tespitleri gelmektedir.

Bu noktada Mahan'a göre; bir deniz subayı her şeyden önce üç niteliğe sahip olmalıdır: bunlardan ilki ahlaki güçtür. Burada kastedilen subayın kendisini ve başkalarını kontrol etme gücüne sahip olması, tehlike anında korkusuz davranabilmesi, kendine güveninin olması, heyecanlı durumlarda sakin kalabilmesi ve kaynak hazırlığını yapabilmesidir. Bunun ardından ise fiziksel güç ve son olarak entelektüel donanım olarak bilgiye sahip olmak gelmektedir. (Mahan, 1884: 103) Deniz subayının bu özelliklere sahip olması ülkenin herhangi bir savaş durumunda daha rahat ve düzgün kararlar alabilmesini sağlayacaktır. Subayların kişisel gelişimleri ile ilgili tespitlerinin ardından Mahan'ın dikkat çektiği en önemli noktalardan birinin donanma konusundaki ısrarcılığı olduğunu da söylemek gerekmektedir.

Ancak buraya geçmeden evvel Mahan'ın devletin deniz kenarında sahip olduğu kalelerin önemine ilişkin tespitlerini de ortaya koymak gerekmektedir. Olası bir savaş durumunda bu kalelerin çok kullanışlı olabileceğini savunan Mahan, kıyı kalelerinin genel olarak savunmacı değil, saldırgan karakterli olduğunu ve hatta saldırı amacıyla kullanılacak gemilerin bu kaleler aracılığıyla korunacağını ifade eder. Bu noktada amirallere verdiği görev de düşmanın haberleşmesini kesmek, atışla düşmanı taciz etmek ve şaşırtmak, hücum ederek genel savunmayı desteklemektir. (Mahan, 1991: 272) Yani Mahan kalelerin de saldırı fonksiyonunda olması gerektiğini ve bu sayede kendi gemilerini savunmanın kolay olacağını düşünmektedir. Subaylar, ardından kalelere ilişkin Mahan'ın düşüncelerini gördükten sonra esas üzerinde durduğu denizde askeri unsurun nasıl olması gerektiği mevzuuna geçilebilir. Bu açıdan Mahan'ın jeopolitik bir çerçevede, yani coğrafyayı merkeze alarak bir yerin stratejik önemine ilişkin analizi son derece önemlidir. Mahan'a göre; bir yerin stratejik önemi üç prensibe dayanır. Bunlar şu şekildedir;

- Pozisyonu, yani durumu: bir yer büyük bir güce sahip olabilir, fakat stratejik hatlar bakımından işgal etmeye değmeyecek kadar yerleşik olabilir.
- Askeri güç, savunma ve saldırı gücü: Bir yer iyi bir konumda olabilir ve büyük kaynaklara sahip olabilir, ancak zayıf olduğu için stratejik değeri düşüktür. Ya da doğal olarak yer güçsüz olsa da savunma adına bir önemi olabilir.
- Yerin kendisinin ve çevresindeki ülkenin kaynakları.(1991, 111)

Mahan'ın bu tespitleri esasen askeri unsur çerçevesinde ele alınsa da pek çok jeopolitik unsura da atıf yapmaktadır. Zira burada coğrafi unsur, askeri unsur, son maddedeki kaynaklara yakınlık meselesi ile ekonomik unsur da işin içine girmektedir. Ancak tüm bunların coğrafya üzerine temellendirilmesi jeopolitik bağlamda bir analizin ne kadar sistematik bir şekilde Mahan tarafından ortaya konulduğunu göstermektedir. Ancak bu üç prensipten ilkine Mahan'ın çok daha fazla önem verdiğini ifade etmek gerekir. Nitekim Mahan bu prensibin önemini şu ifadelerle ortaya koymaktadır. "Üç ana koşuldan birincisi, pozisyon yani durum en vazgeçilmezdir; çünkü güç ve kaynaklar yapay olarak sağlanabilir veya arttırılabilir, ancak stratejik etkilerin sınırları dışında kalan bir limanın durumunu değiştirme meselesi insan gücünü aşar". (Mahan,1991: 113) Aslında Mahan'ın bu ifadeleri coğrafi konumun jeopolitik açıdan sabit unsur oluşunu açıklayan ifadelerdir. Mahan'ın bu konu üzerinde ısrarla durduğunu da belirtmek gerekir.

Mahan'ın ülkenin sahip olduğu pozisyona ilişkin dikkat çektiği noktalardan bir tanesi de kara ile deniz arasındaki fark ve bunun askeri unsur bağlamında önemidir. Ona göre; kara ile deniz arasındaki farklardan bir tanesi doğası gereği, karanın pek çok engele sahip olurken, denizin hemen hemen açık ova gibi oluşudur. Karada bir ordunun takip edebileceği yollar dağlar, yerleşimler, akarsular gibi nedenlerle sınırlı sayıdadır. Ancak denizin bu anlamda büyük avantajları söz konusudur. Örneğin denizde bir geminin bir noktadan diğerine geçebileceği yollar sayısızdır, özellikle de buharlı bir gemi varsa.(Mahan, 1991: 114) Görüldüğü üzere Mahan burada klasik jeopolitiğin en temel tartışması olan kara-deniz kıyaslamasına giriyor ve denizin askeri unsurlar bağlamında karadan çok daha büyük avantajlara sahip olduğunu savunuyor.

Mahan coğrafyanın askeri unsur bağlamında önemini belirttikten sonra askeri gücün nasıl olması gerektiği konusunda değerlendirmelerde bulunuyor. Bu noktada Mahan'ın askeri gücü iki başlık altında sınıflandırdığı söylenebilir. Ona göre savunma amaçlı askeri güç ve saldırı amaçlı askeri güç söz konusudur. Bu açıdan öncelikle savunma amaçlı güç başlığını açan Mahan, burada da iki noktaya dikkat çekmektedir. Ona göre bir deniz ülkesinin savunma amaçlı askeri gücü denizden gelecek saldırılara karşı savunmayı kapsar. Buradaki savunma gemiler tarafından yapılır. İkincisi ise karadan gelecek saldırılara karşı savunmadır ve bu da direnişin olmadığı zamanlarda sahilin yakın bir noktasına inmiş ve kalenin arkasına gelmiş olan birliklerle yapılan savunmadır. (Mahan, 1991: 120) Yani Mahan savunmayı ilk olarak denizde düşmanın bertaraf edilerek gerçekleşmesini, o olmadığı takdirde kara savunmasına geçilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Esasen onun askeri gücü savunma amaçlı kullanımı klasik deniz ülkesine uygun bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna rağmen Mahan'ın ilk tercihinin ise saldırı amaçlı askeri güç kullanımı olduğunu yazılarından rahatlıkla çıkarabiliriz. Malik J. Mohan da; "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin ana hedeflerinden biri olan deniz hâkimiyetinin ancak denizlerde düşmana karşı üstün bir donanmayla, ya düşman donanmalarını mağlup ederek ya da onların hareket kabiliyetlerinin kısıtlanmasıyla limanlara kıstırarak sağlanabileceğini söylemiştir. Mahan, bu yüzden donanmaların hem stratejik hem de taktiksel açıdan taarruzi/ofansif bir biçimde kullanılmalarını savunur. (1999: 36) Yani Mahan'ın tehlikeyi ülkeden uzak bir alanda bertaraf etmek gibi bir düşünceye sahip olduğunu görmek gerekir. Aslında onun işaret ettiği noktaların ülkesinin çıkarları açısından da hayati olduğunu söyleyebiliriz. Kennedy'nin "Savaş zamanında denizin kontrolünü kaybedecek bir ülke muhtemel olmak üzere, hem askeri hem de ticari olarak acı çekecek ve mücadeleye devam edemeyecektir. Deniz kontrolünü güvence altına almak kolay bir iş değildi. Bunun için düşmanı yenecek kadar güçlü bir savaş filosunun inşa edilmesi ve konuşlandırılması gereklidir" sözleri aslında Mahan'ın işaret ettiği meseleyi net bir şekilde ortaya koymaktadır. (1998: 3) Mahan da olası bir savaş durumunda yapılması gerekenleri anlatırken donanmaların ve deniz gücüne dair bu yöndeki tavrını net biçimde ortaya koymaktadır. "Ablukaları önlemek için denizde bir askeri kuvvet olmalı, böylece sürekli olarak kendi yerini muhafaza

etmekte çaresiz kalmış abluka filosu için tehlike oluşturulmuş olacak. Daha sonra tarafsız gemiler; savaş zamanında kaçak mal taşıyan gemiler hariç, serbestçe gelip gidebilirler ve ülkenin dış dünya ile olan ticari ilişkilerini sürdürebilirler.(Mahan, 2003: 123) Mahan için denizde kullanılacak askeri kuvvetin daha önceki başlıkta ele alınan ekonomik unsur açısından da önemli olduğunu bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Açıklamalarından anlaşılacağı üzere denizdeki kuvvet bir yandan abluka tehlikesinin yıkılmasını, diğer yandan dış ticaretin devam etmesini sağlayarak, ülkenin hem ekonomik refah kaybını hem de savaş için gerekli malzemelerinin temini için gerekli sermayenin kaybolmasını engelleyecektir.

Ancak bir savaş anında Mahan'ın en çok önem verdiği husus stratejik hatlar arasındaki ulaştırma meselesidir. Kitaplarında ve makalelerinde sıklıkla bu konuya değinen Mahan'ın askeri unsur bağlamında en önemli konusunu ulaştırma (communication) başlığı oluşturur. Çünkü bu faktörün savaş üzerine etkisinin son derece fazla olduğu kanaatindedir. Mahan'a göre ulaştırma savaşı domine eden bir faktördür. Zira kıyıda yer alan bir gücün ordusu yenilenen kaynaklara ihtiyaç duyar. Bu noktada ulaştırma imkânı iyi olan stratejik bir hat ile üç ihtiyaç rahatlıkla karşılanabilir. Bunlar; yakıt, mühimmat ve son olarak yemektir. Kara taşımacılığının aksine bir trenin yapmasının imkânsız olduğu bir şekilde, su taşıma imkânı sayesinde tüm bunlar bir filo ile yapılabilir. (Mahan, 1991: 144)

Mahan 1897 yılında yayınlanan "The Interest of Amerıca in Sea Power, Present And Future" adlı kitabında da bu meselenin ne kadar önemli olduğunun altını uzun uzun çizmiştir. Bu kitapta Mahan ulaştırmanın denizde ya da askeri stratejide hayati ve belirleyici bir unsur olduğunu, kelimenin tam anlamıyla bütün askeri operasyonların ulaştırmaya bağlı olduğunu ifade etmektedir. (Mahan, 1897: 127)

Genel olarak Mahan'ın açıklamalarına bakıldığında bir ülkenin bulunduğu konum, limanlarının elverişliliği, ulaştırma ve kaynaklar bakımından uygunluğu gibi meseleler jeopolitiğin askeri unsurunu belirleyen faktörlerdir. Mahan da bu noktada olası savaş durumlarına karşı, ülkesini bu konularda uyarma yoluna gitmiştir. Ancak altı çizilmesi gereken husus Mahan'ın savaşı son seçeneklerden biri olarak görmesidir. Böyle bir şeyin ABD tarafından düşünülmesi durumuna dair ise; kural olarak, yeterli bir süre için deniz üstünlüğünün olması muhtemel olmadığı sürece,

denizde büyük bir savaş operasyonu denenmemelidir.(Mahan, 2003: 193) Yani savaş durumu ancak ABD'nin denizlerdeki üstünlüğünün net olması durumunda ancak mümkün olabilir. Zaten ABD'ye ilişkin de Mahan'ın şu ifadeleri savaş ile alakalı tutumunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

"ABD'nin onun gerekli çıkarları, zorunlulukları ve kendi haklarını savunmanın dışında asla savaşı istemeyeceği umulmalıdır. Bu anlamda politikamız her zaman sadece savunmak amaçlı olabilir. Buna rağmen kötü yerine daha az kötülüğü seçmek konusunda zorlanılabilir."(1897: 72) Özetle ABD çıkarları açısından savaş yapmak daha az zararlı ise, daha büyük bir zarar görmemek adına böyle bir eyleme girişilebilir. Eğer ABD böyle bir eyleme girecek ise de dikkat etmesi gereken bazı önemli hususlar vardır. Çünkü Mahan'a göre Amerika'nın bir donanması bulunmamakta ve işin kötüsü donanmaya sahip olmak konusunda bir istek de bulunmamaktadır. Bu noktada ABD'nin deniz gücü olabilmesi için öncelikle bu konuda yeni bir eğilim içerisine girmesi gerekmektedir. Bu yapıldıktan sonra ise Mahan'ın jeopolitik teorisi bağlamında işaret ettiği noktaların üzerinde durmak gerekecektir. Bu noktaları Mahan üç başlıkta toplamıştır. Birincisi; ana limanların korunmasıdır. Mahan'a göre; kıyı savunma gemileri ile ihtiyaç duyulan tahkimat aracılığıyla limanların korunması savunma gücünü artırır, içerideki toplumun güvenliğini sağlar ve tüm askeri operasyonlara gerekli temellerin oluşumuna hizmet eder. İkincisi, deniz gücünün inşa edilmesidir. Bu gücün inşası aynı zamanda saldırı gücünün inşası demektir. Görevi ise tek başına bir ülkenin etkisini dışa doğru genişletmesini sağlamaktır. Üçüncü ve sonuncu nokta ise, ulusal politikada asla dokunulmayacak bir karar olması gereken, yabancı devletlerin belli bölgelerden uzak tutulmasıdır. Yani bundan böyle San Francisco'nun üç bin mil içinde bir istasyon olmalı, Hawaii, Galapagos adaları ve Orta Amerika kıyılarını içeren bu hatta yabancı devlet olmamalıdır. (Mahan, 1897: 15) Görüldüğü üzere Mahan coğrafi unsurlar başlığı altında ele alınan Havai, Orta Amerika ve Karayipler bölgelerini askeri anlamda da önemli görmektedir. Çatışmanın mümkün olduğu kadar uzakta tutulması anlayışını bu son noktadan net bir şekilde çıkarılabilir.

Genel olarak Mahan'ın askeri unsura ilişkin değerlendirmelerini özetlenecek olursa; Mahan, en küçük yapıdan yani subay unsurundan, amirallere kadar savaş durumunda veya barış dönemlerinde askeri unsurun jeopolitik çerçevede nasıl kullanılması gerektiğini sistemli bir biçimde ortaya koymuştur. Donanmaların inşa edilmesi, ticaret gemilerinin sayısının artırılması, denizciliğin geliştirilmesi, çatışmaların ABD coğrafyasından uzakta tutulması ve stratejik hatların gerekirse askeri unsur devreye sokularak kullanılması gibi pek çok noktada ABD açısından kapsamlı bir jeopolitik teorinin Mahan tarafından ortaya konulduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bu tespitlerin Amerikan dış politikasında da karşılığının olduğunu söylemek mümkündür. Bunun net bir şekilde ortaya konulabilmesi adına bir sonraki başlıkta Amerikan dış politikasına "Deniz "Hâkimiyet Teorisi"nin etkisinin olup olmadığı analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.2.3. "Deniz Hâkimiyet Teorisi" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi

Klasik jeopolitik teorilerin pek çoğunda deniz-kara tartışmasının bulunduğuna değinilmişti. Mahan'ın ileri sürdüğü teori de bu tartışma bünyesinde deniz gücünün önemini ortaya koyan en önemli eserlerin başında gelmektedir. Bu başlık altında Amerika'nın Monroe ile Kuzey bölgesindeki egemenliğinin tesisinin ardından Mahan'ın Britanya örneğinden hareketle ileri sürdüğü "Deniz Hakimiyet Teorisi"nin Amerikan dış politikalarına etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede ilk olarak Mahan'ın deniz gücü kavramı ile anlatmak istediğinin ne olduğu ve onu bu teoriye iten gerekçelere kısaca değinmekte fayda olacaktır.

Bu açıdan Modelski ve Thompson'un deniz gücü kavramına ilişkin tespitlerinin dikkat çekici olduğunu söyleyebiliriz. İkiliye göre; "klasik manada deniz gücü terimi denizin kullanımı ve kontrolü olarak tanımlanmaktadır. Denizin kontrolü ve kullanımı ya da rakibin eline geçmemesi için deniz gücüne ihtiyaç vardır. Ve tartışıldığı üzere deniz gücü dünya liderliği için elzemdir."(Modelski- Thompson, 1988: 3) Bu noktada Modelski ve Thompson'un günümüzde deniz gücü kavramında da değişiklik yaşandığını belirten ifadelerinin olduğu söylenebilir. Çünkü onlar; modern dünya sisteminin başlangıcında deniz gücü kavramının küresel düzlemde denizlerin kontrol ve kullanımı içerdiğini, oysa artık denizlerin kullanımından ziyade

okyanusların kontrol ve kullanımını içerdiği görülmektedir. Onlara göre bu yeni durum okyanus gücü (ocean power) olarak değerlendirilebilir. (Modelski-Thompson, 1988: 4) Mahan'ın çıkarımlarında da okyanuslar düzeyinde analizlerin yer alması aslında ikiliyi doğrulasa da onun kullanmış olduğu deniz gücü kavramsallaştırması devam ettirilecektir. Yani deniz gücü olarak ifade edilen düşünce ve politikalar Mahan'ın işaret ettiği gibi tüm sulara ilişkin olacaktır. Bu noktada kavramsallaştırmadan ziyade esas önemli nokta Mahan'ı deniz gücünün önemini ortaya koymaya iten gerekçelerin ne olduğudur. Bu noktada tarihin, yani jeopolitikte yer alan zaman unsurunun iyi bir yol gösterici olduğunun altı çizilmelidir.

Çünkü, "Roma İmparatorluğu'ndan itibaren hâkimiyet kuran devletlerin genel özellikleri incelendiğinde, denizlere hâkim olan devletlerin her zaman hükmettiği görülür. Bizans, Venedik, Osmanlı, Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere denizler üzerinde egemenlikler kurmuşlar dönemlerinin hegemonik gücü olmuşlardır." (Şeker, 2014: 769) Dolayısıyla Mahan'ın bu konu üzerinde durması için çok fazla örnek mevcuttu. Üstelik bu örneklerden Portekiz, İspanya ve İngiltere'nin doğduğu ve büyüdüğü coğrafyada etkinliğini doğrudan okuyan, gören ve yaşayan Mahan'ın bu unsurun farkında olması da son derece doğaldı. Ancak bu tecrübelere ek olarak onu bu konuda büyük sözler söylemeye iten hususlardan bir tanesi de değişken unsurlar bölümünde değinilen teknolojik gelişmelerdir.

Devletlerarası dış ilişkiler kapsamında; gemi teknolojisinde Ortaçağ'da çok ciddi bir değişim yaşandığı görülmüştür. Bu yaklaşık 14 ve 15.yüzyıla denk geliyordu. Kuzey Avrupa'daki yeni tarz gemi tipleri kargo ve savaş gemi çeşitlerinin yerine geçti ve bu donanma güçlerinin fonksiyonuna ve ticaret yapılarına ciddi derecede katkı sağladı.(Unger, 1997: 508) Bu değişim bu yıllarla da sınırlı kalmadı, üstelik. Gemi teknolojisinde yaşanan gelişim, devletlerin savunma, ekonomi, dış politika tercihlerinde ciddi değişimleri meydana getirdi. Örneğin; Rönesans'a kadar donanma güçlerinin görevleri; sahilleri savunmak, araziye kapatmak, askerleri sevk etmekti. 15.yüzyıla gelindiğinde gemiler artık düşmanı uzak bölgelerde engelleme, uzun mesafeli ticaretin güvenliğinin sağlanması adına denizin kullanımını basit ve etkili hale getirdi. (Unger, 1997: 520) Bu gözle görülür değişim Mahan tarafından da

fark edilmiştir. Bu sebeple gerek gemicilik alanındaki değişimler, gerekse denizlerin aktif kullanımı meselesi Mahan'ın coğrafya üzerinden tezini ileri sürmesine ortam hazırladı. Bu noktada Mahan'ın model olarak İngiliz gücünü örnek aldığını ve Amerika'nın stratejik pozisyonunun İngiltere ile derin paralellikler ve benzerlikler taşıdığına dair düşüncelere sahip olduğunu söyleyebiliriz. O bu çıkarım neticesinde üç ana unsur üzerinde ısrarla durmuştur. 1- Amerika Birleşik Devletleri dünya gücü olmalı, 2- Dünya gücü konumu için denizlerin kontrolü zorunludur. 3- Bu kontrolü sağlamanın yolu güçlü bir donanmadan geçer. (Kaminer, 1964: 19) Kaminer'in altını çizdiği bu üç noktanın Mahan'ın jeopolitik tezinin genel çerçevesini oluşturduğunu ifade etmek gerekmektedir. Tersten bir sıralamaya gidildiğinde 3 maddenin birbirinin gelişimini etkilediği rahatlıkla görülecektir. Çünkü; gemi filosundaki savaş gemileri düşman kuvvetlerini denizde karşılayabilir, onları yok edebilir ve uzak bir bölgede dahi ABD'ye yaklaşan ablukayı parçalayabilir. Amerika için kıyı güvenliği, ticari özgürlük ve Amerikan kıyılarından yüzlerce mil uzakta saldırı amaçlı operasyonlarda donanmanın misilleme yapabilmesini mümkün hale getirir.(Hodge, 2011: 260) Bu hususlar neticesinde Amerika donanma maddesini hayata geçirdiğinde, ikinci maddedeki denizlerin kontrolünü de sağlamış olacaktır. Bu durumun da sonucu olarak ABD bir dünya gücü olma konusunda etkin olacaktır. Yani Kaminer Mahan'ın stratejisinin üç aşamasını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Peki, bu konuda ABD'nin eylemleri tarihsel süreçte nasıl olmuştur?

Bu noktada ABD'nin "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin hayata geçirilmesinde Theodore Roosevelt'in payının son derece yüksek olduğunu söylemek gerekmektedir. Nitekim Mahan ve Roosevelt arasında ciddi bir etkileşimin olduğu da görülmektedir. Brands'a göre; Roosevelt'in fikirlerinin geliştirilmesinde 1890'lar ve özellikle de Nisan 1897'den Mayıs 1898 yılına kadar geçen sürede -Roosevelt'in Deniz Kuvvetleri Sekreteri Asistanlığı yaptığı süre - Mahan'ın etkisi özellikle hissediliyordu.(1997: 4) Bu açıdan Roosevelt'in başkan olmadan evvel almış olduğu görevlerin etkisinin öneminin altı çizilmelidir. Bu noktada Theodore Roosevelt'in başkan olmadan önce Donanma Sekreterliği'nde asistan olması ayrıca çok önemliydi. Çünkü bu pozisyon ile Mahan'ın stratejik yaklaşımını, Amerika'nın nasıl Avrupa güçleri ile ilişkiler kurabileceğini ve küresel sahnede kendi yerini nasıl hayata geçirebileceğini görmüş oluyordu.(Rofe, 2012: 181) Teori-pratik ilişkisi

bağlamında bu son derece önemli bir süreçti. Çünkü bu dönemde Roosevelt içeriden Mahan'ın fikirlerini hayata geçirecek hamleleri atma imkânı da elde ediyordu. Zira sekreter yardımcısı olduğu dönemde Amerikan donanmasının genişletilmesini içeriden destekleme fırsatı bulmuştu.(Smith, 2011: 46) 1897 yılında, yani Donanma Sekreterliği'nde görev yaptığı sürecin Küba meselesinin de yaşandığı yıllar olduğunun da altı özellikle çizilmelidir. Nitekim bu dönemde Roosevelt Küba'ya yardım edilmesi gerektiğini savunuyordu. Küba'ya savaşmaya da giden Roosevelt savaşın Küba tarafından kazanılması ile beraber ülkesine bir kahraman olarak döndü.(Welsbacher, 1999: 18- 20) Bu gelişmeler Mahan'ın tezinin de ön plana çıkmasına imkân tanıyordu. Yani Küba Savaşı ABD deniz gücünün gelişimi ve Mahan'ın ABD'nin dünya gücü olma düşüncesini hayata geçirecek kişinin başkanlık koltuğuna taşınmasına yardımcı oluyordu.

Bu açıdan 20. yüzyılın ilk on yılında, Amerika'nın büyük bir şansla önemli bir başkana sahip olduğu söylenebilir. Bu başkan tamamen ülkesinin büyük bir güç olmasına ve onun vizyonunun tüm dünya ile ilişkilerde aktif bir şekilde kullanılmasına odaklanmıştı. (Eden, 2011: 351) Aslında Amerikan Harp Koleji kurulduğunda bu süreç başlamıştı ve artık Roosevelt döneminde de meyvelerini toplama zamanı gelmişti. Çünkü Luce ilk başkan olarak görev aldığı süreçte savaşta başarıya ulaşmak adına memurların eğitilmesine önem vermişti. Mahan ise bu kolejin deniz felsefesini dünyaya haykıran sözcü konumundaydı. (Shulman 1995, 43) Denizcilik alanındaki bu teorik çabaların 1898–1909 yılları arasında hayata geçirilmesi ise tam olarak Roosevelt'in işiydi.(Hodge, 2011: 259) Bu noktada Karsten'in tespiti son derece dikkat çekicidir. Zira ona göre; Mahan Beyaz Saray'a Theodore Roosevelt kimliğinde girmiştir.(1971: 586) O bu çıkarımları yaparken Roosevelt'in Mahan'ın yazmış olduğu kitaplara ilişkin düşüncelerinden hareket ediyordu. Hatta ona göre; Mahan'ın deniz gücü üzerine yazdığı ilk tezinin Rooesevelt'in Mahan'a yazdığı "bu çok iyi bir kitap, inancım şudur ki; deniz klasikleri arasında olmazsa büyük şaşkınlık yaşarım" iltifatından önce alıcısı pek yoktu. Mahan'ın dört yıl sonra yayınladığı "The Influence of Sea Power on the French Revolution and Empire" adlı kitabın da felsefi arka planının övülmesi ve deniz tarihi çalışmalarında devrimci nitelikte olduğunun Theodore Roosevelt tarafından söylenmesi de çok önemlidir. (Karsten, 1971: 589) Roosevelt'in

denizcilik geçmişinin ardından siyaseten de bu konuları hayata geçirebilecek bir konuma gelmiş olması Mahan'ın denizlere dair düşüncelerinin gerçeğe dönüşmesinin önünü açıyordu artık.

Nitekim Roosevelt'in başkanlığa geldikten sonra başladığı iki büyük proje bunu somut bir biçimde gösteriyordu. Bunlardan ilki modern Amerikan savaş filosunun (Mahan'ın işaret ettiği donanmalar meselesi), ikincisi ise Atlantik ve Pasifik'i birbirine bağlayan, kontrolün Amerika'da olduğu bir kanal'ın (Panama Kanalı) inşa edilmesidir. (Tilchin 1997: 28–29)

Roosevelt birincisi modern Amerikan savaş filosunun kurulması, ikincisi ise Atlantik ve Pasifik'i birbirine bağlayan, kontrol edilebilir bir kanalın inşa edilmesini ilk hedefleri arasına koymuştu. Ancak bu iki projeye geçmeden evvel Mahan'ın fikirlerinin hayata geçirilmeye başlandığı ve ona başkanlık yolunu açan Küba meselesi üzerinde durmakta fayda olacaktır. Zira bu bölge Mahan'ın "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nde de üzerinde ısrarla durduğu bir bölgedir. Unutmamak gerekir ki burası aynı zamanda Monroe Doktrini'nin de çizmiş olduğu sınırlar ve düşünceler ekseninin merkezlerinden bir tanesidir.

Hatırlanacağı üzere Monroe Doktrini Amerika kıtasında başka bir gücün bulunmasına karşı çıkıyordu. Mahan'ın tezinde de Küba bölgesinin ne derece önemli olduğunu coğrafi unsur bölümünde ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştu. Dolayısıyla burada bu önemden ziyade yaşanılan olaylara ve Amerikan dış politikasına açıklık getirilecektir.

Başlangıç olarak Küba'ya tarihsel çerçevede bakıldığında, esasen ABD'nin iç savaşı yaşadığı 1861–1865 yıllarında da bölgede bazı sorunların mevcut olduğu görülmektedir. Küba meselesinin ABD'yi ilgilendiren kısmı İspanyol idaresindeki Küba'da Amerikalıların yaşaması, hatta bazı Kübalıların dahi Amerikan vatandaşlığına geçmiş olmasıdır. Bu İspanyolların Küba'da aldığı tedbirlerin Amerikan vatandaşlarını da etkilemesi anlamına geliyordu. ABD'nin aracılığıyla 1869 yılında Küba'nın bağımsız olmasına karşı çıkan İspanya'ya karşı ABD bir süre bekleme kararı almıştı.(Morris, 1953: 280) Bu andan itibaren İspanya'nın Küba'da isyancılara yönelik girişimleri ABD'yi de ilgilendirmeye başlayacaktı. İspanya'da

1870'li yıllarda yaşanan iç gelişmeler ve rejim değişiklikleri Küba'da da etkilerini hissettirdi. İç huzuru tesis eden İspanya 1878 yılında Küba'daki ayaklanmaların bastırılmasında muvaffak oldu.(Armaoğlu, 2017: 710) Ancak bu başarı çok uzun süreli olmayacaktı. Çünkü 1895 yılında Amerika'nın da müdahale etmesini gerektirecek büyük bir isyan meydana geldi. Amerika'nın şeker üzerine koyduğu yeni bir gümrük tarifesiyle şiddetlenmiş olan ekonomik kriz, adayı hükmü altına alınca ezilen kitleler kontrol edilmesi imkânsız hale gelmişti. 1895'te Yurtsever Jose Marti isyan bayrağını açtı, kısa bir sürede bütün ülke isyana geçti. İsyanın Birleşik Amerika'da iktisadi etkileri ciddi idi; Küba'ya yaklaşık 50 milyon dolarlık Amerikan sermayesi yatırılmış olduğu gibi, devrimden önce adayla Amerika arasındaki ticaret yılda 100 milyon dolara varıyordu.(Nevins- Commager, 2015: 433) 1898 yılında Amerikan müdahalesi kaçınılmaz olmuştu artık.

12 Ocak 1898 yılında Havana'da ortaya çıkan isyan oradaki Amerikan vatandaşlarının güvenliğini tehlikeye attı. Roosevelt Amerika'nın Küba'ya müdahalesini savunuyordu. Nitekim Maine savaş gemisini Havana'ya gönderdi (Küba yandığı için göndermişti), hiçbir saldırı amacı taşımayan bu gemi patlatıldı ve 266 Amerikalı öldü. Bu olay üzerine Amerika savaş için donanmasını gönderme kararı aldı.(Kelley, 2004: 51) 1898 yılında Maine gemisinin batmasından itibaren binlerce Amerikalı coşkulu bir biçimde gönüllü olduklarını ve ülkelerini aşağıladıklarını düşündükleri İspanya'ya karşı savaşmaya hazır olduklarını ilan ettiler.(Smith, 2011: 49) Yani Amerikan yönetimine ek olarak kamuoyu da ABD'nin İspanya ile savaşmasını destekliyordu. Bu dönemde "Maine'i hatırlayın, İspanya'nın canı cehenneme" sloganını ülke genelinde saygı görüyordu. Böyle bir psikolojik ortamda ABD savaş ilan etti ve İspanya'ya karşı Karayipler ve Pasifik boyunca hızlı ve kesin bir zafer kazandılar. Bu aynı zamanda Amerikalıların bir dünya gücü olduklarını dünyaya ilanı anlamına geliyordu.(Hixson, 2016: 149)

1898 yılında W. McKinley'in Başkanlığı, Roosevelt'in ise Amerikan Donanması'nda sekreter olduğu yılda yaşanan bu gelişme daha milliyetçi ve genişlemeci bir politikanın iddialı bir şekilde uygulandığını gösteriyordu. Gilderhus'a göre; Küba müdahalesi ile beraber Mahan'ın işaret ettiği Amerikan

çıkarları için uygun olan Panama-Nikaragua-Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'nin Amerikan mandası haline gelmesi de mümkün oluyordu. (Gilderhus, 2006: 10)

Nitekim Amerikan müdahalesinin sonuçlarına bakıldığında; Küba'nın borçtan kurtulmuş bir cumhuriyet olarak doğduğu görülmektedir. Bu noktada esas önemli olan husus ABD'nin jeopolitik etkinliğini genişletmiş olmasıdır. Nitekim savaşın sonunda bütün Filipin adaları ve Porto Riko Birleşik Develetler'e bırakılıyordu. İspanyollarla yapılan bu savaşa kadar Birleşik Devletler, Monroe Doktrini'nin devamı için dolaylı olarak İngiliz donanmasına tabiiydi. Bundan sonra bu siyaseti yalnız, bizzat sürdürebileceği bir donanma oluşturmaya da başlayacaktı.(Nevins-Commager, 2015: 438) Bu olay Monroe Doktrini'nin jeopolitik olgunluğa ulaşması ve Mahan'ın işaret ettiği jeopolitik tezin hayata geçişi anlamına geliyordu. Çünkü Küba savaşı sonucuna bağlı olarak elde edilen Porto Riko, Guam Adaları, Havai gibi kazanımlar, A. T Mahan'ın ticari avantaj ve Amerikan donanmasının üstünlüğü hayalinin gerçekleşmesine yardım eden stratejik istasyonların alınması anlamına geliyordu.(Cullinane, 2012: 40) Küba savaşı bu noktada hem Roosevelt hem de ABD'nin uluslararası konumuna dair büyük değişimleri başlatan savaş olarak değerlendirilebilir. Bu aynı zamanda Mahan'ın da düşüncelerinin vücut bulmaya başlaması anlamına geliyordu.

Bu noktada yeni Amerikan vizyonunun hayata geçirilmesinde önem arz eden toprak parçalarından birisi kuşkusuz Filipinler olmuştur. 1898 yılında Küba'ya ek olarak Porto Riko'nun alınması Karayipler'in ve gelecekte Panama Kanalı'nın kontrol etmek adına büyük imkân tanırken, Filipinlerin ve Guam Adaları'nın alınması da Pasifik'te Doğu sınırının korunmasını sağladı. Daha önemlisi Çin pazarına kapıların açılması da özellikle Filipinler ve Guam Adaları'na (ileride Hawaii) bağlı olarak gelişecektir.(Bradford, 1993: ?)

Dolayısıyla Filipinler'in alınmasının jeopolitik derinlik için hamle imkânı oluşturduğu da rahatlıkla söylenebilir. Bunun en somut örneği kuşkusuz Hawaii'dir. Çünkü Filipinlerin alınması Hawaii'yi önemli bir bölge haline getirirken, gelecekte Amerika'nın Pasifik savunma stratejisinin de önemli merkezlerinden biri olmasını sağladı. Bu noktada Roosevelt'in yoğun çaba harcadığını, Filipinler'e yönelik sıkı bir pasifleştirme ve güvenlik politikası uyguladığını söyleyebiliriz.(Eden, 2012: 90)

1842 yılında Hawaii'nin Monroe Doktrini'nin özünü teşkil ettiğini ve adaların kontrol edilmesi gerektiğini savunan Amerika (Weeks, 72) 1898 yılında Küba savaşı sonrasında bu bölgenin daha geniş bir stratejinin parçası olduğunu Mahan üzerinden dünyaya ilan ediyordu. Bu durum küresel bir vizyonun adım adım hayata geçirilmesi anlamına da gelmekteydi. Nitekim Küba savaşı ile Filipinler, Porto Riko, Guam Adaları, Hawaii gibi pek çok bölge Amerikan etkinliği altına girerken, bu aynı zamanda jeopolitik çerçevede Karayipler, Atlantik ve Pasifik Okyanusları üzerinden dünyaya açılma imkânını da sunuyordu. Kuşkusuz bunda Küba savaşını açıkça destekleyen ve savaş sonunda popülerliğini artıran, hatta başkan olmanın yolunu açan Roosevelt'in ve onu etkileyen Mahan'ın fikirlerinin payı yadsınamaz bir gerçektir.

Theodore Roosevelt, Küba savaşındaki etkileri ile 1901 yılında 42 yaşında Amerikan Başkanı oldu. Tabi bu onun ABD'ye dair ideallerini hayata geçirmesi için büyük bir fırsat anlamına geliyordu. Ancak onun başkan olduğu dönemin uluslararası ilişkiler bağlamında rahat bir dönem olduğu pek söylenemez. Öyle ki bu dönem uluslararası alanda emperyalizmin etkin olduğu bir dönemdi. Tıpkı ABD'nin kendi gücünü yeni topraklarda ve pazar genişlemesinde kullanmayı hayal ettiği gibi, pek çok Avrupa devleti ve Japonya da topraklarını ve ekonomik genişlemesini hayata geçirmeye çalışıyordu. Bu noktada Cullinane, Roosevelt'in emperyalizm anlayışının diğer devletlerden farklı olduğunu ve amacının ırksal seviyeye ulaşamamış olanları medenileştirmek olduğunu ve medeniyetin Theodore Roosevelt için insan ırkının gelişimindeki en yüksek potansiyel aşama olduğunu savunmaktadır.(Cullinane, 2012: 32-33) Bu noktada Mahan'ın fikirlerine dair değerlendirmelerde bulunulan medeniyet ve Anglo-Amerikan ırkının üstünlüğü düşüncesinin benzerinin Roosevelt'te de olduğu söylenebilir. Buna ek olarak artık Monroe'de savunulan "Amerika Amerikalılarındır" söyleminin de ötesine geçildiği görülmektedir. Zira Roosevelt'in dış politika vizyonu sadece Amerika kıtası ile sınırlı değildi. O Amerikan ırkının ve onun medeniyetinin ilerlemesinin tüm dünyaya yayılmasını hayal ediyordu. (Cullinane, 2012: 37) Bu noktada bu medeniyetin yayılması ve önünün kesilmemesi adına her türlü operasyonel faaliyet de ABD açısından meşru bir hale gelmektedir. Nitekim başkanlığının ilk yıllarında Roosevelt'in Venezuela

üzerinden karşılaştığı olaylar ve izlediği politikalar da ABD'nin küresel vizyonunu yansıtması açısından önemlidir.

Venezuela'ya ilişkin ilk ciddi olayların başladığı yıllar Küba meselesinin olduğu döneme rastlamaktadır. Ancak burada mücadele edilen ülke İspanya değil, Anglo-Amerikan medeniyetinin diğer üyesi olan Büyük Britanya'dır. Aslında Venezuela'ya ilişkin girişimler 1895-1896 yıllarında boy göstermiştir. Bu dönem Venezuela ile Büyük Britanya arasındaki sınır anlaşmazlıkları ile başlayan sıkıntılarda Monroe Doktrini ileri sürülmüştür. Aslında Pollard'a göre Monroe Doktrini'nin yorumlarında bu müdahaleyi meşru hale getiren bir durum yoktu. Çünkü Monroe 1823 yılında tarafları kendi haline bırakılmasını öngören politikanın doğru bir politika olduğunu düşünüyordu. Buna rağmen Pollard'a göre hiçbir Amerikalı, İngilizlerin 1895 yılında olduğu gibi Venezuela'yı koloni haline getirmek ve kendisine eklemek için müdahale edeceğinden şüphe duymamıştı. (Pollard, 1919, 10) ABD'nin geleceğe dönük jeopolitik çıkarları neticesinde bu konuda taraf olma yoluna gidilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda bölgeye ilişkin daha önemli riskler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Özellikle 1890'lı yıllarda, Amerika'nın Karayipler ve Pasifik Bölgesi'ndeki girişimlerinin bazı olumsuz dönüşleri oluyordu. Alman-Amerikan ilişkileri kötüye bu yıllarda gitmişti. Amerika'nın yayılmacı politik söylemleri oldukça saldırgan olarak algılanıyordu. (Marin, 2012: 123) Bu noktada Filipinler'de yaşanılanların Almanların girişimlerini artırdığı söylenebilir.

Alman savaş gemilerinin Amerikan zaferinden çok kısa bir süre sonra Manila Körfezi'ni ziyaret etmeleri bunun somut çıktısı idi. Almanlar, Amerikan filosu yenilse ya da geri çekilseydi, belki de Filipinlerin kontrolünü ele almak için girişimde bulunacaktılar. Bu iki devlet 1902 yılında tekrar karşı karşıya geldiler. Hatta bu iki devlete ek olarak İtalya ve Britanya da Amerika'nın karşısında Venezuela üzerinden konumlandılar. Britanya, İtalya ve Almanya 1902-1903 yıllarında Venezuela'yı ablukaya aldılar, donanmalarını ele geçirdiler ve Porto Cabello kalesini bombaladılar. Amaç Venezuela'yı finansal yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle cezalandırmaktı. (Hodge, 2011: 264) Bu abluka neticesinde Venezuela'ya ait savaş gemileri yok edilirken diğerleri de ciddi zararlar gördüler.

Bunlara ek olarak ticaret engellendi ve kıtlık ortaya çıktı. Yine bu süreçte gaz sıkıntısı baş gösterirken, Venezuela şehirleri karanlığa gömüldü. Enflasyon artışı, temiz su kıtlığı ve daha pek çok şey abluka neticesinde Venezuela'yı zor duruma düşürmüştü. (Boston, 1989: 55) Tabi böyle bir ortamda ABD'nin sessiz kalması düşünülemezdi. Zira bu durum aynı zamanda ABD'nin gerek Monroe Doktrini'ne gerekse de Deniz Hâkimiyet Teorisine dair jeopolitik çıkarlarının riske girmesi anlamına geliyordu. ABD'de bu durumdan rahatsız olarak tarafları anlaşma konusunda ikna etti ve ablukanın kaldırılmasına karşılık Venezuela'nın bazı limanlarının gelirlerinin yüzde otuzunun borçlarına karşılık olarak ablukayı yapan devletlerin kontrolüne geçmesine karar verildi. (Boston, 1989: 56)

Bu durum ABD açısından bir avantajdı. Zira Venezuela'nın Avrupalı rakipleri tarafından işgal edilmesi ABD için sürekli bir tehdidin yanı başında olması anlamına gelecekti. Ayrıca Venezuela Krizi'nin ABD lehine sonuçlanması ile birlikte Amerika dış politika ve güvenlik alanında Küba'da elde edilen avantajları tamamlayıcı bir jeopolitik sonuç da elde ediyordu. Venezuela ve Santo Domingo'da Avrupa etkisinin kaldırılması ve İspanya'nın Küba'dan uzaklaştırılması Batı yarımküredeki ulusların güvenlik ve düzeninin sağlanmasını başardı.(Cullinane, 2012: 39) Bu açıdan yakın tehditlerin bertaraf edilmesi küresel vizyon açısından da çok önemliydi.

Bu küresel jeopolitik vizyon neticesinde Amerika Pasifik ve Atlantik Okyanusu'ndaki eylemlerini Roosevelt'in başkan olduğu dönemde sadece bu bölgelerde ortaya koymadı. Nitekim 1904 yılında Dominik Cumhuriyeti'ne ilişkin girişimler diğer örneklerden bir tanesidir. Theodore Roosevelt bunları yaparken meşruiyetini yasladığı en temel metinlerin başında Monroe Doktrini'nin geldiğini de ifade etmemiz gerekmektedir. Orta Amerika'nın Atlantik bölümünde yer alan Dominik bölgesi de jeopolitik olarak hem Monroe'nin hem de Mahan'ın Amerikan dış politikası bağlamında önem verdiği coğrafyalar arasında yer alıyordu. Bu sebeple Dominik'te yaşanan sorunlara ABD'nin duyarsız kalması beklenemezdi.

Dominik Cumhuriyeti'ndeki 1904 yılında ortaya çıkan huzursuzluk, Roosevelt'i Monroe Doktrini'nin yeni yorumunu pratiğe dökmesi adına düşünmeye zorladı. Bu yıl Dominikli isyancılar ABD vatandaşlarını ve yatırımlarını tehdit etti ve Amerikan Donanması'nın müdahalesine ilham kaynağı oldu. Amerikalılar ekonomik

çıkarları ile beraber başkanı durumu istikrara kavuşturması için Karayipler'de deniz personelinin yaptığı gibi bir şeyler yapılması konusunda cesaretlendirdi. Haiti ve Dominik Cumhuriyeti'nde bulunan bakanlar Washington'u Avrupalıların özellikle de Almanya'nın müdahale etme ihtimali konusunda uyardı. (Thompson, 2019: 80) İşte bu uyarılar Monroe Doktrini'nin ihlal edilmemesi ve Mahan'ın Karayipler ve Orta Amerika'nın önemine dair düşünceleri ekseninde ABD'yi operasyonel bir girişime yöneltti.

Roosevelt'in 1904 yılındaki yıllık mesajında yer alan sözler de aslında bunu net bir biçimde dünyaya ilan ediyordu. Bu yıl Kongre'ye gönderdiği mesajda Roosevelt; herhangi bir haksızlık ve medeni toplum bağlarının zayıflamasına neden olan olaylarda Monroe Doktrini Batı yarımkürede yer alan ülkeler üzerinde müdahaleyi ve "uluslararası polis gücü" olmayı ABD için gerekli kılıyordu.(Roosevelt, 1904) Bu düşünceler Dominik'e müdahaleyi de Roosevelt için meşru hale getiriyordu. Nitekim 1904 yılında Avrupalı devletlerin borçlarını tahsil etmek amacıyla Dominiklilere yönelik güç kullanma korkusu, ABD'nin Dominik ile bir protokol imzalamasını mecbur kıldı. 1905 yılında imzalanan antlaşma ile Amerika Dominik'in toprak bütünlüğünü garanti altına alıyor, gümrük gelirlerden sorumlu oluyor, mali yönetim ve borçlarını ödemesini garanti ediyordu. (Blassingame, 1969: 27) Bu dönem tartışmalarında halk her ne kadar müdahaleleri desteklemiyor olsa da Amerikan basınının da Roosevelt ile benzer düşünceleri paylaştığını ve hatta halkın olumsuz düşüncelerine rağmen gazetelerin pek çoğunun halkın müdahaleyi desteklediğini yazdığı görülmüştür.(Blassingame, 1969: 37) Benzer durumların Haiti için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira bu süreçte ABD'de Dominik ve Haiti'ye yönelik eylemlerin beraber anıldığı görülmüştür. Ancak esas önemli olan husus Mahan'ın Karayipler vurgusunun Roosevelt açısından önem atfedilen bir durum olduğu ve bu bölgelerde Amerika'nın etkinliğini engelleyecek Avrupa müdahalesine karşı her türlü girişimin masada bulunuşudur. Bu açıdan Dominik ve Haiti üzerinde kontrolünü zedeletmeyen ABD'nin bölgesel düzlemden çıkıp küresel eylemlere de bu yıllardan itibaren başladığını söylemek gerekir.

Bölgesel jeopolitikten adım adım küresel jeopolitiğe doğru açılan ABD'nin uluslararası arenada küresel bir oyuncu olduğunu kanıtlayan en önemli olay ise Fas Krizi olacaktır. Bu zamana kadar Amerika kıtasının ötesinde eylemde bulunmayan ABD 1905-1906 yıllarında artık uluslararası bir aktör olarak sahnedeydi. Eden'e göre; 1905-1906 Fas Krizi Roosevelt'in ideallerinin peşinde olmak adına eyleme geçtiği ilk örnektir. Ona göre, Theodore Roosevelt aslında başkanlığı boyunca Avrupa'ya çok az zaman ayırmıştı. O özellikle Karayipler ve Latin Amerika bölgesi ile ilgileniyordu.(2011: 352) Buraya kadar anlatılan coğrafi sınırlara bakıldığında da bu net bir biçimde görülecektir. İşte Fas Krizi bir bakıma ABD'nin bölgesel düzlemde kabuğu kırıp, küresel anlamda eyleme geçişi olarak da tanımlanabilir.

1900'lü yılların başında devletlerin toprak genişletme çabalarının tartışmalara sebep olduğu topraklardan bir tanesi Fas olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın Mısır ve Fas üzerinden ulaştıkları anlaşmalar, İspanya'nın dışarıda bırakılmasına neden olurken, ilerleyen süreçte o da sistemin içine dâhil edilecektir. Ancak unutulan bir devlet vardır; Almanya. Almanlar İngiltere-Fransa yakınlaşmasından ve Fas üzerinde anlaşmasından rahatsız olmuşlardı. Nitekim 1905 yılında Fas'a çıkarma yapıp, Almanların çıkarlarını koruma yönündeki niyeti de bunu açıkça ortaya koyacaktır. (Armaoğlu, 2017: 453-454) Sorun büyüyünce milletlerarası bir toplantının yapılması kararı alındığında ise ABD de artık bir aktör olarak sahneye çıkma hakkı elde edecektir. Armaoğlu'na göre; ABD burada tarafsız davranmış ve ekonomik çıkarlarına göre politika izlemiştir. Bu noktada açık kapı yani ticaret eşitliği ilkesinin uygulanacak olması adına Almanya ve Avusturya'yı desteklese de bu devletlerin yükselişine karşı da bir tutum içerisindeydi. (2017: 458) 1905 yılı sonuna gelindiğinde ABD uluslararası alanda istediklerini elde etmiş bulunuyordu. Bu onun Atlantik ve Pasifik Okyanusları'nın ötesinde Akdeniz'de küresel bir meselede rol aldığı ve Monroe Doktrini'nde ifade edilen Avrupa'nın kendi arasındaki ilişkilere müdahale edilmemesi ilkesinin rafa kaldırıldığını gösteren ilk olay olarak kabul edilebilir. Nitekim bu artık küresel oyunculuk meselesinin de gün yüzüne çıkması demekti. Bu açıdan Fas Krizi'nin ardından Amerika'nın küresel faaliyetlerinin daha sık görüldüğü rahatlıkla ifade edilebilir. Bunun en net görüldüğü olaylardan biri de ileride değinilecek olan Rus-Japon Savaşı olacaktır. Bu noktada Uzakdoğu bölgesine

ilişkin tespitlere geçmeden evvel ABD'nin askeri ve ekonomik etkinliğini bölgesel manada garantileyen Panama Kanalı'ndan bahsetmekte fayda olacaktır.

Öncelikle Roosevelt'in Mahan'ın jeopolitik tezini hayata geçirdiğini gösteren en önemli olaylardan bir tanesinin de Panama Kanalı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu kanal jeopolitiğin sabit ve değişken unsurlarından pek çoğuna hizmet eder nitelikte bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Atlantik ve Pasifik'i bağlaması, ekonomik hareketliliği artırması, askeri gemilerin iki okyanus arası gidip gelebilmesi, zaman ve yol bakımından avantajlar sağlaması ve daha pek çok açıdan önemli bir projeden bahsetmek mümkündür. Zira Hiram Bingham'ın 1920 yılında kaleme aldığı "The Future of the Monroe Doctrine" adlı makalesinde bu kanalın özellikle askeri açıdan önemi şu şekilde ifade edilmiştir: "Panama Kanalı bizim ulusal savunmamızın en önemli birimidir. Bunu inşa ettik çünkü biz savaş gemimizin Pasifik'ten, Oregon'dan Atlantik kıyılarına gelmesinin ne kadar uzun sürdüğünü gördük ve deniz kuvvetlerinin korunması için bu kanalı kullanmak istiyorduk.(1920, 398) Bu noktada girişimlerin de 1881 yılına kadar geçmişi bulunsa da nihayete erdirilmesi ve üzerinde ısrar edilmesi Mahan ve Roosevelt'in etkin konumlara gelmesi ile olacaktır. Ancak bu sürecin de kolay tamamlandığı asla söylenemez. Çünkü Panama Kanalı'nın inşası hususunda başlangıçta ABD ve Kolombiya hükümetleri arasında ciddi fikir ayrılıkları söz konusu idi.

Aslında Haziran 1902 yılında kanalın inşasına izin veren tasarı Kongre'den geçmişti. Bu dönemde Panama Kolombiya'nın bir kolonisi idi ve kanalın inşa edilmesini istiyordu. Esasen Kolombiya'da kabul etmişti, ancak aniden fikrini değiştirdi. Öfkelenen Panama da bu karar sonrasında bağımsızlık için isyana başladı. (Kelley, 2004: 71) Tabi Panama'da bunlar yaşanırken, ABD'de de kanal güzergâhı konusunda tartışmalar yaşanıyordu. Çünkü 1903 yılının Ağustos ayında, Kolombiya Senatosu'nun oybirliği ile aldığı karar Roosevelt'in en önemli dış politika hedeflerinden biri olan Orta Amerika'nın ABD tarafından kontrol edilmesini sağlayacak olan Panama Kanalı'nın inşasını tehlikeye atıyordu. (Thompson, 2019: 50) ABD'nin Mahan'ın da ileri sürdüğü üzere bu bölgede güvenliği riske etme lüksü bulunmuyordu. Bu nedenle de Nikaragua'da kanal inşa edilmesi fikri gündeme geldi. Aslında Roosevelt'in geleceğin kanalını inşa etmek konusunda uzun süredir tercihi

de bu ülke idi. Ancak mühendislerin en iyi güzergâh olarak Panama'yı göstermesi, fikrinin değişmesinde etkili olmuştu. Yaşanan olaylar üzerine ise özellikle demokratlar rotayı tekrar Nikaragua'ya döndürmüştü. Bunun bir sebebi de Roosevelt'in ABD'nin zorla kanal inşa edilmesi konusunda insanların istekli olmamasından emin olmasıydı. (Thompson, 2019: 53-57) Aslında kanal inşası aynı zamanda Kuzey-Güney eksenli İsthmian Kıstağı'nın da kullanımını etkiliyordu. Bu durumda ABD'nin önünde Panama'nın desteklenmesinden başka bir seçenek kalmıyordu. Ekonomik, askeri ve coğrafi gerekçelerle Amerika savaş gemilerini destek için gönderdi ve 1903 yılında Panama bağımsız bir cumhuriyet olduğunu deklare etti. (Kelley, 2004: 71)

1905 yılına gelindiğinde ABD açısından Panama Kanalı projesi aynı zamanda iç siyasetin de konusu olmuştu. Öyle ki Roosevelt'in politikalarının tartışma konusu olduğu dönemin Dışişleri Bakanı John Hay açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Panama Kanalı'na ilişkin politikaları savunurken, bu kanalın; 1846 yılındaki antlaşmaya atıfla transit geçişi açık tutmak, ABD ulusunun çıkarlarını ve medeni dünyanın çıkarlarını korumak için müdahalenin şart olması, İsthmian geçişinin sağlanması adına askeri korumanın yasal olması gibi nedenlerle müdahaleyi izah etmiştir. (Thompson, 2019: 61-62) Bu açıdan Panama'nın bağımsız olması ile kanal inşasına başlanması ABD'ye pek çok jeopolitik avantajı elde etme imkânı sunmuştur.

Bu kanal vasıtasıyla ABD, Atlantik ve Pasifik donanmalarını birlikte kullanma şansına sahip olmuş ve bu sayede Panama Kanalı, ABD'nin deniz gücünün merkezini teşkil etmiştir. Fransa; hem Kuzey'de hem de Güney'de, Rusya; Baltık Denizi ve Karadeniz'de ayrı ayrı donanmalar bulundurmak mecburiyetinde kaldıkları için donanmalarını ABD ve İngiltere gibi merkezi bir konumda toplayamıyorlardı. Geçmişte ise İngiltere, İngiliz Kanalı ile Almanya'yı, Cebelitarık ile Fransa'yı kontrol etme imkânına sahip olmuştu. Bugün bile hala bu politikayı ABD Panama Kanalı üzerinden uygulayabilmektedir.(Şeker, 2014: 786) Bu durum bölgesel güvenlik ve okyanusların kontrolü bağlamında kanalın ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Genel olarak "Deniz Hâkimiyet Teorisi" kapsamında Amerikan dış politikasına buraya kadar bakıldığında, ABD'nin özellikle 1890'lı yıllar ile Roosevelt'in başkan olduğu dönemlerde önemli bir uluslararası aktör konumuna geldiği görülmektedir. Bu noktada Mahan'ın işaret ettiği coğrafi bölgelerde kontrolü ele alan ABD, onun işareti doğrultusunda bir okyanus devleti hürriyetini de taşımaya başlamıştır. Zira bu en net Pasifik'in aktif kullanılması ve Çin ile girilen ikili ilişkiler üzerinden kendisini gösterecektir. Bu aynı zamanda ABD'nin Uzakdoğu siyasetinde de bir aktör olması manasını taşıyordu.

Bu çerçevede Mahan'ın kitabını yayınladığı 1890'lı yılların Amerika'nın Çin ve Japonya ile ilişkilerinin de gelişmeye başladığı yıllar olduğu görülmektedir. Bu dönemde en önemli meselelerin başında ise Çinli göçmenlerin ABD'ye yönelik hareketleri geliyordu. Hatta öyle ki 1892 yılında bu konuda bir girişimde bulunmak zorunlu hale gelmişti. ABD'nin yeni tutumuna göre 1892 yılından sonra öğretmenler, öğrenciler, tüccarlar, gezginler ve memurların dışındaki tüm Çinliler Amerika'dan men edilecekti. Ancak bu noktada Mahan'ın Çin'i dışlayıcı politikaları reddettiğinin altını çizmemiz gerekir. Nitekim Theodore Roosevelt de başkan olduğu andan itibaren Mahan'ın düşüncelerini hayata geçirecek ve dışlama politikası bu andan itibaren zayıflamaya başlayacaktı. Çünkü Mahan'ın da ileri sürdüğü şekilde, Amerika'nın Çin üzerindeki etkisi çok önemliydi. 1904 yılında yenilenen anlaşma ile yalnızca Çinli işçilerin men edilmesinde anlaşmaya varıldı. (Thompson, 2019: 93-94) Bu anlaşma ABD'nin Uzakdoğu siyasetinin bir parçası olarak ortaya çıkıyordu. Çinli göçmenlere yönelik attığı olumsuz tavırlar Çin'in ABD'ye boykotuna neden olmuştu. 1904 yılında yenilenen anlaşma aslında meselenin sadece bir boyutunu kapsıyordu, zira konunun uluslararası ilişkiler boyutu çok daha karmaşıktı. Bu sebeple boykot meselesine girmeden evvel Çin'in o dönem içerisinde bulunduğu durumun iyi anlaşılması gerekmektedir.

1890'lı yıllar Çin üzerinde büyük güçlerin çetin bir mücadelesi söz konusu idi. 1894-1895 yılında yaşanan Çin-Japonya savaşı sonrası pek çok devletin Çin üzerinde nüfuz alanları oluşturma siyaseti üzerine ABD'nin de girişimlerde bulunması gerektiği anlaşılmıştır. ABD uyanışının en önemli nedeni ise 1898 yılında gerçekleşen Küba ve İspanya ile yapılan savaşların ardından kazanılan Filipinlerin

alınması olayıdır. Filipinlerin alınması ile Uzakdoğu devleti haline gelen ABD, Çin'in büyük güçler tarafından parçalanmasına karşı çıkmıştır. Bu noktada ABD'nin iki politikasından bahsedilebilir. Bunlardan ilki Çin'in bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması, ikincisi ise ticarette fırsat eşitliğinin hayata geçirilmesi idi. Fırsat eşitliğinden kastedilen ise Çin'in herhangi bir devlete tanıdığı ayrıcalıklardan tüm üçüncü ülkelerin faydalanacak olması idi. (Armaoğlu, 2017: 749) Bu olay aslında ABD'yi "Açık Kapı" (Open Door Poky) siyasetine ve dolayısıyla gelişen Amerikan endüstrisine yeni pazarlar bulma arayışına itmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken hususlardan bir tanesi de "Açık Kapı" politikasının Monroe'den farklı olarak gerektiğinde fiilen ve kuvvet yoluyla bu politikanın ABD tarafından hayata geçirilecek olması idi. (Clyde, 1955: 296)

ABD'nin her ne kadar Çin'in toprak bütünlüğünden yana bir politika izlediği görülse de esasında Amerikan çıkarlarının bunu gerektirdiğinin altını çizmek gerekir. Zira ABD Çin üzerinden ticaretinin ve pazar imkânlarının kaybedilmesini, olası Avrupa güçleri ile bir savaş ihtimalini bu şekilde ortadan kaldırıyordu. Nitekim bunu gerektiğinde zor kullanabileceğini gösterdiği 1905 yılında net bir biçimde anlayabiliyoruz. ABD-Çin boykot meselesinin uzun süre çözülememesi üzerine, Theodore Roosevelt 1905 yılının sonlarında Çin'e yönelik bir deniz filosunun gönderilmesi konusunda hazırlıklara başladı. Roosevelt Donanma Bakanı'na "Çin iyi bir yaklaşım göstermiyor. Bu sebeple bence Çin kıyılarında mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde sağlam bir deniz gücüne sahip olmalıyız." diyordu. Ve orduya muhtemel bir sefer için hazırlığa başlamasını emretti. (Thompson, 2019: 113-114) İzlenen bu politika asla bir blöf de değildi üstelik. Zira 1906 yılında bunun sadece söylem olmadığı anlaşılmıştı.

Çünkü 1906 yılında Theodore Roosevelt Çin'e askeri bir operasyon için tatmin olmuştu. Bu dönemde eleştiriler de nispeten sessiz kalmıştı. Çinli göçmenler ve Çin ile ilgili problemlerde sıkça sesini yükselten Amerikan Asya Birliği bu düşünceye de saldırdı, ancak kısa sürdü ve yönetimin genel politikası için bir tereddüde sebep olmadı.(Thompson, 2019: 118) Çin örneğinden de hareketle meseleye bakıldığında Mahan'ın işaret ettiği coğrafi bölgelerden bir tanesi olan Filipinlerin ABD'yi Uzakdoğu'da etkin bir konuma getirmede ne derece etkili olduğu da net bir biçimde

görülmüştür. Ancak Uzakdoğu siyasetinin salt Çin ile alakalı olmadığının da altı çizilmelidir. Zira burada esas önemli ve ABD açısından dikkat edilmesi gereken ülke Japonya'dır. Japonya'nın dikkat çekişi ise 1904 yılına rastlamaktadır. Aslında Japonya her ne kadar Çin-Japon savaşında dikkatleri üzerine çekse de ABD açısından tehdit olarak algılanmasında 1904 yılında Ruslarla yaptığı savaşın etkisi büyüktür. 1904 Ocak ayında Ruslar yaptıkları toplantıda bakanlar her ne kadar 16 ay savaşın geciktirilmesi gerektiğini ya da en azından dört ay geciktirilmesini ve bu süre zarfında Trans-Sibirya demiryolunun Baykal bölgesinin tamamlanmasını isteseler de Çar'ın tavrı olumsuz olmuştu. Japonlar da stratejileri gereği ilkbahara kadar Ruslara süre vermemek adına hemen harekete geçme kararı aldılar. (Armaoğlu, 2017: 759)

Daha 1904 yılının başından itibaren Japonlar Tsushima Boğazı'nda deniz savaşında Rusya'ya şok edici bir yenilgi vereceği ve savaşı kazanacağını gösterdiler. Bunun üzerine Roosevelt, Japonya'nın savaş galibiyeti ile onların güçlü donanmaları ile Haiti ve Filipinler için ciddi bir tehdit olduğu konusunda endişelendi. (Thompson, 2019: 120) Bu konuda pek de haksız sayılmazdı Roosevelt. Çünkü dönemin önemli güçlerinden bir tanesini yenilgiye uğratmış ve deniz gücü olduğunu kanıtlamış bir ülke söz konusuydu. Üstelik Roosevelt bu sürecin içinde küresel bir aktör olarak arabulucuk faaliyetlerini yöneten biri olarak meseleye yakından da tanıklık etmiştir. Her ne kadar başlangıçta Japonya'ya sempati ile baksa da Roosevelt'in ilk hamlesi arabuluculuk girişimi olmuş ve Uzakdoğu dengesinin Japonlar lehine dönmesini engellemek istemiştir. Hatta öyle ki Roosevelt Amerikan çıkarları gereği Japonlarla pazarlığa girişmiş ve Kore'yi Japonlara bırakırken, Japonya da Filipinlere yönelik hiçbir saldırgan niyeti olmayacağına dair ABD'ye garanti vermiştir. (Bemis, 1936: 493) Görüldüğü üzere Roosevelt Uzakdoğu'daki en önemli toprak parçasını yapmış olduğu arabuluculuk sayesinde güven altına alıyordu. Üstelik bu arabuluculuk ona Nobel Barış Ödülü'nü de kazandırmış ve uluslararası saygınlığını da artırmıştır. Ancak Roosevelt'in aldığı önlemin sadece bu olduğunu söylemek yetersizdir. O olası bir tehdide karşı Amerikan filosunun geliştirilmesi ve coğrafi etkinliğinin artırılmasını da ihmal etmiyordu. Zaten 1903 yılı gibi çok erken bir tarihte, henüz Rus-Japon Savaşı'nın çıktığı dönemlerde, savaş gemilerinin elden çıkarılmasının tartışıldığı bir zamanda, Mahan ona Pasifik'te bir filonun yerleştirilmesini söylüyordu. 1907 yılının yaz ayında Turuncu Plan olarak bilinen Japonya ile savaş

planının çıkması ile bu görüş kesişmiştir.(Thompson, 2019: 135) Mahan'ın 1907 yılında yazdığı mektupta altı çizilen husus dört savaş gemisi ile Atlantik ve Pasifik'in aynı anda başarıya ulaşılamayacağı üzerine idi. Ona göre dört savaş gemisi ne Pasifik'te Japonlara ne de Atlantik'te Avrupalı (özellikle Almanlar) güçlere üstün gelemeyecektir.(Rofe, 2012: 179-180) Bu iki şeyi gösteriyor. Birincisi Mahan'ın ölümüne kadar Roosevelt ile yazışarak ABD dış politikasında etkin bir figür olduğunu, ikincisi ise ABD'nin Japon tehlikesine dair Mahan'ın ciddi uyarılar yaptığını. Yani olası bir Japon saldırısına her an hazır bulunuluyordu ve Mahan Roosevelt'i yazdığı mektuplar aracılığıyla uyarmayı ihmal etmiyordu. Mahan'ın Atlantik'e yönelik uyarılarının da dikkate alındığını ve 1913 yılında somut bir belge haline dönüştürüldüğünün de burada altı çizilmelidir.

Bu noktada Pasifik Okyanusu'na dair tehditlere yönelik Turuncu Savaş Planı'na 1913 yılına gelindiğinde bir de Siyah Savaş Planı eklenmiştir. 1913 yılındaki Siyah Savaş Planı (War Plan Black) Almanya ile savaşı, benzer şekilde Turuncu Savaş Planı (War Plan Orange) Japonya ile savaşı içeriyordu ve modern deniz gücü konseptini tekrarlıyordu. Siyah Plan Almanya'nın Batı'ya doğru kaçınılmaz genişlemesi üzerinden savaşı öngörüyordu. Bunun engellemesi için ABD'nin savaş hattı Alman savaş gemilerinin yakınına doğru genişletilmeli (Mahan'ın konsepti, bütün Alman planları geri çevrilmeli) ve Karayipler'e girdiği anda yenilgiye uğratılmalıydı.(Baer, 1991: 12) Yani Turuncu Savaş Planı Pasifik Donanmasını, Siyah Savaş Planı ise Atlantik Donanmasını zorunlu kılıyordu. Nitekim 1919 yılına gelindiğinde Japonya ile savaş çıkma ihtimali üzerine Pasifik'e savaş gemileri gönderildi. Turuncu Savaş Planı (War Plan Orange) savunması zor olan Filipinler'de Pasifik filosu güçlenene kadar kademeli olarak hazırlandı. (Modelski-Thompson, 1988: 235)

Buraya kadar "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin çizmiş olduğu coğrafi sınırlar içerisinde ABD'nin dış politika eylemleri ortaya koyulmaya çalışıldı. Esasında tüm bu bölümde anlatılanlar coğrafi unsur kapsamında sabit unsuru temsil etse de yer yer askeri unsurun da müdahaleler neticesinde ortaya çıktığı görülmüştür. Aslında Mahan'ın ileri sürdüğü deniz filolarının ve donanmaların inşası meselesinin yani askeri ve ekonomik unsurların da özellikle 1890'lı yıllar ve 1900'lerin ilk on

yıllarında ciddi bir biçimde gelişme gösterdiğinin de altı çizilmelidir. Zira jeopolitiğin sabit unsurları kadar değişken unsurlarındaki değişim de bu dönemde net bir biçimde görülmüştür.

Tablo 2. Amerikan Savaş Gemilerinde Yıllara Göre Yaşanan Değişim (1892–1909)

YIL	Savaş Gemisi (Battleship)	Kruvazör	Denizaltı	Destroyer
1892	0	8	0	0
1893	0	9	0	0
1894	0	16	0	0
1895	3	17	0	0
1896	5	16	0	0
1897	6	16	0	0
1898	6	18	0	0
1899	5	15	0	0
1900	8	13	1	0
1901	9	9	1	0
1902	10	16	1	8
1903	11	19	8	16
1904	12	23	8	16
1905	12	24	8	16
1906	18	27	8	16
1907	22	25	11	16
1908	25	27	12	16
1909	25	27	16	20

Kaynak: 1: Denizcilik Tarihi ve Mirası Komutanlığı (Naval History and Heritage Command), Gemicilik Tarihi, ABD Gemi Gücü Seviyeler, https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/us-ship-force-levels.html

Yukarıdaki tabloda ABD'nin bazı ana savaş gemi türlerindeki değişimi yıllara göre gösterilmiştir. Tabloda yer alan tarihler Mahan'ın kitabını yayınladığı 1890 yılı ile Theodore Roosevelt'in başkanlıktan ayrıldığı süreci kapsamaktadır. Bu noktada veriler Mahan'ın çalışmalarının sonrası dönemde ABD'nin deniz gücüne verdiği önemi net biçimde göstermektedir. Bu noktada yaşanan değişim jeopolitiğin askeri ve teknolojik unsurlarındaki değişimi göstermesi açısından önemlidir. Rakamlardan dikkat çekici olanlara bakıldığında; 1892 yılında ABD'nin henüz bir savaş gemisine sahip olmadığı görülmektedir. 1895 yılında inşa edilen üç savaş gemisi ile başlayan süreç Roosevelt'in başkanlığı bıraktığı yılda 25'e ulaşmış görünmektedir. Deniz altı sayılarına bakıldığında ise 1900 yılından itibaren gelişmeler yaşandığı ancak 1909 yılına gelindiğinde rakamın 16'a eriştiği görülmektedir. Keza destroyer rakamları da yine Roosevelt'in başkanlığı sürecinde artmaya başlamıştır. 1902 yılında Roosevelt

başkan iken 8 destroyer üretilirken başkanlığın sonunda bu rakam 20'ye ulaşmıştır. Kruvazör gemi rakamlarında artış ve azalışlar söz konusu olsa da Roosevelt'in başkanlığa başladığı 1901 yılındaki rakam ile (9) başkanlığının sonundaki rakam (27) arasında da ciddi bir fark söz konusudur. Tüm bu rakamlar ABD'nin deniz savunmasına ve deniz gücü olma meselesine ne derece önem verdiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu jeopolitik çerçevede değişken unsurlardan olan askeri unsurun ve çağa uygun gemi modellerinin üretilmesi hususunda da teknolojik unsurun yıllara göre gelişimini göstermektedir. Kuşkusuz bu gelişim; fikirleri ile Mahan'ın, fikirleri hayata geçirmesi ile Roosevelt'in eseridir.

Özetle Mahan'ın ortaya koyduğu jeopolitik tez Amerikan dış politikasında ciddi etkilere sebep olmuştur denilebilir. Bunun uygulayıcısı konumundaki Roosevelt'in çabaları ise asla göz ardı edilmemelidir. Zira Roosevelt'in sayesinde Amerika; 1902 yılında Venezuela Krizi'ne katılım, Rus-Japon Savaşı'nda arabuluculuk, Panama Kanalı'nın inşası gibi konulara çaba harcadı. Japonya ile Gentelmen's Antlaşması imzalandı (Filipinlerin güvenliği adına son derece önemli) ve Büyük Beyaz Filo'nun yolculuğu başladı. İlk bakışta Roosevelt'in Doğu Asya, özellikle Çin ve Japonya, Latin Amerika ve Karayipler bölgesine yoğunlaştığı görülebilir. Her ne kadar bu durum öyle gözükse de onun düşüncelerinin Avrupa ulusları ve tüm uluslararası sistem ile derin bağlantısı olduğu söylemek gerekmektedir. (Krabbendam-Thompson, 2012: 5–6) Çünkü ABD her ne kadar özellikle Mahan'ın işaret ettiği coğrafyalarda etkin olsa da bu dönemde bu durum biraz da zorunluluktan kaynaklanıyordu.

Çünkü gücünü artırmak ve dünyaya egemen olmak gibi ideallere sahip olan tek devlet ABD değildi. Roosevelt de bu durumu doğal karşılıyordu. Aslında ona göre bu durum bölgesel anlamda medenileşme projesi ve emperyal güçlerin polis gücü olarak görev yapmasından başka bir şey değildi. Yani ona göre ABD Amerika kıtasında (Monroe'un ilan ettiği biçimde); Britanya Asya ve Güney Afrika'da; Ruslar Kafkasya'da ve "Barbar Asya"da; Fransa Kuzey Afrika'da ve son olarak Japonya Kore'de etkindi. (Serge, 2011: 524) Dolayısıyla böyle bir uluslararası düzende çatışma kaçınılmazdı. Roosevelt'in attığı adımlar da bu sebeple daha çok Mahan'ın işaret ettiği bölgeler üzerine olmuştur. Ancak Theodore Roosevelt

başkanlığının sonunda ABD'nin uluslararası bir aktör olduğunu net bir biçimde ortaya koymuş bulunuyordu.

Bu noktada Roosevelt'in sansasyonel hamlelerinden birinin "Büyük Beyaz Filo" (Great White Fleet) olduğunun da altı çizilmelidir. Çünkü bu filo tüm dünyada Amerika'nın deniz gücü olduğunu gösteren bir gösteri niteliğindeydi. 1907 yılında dünya turuna çıkan Büyük Beyaz Filo'nun (Great White Fleet) 14 ayda 45.000 millik dünya turu, denizcilik, politik ve diplomatik bir zaferdi. Bu olay gösterdi ki; Filo çok uzak mesafelere gidebilir ve fit bir durumda düşmanın olduğu yere varabilir ve bunu yaparken de teknik açıdan güvenilir ve yakıt tasarrufu da sağlayabilir.(Hodge, 2011: 271) Bir devletin denizdeki operasyonel gücünü göstermesi açısından son derece önemli bir girişimdi bu. Döneminin gri renkli gemilerinin aksine beyaz renkte olan ve adını buradan alan Büyük Beyaz Filo 16 savaş gemisinden ve buna ek olarak başka gemilerden oluşuyordu. Görev yapan denizci sayısı ise tam olarak 14.000 idi. Filo yolculuğu esnasında Brezilya, Şili, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Japonya, Havai, Mısır, İtalya gibi ülkelere uğramış ve sonunda 1909 yılında Amerika'nın Virginia eyaletinde yolculuğunu sonlandırmıştır. Bu eylem ABD'nin dünyanın geri kalanına deniz gücü olduğunu gösteren önemli bir olay olmuştur. (TRCENTER, 2019)

Kısacası 1890'lı yıllar Mahan'ın teorisi ile birlikte Amerikan jeopolitik anlayışının da değiştiği ve Amerika kıtasının ötesine gücünü yaymaya çalıştığı yıllar olmuştur. Bu sürecin en önemli elementi ise su yani denizler ve okyanuslar olmuştur. Jeopolitik bir tez olarak deniz gücünün nasıl olacağını ortaya koyan Mahan önemli coğrafi noktalara dikkat çekmiş ve bu bölgelerde ABD egemenliğini savunmuştur. Bu hem ABD'nin kendi savunmasını sağlarken, diğer yandan da dünyaya açılmasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemdeki en önemli şanslardan bir tanesi ise Roosevelt gibi Mahan'ın düşüncelerini anlayan ve savunan birinin ortaya çıkması idi. Nitekim başkan olmadan evvel ve olduktan sonra ABD dış politikasında denizcilik yönündeki çalışmalar hız kazanmış, jeopolitiğin askeri ve teknolojik unsuru bağlamında gemi sayılarında ciddi artış yaşanmıştır. Keza sabit unsur coğrafya hususunda ise Mahan'ın işaret ettiği coğrafyalarda ABD'nin egemenliği tesis edilirken, bu aynı zamanda değişken unsurlardan ekonominin de yükselişini beraberinde getirmiştir.

Unutulmaması gereken hususların başında ise ABD'nin yeni bir jeopolitik tez ileri sürerken, eski tezleri rafa kaldırmıyor oluşudur. Yani Mahan'ın denizler üzerine yazdığı tezi, Monroe Doktrini'ni dışarıda bırakmıyor aksine onu daha korunaklı hale getiriyordu. Mahan'ın tezleri ise bugüne kadar etkisini tıpkı Monroe Doktrini'nde olduğu gibi korumaya devam etmektedir. Yani Mahan'ın etkisi Roosevelt'in başkanlığı ile son bulmuyordu. Modelski ve Thompson küresel savaşlarda, birinci ve ikinci dünya savaşlarında devletlerin denizi kontrol etmek adına donanmalarını genişlettiklerini ve denize hükmederek düşmanlarını etkisiz hale getirdiklerini ya da tamamen yok ettiklerini söylüyorlar. Aslında bu tam da Mahan'ın ABD için ortaya koyduğu jeopolitik tezin hayata geçirilmesi ve başarıya ulaşmasını özetleyen bir ifadedir. İkili bu adımlarla ülkelerini işgalden uzak tuttuklarını (Almanya İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'yi hiç istila edemedi), düşmanın ticaretini engellediklerini ve dost ülkeler ile iletişim ve ticareti sürdürebildiklerinin altını çiziyor.(Modelski-Thompson, 1988: 11-12) ABD'nin ilerleyen yıllarında da bu jeopolitik anlayışını sürdürdüğü rahatlıkla ifade edilebilir. Zira bugün de donanmalar devletler tarafından aktif bir biçimde kullanılmakta, barış operasyonları, insani amaçlı operasyonlar, caydırıcılık, ambargo, çevresel operasyonlar, tahliye operasyonları, denizde polis denetimi ve serbest seyir imkânı adına pek çok görev üstlenmektelerdir.(Şeker, 2014: 783) Yani Mahan'ın 1890 yılında işaret ettiği donanmalar bugün de devletlerin askeri, ticari, diplomatik ilişkilerinde önemli roller oynayabilmektedir. ABD'de kuşkusuz bu ülkelerin başında gelmektedir. Temellerinin ise Mahan ve Roosevelt'e ait olduğunu söylemek pek de haksız bir yorum olmayacaktır. Bu çerçevede özellikle Soğuk Savaş dönemine kadar birincil teori olan Mahan'ın ve deniz gücü olma meselesinin önemini burada ortaya koyulmaya çalışıldı.

Unutulmaması gereken husus tıpkı Monroe Doktrini gibi Deniz Hâkimiyet Teorisi'nin de rafa kaldırılmadığıdır. Ancak dönemin şartlarına uygun bir biçimde ABD sürekli olarak jeopolitik tez üretmeye devam etmektedir. Nitekim bir sonraki başlıkta incelenecek olan Nicholas Spykman'a ait olan "Kenar Kuşak Teorisi" de bu bağlamda Soğuk Savaş dönemine damga vuran bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. SOĞUK SAVAŞ JEOPOLİTİĞİ: KENAR KUŞAK TEORİSİ - NİCHOLAS J. SPYKMAN

Tezin bu bölümüne kadar gelen kısmında ABD'nin Monroe Doktrini ile bölgesel bir güç oluşunu ve 19.yüzyılın sonlarından itibaren ise Mahan'ın deniz jeopolitiği kapsamında küresel bir aktör olmaya başladığı görülmüştür. 20.yüzyılın başlarından itibaren ki burada Başkan Roosevelt'in etkisinin ne derece fazla olduğu bir önceki başlıkta görülmüştür. Bu süreçte ABD'nin uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak sahada yer aldığına tanık olunmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Wilson'un ortaya koyduğu 14 madde ile uluslararası düzenin kurucularından biri haline geldiğine tanık olunan ABD'nin jeopolitik yaklaşım ekseninde başat güçlerden biri konumuna esas yükselişi II. Dünya Savaşı sonrası süreçte olacaktır. Bu başlık altında II. Dünya Savaşı Sonrası dönem üzerinde etkisinin olduğunu tartışılan Nicholas J. Spykman ve "Kenar Kuşak Teorisi"ni (Rimland Theory) analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu noktada doğrudan teorinin sabit ve değişken unsurlarının analizine geçmeden evvel, "Kenar Kuşak Teorisi"nin ne olduğu, köklerinin nereye dayandığı hususunda kısa bir özet yapmak gerekmektedir. Zira "Kenar Kuşak Teorisi" Monroe'nin yaptığı gibi dönemin şartlarına uygun olarak ilk defa ortaya koyulan bir teori ya da Mahan'ın yaptığı gibi İngiliz egemenliğinin nasıl gerçekleştiği üzerinden ABD'ye bir elbise biçilmesi gibi bir düşünceyle ortaya çıkmamıştır. Bu teori doğrudan var olan bir teorinin revize edilmesinden başka bir şey değildir. Tezin ilk bölümünde ele alınan Mackinder'in Heartland teorisinde kullanılan harita Spykman tarafından da kullanılmıştır. Zaten aynı haritaya bakıp farklı noktalara odaklanmak ve aynı coğrafyalara farklı anlamlar yüklemek jeopolitikçilerin temel yaklaşımlarındandır. Bu da klasik jeopolitiğin harita ve senaryolaştırma süreci eleştirilerinin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Nitekim Spykman'da da bu görülmektedir.

Hatırlanacağı üzere Mackinder'in teorisinde temel bazı coğrafi tanımlamalar mevcuttu: Heartland – Pivot Area (Dünyanın Kalbi), Inner Crescent (İç Hilal), Outer Crescent (Dış Hilal), World Island (Dünya Adası) gibi. Bu temel kavramların coğrafi kullanımına Spykman'da da rastlanılmaktadır. Ancak Spykman'ın coğrafyaların önemine ilişkin yaklaşımında ciddi farklılıkların olduğunun altı çizilmelidir. Bu

noktada en temel farklılığın Kalpgah ve İç Hilal yani Dünyanın Kalbi ile Kenar Kuşak arasında olduğunun altı çizilmelidir. Bu eksende Spykman ile Mackinder arasında iki temel farkın bulunduğunu ve bu iki farklılığın birbirinden çok ayrı (her ne kadar haritalar aynı olsa da) iki farklı jeopolitik yaklaşımı ortaya çıkardığını söylemek gerekmektedir. Bu iki temel farklılıktan ilki klasik jeopolitik tartışmalarından olan deniz-kara çatışmasına bakış ve Heartland ve Rimland'ın önemine ilişkin görüş ayrılığıdır. Bu noktada; Spykman'a göre tarih boyunca "Rimland" güçleri çok baskındı. Bunun sonucunda "Rimland" daima "Dış Hilal" bölgesinde olduğu gibi Kalpgah'a doğru da genişlemeye ve üzerinde kontrol sahibi olmaya çabaladı. Spykman'ın bu yaklaşımı Mackinder'in klasik deniz-kara arasında daima çatışma vardır yaklaşıma karşı çıkışı temsil ediyordu. Ona göre ABD'nin çıkarı Rimland'ın hiçbir güç tarafından kontrol edilmemesinde ve buna izin verilmemesinde yatıyordu. (Bottelier, 2011: 33) Yani esas önemli bölge Mackinder'in işaret ettiği Rusya'nın üzerinde bulunduğu topraklar değil, onu çevreleyen "Kenar Kuşak" (Rimland), Mackinder'in ifadesiyle "İç Hilal" bölgesidir. Tabi genel olarak haritada benzerlikler devam etse de Spykman'ın sınırlarda bazı ufak değişiklikler yaptığını görmek mümkündür. Örneğin Spykman, "İç Hilal ve Kıyı alanları" (Costlands) yeni bir kategoride birleştirmiştir. Bu "İç Hilal"in "Rimland" kuşağı olarak yeni sınırları ile karşımıza çıkmasıdır. "Dış Hilal" ise denizaşırı kıtalarla değiştirilir ve Japonya ve Britanya hariç tutulur. Bu iki ülke açık deniz adaları (offshore islands) olarak kabul edilir.(Gerace, 2007: 353) Esasen bu noktada Spykman'ın ABD'yi bir kenarda bırakarak, Monroe'den beri var olagelen Eski-Yeni Dünya söylemini de devam ettirdiği görülmektedir. Ona göre Yeni Dünya yani Batı Yarımküre Pasifik, Atlantik ve Arktik tarafından Eski dünya ile çevrelenmiş bulunmaktadır.(Spykman, 1942: 447)

Aslında bu farklılık jeopolitik yaklaşımların sübjektifliğini ve harita okuması yapan kişilerin bulunduğu coğrafyalara, içinde bulunulan zamana ve devletlerarası güç dengelerine uygun olarak bir teori ortaya koyduğunu net biçimde göstermektedir. Dolayısıyla Spykman ABD'nin şartlarına uygun bir biçimde Mackinder'in teorisini revize etmeyi başarmıştır. Onun klasik jeopolitik bağlamında haritalara ve onların yorumlanmasına ilişkin daha ayrıntılı açıklamalarını sabit ve değişken unsurların incelendiği başlıklarda çok daha net görülecektir. Ancak şimdi ona geçmeden evvel

Nicholas J Spykman'ın kim olduğu ve ABD dış politikasına etkisinin ne derece olabileceği üzerinde durmakta fayda olacaktır. Zira daha önceki teorilerde Monroe ve Mahan'ın etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştı. Şimdi benzer bir metodoloji Spykman üzerinden takip edilecektir.

3.3.1 Kenar Kuşak Jeopoliğinin Mimarı: Nicholas J. Spykman

Şimdiye kadar incelenen Monroe Doktrini ve Deniz Hâkimiyet teorisinin mimarları Monroe ve Mahan ile kıyaslandığında Spykman'ın ABD dış politikası ile temasının son derece sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Zira Monroe doğrudan ABD Başkanı olarak ileri sürdüğü doktrini uygulama imkânı bulmuş, Mahan ise Roosevelt ile yakın teması gereği Amerikan dış politikasının şekillenmesinde son derece etkili olmuştur. Oysa Spykman'ın ne doğrudan siyasi bir uygulayıcı olma durumu söz konusu, ne de açıkça bildiğimiz şekilde yönetimlerle ilgili bir teması. Zaten Spykman'ın ortaya attığı fikirlerin etkili olduğu düşünülen dönemde Spykman hayata gözlerini yummuş olacaktı. Ancak buna rağmen Spykman'ın II. Dünya Savaşı başlamadan ve devam eden süreçte ortaya koyduğu düşüncelerin pek çok insan üzerinde etkili olduğunu söylemek de gerekmektedir. Peki, Nicholas J. Spykman kimdir?

Spykman 1893 yılında Hollanda'da dünyaya gelmiştir. Her ne kadar o stratejisini geliştireceği ülkeye uzak olsa da, onun dünyaya geldiği yıllar Amerika'da Mahan'ın düşüncelerinin Amerikan dış politikasında etkili olmaya başladığı yıllardır. Nitekim Mahan ilerleyen yıllarda Spykman'ın jeopolitik olarak analiz edeceği ve kendisinden faydalanacağı kişiler arasında olacaktır. Monroe ve Mahan gibi hakkında çok fazla kitap ve makale kaleme alınmayan Spykman'ın özel hayatına ilişkin bilgiler son derece sınırlıdır. Ancak onun sıradan bir insandan daha zeki ve yabancılarla ilişkiler konusunda son derece rahat bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyenler olmuştur. Onunla ilgili en geniş özellikleri öğrenebildiğimiz Teggart da onun bu özelliğinin altını çizmektedir. Teggart Spykman'ın dünya politikalarına ilişkin merakının Hollanda'da iken Delft Üniversitesi'ne kayıt yaptığı zamanlara kadar gittiğini ve Kaliforniya Üniversitesi'ndeyken de kendisini siyaset bilimi ekonomi ve sosyal kurumlarla alakalı çalışmalara adadığını belirtmektedir. (1943: 60) Onun çalışma tarzı aslında pek çok jeopolitikçinin çalışma tarzına

benzemekteydi. Zira pek çok jeopolitikçi stratejisinin merkezine coğrafyayı yerleştirdikten sonra disiplinler arası bir yaklaşım ile stratejisini oluşturur. Spykman da bu noktada akademik kariyerinin başlarında sosyoloji alanında çalışmalar yapıyordu. 1923 yılında doktora derecesini de yine sosyoloji alanında "George Simmel'in Sosyal Teorisi" (The Social Theory of George Simmel) adlı tez ile almıştır. 1925 yılında bu eseri Chicago Üniversitesi Dergisi'nde yayınlandı. Holmila'ya göre Spykman'ın akademiye girişi son derece hızlı ve ikna ediciydi. Çünkü Spykman'ın çalışmaları hızla genişleyen sosyal bilimlerde Amerikan sosyoloji çalışmalarına da yardımcı oluyordu. (Holmila, 2019: 3-4) Aynı yıl Yale Üniversitesi'nden davet alan Spykman, 1928 yılına gelindiğinde Uluslararası ilişkiler profesörü unvanını elde etti. 1935–1940 yılları arasında aynı alanın bölüm başkanlığını da yapan Spykman, Amerikan dış politikasına yön verecek eserleri de bu dönemde yayınlanmaya başladı. (Teggart, 1943: 60)

1942 yılında "Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi" (America's Strategy in World Politics) adlı kitabı yayınlandı. Bu kitap Amerikan dış politika geleneklerinde uzun süredir yer alan izolasyonist politikaları reddediyordu. Kitap yalnızca jeopolitik ile alakalı değildi, aynı zamanda tarih, uluslararası ilişkiler, coğrafya ve sosyoloji ile de alakalı idi. O sadece Mackinder'in "Heartland" konseptini yeniden yorumlayan biri değildi, aynı zamanda yakın zamanda Soğuk Savaş için jeopolitik çevreleme politikasını uygun hale getiren kişi olarak da ortaya çıkacaktı. (Holmila, 2019: 12)

Bu kitabın ardından jeopolitik tezlerini net bir şekilde ileri sürdüğü kitabı olan "Barışın Coğrafyası" (The Geography of Peace) adlı kitabı ise 1944 yılında yayınlanacaktı. Ancak bu kitap yayınlandığında Spykman artık hayatta değildi. Çünkü 26 Haziran 1943 yılında hayatını kaybetmişti. Esasen yayınlanan bu 66 sayfalık kitap da Spykman'ın oturup kaleme aldığı bir kitaptan ziyade üniversite yıllarında verdiği derslerde kullandığı haritalar ve yapmış olduğu bir bildirinin derlenmesinden başka bir şey değildi. Ancak böyle de olsa Spykman'ın tam bir klasik jeopolitikçi gibi haritalardan faydalandığını ve Mackinder'in ileri sürdüğü Britanya kökenli yaklaşım yerine ABD kökenli bir tez ileri sürdüğünü görmek gerekmektedir. Onun jeopolitikçiler içerisinde anılması henüz hayatta iken de söz konusuydu zaten. Çünkü İkinci Dünya Savaşı boyunca jeopolitik çalışmalara ilgi

artmış ve ‘Heartland” terimi Amerikan dergilerinde sıklıkla kullanılır ve çok iyi bilinir olmuştu. Bu dönem Newsweek, Reader’s Digest ve Life dergilerinde jeopolitika ile ilgili makaleler yayınlanırken, N. Spykman’ın Amerikan Stratejisi kitabı da belirgin bir şekilde New York Times’ta analiz edilmişti. (Dodds, 2005: 13)

Hayatına dair çok fazla bilgiye sahip olunmasa da Nicholas J. Spykman’ın Amerika’nın önemli jeopolitikçilerinin başında geldiğin kabul edilmektedir. Zira onun sosyoloji alanından gelip coğrafya ve coğrafya-dış politikası üzerine pek çok eser kaleme almış olması onu önemli bir jeopolitikçi konumuna getirmektedir. Ayrıca derslerinde kullanmış olduğu haritalar ve yayınlanan kitapları da klasik jeopolitik terimleri içermekte ve klasik jeopolitiğin ruhuna uygun çıkarımları kapsamaktadır. Her ne kadar II. Dünya savaşı sonrasında jeopolitik bilimi akademik manada yer altına inen bir bilim haline dönse ve savaşa sebebiyet verdiği gerekçesiyle suçlansa da, ABD’nin Soğuk Savaş süresince izlediği politikalar ile Spykman’ın ileri sürdüğü stratejiler arasında ciddi paralelliklerin olduğunu görmek gerekmektedir. Hatta Spykman’ın Soğuk Savaş boyunca atıf yapılan biri olmamasını da biraz bu jeopolitik ile ilgili oluşan algıda aramak doğru olacaktır. Bu girişin ardından şimdi Spykman’ın jeopolitik görüşlerini sabit ve değişken unsurlar bağlamında analiz etmek ve daha sonrasında Amerikan dış politikası ile paralelliklerini incelemek doğru olacaktır.

3.3.2. “Kenar Kuşak Teorisi”nin Jeopolitik Unsurlar Bağlamında Analizi (Sabit ve Değişken Unsurlar)

Jeopolitikçiler genel olarak teorilerini ortaya koyarken aynı unsurların altını çizmektedir. Ancak bunu yaparken bu unsurlara yükledikleri anlamlar değişebilmektedir. Hepsinin ortak yanı coğrafyanın sabit unsur olarak merkeze yerleştirilmesi olsa da daha önceki jeopolitik teorilerde de görüldüğü gibi bazen kimlik, kültür gibi unsurlar da sabit unsur olarak kurgulanabilmektedir. Yani Monroe’nin Amerikan kimliği, ya da Mahan’ın denizci kimliği üzerinde durması ve bunları sabit unsur olarak kullanması daha evvel incelenmişti. Ancak burada kimliğin sabit unsur olarak karşımıza çıkmasının sebebi bu kimliklerin coğrafya ile bağlantılı olması idi. Bu noktada Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi”nde bu tarz bir yaklaşımın olmadığının altı çizilmelidir.

Spykman'ın teorisinde sabit unsur olarak yalnızca coğrafya çıkmaktadır. Önemli olan husus ise coğrafyanın çok detaylı analizlerinin bulunmasıdır. Yani Spykman topoğrafya, iklim, sınırlar ve benzeri birçok husus üzerinde durmakta ve tam bir klasik jeopolitikçi olduğunu göstermektedir. Bunun ardından ise diğer jeopolitikçilerde olduğu gibi jeopolitiğin değişken unsurlarının analizi Spykman'da da görülmektedir. O da kitap ve makalelerinde ABD'nin uygulaması gereken yaklaşımları jeopolitik bağlamda açıklarken, ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi ve askeri noktalar üzerinde durmaktadır. Böylece kapsamlı bir jeopolitik yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple de şimdi "Kenar Kuşak" jeopolitiğinin sabit ve değişken unsurları analiz edilecek ve ardından ABD'nin Soğuk Savaş boyunca izlediği politikalar ile Spykman'ın tezleri arasındaki illiyet bağı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

3.3.2.1. "Kenar Kuşak Teorisi"nin Sabit Jeopolitik Unsuru Coğrafyanın Analizi (Haritalar, Topografya, Sınırlar, İklim ve ABD'nin Uluslararası Konumu)

Spykman yazmış olduğu makalelerde coğrafi unsuru detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Bir coğrafyacı yaklaşımı ile coğrafyanın önemini ortaya çıkarmaya çalışan Spykman, bazı makalelerinde bu unsurun dış politika bağlamındaki etkisini de incelemiştir. Nitekim onun; "Coğrafya, devletlerin dış politikasında en köklü faktördür, çünkü en kalıcı olan odur. Bakanlar gelirler ve giderler hatta diktatörler ölürler, ancak dağ dizileri değişmeden ayakta dururlar." ifadeleri coğrafyaya ve onun dış politikaya etkisine dair görüşlerini net biçimde sunmaktadır. (1942b: 41) Spykman bu düşüncelere ek olarak bir ülkenin coğrafyasının politikası için bir nedenden çok, araç olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda ona göre; bir devletin coğrafyası, politikayı uygulayan insan tarafından göz ardı edilemez. (2013: 5)

Dolayısıyla Spykman için coğrafya en temel unsurdur. Devletler coğrafyalarını bir dış politika aracı olarak kullanmayı ve bunun için de sahip olduğu coğrafyanın özelliklerini iyi bilmelidir. Bu kapsamda Spykman'ın coğrafya konusunda dikkat ettiği bazı alt başlıklar olduğunu da görmek gerekmektedir. Bu alt başlıklar coğrafi büyüklük, topoğrafya ve iklim, ülkelerin konumu ve sınırları olarak sıralanabilir. Spykman'ın üzerinde durduğu tüm bu başlıklar jeopolitik değerlendirmesinin de temellerini oluşturmaktadır. Bu minvalde sabit unsur olarak coğrafyanın öneminin

daha net anlaşılabilmesi adına Spykman'ın coğrafyaya ilişkin tespitlerini yukarıda ifade edilen alt başlıklar ekseninde analiz etmeye çalışılacak ve son başlıkta ise doğrudan ABD'nin coğrafyasına ve onun dış politikada nasıl kullanılması gerektiğine dair analizlerine yer verilecektir. Böylece "Kenar Kuşak Teorisi"nin jeopolitik temellerinin sabit unsur bağlamında önemi daha net anlaşılacaktır.

3.3.2.1.1. Coğrafi Büyüklük

Spykman'ın coğrafya konusunda üzerinde durduğu ilk konu coğrafyanın büyüklüğü meselesidir. Alman jeopolitik teorilerinde de hayat alanının oluşturulması bağlamında toprak genişliğine yapılan vurgunun Spykman'da da olduğunu belirtmek gerekir. Zira o da toprak genişliği ile devletin gücü arasında bir ilişki kurmaktadır. Bu noktada Spykman'ın şu sözleri son derece dikkat çekicidir; "Toprağın genişliği, o devletin göreceli gücünü etkiler. Toprağın altında bulunan doğal kaynaklar da nüfusun yoğunluğunu ve ekonomik yapısını yani politikanın formüle edilmesindeki faktörleri etkiler." (1944: 5) Bu noktada çıkarılabilecek sonuç bir devletin sahip olduğu toprak parçası ne derece geniş ise doğal kaynaklara sahip olma ihtimali de artacaktır. Bu da doğal olarak o devletin uluslararası arenadaki etkinliğine pozitif katkı sağlayacaktır.

Spykman'ın coğrafyanın genişliğine dair tespitlerinde dikkat çekici olan hususlardan bir tanesi de bu faktörü daha geniş topraklara ulaşmanın basamağı ve sıçrama noktası olarak görmesidir. Nitekim o bu durumu tarihsel örnekler üzerinden de açıklamaktadır. ABD ve Rusya'nın modern tarihte engellerle karşılaşmadan büyük karasal genişlemeyi gerçekleştirmeleri Spykman için önemli örneklerdir. O ABD ve Rusya'nın genişlemesini özetlerken, yeni toprakların fethedildiğini, ele geçirildiğini, asimile edildiğini söylemekte ve daha önemlisi bu durumun yeni bir toprak için başlangıç noktası olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla ona göre toprağın genişliği ile hareketin kolaylaşması arasında bir bağıntı bulunması şaşırtıcı değildir. (Spykman – Rollins, 1939: 392) Açıkçası ABD'nin Monroe Doktrini ve sonrası süreçte gerçekleştirdiği Batı genişlemesi dikkatli incelenirse Spykman'ın haklı olduğu görülecektir. Zira Batı genişlemesinde alınan her toprak parçası bir sonraki toprağın elde edilmesi adına basamak oluşturmuştur.

Elbette Spykman'ın coğrafyaya ilişkin tespitleri yalnızca sahip olunan toprağın büyüklüğü ile alakalı değildir. Onun üzerinde sıklıkla durduğu konulardan biri de devletin bulunduğu coğrafyanın topoğrafik ve iklimsel özellikleridir.

3.3.2.1.2. Topografya ve İklim

Topoğrafya kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Bir kara parçasının doğal engebe ve özelliklerini kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi" olarak tanımlanmaktadır. (TDK, 2020) Spykman bu yapının devletlerin iç ve dış politikasını etkileyen önemli bir faktör olduğu kanaatindedir. Nitekim onun jeopolitik analizlerinde toprağın engebe ve özellikleri üzerinde fazlası ile durduğu yadsınamaz bir gerçektir. O bu kavrama ek olarak iklimin etkisi üzerinde de durmakta ve jeopolitiğin sistemli bir şekilde teorileşmesinden önceki süreçte bahsedilen iklim-insan ilişkisi türü üzerine de tespitler yapmaktadır.

Spykman için topoğrafya ve iklim kelimelerinin ilk önemli noktası toprak parçası üzerinde yaşayan halka etkisi bağlamındadır. Ona göre; topoğrafya ve iklimin değiştirici etkilerini dikkate almak gerekmektedir. Topoğrafya, birlik ve içsel uyum üzerindeki etkisiyle devletlerin gücünü etkilemektedir. İklim, ulaşımı, tarımsal üretim üzerindeki sınırlandırmaları, devletin ekonomik yapısını ve böylece dolaylı yoldan açıkça dış politikayı etkilemektedir.(Spykman, 2013: 6) Görüldüğü üzere Spykman ilk olarak devletin kendi iç uyumunu yakalaması ve dış politikada önemli bir aktör olabilmek adına topraktan faydalanılmasını savunmaktadır. Bu noktada bir önceki başlıkta incelenen coğrafi büyüklük de bir avantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü geniş alan farklı iklimsel özellikler ve değişik topoğrafya sonucu değişik kaynaklar ve ekonomik imkânlar sağlamaktadır.(Spykman, 2013: 6)

Topoğrafyanın güç unsurlarına yaptığı katkının yanında devletin kontrolünü kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı bir etkisinin olduğu da Spykman'ın işaret ettiği hususlardan bir tanesidir. Çünkü ona göre; belirli bir alan üzerinde merkezî kontrolün kurulmasının şekillenmesinde önemli olan faktör topoğrafyadır. Yüksek dağ sıraları, derin ve geniş vadiler, nehirlerin yönü ve iklimin değiştirici etkisi gibi tüm özellikler, bir ülke içerisindeki iletişim kolaylığını belirlemektedir. (Spykman, 2013: 8) İletişim ise bir devletin bünyesinde bulundurduğu halk üzerinde etkinliğinin en temel belirleyicilerinden birisidir. En uzak bölgelere en hızlı şekilde müdahale etme imkânı

bulan devletin egemenlik konusunda avantaj sağlayacağı muhakkaktır. Spykman için bu durum bir devletin güçlü bir devlet olup olmayacağını da belirleyecek kadar önemlidir.

Eğer topoğrafya ve iklim iletişimin gelişmesinde yardımcı olurlarsa, geniş devletten güçlü devlete evrim hızlı olabilecektir. Tersi durumda topoğrafya ve iklim engeller yarattığında, devlet bu doğal engelleri yapay yollarla sona erdirmek için gerekli sermaye ve teknolojik beceri için gerekli elemanlara sahip oluncaya kadar beklemek zorunda kalacaktır. (Spykman, 2013: 12) Bu bekleyiş bir yandan devletin önemli bir aktör olmasını geciktirirken, diğer yandan mevcut ekonomik sermayenin de topoğrafya ve iklim adına harcanmasını gerekli kılacak ve önemli güç unsurlarından biri olan ekonomide dezavantaj oluşturacaktır.

Topoğrafya ve iklimin elverişli olduğu durumlarda ise devletin önemli bir avantaja sahip olacağını görmek gerekmektedir. Zira bu noktada denizler, nehirler, engebesiz düz ve buna ek olarak verimli araziler birer avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan akıntı unsurunun ulaşım ve genişleme noktasında uzun süre motive edici bir etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle demiryollarından önce denizler ve nehirler güvenli ve etkili ticaret anlamına geliyordu. (Spykman – Rollins, 1939b: 596) Bir devletin bünyesinde önemli iç denizlere veya nehirlere sahip olması içeride avantaj sağlarken, buna ek olarak önemli deniz ve okyanus bağlantılarına sahip olması onu dış ilişkilerinde de güçlü kılan bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Spykman'ın Mahan'ın tezlerinin benzerlerini savunduğunu da rahatlıkla ifade edebiliriz. Zira o topoğrafik özelliklerden bahsederken denizlerin öneminin de altını çizmektedir. Bu sebeple ABD'nin Yeni Dünya'da ayırıcı özelliklerinden birinin deniz unsuru olduğunun belirtmektedir. Çünkü ona göre; Yeni Dünya'da, Amerika Birleşik Devletleri, kırk binden fazla kara sınırıyla, yine de kesinlikle bir deniz gücüdür. Sahip olduğu topraklar ve nüfusunun tüm kıtanın geniş bir bölümünü oluşturmaktadır. O dönem itibariyle dünyadaki iki milyar yabancıdan sadece 18 milyonu trenle Amerika Birleşik Devletleri'ne erişebiliyordu. Kuzey Amerika ile bağlantılı Güney Amerika'da bile iletişim özellikle deniz yolu ile korunmaktadır. Bu noktada kara sınırları güvenliktedir. Dış bağlantılarına göre Amerika Birleşik Devletleri'nin durumu, bir ada gibi yaklaşık kara gücünden çok deniz gücüne dayalı

Amerikan savunma kurumunu oluşturmuştur. (Spykman, 2013b: 29) Bu ifadelerden görüldüğü üzere Spykman Mahanist bir yaklaşımı asla reddetmiyor. Hatta deniz faktörünün ABD için öneminden ısrarla bahsediyor. Kuşkusuz onun bu yaklaşımında askeri saikler önemli bir yer tutuyordu. Bu sebeple ona göre devlet yöneticileri jeopolitik bilimini iyi bilmeli ve ülkesinin koşullarının farkında olmalıdır. Hatta Spykman coğrafyacıların devlet yönetimi için çok önemli olduğunu açıkça belirtmiştir. Çünkü, "topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü gibi unsurlar özellikle askerlerin bir yerden diğerine hareketinde yardımcı da olabilir, engel de. Bu noktada işte özellikle askeri coğrafyacılar vazgeçilmez birer rehber ve danışman olurlar. Onlar bir ülkenin savunması yapılırken çöller, ormanlar, yüksek dağların bir devletin ulusal savunması açısından katkı sağladığının farkındadırlar." Yine Spykman deniz sınırlarının da işgal için ciddi bir engel olduğunu düşünmektedir. (1942: 437-438)

Görüldüğü üzere Spykman bir devletin üzerinde bulunduğu toprakların iyi analiz edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu analiz sonucu coğrafya daha etkin bir biçimde kullanılabilir hale gelecektir. Bu noktada ABD'nin çok büyük avantajlara sahip olduğunu da görmek gerekmektedir. Nitekim Art da ABD'nin özellikle gıda ve enerji konusunda da topoğrafya özellikleri açısından büyük avantaja sahip olduğunun altını çizmektedir. Tarımsal ürünlerde net bir ihracatçı olması, kömür ve gaz rezervlerine sahip oluşu, ayrıca yakın çevresinde Kanada, Meksika ve Venezuela gibi ülkelerdeki enerji açısından verimli koşullar bu noktada önem arz etmektedir. Tüm bu topoğrafik ve iklimsel özellikler ABD'nin kendi kendine yetebilmesine ve uluslararası ilişkilerde rakipleri ile mücadele edebilmesine imkân tanıyordu. (2005: 381)

Özetle Spykman'ın altını çizdiği olay tıpkı bir insanın kendini tanımasının, eksiklerini ve artılarını bilerek hareket etmesini sağladığı gibi devletlerin de kendilerini tanıyarak uluslararası alanda mücadele etmesi benzer bir durumdan başka bir şey değildir. Nasıl ki eksik yönlerini bilen bir insan bunları gidermeye ve artı yönlerini fark edilir kılmaya başlar ise Spykman'ın da anlatmak istediği devletlerin de benzer bir yolu izlemesidir. Tabii ki meselenin uluslararası boyutu yalnızca tek taraflı bir güç analizinden ibaret olamaz. Bu noktada ülkenin konumunun ve

sınırlarının önem arz ettiğinin belirtilmesi gerekir. Nitekim Spykman'ın da üzerinde durduğu önemli coğrafi noktalardan bir tanesi de budur.

3.3.2.1.3. Konum ve Sınırlar

Devletlerin kendi topoğrafik özelliklerinin farkına varmasının ardından, onun diğer devletler ile ilişkilerinin nasıl olacağı sorusu gündeme gelmektedir. Bu noktada Spykman sınır ve devletin konumu meselesine değinmektedir. Ona göre sınırlar saldırı açısından bakıldığında bir devletin genişleme dalgasının başlangıç noktasıdır. Savunma açısından bakıldığında ise ilk siperdir. (Spykman, 1939: 395) Dolayısıyla sınır diğer devletler ile ilk temas noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple de bu alanın güvenliği meselesi son derece önemlidir. Spykman bu hususta tampon devletler fikrini ileri sürmektedir. Rollins ile beraber yazmış olduğu "Geographic Objectives in Foreign Policy, I" (Dış Politikada Coğrafi Hedefler, I) adlı makalede bu konuya değinen Spykman, sınır güvenliğini artıracak araçlar içinde, tampon devletlerin en kalıcı olanlar olduğunu savunmaktadır. Ona göre tampon devletler ilk savunma problemini çözmeye çalıştığı, kaybedilecek toprak parçası ile benzerlik taşımaktadır. Spykman tampon devletlerin güçlü komşusunun desteği ile ayakta kalacağını düşünmektedir. İşte bu sebeple ABD'ye tampon devletler (buffer zones) inşa etmesini, korumasını ve dış politika aracı olarak kullanmasını önermektedir. (Spykman – Rollins, 1939: 404) Burada amaç çatışmayı uzakta tutmak ve kendi toprak parçasını güvene almaktır. Bunu yaparken Spykman kalıcı barışın hiçbir anlaşma ile sağlanamayacağının da altını çizmektedir. Ona göre uluslararası düzenin kalıcı bir haritasını çizmek mümkün değildir. (Spykman, 1942: 447) Realist yaklaşımları bu açıklamada da görmek mümkündür. Zira Spykman da uluslararası ilişkileri çatışma alanı görmektedir. Öyleyse yukarıda topografik özelliklerde yapıldığı gibi devletin konumu ile alakalı da analizler üzerinde durulması gerekmektedir. Ülkenin topoğrafyası kendi gücünün belirlenmesi adına önem arz ederken, "ülkenin konumu" kavramı onun dünyadaki pozisyonunun ve gücünün belirlenmesine imkân tanımaktadır. Bu noktada Spykman'ın kara kıtaları ve dünya denizlerine yakınlık ve bölgesel konum olarak iki farklı durumu analiz ettiğini söyleyebiliriz. Onun konum ile ilgili tanımlamaları şu şekildedir;

> “Devletin konumu, kara kıtalarına ve dünya denizlerine yakınlığı veya bölgesel konumu açısından diğer ülkelerin topraklarına ve etrafındaki komşulara göre tanımlanabilir. Dünya denizlerine ve kıtalara uzaklığı, enlem, boylam, rakım olarak belirtilmektedir. Bölgesel açıdan ise çevre alanlar ile ilişkiler, uzaklıklar, iletişim hatları ve doğal sınır toprakları terimleriyle ifade edilmektedir. Dünya konumu iklim bölgesini ve böylece ekonomik yapısını, bölgesel konum ise potansiyel düşmanlarını tanımlayarak toprak güvenliği problemini ortaya çıkarmakta ve potansiyel ittifakları ise ortak güvenlik sisteminin bir katılımcısı olarak muhtemelen devletin rolünün sınırlarını belirlemektedir.(Spykman, 2013: 13)

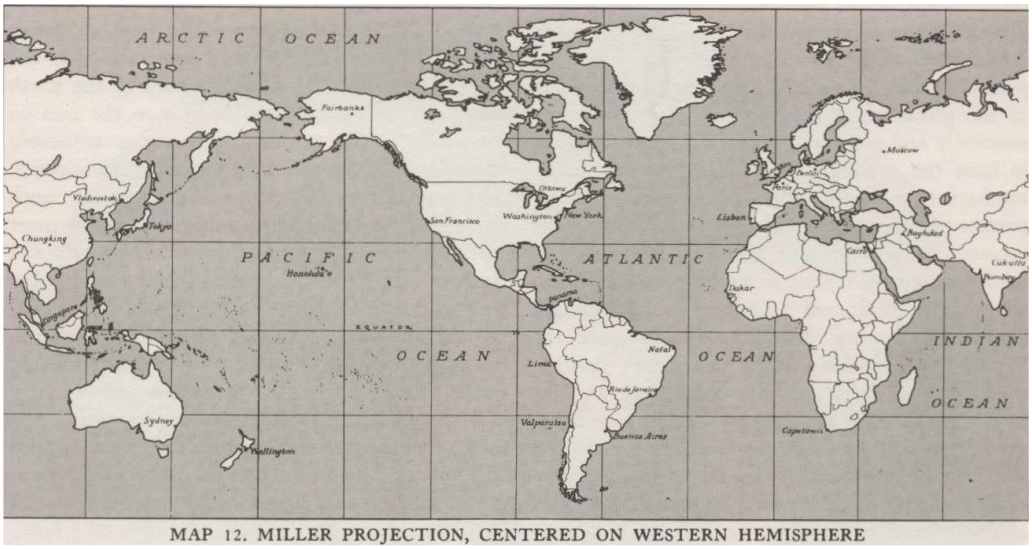
Özellikle bölgesel konum kavramı esasında jeopolitik analizin de başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Zira burada ülkenin mekânı, zamanı ve güç unsurlarını dikkate alınması gibi bir durum söz konusudur. Dolayısıyla tüm bu üç unsur üzerinden ülkenin jeopolitik çerçevede yapması gerekenler ortaya çıkmaktadır. Nitekim Spykman’ın vermiş olduğu bir örnek bunu net bir biçimde sunmaktadır. Ona göre bölgesel konum açısından, komşuların çok veya az, güçlü ya da zayıf olması ve ülkenin topoğrafik yapısının koşulları ilişkilerini belirlemektedir. Mesela Mançurya dış politikasını uygulayanlar sürekli olarak bir gözü ile Japonya, diğer gözü ile Rusya’ya bakmak zorundadırlar. Yani burada üç tip konum çıkıyor karşımıza. Kara sınırı olan devletler, ada devletleri ve hem deniz hem kara sınırı olan devletler. Bu devletlerin konumlarına ilişkin önem ise zaman unsuruna göre değişmektedir. Yani devletin o an arasında kaldığı devletlerin zayıf, güçlü ya da eşit olmasına göre değişebilmektedir. (Spykman, 2013b: 22)

Elbette devletin denizlere ve okyanuslara göre bulunduğu konum da temel belirleyici faktörlerden bir tanesidir. Zira ekvatora, okyanuslara ve kara parçalarına göre belirlenen konum ülkenin çatışma alanlarına ve ulaşım hatlarına yakınlığını belirlemektedir.(Spykman, 1944: 5) Bu noktada suyun önemli bir belirleyici olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Nitekim Spykman’ın ABD’yi de dâhil ettiği Batı medeniyeti tarihin başından itibaren su etrafında gelişme göstermiştir. Helen medeniyeti (Eski Yunan kültürü ile doğu medeniyetinin kaynaşmasından ortaya

çıkmış yeni bir kültür) Ege Denizi'nin çevresindeydi, Roma uygarlığı Akdeniz etrafındaydı ve günümüzün Batı uygarlığı da Atlantik'i kuşatmıştır. (Spykman, 2013: 16) Dünyadaki konum ekseninde analiz yapıldığında ABD'nin ciddi avantajlara sahip olduğunu bu örnekten çıkarmak mümkün olacaktır. Zaten Spykman da bu durumun farkındadır ve konum açısından en fazla istenilecek ülkenin dünyada Amerika Birleşik Devletleri olacağını söylemektedir. Bunun sebebi topraklarının iki okyanus kıyısında olması ve bunun sonucunda dünyanın en önemli iki ticaret yoluna doğrudan ulaşma imkânına sahip olmasıdır. (Spykman, 2013: 15) Bu duruma ek olarak bölgesel konum itibari ile de onu zora sokabilecek bir komşusunun olmaması ve çatışmadan uzak oluşu da ekstra pozitif bir durum oluşturmaktadır. Bu durumun bilincinde olan Spykman "Kenar Kuşak Teorisi'ni oluştururken ABD'nin uluslararası konumu üzerinde sıklıkla durmuştur. Gerek "Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi" gerekse de "Barışın Coğrafyası" kitabında ABD'nin uluslararası konumunu net biçimde ortaya koyan Spykman'ın bu konudaki yaklaşımları ayrı bir başlık altında incelemek daha faydalı olacaktır.

3.3.2.1.4. ABD'nin Uluslararası Konumu

Bir devletin jeopolitik manada etkin bir teori üretebilmesi ağırlıklı olarak kendisini merkeze yerleştirmesinden geçmektedir. Nitekim pek çok jeopolitik teoride de bunu görmek mümkündür. Spykman da ABD'nin uluslararası alandaki konumunu analiz etmeden evvel tercih edilmesi gereken haritalar üzerinde durmaktadır. Bu noktada onun tercih ettiği harita dahi pek çok şeyi söylemektedir. Zira o haritalardan bahsederken; "bizim analizimizde kullandığımız ana grafik Miller projeksiyonu ile çizilmiş silindirik haritadır. Biz ABD'nin jeopolitik konumunu açıklayan gerçekleri grafik olarak böylece analiz ediyoruz" ifadelerini kullanmaktadır. (Spykman, 1944: 18



Harita 1. Miller Projeksiyonu, Batı Yarımküre Merkezli Harita, (Spykman, 1944: 18)

Ders verirken pek çok haritadan yararlanan Spykman'ın bu haritayı seçmesi de son derece dikkate değer bir durumdur. Zira bu haritanın özelliği Amerika kıtasını haritanın merkezine yerleştirmesidir. Bu görüntü aynı zamanda "Biz dünyanın merkeziyiz" algısını da göstermektedir. Klasik İngiliz kökenli haritalar yerine Amerika merkezli bir harita seçimi ile jeopolitik analizlerine başlayan Spykman, tercihinin ardından ABD'nin uluslararası önemine dair analizlerine ve dış politika bağlamında önerilerine başlamaktadır.

Spykman'a göre; Batı yarıkürenin ilk dikkat çeken görüntüsü geniş toprakların üç okyanus (Atlantik, Pasifik ve Arktik) tarafından çevrelenmiş olmasıdır. Ona göre yalnızca Panama Kanalı'nın inşası Pasifik kıyısına dünya genelinde bir ekonomik önem verdi. (Spykman, 1944: 23) Bu da Spykman'ın Mahanist teoriyi desteklediğini gösteren bir diğer durumdur. Zira Panama Kanalı'nın açılması ile ABD'nin okyanuslarda egemen bir devlet konumuna gelme durumunun Spykman tarafından da onaylandığı görülmektedir. Spykman bu duruma ek olarak ABD'nin bölgesel konum açısından da avantajlı bir konuma sahip olduğunun altını çizmektedir.

Çünkü ona göre; "ABD iki zayıf devlet arasındaki güçlü bir devlet olmanın mutluluğu ile kutsanmış bir devlettir. Kara sınırlarında doğrudan bir düşman ile karşılaşma korkusu yok ve onun güvenlik problemi sınır savunması değildir. Kanada'nın askeri imkânları sınırlıdır ve deniz gücü zayıftır. Savunma problemi açısından Güney sınırı da Kuzey'e benziyor. Meksika'nın toplam nüfusu ABD'nin

sekizde biri, doğal kaynaklar ve endüstriyel kapasite açısından da ABD çok daha önde. Meksika'nın ayrıca donanması yok, zayıf hava gücü var ve modern savaş konusunda da tecrübesi yok."(1942: 59) Bu durum bölgesel anlamda çatışma riskini ortadan kaldırırken, sınırlarının güvenliğinin de güvence altında bulunması imkânını ABD'ye sunmaktadır. ABD'nin önemli avantajlarından bir tanesi de okyanusların ona sunduğu imkânların son derece cömert oluşudur.

Spykman okyanusların Eski Dünya devletleri ile ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerde çok önemli bir rol oynadığını düşünmekte ve Eski ile Yeni Dünya arasındaki ilişkileri belirlediğine inanmaktadır. Bu noktada en önemli husus Doğu ile Batı yarıküreler arasındaki ilişkilerin denize dayalı ilişkiler olmasıdır. Günümüzde havacılık alanında gelişmeler yaşanmasına rağmen önümüzdeki dönemlerde de taşımacılıktaki baskın unsur olmasından dolayı en önemli araçlar gemiler olmaya devam edecektir.(Spykman, 1944: 25) Dolayısıyla okyanuslardaki kontrol kısa vadeli stratejilerin değil uzun vadeli stratejik çıkarların da gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, jeopolitik çerçevede ABD'nin stratejik/jeopolitik pozisyonu nedir? Spykman ABD'nin jeopolitik pozisyonunu şu şekilde açıklıyor; "ABD'nin coğrafi olarak Avrasya kara kitlesine ek olarak Afrika ve Avustralya tarafından çevrelendiğini görmeliyiz. Toprak olarak bu alan Yeni Dünya'dan iki buçuk katı, nüfus olarak 10 katı ve enerji çıktısı açısından ise yaklaşık olarak eşitidir. Doğumuzda konumlanan Batı Avrupa nüfus yoğunluğu ve mekanik enerji açısından güç merkezidir. Batı yakası ise diğer büyük güç merkezi olarak ifade edilebilir, gücü geniş oranda nüfus yoğunluğuna bağlıdır. (1944: 33)

Bu noktada Soğuk Savaş süresince ABD'nin hasmı olacak olan Rusya'ya dair Spykman'ın yanılgı içerisinde olduğunun da altı çizilmelidir. Zira O Rus ekonomisine ve coğrafyasına ait güncel gerçeklerin Heartland'ın 1944 yılı itibariyle ve gelecekte bir dünya merkezi olabilme ihtimalini sunmadığını düşünmektedir. Buna ek olarak Rusya'nın tarım konusunda da her ne kadar devasa topraklara sahip olsa da büyük sıkıntı içerisinde olduğunu düşünmektedir. (1944: 38-39) Ayrıca onun Rusya'ya karşı düşman tanımlaması içerisine girmemesinde etkili olan faktörlerden bir tanesinin tarihi olaylar olduğunu da unutmamak gerekir.

Spykman'ın hareket noktası 19 ve 20.yüzyılda yaşanan büyük savaşlardır. Bu savaşlardan ilki Napolyon tarafından gerçekleştirilmiş ve bu dönem İngiliz-Rus ittifakı söz konusu olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda II. Wilhelm'e karşı bu iki devlet beraber hareket ederken, II. Dünya Savaşı'nda da Hitler ordularına karşı ABD'nin de katılımıyla Ruslar ile aynı safta yer alınmıştır. (Spykman, 1944: 43) Spykman tarihi çıkarımlar ile Batı ile Rusların açıkça karşı karşıya gelmeyeceğini iddia etmiştir. Hatta bu iddia onu Mackinder'den ayırmış ve "Kenar Kuşak Teorisi"nin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada Spykman Mackinder'in altını çizdiği deniz-kara çatışmasının da açıkça hiç oluşmadığını ve meşhur sloganının yanlış olduğunu iddia etmektedir. Bu anlayış onun meşhur sloganının doğmasını sağlamıştır:

"Kim Rimland'ı kontrol ederse, Heartland'ı kontrol eder."

"Kim Heartland'ı kontrol ederse, Dünyanın kaderini kontrol eder."(1944: 43)

Spykman'ın bu sloganı jeopolitik tezinin de merkezini oluşturmaktadır. ABD için ileri sürdüğü dış politika anlayışının merkezinde de bu slogan yatmaktadır. Her ne kadar Rusya'yı muhtemel bir rakip olarak görmese de onun ortaya attığı düşünce sisteminde "Rimland" kuşağı büyük önem arz etmektedir. Bu kuşak da Rusya'yı çevreleyen kuşak olarak karşımıza çıkmakta ve Soğuk Savaş boyunca ABD'nin izleyeceği politikalarda kendisini hissettirmektedir. Zira Spykman düşüncesine göre "Heartland" çevrelendiği takdirde etkinliğini yitirecektir. Esas risk "Rimland" kuşağında güç dengesinin bozulmasıdır. Çünkü bu çok daha olası bir durumdur. Kenar Kuşak yani Rimland deniz ve kara gücü arasında tampon bölge konumundadır ve her ikisine de ulaşımı söz konusudur.(Tezkan-Taşar, 2002: 156) Onu Heartland'dan ayıran temel hususlardan birisi de budur. Heartland'ın denize çıkışı ve dünyaya açılışı "Rimland" tarafından kesilmektedir. Dolayısıyla esas önemli bölge burasıdır.

Öyleyse ABD'nin takip etmesi gereken politika nedir? İzolasyonist politikaları açıkça reddeden Spykman, Avrupa ve Uzak Doğu'da her an teyakkuz halinde olması gereken bir ABD portresi çizmektedir. Bu noktada bu bölgelerde bazı devletler dikkat çekmektedir.

Örneğin Spykman'a göre; Avrupa'da üç güç merkezi bulunmaktadır: Almanya-Fransa ve Doğu Avrupa. Güç bu üç alanda dağılmaktadır. Almanya kıtada tek başına en geniş güç potansiyeline sahip devlettir ve bu devlet Fransa ile dengelenmelidir. Bu üç bölgenin tamamen kontrol edilmesine izin verilmemelidir.(1944: 53) Aslında burada da Spykman'ın tarihi olayları iyi analiz ettiğini söylemek gerekmektedir. Zira güç dengesindeki dağılımın bozulmasında özellikle Napolyon Fransa'sı ve Wilhelm ve Hitler Almanya'sı örnekleri ortada durmaktadır. İşte bu sebeple ABD'nin çıkarı Avrupa ve Uzak Doğu'da hiçbir gücün gelişimine izin vermemektir.(1944: 55)

Tabi bu yapılırken Spykman bazı müttefiklik ilişkilerinin de zorunlu olduğunu ortaya koyuyor. Onun Avrupa'ya ilişkin yaklaşımında ise ABD'nin denizci kimliğine yapılan bir vurgu söz konudur. Çünkü ona göre ABD Atlantik ve Pasifik çevresinde deniz gücü ulaşımına bağımlıdır. Bu hat onun Eski Dünya bağlantısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu denizci kimlik onun dış politikasının doğasını belirleyecektir. İşte bu ulaşım meselesi nedeniyle de ABD'nin Avrupa ile ilişkilerinde İngiltere ile müttefik olması kaçınılmaz hale gelmektedir. (1944: 57) Avrupa'da özellikle Almanya'dan endişe duyan Spykman, Uzak Doğu'da da benzer tehdit algısını Japonya üzerinden şekillendirmektedir. Ancak Uzak Doğu'da Avrupa'da olduğu gibi denizci bir müttefik söz konusu değildir. Spykman'a göre; Almanya'ya karşı Avrupa'da güç dengesini korumak adına bir savaşa girmek dominant deniz gücü ile işbirliği anlamına gelmektedir. Asya'da güç dengesini korumak adına savaşa girmek ise Japonya'ya karşı, yani hakim deniz gücüne karşı savaş anlamına gelmektedir. Bu tamamen farklı bir doğal stratejik problemdir. (1942b: 159) Kısacası Spykman salt denizci bir kimlik değil, aynı zamanda karacı bir kimliğin de ABD dış politikasında olması gerektiğini düşünmektedir. Bu iki jeopolitik yaklaşım arasında bir ayrım gütmeyen Spykman ABD'nin dış politikasının gereklerine uygun bir biçimde iki yapının da kullanılmasını savunmaktadır.

Bu sebeple de ABD Doğu Pasifik ve Batı Atlantik'te deniz üstünlüğünü korumak isteyecektir. Buna ek olarak Amerikan denizi ve Güney Amerika'nın büyük kısmı üstünde de bu durum geçerlidir. Güç dengesi politikası çerçevesinde ise ABD, Doğu Okyanus için İngiltere'ye yardım ediyor, Batı Okyanusu için Çin'e ve Avrasya'nın karasal kalbinde ise Rusya'ya yardım ediyor. Amacı Avrupa ve Asya'da güç dengesini korumak. (Spykman, 1942b: 177) Deniz-kara çatışması ekseninde ortaya konulan bu jeopolitik yaklaşımda ABD'nin izlemesi gereken politikalar net bir biçimde ortaya konulmaktadır.

Tabi burada Spykman ile ilgili görüş bildirirken, onun bu jeopolitik önerileri ortaya koyduğu dönemde II. Dünya Savaşı'nın hala devam ettiğini ve Alman-Japon ittifakı ile mücadele edildiğini de unutmamak gerekmektedir. Yani Spykman'ın dönemin koşullarına uygun analizler yaptığının da altı çizilmelidir. Nitekim o Japonya'ya ilişkin tespitler yaparken, ABD-İngiltere-Japonya denizci devletler ittifakının da olasılıklarını düşünmüştür. Ancak böyle bir girişim durumunda yani kalıcı bir Japon-İngiliz-Amerikan hegemonyasına dayanan bir senaryoda deniz gücüne karşılık, kara güçlerinden karşı bir müttefiklik ortaya çıkacaktır. Spykman'a göre bu durumda Almanya, Rusya ve Çin kendilerini çevrelenmiş hissedecekler ve güçlerini birleştirmeye ihtiyaç duyacaklardır. (1942b: 459) Bu sebeple de Spykman bu politika yerine güç dengesinin korunması politikasına ağırlık vermektedir.

Dünya ile ilgili analizlerinde Spykman'ın Çin'e yönelik tespitleri ise her ne kadar henüz Soğuk Savaş yıllarında doğrulanmasa da Soğuk Savaş'ın ardından günümüze gelen süreçte ispatlanmış görünmektedir. Zira o modern, canlanmış ve askerileşmiş 400 milyonluk Çin'in, ileride sadece Japonya'ya tehdit oluşturmayacağını, Asya denizindeki Batılı güçlerin pozisyonuna da tehdit olacağını belirtmiştir. Buna ek olarak Orta denizin büyük kıyılarını kontrol eden kıtasal büyük bir güç olacağını belirttiği Çin'in coğrafi konumunun ABD'nin Amerikan denizindeki konumuna benzer olacağını söylemiştir.(Spykman, 1942b: 469) Hatta öyle ki; Spykman, Uzak Doğu'da hakim gücün Çin olacağını belirtirken ABD'li devlet adamlarını Japonya, Filipinler ve Çinlilerin gücünü geliştirmesini engelleyecek başka yerlerde de üsler kurması konusunda da zorlamıştı.(Sempa; 2015b: 4)

Latin Amerika kıtasına bakışta ise Spykman'ın yaklaşımının çok ciddi olduğu söylenemez. Zira ona göre Latin Amerika ülkeleri çok zayıftırlar ve Kuzey'i tehdit edemezler. Ayrıca bu bölge ile ilişkiler de hiçbir zaman Asya ve Avrupa kadar önemli olmayacaktır. Hatta Spykman'ın bakış açısı ile Latin Amerika ABD'nin güvenliği adına ihtiyaç duyduğu bir pazar ve hammadde kaynağı konumundadır. Ayrıca yukarıda ifade edilen sınır güvenliği adına gerekli olan tampon bölgelerden birisidir. (1942b: 352-353)

Tampon bölge meselesinde Spykman'ın Avrasya kara kütlesinde de üzerinde durduğu bazı bölgelerin olduğunu söylemek gerekir. Özellikle bazı bölgeler Avrasya kara kütlesinin merkezi ile deniz rotalarını çevrelemesi açısından önemlidir. Bunlar Batı ve Orta Avrupa, Türkiye, İran, Afganistan, Tibet, Çin, Doğu Sibirya ve bunlara ek olarak Arabistan, Hindistan, Burma-Siam yarım adalarıdır. Bu sınırlar aynı zamanda büyük medeniyetlerden pek çoğunun ortaya çıktığı bölgeleri de kapsamaktadır. (Spykman, 1942b: 181) Tabi bu sınırların aynı zamanda Soğuk Savaş boyunca ABD'nin izlediği politikaların şekillendiği sınırlar olduğunun da altını çizmek gerekmektedir.

Her ne kadar jeopolitik olarak Spykman Rusya üzerinden bir teori ortaya koymamış olsa da, kullandığı haritanın merkezinde Rus topraklarının bulunduğu bir gerçektir. Keza yine her ne kadar Rusya'nın bir tehdit olamayacağını ifade etse de önem verdiği topraklar yani "Rimland Kuşağı" Rus topraklarının çevrelendiği topraklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani Spykman'ın jeopolitik teorisini analiz ederken onun II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda bunları yazdığını ve ülkesinin Almanya ve Japonya ile mücadele ettiğini unutmamak gerekir. Bu durum onun coğrafyaya dair yaklaşımlarının Soğuk Savaş süresinde kullanılamayacağı anlamına da gelmeyecektir. Zira Soğuk Savaş boyunca ABD dış politikası analiz edildiğinde esas meselenin "Rimland" kuşağına hâkim olmak olduğu, dolayısıyla Spykman'ın işaret ettiği bölgeler üzerinde durulduğu görülecektir. Ancak bu analize geçmeden evvel "Kenar Kuşak" jeopolitiğin değişken unsurlarına yapılan atıfları incelemekte yarar olduğu kanaatindeyiz.

3.3.2.2. "Kenar Kuşak Teorisi"nin Değişken Jeopolitik Unsurlarının Analizi (Jeopolitik Kimlik ve Kültür, Teknolojik, Politik, Ekonomik ve Askeri Unsur)

Spykman jeopolitik unsurlar bağlamında özellikle sabit unsur olan coğrafya üzerinde çok fazla durmuştur. Ancak bu durum jeopolitiğin değişken unsurlarının göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Spykman her ne kadar coğrafya üzerinde durduğu kadar değişken unsurlar üzerinde durmamış olsa da özellikle ekonomik ve askeri unsurlara verdiği önem dikkat çekicidir. Açıkçası güç kavramına ve güç dengesinin korunması düşüncesine sıkı bir şekilde bağlı olan Spykman'ın askeri unsuru göz ardı etmesi de zaten düşünülemezdi. Bu başlık altında her ne kadar en fazla ekonomik ve askeri unsurlar üzerinde durulacak olsa da Spykman'ın diğer jeopolitik unsurlar ile ilgili değerlendirmeleri de analiz edilecek ve bunun ABD dış politikasındaki karşılığına dair de incelemelerde bulunulacaktır.

Yani özetle diğer jeopolitik teorilerde izlenilen metodoloji burada da devam ettirilecek ve "Kenar Kuşak Teorisi"nin işaret ettiği jeopolitik kimlik ve öteki, politik, ekonomik, teknolojik ve askeri unsurlar ile ilgili tespitlere yer verilecektir.

3.3.2.2.1. Jeopolitik Kimlik, Kültürel ve Politik Unsurlar

Jeopolitik kimlik ve jeopolitik öteki yaklaşımları pek çok teoride karşımıza çıkan yaklaşımlardır. Hatırlanacağı üzere Monroe'nin jeopolitik kimliği "Amerikalılık", ötekisi ise Eski Dünya idi. Mahan ise "Denizci" kimliği jeopolitik tezinin merkezine koyarken, Japonya ve Almanya'yı jeopolitik ötekiler olarak merkeze yerleştiriyordu. Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde de aslında jeopolitik ötekiler değişmemekte ve yine Almanya ve Japonya tehdit olarak algılanmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Spykman'ın bu noktadaki korkusu Rimland'da güç dengesinin bozulmasıdır. Peki, Spykman ABD için jeopolitik bir kimlik öneriyor muydu? Açıkçası buna doğrudan evet yanıtını vermek son derece güçtür.

Bu noktada jeopolitik kimlik ve kültürel boyutta dikkat çeken husus ideoloji kavramına dikkat çekmesidir. Spykman savaşın yalnızca sahada askeri olarak yürütülemeyeceğini buna ek olarak ideolojiye ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. Çünkü ideolojik savaş ulusal hedefte ve hükümete güvende inancın yıkılmasında yönlendirici özelliği sahiptir. Ulusal moralin korunması için ideoloji kesinlikle

zorunludur. Ulusun davasının haklılığı konusunda inancının kırılmadan devam etmesi için bu gereklidir. İnsanların idealizmi bir savaşçı olarak onun gücü ve zayıflığıyla bağlantılıdır. (Spykman, 1942b: 37) Bu durum kimlik ve ideolojinin iç bütünlük bağlamında önemini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Bu noktada Spykman'ın Alman-Japon saldırıları üzerinden analizlerini yaptığının altı çizilmelidir. Zira burada ideolojiden kasıt özellikle Almanya'nın yaymaya çalıştığı sosyal-kültürel-politik yaklaşıma karşı Amerikan değerlerinin savunulması fikridir. Bu noktada Spykman'a göre ABD politik sistemi erken dönem İngiliz pratiğine ve onun İngiliz örf adet hukukundan gelen yasal sistemine dayanır. Bu sistem bireysel özgürlük prensibi ile anılan İnsan Hakları Beyannamesi'ne dayanır. Federal ve temsilci demokrasi modeli ile organize olmuş devlet özgür oy, gizli sayım sistemine dayanmaktadır.(1942b: 215) Yani ABD'nin jeopolitik ötekileri olarak tasarlanan Almanya ve Japonya ile mücadelesi aynı zamanda kültürel-politik boyutları olan da bir mücadeledir. Çünkü Almanya ve Japonya'nın Avrupa'daki müttefikleri yalnızca toprak, mineraller ve güç için savaşmıyordu. Onların amaçlarından bir tanesi de sosyal ve politik sistemlerinin yayılması idi. (Spykman, 1942b: 203) Almanların izlemiş olduğu yabancı düşmanlığı, antisemitizm uygulamaları ile otoriter baskıcı yönetim anlayışına dayalı politikalar Spykman tarafından engellenmesi gereken politikalardı.

Bu açıdan ABD'nin politik unsur bağlamında savunusu demokratik rejimlerin inşası ve desteklenmesi, özgür seçimlerin gerçekleşmesi, bireysel hakların korunduğu bir hukuksal düzen olarak özetlenebilir. Nitekim savaşın kazanılması ve Almanya ve Japonya'nın yenilgiye uğratılması aynı zamanda demokrasilerin de zaferi olarak algılanacaktır. Hatta öyle ki savaş sonrası oluşan düzende ABD'nin liderliğini yürüttüğü Batı bu ideolojik yaklaşımı sisteminin merkezine yerleştirecek ve Sovyetlerin komünizmine karşı ideolojik bir savaş yürütecektir. Yani Spykman'ın ideolojik savaşa dikkat çekişi boşuna olmamıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ve Komünizm jeopolitik öteki Batı değerleri ise Amerika'nın jeopolitik kimliği haline gelecek ve bu iki güç arasında politik-sosyal ve kültürel pek çok unsurun jeopolitik mücadelenin merkezinde olduğu ideolojik bir savaş yaşanacaktır.

3.3.2.2.2.Teknolojik Unsur

Teknolojik unsurunun da Spykman'ın üzerinde çok fazla durduğu konulardan biri olduğu açıkçası pek söylenemez. Döneminin şartları gereği onun teknoloji bağlamında dikkatini çeken hususların başında uçak teknolojisinde yaşanan gelişmeler gelmektedir.

Spykman'a göre uçakların gelişmesinden evvel ABD ve İngiltere gibi ada devletlerinin savunma problemi deniz filoları bulundurmaları ile alakalı bir durumdu. Navigasyon alanında da yeterli gelişmelerin henüz yaşanmadığı dönemde, deniz kuvvetlerinin kendilerinden daha üstün devletlerle karşılaşmadıkça güvenlikleri ile ilgili bir sorun bulunmuyordu. Örneğin Britanya ve Japonya'nın diğer kıtasal komşularıyla kıyaslandığında daha az istila edildiği görülecektir. (Spykman, 2013b: 23) Bu coğrafyalarının ona verdiği imkânlara ek olarak teknoloji alanındaki yeni gelişmelerin ortaya çıkmamış olması ile alakalı da bir durumdur. Çünkü II. Dünya Savaşı tüm devlet adamlarına, stratejistlere, jeopolikçilere ve dahi halklara Londra'nın da bombalanabileceğini göstermiştir. İşte yalnızca uçak endüstrisindeki bu gelişme dahi tüm jeopolitik teorilerde dikkate alınması gereken bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Spykman'ın da teknoloji hususunda dikkat çekici tespitlerinin uçak endüstrisindeki gelişmeler ile alakalı olduğunu ve ABD'nin bu alanda etkinliğini artırması gerektiğine dair tespitlerinin bulunduğu söylenebilir. Nitekim Soğuk Savaş sürecinde uçaklara ek olarak atom bombası, uzun menzilli füzeler gibi gelişmeler de coğrafi uzaklıkları ortadan kaldıracaktır. Bu durum Rimland'ın tehdidi anlamına gelecek ve Spykman'ın tezleri daha fazla önem kazanacaktır.

3.3.2.2.3. Ekonomik Unsur

Jeopolitiğin değişken unsurları bağlamında Spykman iki unsura çok dikkat çekmektedir. Bunlar ekonomik unsur ve askeri unsurdur. Bu noktada bu iki unsurun birbiriyle olan etkileşimine de dikkat çeken Spykman'ın özellikle askeri başarının ekonomik başarı sayesinde geleceğine dair tespitleri bulunmaktadır. Ona göre; modern savaşlar yalnızca zengin stratejik hammadde imkânlarına ve geniş endüstriyel çıktılara dayandığında başarıyı getirebilir. Bu da gelişmiş endüstriyel ekipmanlara ve yüksek üretim ile işleyen ulusal ekonominin tam katılımına bağlıdır.

Spykman'ın modern dönemdeki savaşlar ile ekonomi arasındaki ilişkiye dair tek tespiti bu değildir. O aynı zamanda günümüzdeki savaşların yalnızca disipline edilmiş askeri unsurlarının yerleştirilmesinden değil, ona ek olarak iyi disipline edilmiş ve iyi bir şekilde entegre edilmiş ekonomiye de bağlı olduğu kanaatindedir. Bu konuda haksız da sayılmamaktadır. Çünkü sürdürülebilir askeri eylemler için endüstriyel verimlilik gerekmektedir. Bu sebeple ekonomik harp durumu modern savaşlarda çok önemli hale gelmeye başlamıştır.(Spykman, 1942b: 34-35) Görüldüğü üzere Spykman bir ülkenin var olma mücadelesi anlamına gelen savaşlarda jeopolitik unsurların topyekûn kullanılmasını savunmaktadır. Bunlar politik, kültürel, ideolojik unsurlar da dâhil olmak üzere esas olarak ekonomik verimliliğin sürdürülmesini de kapsamaktadır. Bu noktada ABD'nin ekonomik avantajlarının çok olduğunun da altı çizilmelidir. Zira onun coğrafyası ona büyük fırsatlar sunmaktadır.

Örneğin, ABD'nin iki okyanusu önünde bulundurması dünyadaki en önemli ticaret noktalarına doğrudan erişim imkânını ona sunmaktadır. Ayrıca ABD'nin sahip olduğu Kanada ve Meksika arasındaki yaklaşık 3 milyon metre kare toprak doğal kaynaklar açısından da zengindir ve bu büyük üretim ekonomisi açısından önemlidir. (Spykman, 1942b: 43) Görüldüğü üzere daha önce bahsedilen topoğrafik özellikler ve jeopolitik konum ABD'yi bu konuda avantajlı duruma getirmektedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken kavram kendi kendine yetebilirliktir. Çünkü ekonomik baskıları engelleme gücü devletin kendi kendisine yeterliliğine, önemli iletişim rotalarını kontrol edebilmesine ve tarafsız devletleri etkileme girişimlerine yönelik gücün uygun hale getirilmesine bağlıdır. (Spykman, 1942b: 265-266) İşte ABD'yi güçlü kılan hususların başında da bu konu gelmektedir. İletişim noktası yani konumu itibariyle ABD bünyesinde bulunmayan kaynaklara erişme imkânını elinde bulundurmaktadır.

Bu açıdan ABD'nin dünyadaki konumunun sağladığı avantajlar gerçekten ekonomik bağlamda dikkat çekicidir. Bunlardan Transatlantik bölgesi iki kıta ile bağlantılıdır; Afrika ve Avrupa kıtaları. Bu noktada Afrika dünyadaki en geniş ikinci kıtadır. Aynı zamanda bu kıta büyük güçlerin mücadele ettiği önemli bir bölgedir. Çünkü altın üretimi ve kesin olarak bilinen önemli hammadde kaynakları bu bölgede bulunmaktadır, buna ek olarak en önemlisi de büyük deniz rotalarına dair stratejik

konumudur.(Spykman, 1942b: 92) Dolayısıyla Transatlantik havzası ABD'nin ekonomik verimliliği açısından ve hammaddelere ulaşım noktasında büyük öneme sahiptir. Avrupa bağlantısı hususu da onun pazar imkânları neticesinde bağlı bulunduğu coğrafyalardan bir tanesidir.

Keza Pasifik havzası ekseninde bir değerlendirmede bulunulacak olursak da yine yoğun kalabalık nüfusun bulunduğu bu coğrafyaya erişimin ve ekonomik anlamda buralardan faydalanmanın ABD için mümkün olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Tabii ki ABD'nin tek avantajı kendi coğrafyasının verimliliği ya da iki okyanus arasında ekonomik erişim imkânlarına sahip olması değildir. Buna ek olarak bölgesel konumu itibariyle de büyük imkânların bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Zira Spykman da bu konunun altını dikkatle çizmektedir. Spykman'ın dikkatle vurguladığı noktalardan bir tanesi Latin Amerika ülkelerinin sahip olduğu hammadde kaynaklarıdır. "Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi" adlı kitabında Güney Amerika ülkelerindeki kaynaklardan şu şekilde bahsediyor: "Bugün Kolombiya önemli bir platin ihracatçısı, Kolombiya, Venezuela ve Meksika'da düşük değerde altın üretilir, ayrıca ikinci olarak da gümüş gelir. Meksika ayrıca kurşun, kalay, grafite de sahiptir. Meksika ve Kolombiya'da demir bulunur, Küba, Panama ve Kosta Rika'da ise manganez taşı bulundu. (1942b: 281) Görüldüğü üzere Spykman ABD için gerekli ekonomik ihtiyaçların analizini de jeopolitik tezinin merkezine yerleştirmektedir. Coğrafi faktörler ışığında Güney Amerika ülkeleri ABD için bir hammadde kaynağı olarak tasarlanmaktadır.

O yalnızca değerli hammadde kaynaklarının analizini yapmamaktadır. Ekonomik olarak kıymetli olan tarımsal maddelerin de incelemesini yapmakta ve ABD'yi bu konularda uyarmaktadır. Spykman'ın yine aynı kitabında tarımsal ürünlere ilişkin şu tespitleri dikkat çekicidir:

> "İpek askeri ve endüstriyel kullanım için önemli bir kaynaktır. İpek tel ve kabloların izolasyonu için kullanılır. Tarımsal ham maddelerin kritik listesinde; mantar, pamuk, afyon gibi maddeler bulunmaktadır ve günümüzde ABD bunlarla ilgili tedarik problemine sahiptir. Örneğin mantar sadece Akdeniz'de yetişiyor ve Batı'da alternatifi bulunmuyor. Kapok (pamuk benzeri elyaf) Alman Doğu Hindistan topraklarında büyüyor.

> Maksimum kendi kendine yeterlilik ekonomi politikasının temel prensibidir, özellikle de stratejik hammadde ve önemli yiyecek ürünlerinde.(1942b: 312-315)

Görüldüğü üzere Spykman tarımsal ürünlerin bulunduğu bölgeleri de işaret ederek, bu konuda ABD'nin eksikliklerinin giderilmesini ve stratejik hammaddelerde kendi kendine yetebilir hale gelmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu noktada Spykman'ın yapmış olduğu şey, zaten çok fazla imkânlara sahip olan ABD'nin özellikle bölgesel ve dünyadaki (denizlere ve okyanuslara erişme manasında) konumunu güçlü bir şekilde kullanmayı savunmaktır. Böylece "Kenar Kuşak Teorisi"nin hayata geçirilmesi adına ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve verimliliğin geliştirilmesinin de yolu açılacaktır.

Ekonomik verimliliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması en başta da söylendiği üzere askeri anlamda da ABD'ye avantaj sağlayacaktır. Nitekim jeopolitiğin değişken unsurları bağlamında ekonomiden sonra Spykman'ın üzerinde durduğu en önemli unsur askeri unsurdur.

3.3.2.2.4. Askeri Unsur

Jeopolitik teorisini gücün elde edilmesi ve "Kenar Kuşak"ta güç dengesinin koruması gibi realist paradigma ekseninde açıklayan Spykman'ın askeri unsur konusunda da önemli analizlere yer vermesi kuşkusuz şaşırtıcı olmayacaktır. Bu başlık altında onun askeri unsura dair genel analizlerini ve ABD'ye dair tespitlerini irdelemeye çalışacağız. Bu kapsamda ilk olarak Spykman'ın "Barışın Coğrafyası" adlı kitabında savaşın şekline dair analizlerinin dikkat çektiği- söylenebilir. Onun değindiği nokta Avrupa Devletleri'nin 17.yüzyılın yüzde 75'inde, 18.yüzyılın yüzde 50'sinde, 19.yüzyılın ise yüzde 25'inde savaşta olmalarıdır. Görünen o ki savaş frekansı azalışta, ancak mücadelenin etkisi maddi yıkımlarda ve insan yaşamında çok daha fazla yıkıcı ve maliyetli hale gelmektedir. Barış periyodu artmasına rağmen, savaşın ulusların hayatı üzerindeki toplam etkisi azalmıyor.(1944: 26) Bu analiz savaşların azalması ile yıkımların artışı arasındaki ters orantıyı göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu açıdan tekrar ülkelerin coğrafyalarını bilmeleri ve ona uygun jeopolitik yaklaşımlar sergilemeleri meselesi gündeme gelmektedir. Tabi ABD'nin yine diğer devletlere oranla saldırı riskinin düşük olduğu konusuna

Spykman'ın yazılarında rastlamak mümkündür. Coğrafi unsur bölümünde de değinildiği üzere ABD'nin bölgesel anlamda onu tehdit edebilecek bir komşusu bulunmamaktadır. Ancak yine teknoloji unsuru başlığı altında incelendiği üzere uçak endüstrisinin gelişmesi ABD'nin çok yönlü bir savaş stratejisi oluşturmasını zorunlu kılmaktadır.

Spykman'a göre; yeni savaş biçimi altında, kara kuvvetleri, üs bölgesi ile savaş alanı arasındaki yollarda uzun süre güvenlik sağlayamaz. Artık yalnızca hava gücü savaşı yürütmek için elzem olan insan ve materyal akışını garanti edebilir ve hatları koruyabilir.(1942b: 439) Spykman'ın bu tespiti çok yönlü savaş strateji anlayışının da merkezini oluşturmaktadır. Çünkü 1939 yılından beri savaş durumu deniz ve hava gücünün karada başarının kesinleşmesi için enstrümanlar olduğunu açıkça göstermişti. Hem gemiler hem de uçaklar beraber kara üsleri olmadan etkili olabiliyordu. Modern bir savaşta devlet için başarının ölçüsü, hava, deniz ve ordularının koordinasyonuna bağlıdır ve bu sonunda arz faktörüne büyük oranda bağlı olacaktır. Yani lojistiğe. Lojistik savaş durumunda en önemli problemdir. Bu sebeple de hava gücü yalnızca uçaklardan değil, aynı zamanda ona ek üslerden oluşur. (Spykman, 1944: 46)

Mahan gibi lojistik yani ulaştırmanın önemi Spykman'ın yazılarında da görülmektedir. Nasıl ki Mahan Orta Amerika'da üslerin bulunması gerektiğinin altını çizdiyse, Spykman da ABD için benzer bir yaklaşımı sergilemiştir. Bu noktada Spykman Dakar, Grönland ve İzlanda'da deniz ve hava üsleri kurulmasını savunmaktadır. Tabi burada Spykman'ın bu adımı emperyalist bir genişleme adına değil, özellikle güç dengesinin inşa edilmesi adına ve ABD'nin olduğu kadar Avrupa uluslarının güvenliğinin de korunması adına önerdiğini söylemek gerekmektedir. (Spykman, 1944: 58) Güç dengesi burada altı çizilmesi gereken kavramdır.

Tabi yukarıdaki üslere ek olarak bazı müttefiklik ilişkilerinin de ABD açısından önemli olduğunun altı çizilmelidir. Bu noktada İngiltere'nin önemi dikkat çekicidir. Çünkü Spykman'a göre İngiliz deniz gücü Avrupa ile Atlantik'i yani ABD'yi birbirine bağlıyor. Bu açıdan İngiltere ABD açısından Avrupa'dan gelecek tehditlere karşı bir bariyerdir. Bu noktada İngiltere'ye verilen görev askeri anlamda tampon ülke görevidir. Ancak Spykman özellikle ABD'nin Avrupa'da girişeceği

askeri bir operasyonun İngiltere'ye karşı olamayacağını ve onunla ittifak halinde gerçekleşebileceğini savunmaktadır. (1944: 98)

Yakın coğrafyayı da ihmal etmeyen Spykman Kuzey Amerika ve Amerikan Denizi'nin korunması adına Güney Amerika'da bulunan üslere gitmek üzere geniş sayıda bombacı ve savaşçılara sahip olunması gerektiğini, kıtanın korunmasının deniz, kara ve hava güçlerinin işbirliği, kıyı hattının yapılandırılması ve güç potansiyelinin dağılımına bağlı olacağını belirtmektedir. (1942b: 442-443)

Görüldüğü üzere Spykman önce bir ülkenin kendi topraklarının topoğrafya özelliklerinin bilinmesi gerektiğini ifade etmiş, bu kapsamda ülkenin yeraltı ve yer üstü hammadde kaynakları, tarımsal verimliliği, yüzey şekilleri, ülkenin ekonomisi, sosyal ve politik durumlarına etkisinin analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir. Kendi imkân ve olanaklarının tespiti bağlamında değerlendirilebilecek bu analizler, esasen Spykman'a ait jeopolitik stratejinin ilk aşaması olarak da değerlendirilebilir. Sabit unsur olarak karşımıza çıkan coğrafyanın iç özelliklerinin ardından Spykman'ın konum ve sınır kavramlarının üzerinde durduğu görüldü.

Bu analiz biçimi coğrafyanın kullanımının uluslararası ilişkiler boyutu açısından önemlidir. Zira konum kavramının devreye girmesi ile birlikte diğer devletler ile ilişkiler söz konusu olmaktadır. İki türlü konum kavramından bahseden Spykman bu meseleye geçmeden evvel sınırlar ve sınırların güvenliği meselesini irdelemiştir. Konum meselesinde ise bölgesel ve kara kıtaları, denizlere ve okyanuslara yakınlık bağlamında küresel olarak tanımlanabilecek konum türlerinden bahsetmiştir. Bu noktada bölgesel konum ile özellikle ABD örneğinden hareketle komşular ile ilişkileri değerlendiren Spykman, küresel konum noktasında da iki okyanusa açılan imkânları ile ABD'yi dünyanın en şanslı ülkesi olarak görmüştür. Tabii ki Spykman'ın analizlerinin salt sabit unsur coğrafya üzerine olmadığını jeopolitiğin değişken unsurlarına da dikkat çektiğini gördük.

Kuşkusuz bu noktada değişken unsur olarak ideolojinin ve jeopolitik ötekinin üzerinde duran Spykman'ın Rus tehdidini ve komünizmi algıladığını söyleyemeyiz. Ancak öteki her kim olursa olsun, özellikle iç uyumun ve toplumsal bütünlüğün sağlanması adına devletlerin ideolojileri dikkate alması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Nitekim bu o dönemde Nazizm olarak ABD karşısına çıksa da, Spykman bu mücadelede Amerikan değerleri ve yaşam tarzının savunulması üzerinde durmaktadır. Bu da ideolojiden kültürel ve politik unsurlara yöneltmektedir. Nitekim demokrasi, insan hakları ve bireysel özgürlükler gibi kavramlar bu noktada jeopolitiğin politik ve kültürel unsurunun alt başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bu kavramlar Soğuk Savaş sürecinde de Amerikan ideolojisinin parçaları olarak karşımıza çıkacaktır. Spykman'ın jeopolitik unsurlar bağlamında üzerinde en fazla durduğu unsurların ise ekonomi ve askeri unsurlar olduğu görülmüştür. Spykman ekonomik unsur bağlamında ABD'nin sahip olduğu coğrafi avantajları iyi değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada gerek sahip olduğu coğrafyadan kaynaklı yer altı yerüstü kaynaklar, gerekse de dünyadaki konumu gereği iki okyanus üzerinden dünyaya açılma imkânları ABD'nin en önemli özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine gerek Kanada, gerekse de Güney Amerika ülkelerinde bulunun hammadde kaynaklarının zenginliği de ABD'yi avantajlı kılan hususlardan bir tanesidir. Ekonomi unsurunun ardından ise Spykman askeri unsurlar üzerinde durmaktadır. Bu unsur kuşkusuz coğrafyadan sonra Spykman'ın üzerinde en fazla durduğu unsurdur. Bunun sebebinin Spykman'ın realist paradigma üzerinden uluslararası ilişkileri okumasıdır. Çünkü güç unsuru ve güç dengesi kavramlarının üzerinde sıklıkla duran Spykman, bunun gerçekleşebilmesinin gerektiğinde müdahale edebilme gücüne bağlı olduğunu belirtmektedir. Özellikle bölgesel konum itibariyle komşuları tarafından tehdit edilmesi güç olan ABD'nin temel çıkarının "Rimland" kuşağında güç dengesinin korunması olduğunu görmek gerekir. Spykman Rimland'da bozulacak dengenin ABD'yi uluslararası ilişkilerde zora sokacağı kanaatindedir. İşte bu sebeple de izolasyonist politikaları reddeden Spykman, ABD'nin kenar kuşakta dengenin gözetilmesi adına her an müdahil olabilecek biçimde hazır bulunması gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan dikkat edilmesi gereken iki devlet Almanya ve Japonya'dır. Bu sebeple de Avrupa'da Almanya'nın yükselmesini engelleyecek politikalar, Asya'da ise Japonya'ya yönelik tedbirler Spykman'ın işaret ettiği hususlar olarak karşımıza çıkmıştır. Bu açıdan tampon devlet olarak da tarif ettiği İngiltere'nin önemine işaret eden Spykman, jeopolitiğin deniz kara çatışması bağlamında; Avrupa'da denizci kimlik ile Asya'da ise karacı kimlik ile mücadele edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü Spykman savaş

sonrasında üç bölgesel organizasyonun ortaya çıkacağını öngörüyordu: Avrupa, Asya ve Batı Yarımküre.(Furniss, 1952: 395) Dolayısıyla da Batı'yı temsil eden ABD'nin iki farklı bölgede mücadele edebilmesi adına ABD'ye amfibi devlet (hem denizci-hem karacı) rolü verildiğini söylemek gerekmektedir.

Görüldüğü üzere Spykman jeopolitiğin hemen hemen tüm unsurlarını kullanarak "Kenar Kuşak Teorisi"ni ortaya koymuştur. Bu teorinin en büyük önemi Soğuk Savaş boyunca ABD'nin bu teorinin ruhuna uygun bir biçimde politikalar üretmesi ve âdeta Spykman'ın tezlerini hayata geçirmesidir. Bu sebeple bir sonraki başlıkta teorinin pratiğe yansıması analiz edilmeye ve Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi" ile Soğuk Savaş ABD dış politikası arasında illiyet bağının var olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

3.3.3. "Kenar Kuşak Teorisi" ile Amerikan Dış Politikası Arasındaki Uyumun Analizi

Daha evvel ifade edildiği üzere Spykman doğrudan Rusya'yı jeopolitik öteki olarak teorisinin merkezine yerleştirmemiştir. Onun tehdit algılaması ağırlıklı olarak Almanya ve Japonya'dan kaynaklanıyordu. Ama burada üzerinde durulması gereken soru: Spykman neden Almanya ve Japonya'yı tehdit algılamasının başına yerleştirmişti? İşte bu sorunun cevabı aynı zamanda Spykman'ın jeopolitik teorisi ile Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasında illiyet bağı kurulabileceğini gösterecektir. Zira Spykman Almanya ve Japonya'dan endişeleniyordu, sebebi bu iki devletin Rimland'da yani kenar kuşakta dengeyi bozabileceğini düşünmesiydi. Yani Spykman için esas mesele jeopolitik ötekinin kim olduğundan ziyade, Rimland'da bir egemen gücün oluşmasının engellenmesi idi. O halde bu gücün Rusya olması durumunda da ABD'nin izlemesi gereken dış politika Alman ve Japon tehdidinden farklı olmayacaktır. Hatta daha da önemlisi jeopolitik ötekinin Rusya olması doğrudan Spykman'ın tezinin uygulanabilmesi anlamına da gelecektir. Zira Rimland'a hâkim olmak demek Rusya'nın yani Heartland'ın hapsedilmesi anlamına gelmektedir. İşte bu çerçevede Spykman'ın yaklaşımının Amerikan Soğuk Savaş dış politikası ile uyumlu olup olmadığının araştırılması gerekmektedir.

Her ne kadar bu süreçte Spykman adı herhangi bir yerde geçmiyor olsa da ve ona çok fazla atıf yapılmamış olsa da bunu biraz da dönemin koşullarında aramak gerekmektedir. Zira Soğuk Savaş dönemi jeopolitikanın ve dolayısıyla jeopolitikçilerin II. Dünya Savaşı'nın suçluları olarak algılandığı bir dönemdi. Dolayısıyla Spykman'ın adının çok fazla kullanılmamasına şaşırmamakla birlikte ABD'nin izlediği politikaların Spykman'ın tezleri uyumlu olduğunu görmek gerekmektedir.

Bottelier, Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında jeopolitik teorilerin etkisi üzerine yazmış olduğu "Çevrelemenin Jeopolitiği" (The Geopolitics of Containment) adlı tezde Spykman'ın Amerikan dış politikası üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre ABD'nin çıkarı Spykman'ın işaret ettiği gibi Rimland'ın hiçbir güç tarafından kontrol edilmemesinde yatmaktaydı. Bu sebeple Spykman önemli birisiydi ve Soğuk Savaş'ın başlarında izlenen ABD politikaları ile onun teorisi arasında ciddi bir benzerlik bulunmaktaydı. (2011: 33) Tabi bu tespitin doğruluğunun anlaşılabilmesi için II. Dünya Savaşı sonrası sürecin bilinmesi gerekir.

Spykman'ın Rusya'ya doğrudan bir düşman ya da jeopolitik öteki olarak bakmamasının son derece normal olduğunun da altı çizilmelidir. Zira henüz II. Dünya Savaşı sürer iken Kızıl Ordu, Hitler ordularını Berlin'e doğru iterken, Amerika'dan gelen postalları giyiyor, Amerikan gıda maddelerini tüketiyordu. İşgal anında Alman sokaklarında dolaşan Sovyet askerlerinin altında Amerikan kamyonları bulunuyordu.(Ataç, 2019: 1) Spykman'ın en zor dönemde müttefik oldukları Sovyetleri düşman olarak görmemesinin nedenini bu basit örnek bile göstermektedir. Tabi Spykman'ın savaşın sonunu göremeden öldüğünü ve dolayısıyla Sovyetlerin yapacaklarından habersiz olduğunu da söylemek gerekir. Bu noktada özellikle Avrupa'nın durumunun da Sovyet eylemlerine imkân tanıdığının altı çizilmelidir. Çünkü II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa uluslarının çoğu felaket bir ekonomik yapıdaydı. Avrupa altyapısı büyük oranda zarar görmüştü, köprüler havaya uçmuştu, demiryolları yıkılmıştı. Kanallar, kara yolları, hava yolları ve diğer tüm ulaşım yolları savaş sebebiyle harap olmuştu. Bu durum limanlar ve hava alanları için de aynıydı. Endüstri ve merkezi şehirleri savaştan ağır yara almıştı. Rotterdam, Varşova, Londra, Viyana ve diğer bazı şehirler korkunç olayların

sembolü olmuşlardı.(McCormick, 2005: 37) Savaşın bu yıkıcı resmi aynı zamanda siyasal boşluk anlamına geliyordu. Bu da doğal olarak bu boşlukların doldurulması adına politikalar izlenmesini zorunlu kılıyordu. Nasıl ki doğa boşluk affetmez terimi jeologlar ve çevre bilimciler tarafından sıklıkla dile getiriliyorsa, bu durum siyasal boşluklar için de geçerlidir.

Savaş süreci ile alakalı önemli olan bir diğer husus ABD Başkanı Roosevelt'in uzun süre Spykman gibi düşünmesi ve savaş henüz devam ederken Sovyetlere yönelik herhangi bir eylemde bulunmak için isteksiz oluşuydu. Onun da önceliği Spykman gibi ilk olarak Japonya ve Almanya'nın mağlup edilmesiydi.(Bottelier, 2011: 38) Bu geçici bir politika idi elbette. Çünkü savaşın ardından özellikle Avrupa'da yaşanan gelişmeler ABD için rahatsız edici idi. Savaştan kaynaklanan kaos ve yıkım beraberinde Komünist eğilimlerin yükselmesine ve Beyaz Saray'ın endişe duymasına neden oluyordu.(Bottelier, 2011: 41) Tabi bu noktada Henry Truman'dan da bahsetmek yerinde olacaktır.

Henry Truman II. Dünya Savaşı'nın yakın tanıklarından biri ve aynı zamanda Başkan Roosevelt'in yardımcısıydı. Ancak her ne kadar sonlarına gelinmiş olsa da henüz savaş devam ederken Roosevelt'in görevdeyken ölmesi üzerine başkan olmuştur. Yukarıda ifade edilen pek çok olay da aslında onun başkanlığı döneminde meydana gelmiş ve SSCB'nin düşman statüsüne yükselmesi onun döneminde gerçekleşmiştir. Aslında Truman'ın da başlarda SSCB'ye bakışının Spykman ve Roosevelt gibi olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü o da savaş zamanında olduğu gibi barış zamanında da Sovyetlerle müttefik olunması gerektiğini ifade ediyordu. Hatta ilk döneminde izlediği politikalarda bu düşünceyi de uygulamaya çalışıyor ve SSCB'yi savaş sonrası yeni düzenin parçası olarak görüyordu.(Bottelier, 2011: 59) Savaş sonrası dönemde gelişen koşulların neticesinde Truman'ın ve Amerikalıların SSCB'ye yönelik algısının değişmesi çok uzun sürmedi. Bu andan itibaren Truman'ın başkanlığı aynı zamanda jeopolitik mücadelenin de başlaması anlamına geliyordu.

Çünkü Truman'ın izlemiş olduğu dış politikada jeopolitik teorilerin izlerini bulmak son derece mümkün olacaktı. Genel olarak ifade etmek gerekirse; Truman'ın başkanlığı döneminde üç ana jeopolitik teori Anglo-Saxon dünyada etkiye sahipti: Mahan'ın teorisi, Mackinder'in teorisi ve Spykman'ın teorisi. (Bottelier, 2011: 51) Truman da bu teorilerden etkilendiğini gösteren politikaları hayata geçirecektir. Bunlardan ilki kuşkusuz "Truman Doktrini" olacaktır.

Henüz savaşın üzerinden iki yıl geçmişti ve Truman 1947 yılında Spykman, Roosevelt'in ve kendisinin görevinin ilk yıllarında savunduğu barış dönemlerinde de SSCB ile müttefiklik fikrinden vazgeçiyordu. Zira 1947 yılında Truman'ın kurmayları, Truman'ın Kongre'de yapacağı konuşma üzerinde günlerce çalıştılar. Truman, hayli dramatize edilmiş konuşmasında, ABD ile SSCB arasındaki çatışmanın iki uzlaşmaz ideoloji arasındaki savaş olduğunu ve ulus olarak iki alternatif yaşam tarzından birini seçmek zorunda olduklarını vurgulayan sözleriyle kamuoyunu derinden etkilemiş ve izlenecek daha sert politikalar için gereken desteği elde etmişti.(Gaddis, 1972: 317) Spykman'ın vurguladığı ideolojinin etkisi ile ulusal düzeyde bütünlük ve moral gücü gerçekleşmiş oluyordu. Bu çerçevede "Truman Doktrini" altında ABD içeriden ya da dışarıdan demokratik devletlere gelecek totalitaryan tehditlere karşı ekonomik, politik ve askeri destek sağlamaya karar verdi. Truman Doktrini'nin bu teorik çerçevesi 1942 yılında Yale'de gerçekleştirilen konferans esnasında Spykman tarafından sunulmuştu.(Mazis, 2017: 668) Yani doktrin Spykman'ın fikirlerinin hayata geçirilmesinden başka bir şey değildi. Tabi Truman'ı böyle bir girişime iten sebepler ve 1947 ile sonraki yılları dikkatle incelemek gerekmektedir.

Çünkü bu dönemde Sovyetlerin Doğu Avrupa'da "etki alanı" oluşturma çabaları, Batılı gözlemcilerin hükümetlerini Bolşevik ideoloji ve Sovyet yayılmacılığı konusunda uyarmasına neden oluyordu.(Dodds, 2003: 208) Açıkçası bu uyarılar son derece yerindeydi. Zira Sovyet eylemleri gerçekten genişleme hırslarını barındırıyordu. Savaşın hemen sonrasında Sovyetlerin Polonya'nın, Romanya'nın ve Finlandiya'nın bazı bölümlerini ele geçirmesi ve Türkiye'nin bazı yerlerini talep etmesi somut olaylardı. 1947 ve 1948 yılına gelindiğinde komünistlerin gücü Macaristan ve Çekoslovakya'ya kadar genişlemişti.(Paterson,

1988: 44-45) Yaşanan bu süreç ABD'nin yeni jeopolitik ötekisinin oluşması anlamına gelmekteydi. Öyle ki bu dönemden itibaren Amerikalılar Nazizm ile Komünizm arasında ciddi ve sıkı benzerlikler kurmaya başladılar. Almanya ve Sovyet Rusya'nın dış politikaları, otoriter kontrolleri, ticaret uygulamaları ve Adolf Hitler ile Stalin arasındaki benzerlikler tartışma konusuydu artık. Öyle ki Amerikalılar yaşanan gelişmeler sonucunda Hitler Almanya'sına karşı olan nefreti, Stalin'in Rusya'sına transfer etmişlerdi.(Paterson, 1988: 3)

Soğuk Savaş süresince ABD'nin dış politikası üzerinde etkisi de olan Kissinger da savaş sonrası süreçte Kremlin'in, Batı'nın güçlenmesini ve toparlanmasını sekteye uğratmak için, Yunanistan'da gerilla savaşını destekleyerek ve özellikle Fransa ve İtalya'da, Batı Avrupa komünist partilerinin büyük çapta gösteri yapmalarını teşvik ederek elinden gelen gayreti gösterdiğine işaret etmektedir. (Kissinger, 2000: 493) Kissinger'in işaret ettiği tek örnekler de bunlar değildi üstelik. O Yugoslavya hariç tüm Balkanların Sovyetler tarafından kontrol altına alınmasına ve Türkiye'ye yönelik toprak ve boğazlarda üs bulundurma taleplerine de dikkat çekmiştir. (Kissinger, 2000: 498)

Görüldüğü üzere savaşın hemen sonrasında yeni bir jeopolitik rekabet ortaya hızla çıkmıştır. Bu rekabetin baş aktörleri ise ABD ve SSCB idi. Spykman'ın tezleri üzerinden bakılacak olursa, Rimland'da güç dengesinin bozulma ihtimali ortaya çıkmıştır. Bunu bozan SSCB ABD'nin yeni jeopolitik ötekisi olmuş, Nazizm ideolojisinin yerine Komünizm ideolojisi yeni düşman ideoloji haline gelmiştir. Spykman'ın ideolojinin üzerinde durduğunu ve bunun iç bütünlük açısından önemli olduğu konusundaki yaklaşımına değinilmişti. İşte savaşın hemen sonrasında Amerikan politikalarında Spykman'ın ideoloji konusuna verdiği önemin Amerikan yöneticileri tarafından da verildiğine tanık olunmuştur. Nitekim "Truman Doktrini" bu anlayışın Amerikan dış politikasında vücut buluşundan başka bir şey değildir. Meselenin ideoloji boyutunda Truman'ın Amerikan toplumuna meselenin ciddiyetini anlatması ve destek bulması da son derece dikkat çekicidir.

Hatta öyle ki Amerikan değerlerinin jeopolitik kimliğin inşasında kullanıldığını ve jeopolitik ötekinin ideolojik boyutlarıyla topluma aktarılmasında çok titiz ve disiplinli davranıldığı söylenebilir. Bunun en güzel örneği Hollywood'un bu amaç uğruna kullanılmasıdır. Sovyetler Birliği ve Komünizm endişesinin artmaya başladığı yıllarda ABD Savunma Bakanlığı ile Hollywood film stüdyoları arasında yakın bir ilişki kuruldu. Washington, popüler medyanın Sovyetlerle ideolojik mücadelede önemli bir rol oynayabileceğini kabul etti. Haziran 1948'de ABD Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından Özel Projeler Ofisi (OSP) kuruldu. CIA içinde bir ofis bulunduruldu ve bu ofis politik, ekonomik ve psikolojik sebeple doğrudan itiraz etmeyi amaçladı. Ajans, Sovyet karşıtı propagandayı Amerikan halkına ve küresel topluma yaymak için iddialı bir psikolojik savaş programı başlattı. (Dodds, 2005: 213-214) Dodds'un üzerinde durduğu bu konu jeopolitiğin değişken unsurlarının ve kimlik temasının hayata geçirilmesi anlamına geliyordu. Tabi bu konunun çok fazla abartıldığına dair pek çok tartışmanın da var olduğunu söylemek gerekir. Nitekim bir Amerikan Senatörü olan McCarthy'nin uygulamaları bugün hala eleştirilebilmektedir. Dodds, McCarthy ve uygulamalarına yönelik şu tespitleri yapmaktadır: "1950'li yıllarda Amerikan Senatosu Başkanlığı'nda McCarthy, Sovyetlere ve komünizme sempati duyan herkesin soruşturulduğu bir komite kurdu. "Kızıllar yatağın altında" "reds under the bed" gibi sloganlar televizyon ve sinemalarda propaganda aracı olarak kullanıldı ve tehlikenin içselleştirilmesine ve meşrulaştırılmasına yardım etti.(Dodds, 2003: 213) Komünist olduğu şüphesiyle pek çok insanın yargılanması, bugün bile "cadı avı" gibi kavramlarla tartışılsa da Amerikan toplumunda SSCB'ye yönelik algının negatif hale gelmesinde etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

ABD'nin Komünizm ve Sovyet endişesine dair attığı adımlar yalnızca psikolojik ve kültürel çerçevede ilerlemiyordu. Truman Doktrini'nin ardından 1948 yılında kaleme alınan gizli bir belgede Rusya artık tamamen düşman olarak tarif edilmeye başlanacaktı. Yani savaşın bitişinin ardından 1946–1947 yıllarında jeopolitik ötekinin oluştuğunu ve 1948 yılındaki belgede de olduğu gibi ABD'nin iki amacı bulunduğunun altı çizilmiştir. Bunlar Moskova'nın güç ve etkisinin azaltılarak uluslararası istikrar ve barışın uzun süreli sağlanması ve Rusya'daki hükümetin uygulama ve pratiğinde çıkan gözlemlerinde değişiklik yaratmak. (Etzold – Gaddis,

1978: 175-176) Yine aynı belgede her ne kadar ABD savaş taraftarı olarak görünmese de Sovyetler ile savaş ihtimali de kabul edilmekte ve bu doğrultuda hazır olunması gerektiğinin altı çizilmektedir. (Etzold – Gaddis, 1978: 187)

Kısacası henüz savaş yeni bitmiş olmasına rağmen ABD ve SSCB iki ayakta kalan güç olarak birbirlerine rakip haline gelmeye başlamışlardır. Bu noktada Amerikalılar tarafından ABD'nin dış politikada dünya meselelerine kayıtsız kalamayacağı ve merkezi bir rol üstlenmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bunun en iyi yolu ise kuşkusuz müttefiklerin desteklenmesi ve onların korunması idi. Ancak bunu yaparken de bazı anahtar kelimelerin dış politikanın merkezine yerleştirildiğini de görmek gerekmektedir. Bunlar; barış, fırsat ve demokrasi idi. Bu noktada ABD'nin ahlaki bir üst demokratik modelin örneği olduğu anlayışı, komünizm yerine kapitalizmin egemenliğini savunması Soğuk Savaş süresince ABD'nin izleyeceği politikaların merkezinde yer alacaktır.(Erkan, 2010: 186)

II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Spykman'ın işaret ettiği ideoloji kavramı, kültürel ve politik bağlamda demokrasi, insan hakları temalarının öne çıkarılması, ekonomik bağlamda Batı ekonomik sisteminin ve serbest ticaretin sağlanması yönündeki anlayış ve Rimland'da güç dengesinin korunması noktalarında jeopolitik önerilerinin hayata geçtiğini söyleyebiliriz. Soğuk Savaş boyunca da "Kenar Kuşak" jeopolitiğinin ruhuna uygun olarak pek çok doktrin ve plan sabit ve değişken unsurlar çerçevesinde hayata geçirilecektir. Bu planların başında askeri yardımı da kapsayan "Truman Doktrini" gelse de ekonomi ve politik unsur ekseninde en ciddi adımlardan birisi de "Marshall Planı"dır.

"Marshall Planı" yukarıda kısaca değinilen 1945-1950 arası dönemin içerisinde yer alan bir plandır. 1947 yılında Marshall'ın Harvard'da yaptığı bir konuşma planın alt yapısını oluşturmuştur. Çünkü 29 Eylül 1947 yılında yapılan konuşmadan yalnızca dört ay sonra Başkan yayınladığı bir bildiride; Dışişleri Bakanlığı'na, Washington'un İtalya ve Fransa'nın komünistlerin kontrolüne geçmesini istemiyor ise Avrupa'ya Amerikan yardımının acil ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. (Marshall, 1947) Bu noktada tek üzerinde durulan ülkeler İtalya ve Fransa da değildi. Özellikle Batı Almanya ABD'nin büyük önem verdiği ülkelerden bir tanesiydi. Hatta Leffler, "Marshall Planı" ile sağlanmak istenen ana jeopolitik hedefleri sıralarken ilk sıraya

Batı Almanya'nın kazanılmasını yazmış ve ardından Batı Avrupa'da istikrarın tesis edilmesi ve bu ikisi kadar önemli olmasa da Doğu Avrupa'da Sovyet etkisinin azaltılması ile devam etmiştir. (1988: 277)

Bu kapsamda Marshall Planı'nın mantığının Batı Avrupa ekonomik sisteminin yeniden inşasına dayandığı söylenebilir. Çünkü Avrupa ABD'nin kilit ticari partneri idi. Sağlıklı bir Avrupa ABD'nin ekonomik sağlığı açısından önemliydi. Ekonomik kaygıların ötesinde Avrupa ile ilgili politik kaygılar da mevcuttu. Eğer Avrupa iyileşmezse, bölgede politik istikrarsızlık ve belki de komünist yayılım ve yıkım gerçekleşecekti.(McCormick, 2005: 52) Yani jeopolitiğin pek çok unsuru "Marshall Planı" ekseninde aktif kılınıyordu. Leffler de politik unsur ve onun sonuçları bağlamında "Marshall Planı'nın önemini şu şekilde ortaya koymaktadır: "Avrupa muazzam finansal yardım ve tutarlı iyileştirme programı almaması durumunda, Amerikalı yöneticiler Komünistlerin zafer elde edeceğinden ve hatta belki de özgür seçimleri kazanacaklarından endişe ediyorlardı. Aynı zamanda Amerikalı yetkililer Komünist partilerin Kremlin'in araçları olduğunu ve onların Sovyetler Birliği'nin stratejik üsler, kilit kaynaklar ve yetenekli insan gücü üzerinde kontrolü elde etmesini sağlayan enstrümanlar olduğunu düşünüyorlardı."(1988: 280) Leffler'in dikkatle altını çizdiği sonuç yıkık Avrupa'nın politik unsur çerçevesinde SSCB etkisi altına girmesidir. Ancak burada hem McCormick hem de Leffler'in tespitlerinin doğru olduğu söylenebilir. Zira her ikisi de jeopolitiğin politik unsurunda bir zafiyetin oluşmaması adına Marshall Planı'nı olumlu bulmaktadır. Tabi politik unsura ek olarak Marshall Planı'nın ekonomik ve uluslararası güç dengesi bağlamında askeri boyutlarının da analiz edilmesi gerekmektedir.

Çünkü bu dönemde ABD'nin üretim için ihtiyaç duyduğu hammadde ithalatının yüzde 73'ü ve bu ithalatın yüzde 55'i İngiliz kontrolündeki ve çoğunlukla Asya'dan geliyordu. Buna göre bu hammaddeler deniz üzerinden gelmeli ve birçoğu da Akdeniz'den geçmelidir. İşte bu yüzden Akdeniz serbest bir otoyol olarak kalmalıydı. Marshall Planı'nın amaçlarından biri buydu.(Paterson, 1988: 24) Yani amaçlanan ABD'nin hammadde ithalatının kesilmesi riskinin ortadan kaldırılması idi. Bu duruma ek olarak gerek politik, gerek kültürel bağlarının kuvvetli olmasının yanında ekonomik anlamda Avrupa ile ticaretin yeniden canlandırılması da ABD için

önemli hususlardan bir tanesiydi. Planın stratejik amaçlarından biri de Kremlin'in doğrudan ya da dolaylı olarak Avrupa'nın kaynakları, endüstriyel altyapısı, kalifiye insan gücü ve askeri üslerini elde etmesini engellemekti. (Leffler, 1988: 305)

Amerikalı yetkililer, Marshall Planı ile Amerikan ekonomisine katkı sağlamanın yanı sıra Avrupa'da güç dengesi kurmayı ve Amerikan ulusal güvenlik çıkarlarını korumayı da umuyorlardı. Yetkililer için ABD'nin temel stratejik çıkarı, Avrupa'daki askeri-ekonomik potansiyelin ABD aleyhine saldırgan niyetlerle harekete geçirilmesinin engellenmesi idi.(Sevim, 2006: 11-12) Bu mesele doğrudan Spykman'ın işaret ettiği güç dengesi ile aynıdır. Nitekim Leffler de bu hususta Amerikalıların ulusal güvenlik kavramının içeriğinin geniş olduğunu ve ulusal güvenlikten ağır hammaddeleri, endüstriyel altyapıyı, kalifiye insan gücünü ve askeri üsleri anladığını belirtmektedir. Bu sebeple Avrupa kaynaklarının muhtemel rakip ya da rakiplerden oluşmuş ittifaklar tarafından ABD karşıtı bir biçimde harekete geçirilmesinin engellenmesi gerekmektedir. (1984: 354)

Paterson, Marshall Planı'nın üç şeyi gösterdiğini belirtmektedir. "Komünizmi durdur", "Depresyonu önle" ve " hammadde ve kaynakları genişlet".(Paterson, 1988: 32) Bu noktada 1948 yılında başlatılan Marshall Planı'nın başarılı olduğu söylenebilir. Zira bu planın etkisi ile birçok Avrupa ülkesi şehirlerini yeniden inşa edip fabrikalarını işler duruma getirebilmişti. Bu aynı zamanda ABD'nin uluslararası mücadelede dış politikayı organize etme başarısını da göstermiştir.(Erkan, 2010: 189) Jeopolitik çerçevede ise Soğuk Savaş boyunca takip edilecek Amerikan jeopolitik mücadelesi önce Truman Doktrini ardından ise Marshall Planı ile başlamıştır denilebilir. Marshall Planı ekseninde Spykman'ın işaret ettiği, ekonomik, politik unsurlara ek olarak askeri unsur ve onunla bağlantılı Avrupa'da güç dengesinin korunması düşüncesi planın stratejik hedefleri arasında yer almıştır. Elbette bunlar yalnızca başlangıç idi. Zira bu jeopolitik rekabetin sürekli hale gelmesi ve Soğuk Savaş boyunca devam etmesi bu plan ve doktrinlerin ortaya konduğu dönemde ortaya çıkan bir kavram ile olacaktır. Bu kavram doğrudan Spykman'ın işaret ettiği sınırları kapsayan "çevreleme" (containment) kavramıdır.

"Çevreleme" politikası Temmuz 1947'de Foreign Affairs dergisinde ABD'li diplomat George S. Kennan tarafından yazılan, fakat yalnızca " X" imzasıyla isimsiz

olarak yayınlanan “Sources of Soviet Conduct” (Sovyet Tutumunun Kaynakları) başlıklı makale ile ortaya çıkmıştır. Bu makale genel anlamda ABD’nin “Çevreleme” politikasının temel parametrelerinin ortaya konduğu metin olarak kabul edilir. ‘X Makale’ olarak da bilinen yazı, aslında Kennan’ın Moskova’dan ABD Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği 22 Şubat 1946 tarihli ‘Uzun Telgraf’ olarak anılan mesajının genişletilmiş haliydi. (Gencer, 2019: 1) Denilebilir ki Soğuk Savaş boyunca ABD politikalarını en iyi yansıtan kavram “Çevreleme” olacaktır.

Kennan’a göre Sovyet insanı fiziksel ve ruhsal açıdan yorgundu. ABD, SSCB’yi mevcut alanlarında “çevreleyerek” Sovyet sisteminin kendi içerisindeki gelişmeler sonucu çökmesini beklemeliydi. (Ataç, 2019: 4) Kennan’ın bu noktada pasif bir hareket tarzını benimsediğini söyleyebiliriz. Zira o Sovyetlerin kendi halinde bırakılarak çöküşünün beklenmesi taraftarıydı. Tabi burada esas mesele “Çevreleme” politikasının jeopolitik ile ve Spykman’ın tezleri ile ne derece benzerlik taşıdığıdır.

Bu noktada jeopolitika alanında da önemli çalışmalara imza atmış olan Profesör Klauss Dodds’un tespitleri dikkat çekicidir. Ona göre; “George Kennan her ne kadar kendinden önceki Mackinder ve Spykman gibi jeopolitik yazarlara bir atıfta bulunmasa da, onun dünyaya bakışı jeopolitikçilerin Sovyetler Birliği’nin coğrafi-gücüne dair endişelerini yansıtıyordu. O ABD’nin Sovyetler Birliği’nin yakın olduğu Orta Doğu, Doğu Avrupa, Doğu Asya, Güney ve Güneydoğu Asya’ya müdahale etmeye hazır olması gerektiğini öne sürüyordu.”(Dodds, 2003: 211) Yani Kennan doğrudan Spykman’a atıfta bulunmasa da düşünce dünyasının onun görüşleri ile paralellikler taşıdığı ifade edilebilir.

Zaten yukarıda ifade edilen Türkiye ve Yunanistan’a ekonomik ve askeri yardım anlamına gelen Truman Doktrini ile çevreleme politikası pratikte başlamış bulunuyordu. Yine benzer şekilde Avrupa’da başlayan ve sonra küresel ölçekte ve başladığı andaki gibi sadece ekonomik anlam taşımayıp askeri araç desteğini de kapsayan Marshall Planı da yine bu politika ile uyumlu idi. (Gencer, 2019: 2) Bu noktada adı “Çevreleme” politikası olsa da ABD’nin takip ettiği dış politika stratejisi ile Spykman’ın “Kenar Kuşak Teorisi” arasında bir uyum söz konusudur. Bu

eksende kullanılan harita aynı, önem verilen bölgeler aynı, temel strateji olan Rimland'da güç dengesinin korunması amacı aynıdır.

Çünkü Kennan'ın politik planının temel aracı ekonomi ile Sovyet genişlemesinin ekonomik yardımlarla engellenmesini amaçlıyordu. Bu yol ile savaşta yara almış ülkelerin refahının iyileşmesini ve komünist fikirlerin çekiciliğinin sınırlanmasını sağlayacaktı. Buradaki mücadele aynı zamanda ideolojik ve psikolojikti de. Yani bir ülkeyi komünistlerin yönetmesi ile Kremlin'in yönetmesi aynı şeydi.(Bottelier, 2011: 43) Bu açıdan ideolojideki endişelere ek olarak Kennan'ın Sovyet politik sistemi ve Amerikan değerleri arasındaki farka ilişkin tespitleri ile Spykman'ın Nazizm ile Amerikan değerleri arasındaki fark anlayışının da benzer olduğunun altı çizilmelidir.

Yani politik unsur bağlamında da Kennan'ın savunuları Spykman'ın savunuları ile örtüşmektedir. Kennan Sovyet politik sisteminden bahsederken şunları ifade etmektedir: "Sovyet gücünün güvenliği, parti disiplini, gizli polislerin yaygınlığı ve katılığına ve devletin ekonomideki tavizsiz tekelciliğine dayanıyordu. Bugün Sovyet iktidarının yapısının büyük kısmı diktatörlüğün mükemmel işleyişine ve kuşatma durumundaki ve duvarların ardında düşmanların bulunduğu bir devlet olarak Rusya konseptinin devam ettirilmesine bağlıdır."(2012: 129) Bu politik yönetim ile Spykman'ın eleştirdiği Nazizm arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Nitekim Kennan Rus yönetimi altında yaşamayı tamamen tarihi nedenlerden kaynaklanan bir talihsizlik olarak görmektedir. (Kennan, 2012: 157) Aslında onun yaptığı vurgu Amerikan değerlerinin yüceliği üzerinedir. Tıpkı Spykman'ın yapmış olduğu gibi.

Zaten bazı bilim adamlarının Kennan'ın "X" makalesini yani "Çevreleme" konusunu ele aldığı makaleyi doğrudan Spykman'ın "Rimland" kavramı ile arasındaki ilişkiye kanıt olarak görmektedir. Sloan da bunlardan bir tanesidir. Çünkü Sloan; Spykman, ABD'nin askeri ve politik gücünün Rimland'da sürdürmesinin önemine dikkat çekerken, Kennan'ın Sovyet yayılmacılığını engellenmesi adına ileri sürdüğü politik hedefin de ona benzediğini ifade etmektedir.(1988: 135)

Çünkü Kennan'a göre güç uluslararası ilişkilerin en hayati unsurudur ve Amerikalıların çoğu bunun farkında değildir. Amerikalıların güvenliği ise Avrupa'da güç dengesine bağlıdır. Britanya Avrupa'dır, fakat kıtada değildir. Bu sebeple o dış dengeleyici (offshore balancer) olarak rol alabilir. Britanya bir Avrupa devleti dengeyi bozarsa, ihtiyacı olan devlete yardım amacıyla askeri gücünü görevlendirebilir. (Kennan, 2012: 6) Bu sözleri ifade eden Kennan'ın Britanya'ya biçtiği rol ile Spykman'ın çizmiş olduğu tampon devlet rolü arasında da bir fark bulunmamaktadır.

"Çevreleme" politikasının önemli noktalarından bir tanesi de kuşkusuz ulusal etkilerinin de olmasıdır. Nitekim Mehmet Akif Okur da özellikle daha evvel ifade edilen "McCarthicilik" eylemleri ile "Çevreleme" politikası arasında bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre; "Çevreleme" politikası ekseninde "McChartizm" yönetiminin uygulamaları ve 1950'li yıllarda Kongre'nin finansörlüğünü üstlendiği UN-American Activities Commiette'nin faaliyetleriyle kızıl tehdit korkusu topluma empoze edilmiştir.(Okur, 2010: 242) McCormick de çevreleme stratejisinin bir amacının Amerikan halkını Sovyet tehdidi konusunda uyarmak ve onunla mücadele adına Amerika'nın iç politikaya ilişkin önceliklerini değiştirmek olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu durum soğuk savaşın yerelleşmesi (domestication) olarak da adlandırılabilir.(McCormick, 2005: 54) Bu durum aynı zamanda eleştirel jeopolitiğin da altını çizdiği şekilde uluslararası ilişkilerde izlenecek politikaların klasik jeopolitik teoriler aracılığıyla meşrulaştırılması anlamına da gelmekteydi.

Aslında SSCB'nin çevrelenmesini söyleyen Kennan Spykman'ın görüşleri ile bir konuda daha paralellik taşımaktadır. Çünkü o da Spykman gibi doğrudan SSCB'nin ABD ve Batı Avrupa'ya yönelik tehdit oluşturmayacağını ve saldırmayacağını düşünmektedir. Hatta bu sebeplerle "Truman Doktrini" kapsamında Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılmasına karşı ve NATO gibi askeri bir ittifak ihtiyacına dair şüphelere sahipti. Bütün bu sebeplerle Truman yönetiminin askeri genişlemesine de karşı çıkıyordu. (Paterson, 1988: 132) Yani Kennan Sovyetlerin kendi halinde içten çürümesinin beklenmesini savunmakta ve özellikle askeri girişimlere karşı çıkmakta idi. Aslında Truman döneminden itibaren ABD'nin

izlediği politikalar incelenirse Kennan'ın düşüncelerine ek olarak Spykman'ın ortaya koyduğu "Kenar Kuşak"ın önemi çerçevesinde her türlü seçeneğin masada tutulduğu görülecektir.

Kısacası ABD dış politikası II. Dünya Savaşı sonrasında jeopolitik teorilerin ruhuna uygun bir biçimde şekillenmiştir denilebilir. Bu noktada Spykman'ın Mackinder'in tam tersi bir biçimde Sovyetlere yönelik kapsayıcılık politikası için entelektüel bir zemin hazırladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü ona göre "Heartland" dışarıdan etkilenen bir yerdi, dışarıyı etkileyen değil.(Okur, 2014: 81) Bu sebeple Kennan'ın "Çevreleme" politikası Spykman'ın tezinin hayata geçirilmesi anlamına gelmektedir.

Sempa ise bu konuda kullanılan harita itibari ile "Çevreleme" politikasının köklerinin Mackinder'in ortaya attığı "Kara Hâkimiyet Teorisi"ne dayandığını ifade etmektedir. Hatta ona göre; "Kennan haklı olarak "Çevreleme" politikasının teorik babası olarak tarif edilebilir. Ancak kavramın köklerinin 1904 yılına gittiği söylenebilir. Mackinder modern jeopolitiğin babası olarak bilinmektedir, öyleyse ona "Çevreleme" politikasının "Büyük babası" denilebilir. (Sempa, 2002: 67-68) Bu görüşün haklılık payı olmak ile beraber Spykman'ın Mackinder'den daha etkili olduğunu da söyleyebiliriz. Zira Spykman da aynı haritadan faydalansa da Kennan'ın "çevreleme" politikası Spykman'ın vurguladığı noktalar ile daha fazla uyumludur. Öyleyse bu analiz yeniden uyarlanacak olursa; " 'Kara Hâkimiyet Teorisi' büyük baba, 'Kenar Kuşak Teorisi' baba ve 'çevreleme' politikası ise torun olarak ortaya çıkacaktır". Ancak öyle ya da böyle vurgulanması gereken husus ABD dış politikasını şekillendiren "Çevreleme" politikasının jeopolitik teorilerden özellikle de Spykman'ın jeopolitik anlayışından soyutlanamayacağıdır.

Nitekim yukarıda değinilen "Truman Doktrini", "Marshall Planı" da bu anlayışın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu girişimler doğrudan ya da dolaylı olarak jeopolitiğin coğrafi, ekonomik, politik ve askeri boyutlarında gerçekleşirken, 1949 yılında askeri unsur kapsamında çok önemli bir adım daha atılacaktır. Bu adım NATO'nun kurulmasından başka bir şey değildir.

Truman Doktrini'ni takip eden süreçte "Çevreleme" politikası ile uyumlu bir şekilde kurulan NATO adından da anlaşılacağı üzere Kuzey Atlantik ülkelerini bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Daha sonra ise sanki Spykman'ın jeopolitik anlayışını hayata geçirircesine etki alanını "Kenar Kuşak"a doğru genişletmiştir. Kuşkusuz en dikkat çekici olanlarından biri 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın da ittifaka katılmasıdır. Tabi ABD'yi böyle bir ittifaka zorlayan süreç yukarıda da ifade edilmişti. Ancak NATO'nun bir farkı bulunuyordu.

Çünkü NATO, Amerikan tarihindeki barış zamanında yapılan ilk askeri ittifaktır. Bu ittifakın oluşmasına neden olan yakın neden ise 1948 Şubat'ında komünistlerin Çekoslovakya'da yaptıkları darbeydi. "Marshall Planı" açıklandıktan sonra, Stalin Doğu Avrupa'daki komünist kontrolüne hız kazandırdı. (Kissinger, 2000: 504) Bu durum ABD'yi Kennan'ın "Çevreleme" anlayışından ziyade Spykman'ın her türlü koşulda güç dengesinin korunması anlayışını harekete geçirmeye itti. Özellikle 1948-1949 yıllarında Almanya ve bütün Avrupa'da uygulanan ablukalar iki gücü karşı karşıya getirmişti. Yaşanan bu olaylar NATO'nun kurulması düşüncesini doğurdu. Bu andan itibaren ise Spykman'ın teorisi Soğuk Savaş boyunca ABD'nin ulusal güvenlik doktrininin jeopolitiği olmaya başlayacaktı. (Mazıs, 2017: 658-659) Görüldüğü üzere pek çok uzman bu konuda SSCB'nin saldırgan tavrının NATO'yu zorunlu kıldığını ima etmektedir. Bu noktada Keylor da Atlantik ittifakını ortaya çıkaran temel unsurun ortak inançlara duyulan bağlılık olmadığının, Avrupalıların Sovyet tehdidinden kaynaklanan korku ve ABD'nin bu tehdide karşı kararlılığı olduğunu söylemektedir. (1996: 285) Tabi bu noktada Amerikalıların salt Sovyet tehdidi ile NATO'nun kuruluşuna gittiğini söylemek de yetersiz kalabilir. Zira bu girişimin ardında başka gerekçelerin olduğunu da söylemek gerekmektedir. Bunlardan bazıları; Batı Avrupa'ya yönelik olası bir Sovyet tehdidine karşı bir kolektif savunma organizasyonu olarak işlev görmesine ek olarak, askeri açıdan Almanya'yı dizginlemek ve ABD'nin Avrupa güvenliğine sürekli taahhüdünü temin etmek vardı. (Sevim, 2006: 34) Yani ABD bu ittifakı öne sürerken yalnızca Sovyet tehdidini bertaraf etmekle kalmıyor, Spykman'ın endişe duyduğu Almanya'nın da tekrar yükselip yeni maceralara girmesini de engelliyordu. Ayrıca jeopolitiğin askeri unsurunda bir bağımlılık ilişkisinin kurulması ile de ABD Avrupa üzerindeki etkinliğini bu sayede artırmak istiyordu.

Sempa ise NATO'nun kurulmasının ABD dış politikasında tarihi bir ayrılış ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Ona göre Mackinder'in teorisi bu ayrılış için jeopolitik temeller sunsa da Spykman teoriyi ABD dış politikası için reçeteye dönüştüren kişi olmuştu. (Sempa, 2002: 74) Zira ABD bu girişimle sadece izolasyonist politikaları terk etmiyor, aynı zamanda askeri seçenekleri de dış politika aracı olarak kullanmayı düşünür hale geliyordu. Genel anlamda ise NATO jeostrateji, savunma ve politik bir organizasyon olarak Spykman'ın Kuzey Atlantik çevresini askeri, politik ve ekonomik güç olarak kontrol eden tahminlerini yerine getiriyordu. (Mazis, 2017: 671)

1949 yılında NATO'nun kurulması ile beraber askeri unsurun da en azından Avrupa bağlamında jeopolitik çerçevede tamamlandığı söylenebilir. Tabi bu andan itibaren artık net bir şekilde blokların oluştuğunu da görmek gerekmektedir. 1950 yılında yayınlanan Amerikan Ulusal Güvenlik belgesi olan "NSC-68" belgesi ise artık Soğuk Savaş'ın ve ABD'nin bu süreçte izleyeceği politikaların net bir biçimde ortaya konulması adına son derece dikkat çekici bir belge olarak ortaya çıkacaktır. Bu belge aynı zamanda Spykman'ın jeopolitik görüşleri ile uyumlu olması açısından da son derece önemlidir.

NSC-68 belgesi ABD'nin içinde bulunduğu uluslararası durumu açıklayan, tarihsel faktörleri analiz eden ve bunlara ek olarak ABD'nin izlemesi gereken dış politikaya yönelik tavsiyelerde bulunan bir belgedir. Bu noktada belgenin başlarında ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Almanya ve Japonya'nın yenilgisi, İngiliz ve Fransız İmparatorluklarının ise gerilemesi ile SSCB ile beraber iki güç olarak ortaya çıktığı ve SSCB'nin fanatik inançlar tarafından yönetilmesi ve otoriter eğilimlerini tüm dünyada uygulama çabası içerisinde olduğu ifade edilmiştir.(NSC-68, 1950: 238) Belgenin jeopolitiğin neredeyse tüm unsurlarına yönelik değerlendirmelere sahip olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Zira belgede yer alan; ".herhangi bir yerde özgür kurumların yenilgisi, dünyanın her yerinde yenilgi demektir" ifadesi açıkça politik ve kültürel unsurlara atıf yapmaktadır. Nitekim belge Çekoslovakya örneği üzerinden de bu durumu açıklamış ve zaten maddi anlamda SSCB etkisinde bulunmasına rağmen, ülkenin bütünlüğünün tahrip edilmesinin manevi değerlerin de tahribi anlamına geleceğinin altı çizilmiştir. (NSC-68, 1950:

240) Bu eksende belgenin maddi çıkarlara ek olarak demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi politik ve kültürel unsurlar ekseninde manevi değerler üzerinde durduğu da belirtilmelidir. Bu şüphesiz Spykman'ın Nazizm ve onun otoriter yanlarına karşı çıkışının bir benzeridir.

Belgede dikkat çeken yanlardan bir tanesi de onun "Çevreleme" politikasını savunmasıdır. Belgeye göre çevreleme politikası; Sovyet gücünün daha da genişlemesini engellemek, Sovyet iddialarının yanlışlığını ortaya çıkarmak, Sovyet kontrol ve etkisinin geri çekilmesini sağlamak, Sovyet sisteminin çöküşünü sağlamak ve onu uluslararası standartlara uygun hale getirmek amaçlarını taşımaktadır.(NSC-68, 1950: 253) Mevcut durumun tespiti yapıldıktan sonra belge ABD'ye dış politika önerilerini sunmaktadır. Bu açıdan izlenmesi gereken politikalardan bazıları ve onun Spykman'ın jeopolitik unsurlarındaki karşılığı şu şekilde tarif edilebilir:

- "Bizler günlük hayatımızdaki davranışlarda uyguladığımız değerlerde, askeri ve ekonomik gücümüzün gelişmesi noktasında kendimizi güçlü tutmalıyız. (Kültürel, ekonomik ve askeri unsur)
- Özgür dünyada başarılı bir şekilde işleyen politik ve ekonomik bir sistem inşa etmede öncülük etmeliyiz. (Politik ve ekonomik unsur)
- Bunların ötesinde bizim değerlerimiz, politikalarımız ve eylemlerimiz Sovyet sisteminin doğasında köklü değişiklikleri teşvik etmelidir" (Jeopolitik öteki ve politik unsur). (NSC-68, 1950: 242)

Yukarıda ifade edilen dış politika hedefleri Spykman'ın jeopolitik tezleri ile hiçbir zıtlık taşımamaktadır. Daha da önemlisi Spykman'ın "Kenar Kuşak" teorisinde izolasyonist politikaya karşı çıkışı ve güç dengesi kavramları da doğrudan ya da dolaylı olarak belgenin ruhunu oluşturmuştur. Nitekim belgede yer alan şu ifadeler son derece dikkat çekicidir.

"Bizim izolasyon politikasını uygulamamız durumunda Sovyetler Birliği'nin hızla ve hem de askeri bir engelle karşılaşmadan Avrasya'nın büyük kısmını baskı altına alma olasılığı ile karşılaşabiliriz. Sovyetler Birliği özgür ülkelere hükmederken, birçok Amerikalının eski arkadaşlarını ve müttefiklerini terk ettikleri için derin bir sorumluluk ve suçluluk duygusu hissedeceği açıktır. Sovyetler Birliği

Avrasya'nın kaynaklarını seferber ederken, göreceli askeri yeteneklerini arttırırken ve güvenliğimize yönelik tehdidini artırdıkça, bazıları kendi şartlarında "barışı" kabul etmeye cazip gelecektir, birçoğu, kaynaklarımızın muazzam bir kısmının savunmaya atanmasına izin verecek alaylı bir sistem oluşturarak ABD'yi savunmaya çalışacaktı. Böyle bir durumda ulusal moralimiz bozulacak ve sistemimizin bütünlüğü ve canlılığı bozulacaktı."(NSC-68, 1950: 281)

Yalnızca bu paragraf dahi Spykman'ın görüşlerini yansıtmakla kalmamış, jeopolitiğin tüm sabit ve değişken unsurlarına dikkat çekmiştir. Yukarıdaki alıntıda Spykman ile uyumlu olarak izolasyonist politika karşıtlığı, Rimland'da (Avrasya'da) güç dengesinin bozulması, demokratik sistemlerin çökmesi ile politik unsurda, kaynakların kaybedilmesi ile ekonomik unsurda, güvenliğe yönelik tehditlerin artışı ile de askeri unsurda zafiyetin doğacağına işaret edilmektedir. Ulusal moral ve sistemin canlılığındaki bozulma ise Spykman'ın ideoloji alanındaki tavsiyelerini çağrıştırmaktadır. Öyleyse yapılması gereken jeopolitik öteki konumuna SSCB'nin ve ideolojisi komünizmin yerleştirilmesi olacaktır.

Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasını belirleyen en temel belgelerden birinin NSC-68 olduğu ve bunun jeopolitik manada da büyük anlamlar taşıdığını belirtmek yanlış bir yorum olmayacaktır. Bu belge de dâhil olmak üzere esasen II. Dünya Savaşı sonrası süreç ABD dış politikasının kurumsallaşma evresi olarak da kabul edilebilir. Nitekim bu andan itibaren artık bloklar keskinleşmeye başlayacak ve ABD "Rimland" kuşağında pek çok girişimde bulunmaya başlayacaktır. Özellikle askeri girişimlerin bu noktada altı çizilmelidir. Zira 1952 yılında NATO aktif olarak kullanılacak ve askeri unsur jeopolitik çerçevede aktif kılınacaktır.

1950'li yıllara kadar ABD'nin odak noktasının Avrupa hatta birincil olarak Batı Avrupa ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Zaten buraya kadar izlenen dış politikaya bakıldığında Avrupa'nın hedef alındığı açıkça görülmektedir. Aslında bu "Rimland" anlayışı ile çelişen de bir durumdu. Çünkü Spykman özellikle Japon tehdidi sebebiyle ve ileride bu tehdidin başına Çin'in geçeceğini söyleyerek küresel bir jeopolitik strateji takip edilmesini tavsiye ediyordu. Bu durumun öneminin kavranmasında en fazla etkili olan olay kuşkusuz Kore Savaşı'dır. Özellikle Berlin Ablukası, Çek Hükümet Darbesi ile Avrupa'da komünizmin genişleme eğiliminden

bahsedilmişti. Ancak bu süre içerisinde Çin'de de komünist rejim egemen olsa da ABD'nin Uzak Doğu'ya yönelik çok ciddi müdahalesi olduğu söylenemez. Çin meselesi yalnızca endişeleri artırmıştı. Ancak Kore için aynı durum söz konusu olmayacaktı. Zira ABD'li yöneticiler, komünistlerin Kore'yi işgaline rıza gösterdikleri takdirde, Amerika'nın Asya'daki durumunu, özellikle de çok önemli olan Japon-Amerikan ilişkisini zayıflatmış olacaklarını anladılar.(Kissinger, 2000: 543)

Kore Savaşı askeri tehdit endişelerinin de artışı anlamına geliyordu aynı zamanda. Bu sebeple Sovyet askeri tehdit endişesinin artması ile beraber Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü için daha etkili bir askeri altyapının inşa edilmesine duyulan ihtiyaç da artmış oldu.(Bottelier, 2011: 76) Tabi bu Avrupa merkezli jeopolitik anlayışın da Spykman'ın işaret ettiği "Rimland" kuşağına dönüşmesi anlamına geliyordu. Bu bağlamda Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş boyunca jeopolitiğe önem vereceği ve özellikle Truman yönetiminde her düzeyde bu etkilerin bulunduğunun altı çizilmelidir.(Bottelier, 2011: 82)

Bu hususta Kore savaşının gözle görülür ilk etkisi, NATO'nun askerileşmesi ve Amerikan savunma bütçesinde keskin bir artışa sebep olmasıdır. İkincisi ise Amerikan politikacılarını nerede olursa olsun saldırılara karşı harekete geçme ve geniş ordulara duyulan ihtiyacın devam ettiği noktasına getirmesidir. Üçüncü etkisi ise Amerikan görüşüne göre Çin-Sovyet bloğunun komünist genişlemesinin gerçek olduğunu ve bununla mücadelenin şart olduğunu pekiştirmesidir.(McCormick, 2005: 61) Bu gerekçeler ABD'yi tüm "Rimland" kuşağında güç dengesini koruyacak tedbirleri almaya itecektir. 50'li yıllar bu bağlamda ABD'nin özellikle askeri ve diplomatik girişimlerini artırdığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Bağdat Paktı, Eisenhower Doktrini, ANZUS ve SEATO'nun kurulması, dünya çapında ve Kenar Kuşak'ta yaşanan darbeler ve Amerikan algıları gibi pek çok mesele karşımıza çıkacaktır.

Tabi atılan her adımın başarıya ulaştığı söylenemez. Ancak burada önemli olan husus Spykman'ın işaret ettiği coğrafyada ABD'nin ne tür adımlar attığıdır. Bu noktada 1955 yılında hayata geçirilen "Bağdat Paktı" önemli bir girişimdir. "Rimland" kuşağında özellikle SSCB'nin genişlemesinden endişe duyulması her ne

kadar paktın ruhunda bulunsa da üye devletleri aynı tehdit algısını hissedip hissetmediği tartışmalıdır. Bu noktada Rimland kuşağı ülkeleri olan Türkiye, İran, Pakistan'a ek olarak offshore – tampon devlet statüsündeki Britanya bu paktın üyeleri olmuşlardır. Bölgesel savunmayı amaçlayan bu birliğin başarısız bir girişim olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Zira Soğuk Savaş dönemi politikalarında etkisinin olduğu bilinen Kissinger da bu ittifakın çok sağlıklı bir şekilde kurulmadığını düşünmektedir. Zira ona göre; "Bir ittifakın etkili olması için, ortak bir amacı yansıtması, ortak bir tehlike algılamış olması ve kuvvetleri bir arada toplama kapasitesi bulunması zorunludur. Bu öğelerden hiçbiri Bağdat Paktı'nda yoktu. Bölgedeki uluslar arasındaki bölünmüşlük ve düşmanlık, Sovyet yayılmacılığı korkusundan daha büyüktü."(Kissinger, 2000: 583) Yani Bağdat Paktı'nın SSCB'nin "Kenar Kuşak"a yayılmasını önleyici bir etkisinin olup olmadığı tartışmalıdır. Zira Paterson da bu konuda tamamen olumsuz bir görüşe sahiptir.

Paterson'a göre; Bağdat Paktı'nın büyük bir hata olduğu kanıtlanmıştı. Çünkü pakt Ortadoğu'da Sovyet etkisini engellemek yerine, Mısır ve onun arkadaşlarına Rusya'nın davet edilmesi için iyi bir gerekçe olmuştu. (Paterson, 1988: 168) Yani Bağdat Paktı sonrasında ortaya çıkan resimde Heartland Rimland tarafından çevrelenmemiş, bizzat Rimland'a Rusların girebilmesine fırsat sunulmuştur.

Tabi ABD'nin Ortadoğu'daki etkisini artırma çabaları sadece Bağdat Paktı ile sınırlı olmayacaktı. Zira 1956 yılında Eisenhower yönetimi Arap-İsrail, Arap-Arap ve Arap-İngiliz rekabeti içinde bulmuştu kendini, tam da Sovyetlerin Kahire ile silah anlaşması yaptığı bir dönemde. (Paterson, 1988: 168) Bu çatışma ve belirsizlik ortamı Kenar Kuşak'ta güç dengesinin bozulma riskini barındırıyordu.

Aslında Eisenhower henüz 1953 yılında, Kongre'den yetki talebinde bulunmuştu. Hedef açıkça Ortadoğu'ydu. Üstelik Başkan yalnızca askeri gerekçelerle de hareket etmiyordu. O mesajlarında ideolojik mücadelenin önemini belirten ve jeopolitik bağlamda kültürel ve politik unsurların öneminin altını çizen cümleler kuruyordu. Örneğin 1953 yılında yaptığı bir konuşmada Başkan Eisenhower: "Özgürlüğün savunmasını, özgürlük gibi tek ve bölünmez olarak algılayarak, tüm kıtalara ve insanlara eşit gözle bakıyoruz, şeref bakımından aralarında bir ayırım gözetmiyoruz. Bir ırkı diğer bir ırka, bir halkı diğer bir halka

karşı üstün tutmayı, diğerini aşağılamayı veya gözden çıkarmayı reddediyoruz" ifadeleri kullanmıştır. (Eisenhower, 1953: 6) Tabi bu sözlerinin muhatabının SSCB olduğu aşikârdır. Eisenhower'ın Spykman'ın jeopolitik teorisi bağlamında önemi komünizmle mücadelede tüm Rimland kuşağında aktif olmaya verdiği ciddiyetten kaynaklanmaktadır. Zira o Laos'un komünistlerin eline düşmesi halinde Kamboçya, Güney Vietnam ve muhtemelen Tayland ve Burma'nın da komünizmin eline geçeceğini ve bu durumun Güneydoğu Asya'nın komünistlerin eline geçmesi ile sonuçlanacağın belirtmiştir. (Eisenhower, 1965: 607)

Görüldüğü üzere Eisenhower küresel bir mücadelenin önemini belirtmekte ve SSCB'nin mevcut sınırlarına hapsedilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu noktada 1957 yıllında açıkladığı "Eisenhower Doktrini" büyük bir öneme sahiptir. Zira bu doktrin ile özelikle Ortadoğu'da Sovyet tehdidi bertaraf edilmeye çalışılıyordu. Çünkü doktrin askeri unsur bağlamında NATO'nun etki alanını genişletirken aynı zamanda petrol akışının Batı'nın kontrolünde kalmasını ve SSCB'nin bu stratejik ürüne erişimini engellemeyi amaçlıyordu. Amerikalılar Arapların petrol sevkiyatını kesmesinden ya da Sovyetlerin bölgedeki Amerikan stratejik-ekonomik çıkarlarını azaltmak için fırsatları kullanacağından korku duyuyordu. (Paterson, 1988: 161) Görüldüğü üzere doktrin ekonomik, askeri ve SSCB genişlemesi bağlamında coğrafi unsur açısından pek çok jeopolitik hedefi bünyesinde barındırıyordu.

1950'li yıllar görüldüğü gibi ABD'nin askeri unsuru aktif hale getirmeye ve Kenar Kuşak'ta güç dengesinin bozulmasını engellemeye yönelik girişimleri hayata geçirdiği yıllar olarak ortaya çıkmaktadır. Yine 1951 ve 1954 yıllarında bu meselenin küresel boyuttaki ayaklarından iki tanesi daha hayata geçirildiğini hatırlatmak gerekir.

SSCB'yi çevreleme stratejisi kapsamında ABD 1951'de Yeni Zelanda ve Avustralya ile ANZUS'u ve ardından 1954'de NATO'nun Asya-Pasifik versiyonu olan SEATO'yu (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı) kuruyordu. Böylece ABD SSCB'yi askeri olarak çevrelemiş oluyordu. Elbette SEATO'nun kurulmasına giden süreçte Uzak Doğu bölgesinde yaşanan uluslararası gelişmelerin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ve 1950 yılında Kore Savaşı'nın başlamasının bölgedeki dikkat çeken en önemli olaylar

olduğuna değinilmişti. Uzak Doğu'da yaşanan bu gelişmeler çevreleme politikasının Orta Avrupa'da Sovyet yayılmasının engellenmesi gibi sınırlı bir biçimde değil, küresel bir yaklaşımla uygulanması gerektiğini savunan çevrelerin de işini kolaylaştırmıştır. İşte bu değişimin kurumsallaşması 1954 yılında Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (Southeast Asia Treaty Organization, SEATO) kurulması ile gerçekleşmiştir. Tabi bu noktada 1955 yılında hayata geçirilen Bağdat Paktı'nın da bu anlayışın Batı Asya ayağını oluşturduğunu da hatırlatmak gerekmektedir.(Gencer, 2019: 3)

Genel anlamda bakıldığında 1945–55 yılları arasındaki liderlerin klasik deniz-kara çatışmasının temsili olarak anılan Roma-Kartaca çatışmasından bahsettikleri de görülmüştür. Miller bu dönemde Sovyet tehdidinin abartıldığını ve bunu ispat ile yükümlü olan kişilerin, Sovyetlerin niyetleri ve kapasitesinin imkânları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığına yönelik eleştirilerin de olduğunun altını çizmektedir. (1990: 319) Ancak öyle ya da böyle bu süreçte ABD'nin bu tarz adımlar atmasına neden olan pek çok uluslararası olayın olduğunu da yukarıda ifade edildi. Hatta 1955 yılına gelindiğinde SSCB'nin de ABD'nin izlediği politikalara benzer politikalar takip etmeye çalıştığını söylemek gerekir. Yani tehdit hayali değildi. Bunun en somut örneği 1949 yılında COMECON'un, 1955 yılında ise Varşova Paktı'nın kurulması idi.

Aslında II. Dünya Savaşı sonrası süreçte Moskova'nın ABD'nin politikalarına cevapları hiç gecikmiyordu: Marshall Planı'na karşı Molotov Planı, Orta ve Doğu Avrupa'nın kalkınması hedefiyle 1947'de hayata geçirildi. 1949'da Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi COMECON kuruldu. Batı'nın askeri tehdidine karşı NATO benzeri bir uluslararası askeri ittifak olan Varşova Paktı 1955'te hayata geçirildi. (Ataç, 2019: 5) Doğu Blokunun ortak savunma örgütü olan ve kısaca 'Varşova Paktı' olarak bilinen 'Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması' (Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance), Polonya'nın başkenti Varşova'da 14 Mayıs 1955 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Avrupa'daki yedi sosyalist devlet (Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Romanya) arasında imzalanan bir antlaşma ile kurulmuştu. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin

silahlandırılarak 1955'te NATO'ya üye kabul edilmesine yanıt vermek üzere, Sovyetler Birliği'nin inisiyatifiyle ortaya çıkan pakt, Avrupa'daki siyasi, askeri ve ideolojik rekabetin daha da keskinleşmesine yol açmıştı. (Embel, 2019: 1)

Yani bu girişimlerden anlaşılacağı üzere jeopolitik rekabette her iki devlet de benzer stratejileri hayata geçirmeye çalışmıştır. SSCB'de jeopolitiğin pek çok unsurunu aktif kılmış, coğrafi olarak Orta ve Doğu Avrupa'yı jeopolitik hedef olarak belirlemiş, ardından 1949 yılında COMECON ile ekonomik unsuru, 1955 yılında ise Varşova Paktı ile beraber askeri unsuru devreye sokmuştur.

Tabi iki devletin karşılıklı olarak girmiş oldukları bu mücadele bazı zamanlarda çok ciddi sonuçlar doğurabilecek olayların yaşanmasına da zemin hazırlıyordu. Hatta öyle ki bu mücadelenin nükleer felaketleri dahi ihtimal dâhiline soktuğu görülmüştür. Bu olayların en başında kuşkusuz Küba Füze Krizi gelmektedir. 16-28 Ekim 1962 Küba Füze Krizi, ABD ile Sovyetler Birliğini atom gücünün ortaya çıkışından beri nükleer yüzleşmeye en çok yaklaştıran olay olmuştu. Olay Küba'da 1959'dan itibaren Fidel Castro liderliğindeki Küba'nın kendini Marksist-Leninist devlet olarak ilan etmesi ve Amerikan entrikalarına karşı yardım için Sovyetlere yüzünü dönmesi ile başlamıştı. (McCormick, 2005: 87) Tabi üzerine pek çok makale ve kitap yazılan bu konuya derinlemesine girilmeyecektir. Ancak tezin konusu ekseninde şunu ifade etmek gerekir ki; Küba Krizi tezde bu ana kadar incelenen tüm jeopolitik teorilerin de tehdidi anlamına gelen bir olaydı. Zira Küba'nın kaybedilmesi Monroe Doktrini'nin çizdiği coğrafyada Amerika kıtasında bir kayıp, Mahan'ın ABD güvenliği açısından büyük önem verdiği Karayipler ve Orta Amerika bölgesinde zafiyet anlamına gelmektedir. Kenar Kuşak jeopolitiği açısından ise çatışmanın Amerika kıtasına yaklaşması ve sonuçları itibariyle Rimland kuşağında yer alan Türkiye'nin risk altına girmesi ile yakından ilgilidir. Şunun da tabi altı çizilmelidir ki ABD bu olaydan önce de sonra da bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmeye devam etmiştir.

Bu noktada Türkiye'deki darbelerin Amerika ile bağlantılı olup olmadığı tartışmalarının da üzerinde durmak gerekmektedir. Zira Türkiye "Rimland" kuşağında önemli noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Türkiye SSCB'nin sıcak denizlere inme imkânını bulabileceği İstanbul ve Çanakkale

boğazlarına sahip bir ülkedir. Buna ek olarak coğrafi açıdan da Ortadoğu ve Afrika coğrafyasına komünist eğilimlerin taşınması hususunda tampon devlet konumundadır. Bu saiklerle de on yıllık aralıklarla sık sık darbelerle karşılaşan Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin şüpheleri doğurduğunu ise rahatlıkla ifade edebiliriz. Ancak bu algının oluşmasında ABD'nin diğer ülkeler ile ilişkilerinin de etkili olduğunu söylemek gerekir.

Dodds; ABD, darbeler ve jeopolitik ile ilgili şunları ifade etmektedir: "Basitleştirilmiş jeopolitik ortamda, Sovyetler Birliği ile ideolojik çatışma ABD tarafından Latin Amerika ve başka yerlerde askeri müdahaleleri meşrulaştırmak adına kullanıldı. Buradaki savunu bu ülkelerin komünizmden kurtarılması idi. Üçüncü Dünya ülkelerine müdahale ABD Merkez Teşkilatı olan CIA tarafından Guetemala (1954), Dominik Cumhuriyeti (1965), Şili (1973) ve Grenada'da (1983) sosyalist ya da iddiaya göre radikal hükümetlerinin üstesinden gelmek adına gerçekleştirildi.(Dodds, 2003: 210) Yani darbeler ABD'nin dış politikada kullandığı araçlar olarak değerlendirilmektedir. Tabi bu durumda Türkiye-ABD ilişkileri ve darbeler meselesi de şüpheli hale gelmektedir. Açıkçası bu şüphelerin doğmasında darbeye giden ve darbe sonrası süreçte Türk-Amerikan ilişkilerindeki değişimlerin etkili olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye'de Demokrat Parti'nin (DP) iktidar olduğu 1950'li yıllarda, Türk Amerikan ilişkilerinin adeta "balayı havasında" geçtiği bir dönem olduğunu söylemek gerekir. Bu dönemde ABD, Yakın ve Orta Doğu'daki çıkarları için Türkiye'yi önemli bir müttefik olarak görmekte, Türkiye de ABD'yi güvenliğinin ve gelişmesinin garantörü olarak değerlendirmekteydi. (Uslu, 2000: 103) Yani "Rimland" kuşağında göz ardı edilemeyecek bir ülkeden bahsetmek mümkündü. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler 1960'lı yıllara yaklaştıkça değişmeye başlayacaktır. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Başbakan Adnan Menderes'le yaptığı bir konuşmada ona; Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi gereğinden bahsetmesi ve hatta Başbakan'ın Moskova'yı ziyaret etmesi için inisitatif alması dikkat çekicidir. Bakanın dikkat çeken ifadesi ise bu girişimlerin ABD'yi rahatsız etmesidir. (Yetkin, 1995: 63) Ziyaret gerçekleşemeden darbenin gerçekleşmesi her ne kadar muamma

olsa da ABD'nin darbe sonrasında kısıtlanan dış yardım ve kredileri artırması da üzerinde durulması gereken bir konudur. 27 Mayıs 1960'ta iktidarı darbeyle devralan askeri yönetim, uluslararası konjonktürü göz önüne alarak Sovyetler Birliği ile yakınlaşma çabası içine girmekten kaçınmış ve ABD'nin talepleri doğrultusunda hareket edip Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımları almaya devam etmiştir. (Bayram, 2015: 41)

Tabi 1970'li yıllardaki ABD politikalarının da Rimland'da güç dengesinin korunmaya dönük olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Zira Rimland coğrafyasında yer alan ülkeler konusunda ABD yalnızca Türkiye üzerinden bir strateji takip etmiyordu. Onun önem verdiği ülkelerden bir tanesi de İran idi. Nitekim 1970'li yıllarda Amerikan şirketleri İran'a gittiler ve denizaltılar, savaş uçakları, saldırı helikopterleri ve füzeleri yerleştirdiler. Şah bunları cömertçe satın alıyordu. 1977 yılında İran'da Amerikan yapımı silahlar için sadece o yıl 5,7 milyar dolar harcandı ve İran en büyük alıcı konumuna geldi. 1973-78 yılı harcaması 19 miyar dolardı. Şah'ın silahlı kuvvetleri bölgedeki en güçlü kuvvetler oldular. (Paterson, 1988: 231) Görüldüğü üzere ABD, SSCB'nin Heartland'dan dışarı çıkmaması adına pek çok ülke ile ilişkilerini sıkı tutuyordu. Ancak SSCB'nin de bu süreçte geri planda durduğu pek söylenemez. 1979 yılında İran'da yaşanan devrim ile beraber, yine SSCB'yi çevreleyen Kenar Kuşak'ta yer alan Afganistan'da Sovyetlerin müdahalesi söz konusu oluyordu. Böyle bir uluslararası ortamda Türkiye'nin de kaybedilmesi riski doğmaya başlamıştı.

Çünkü Türkiye 1970'li yılların sonuna gelindiğinde ekonomik ve politik pek çok sıkıntı ile mücadele eder durumdaydı. Üstelik 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle de Türkiye-ABD ekonomik ilişkilerinde sorunlar doğmuştu. Hatta 1978 yılına gelindiğinde artık bir darbe ihtimali de Amerikalı stratejistler arasında konuşulur olmuştu. Amerikan yardımlarının azalması ile ilgili olarak Henze'nin Brzezinski'ye aktardığı 1978 tarihli notunda; 4-5 yıllık vadede Ankara'yı Washington'dan koparacak bir darbenin yaşanabileceği söylemektedir. ABD, gerekli adımları atmazsa "Şu andan dört ya da beş yıl sonra, bir binbaşılar ya da albaylar grubu Türkiye'de yönetimi ele alacak ve SSCB ile ittifak edecekler. (Okur, 2014b: 3)

Görüldüğü üzere ABD'nin Türkiye'deki askeri kurumların davranışlarına dair ciddi analizler yaptığı görülmekte ve darbenin gerçekleşme ihtimalinden bahsedilmektedir. Elbette bu konu başlı başına bir tez konusu olduğu için Türkiye'deki darbeler ve ABD ilişkisi üzerinde durulmayacaktır. M. Akif Okur bu konu ilgili üç senaryonun bulunduğunu ifade etmektedir: Bu noktada ihtimaller; "Darbeyi ABD yaptırmıştır"; "ABD darbenin şartlarını hazırlamıştır"; "ABD darbenin olacağını görmüş ve bunu engellememiştir" şeklindedir. Bu ihtimallerden üçüncüsü kabul edilse de ABD'nin tamamen darbeler sürecine ilgisiz kaldığı söylenemez. (Okur, 2014b: 72) Ancak burada esas ifade edilmek istenen husus, Türkiye'deki darbelerden ziyade, ABD'nin Rimland kuşağındaki ülkelere özel ilgi gösterdiği ve Spykman'ın görüşleri ile uyum içinde hareket ettiğidir. Yunanistan, Türkiye, İran, Afganistan, Uzak Doğu'da ise Çin, Kore, Vietnam gibi ülkelerde yaşanan gelişmelere büyük önem veren ABD'nin Soğuk Savaş boyunca da bu ülkeler üzerindeki dikkatini azaltmadığını ifade etmemiz gerekmektedir. Hatta ABD'nin Rimland olarak tarif ettiği coğrafya SSCB için de geçerli idi denilebilir. Yani ABD'nin kullandığı haritada önem arz eden bölgeler SSCB açısından da hayati idi. Nitekim Soğuk Savaş sürecine bakıldığında SSCB'nin de kendine has bir Rimland anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre SSCB'nin Rimland'ı; Kuzeydoğu Asya (Çin, Japonya, Kore), Güneydoğu Asya (Vietnam, Tayland, Burma, Malezya), Güneybatı Asya (Hindistan, Afganistan, İran ve bütün Ortadoğu), ve Avrupa'dan oluşuyordu. (Hillebrand, 1984: 40) Bu alanlar Soğuk Savaş'ın çatışma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak özetlemek gerekirse ABD II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Spykman'ın jeopolitik tezleri ile uyumlu bir dış politika takip etmiştir. Kissinger'a göre bu çabaların büyük çoğunluğu iyi niyetli girişimlerdir. Ona göre ABD dağılmış dünyanın parçalarını bir araya getirmek ve yeni dünya düzenini kurmak için çabalıyordu. Bu açıdan Kissinger'e göre; "Amerika Avrupa'yı iyileştirdi, Japonya'yı restore etti, Yunanistan, Türkiye, Berlin ve Kore'de komünist yayılmacılığı bastırdı, ilk barış zamanı ittifakını yaptı ve kalkınmakta olan dünyaya teknik yardım programını başlattı. Amerikan şemsiyesi altındaki ülkeler, barış, refah ve istikrarın tadını çıkarıyorlardı." (Kissinger, 2000: 690) Elbette Soğuk Savaş sürecinde ABD dış politikasında belirleyici bir yere sahip olan Kissinger'in izlenilen politikaları

meşrulaştırma yoluna gittiğini ve sübjektif bir yorum yaptığını da düşünebiliriz. Ancak bizim için önemli husus bu gerçekleşen olayların Rimland kuşağında bulunmasıdır. Yani Spykman'ın işaret ettiği Almanya-Japonya ilişkileri ve Rusya'yı çevreleyen kuşakta etkinlik Spykman'ın tezlerinin hayata geçirilmesinden başka bir şey değildir.

Soğuk Savaş'ın ortalarından itibaren ABD'nin Çin'e yönelik politikalarının da Spykman'ın Çin konusundaki uyarılarından dolayı önemli olduğu söylenebilir. Zira hatırlanacağı üzere Spykman geleceğin muhtemel güçlerinden biri olarak gördüğü Çin'in dış politikada dikkat edilmesi gereken bir ülke olduğunun altını çizmiştir. Nitekim SSCB'nin çevrelenmesi noktasında da Çin önemli bir rol oynamış ve Sovyetler Birliği iki cephede meydan okumayla yüz yüze kalmıştı. Batı'da NATO ve Doğu'da Çin. Nixon yönetiminin girişimleri ile gerçekleşen bu olay ile genel bir savaşın Sovyetler için çok riskli olduğu izlenimi verme noktasında başarı sağladı.(Kissinger, 2000: 816)

Tabi bu yaşananlar doğrudan jeopolitiğin sabit unsuru olan coğrafya ekseninde gerçekleşiyordu. Ancak unutulmamalıdır ki Spykman'ın Nazizm ve Alman karşıtlığı noktasında ideolojiye yaptığı vurgu, Soğuk Savaş politikalarının gerçekleştirilmesi adına hem içerde hem dışarda meşruiyet kazanmak için ABD politikalarında kendisini hissettirmiştir. Özellikle McCarthy tarafından yürütülen komünist soruşturmaların ABD toplumu tarafından da desteklenmiş olması ve medyanın senatöre büyük bir destek vermesi de bu noktada ideolojinin iç uyum açısından önemini göstermiş ve dış politikada ABD'nin adım atmasını kolaylaştırmıştır. (Günar, 2014: 77) Soğuk Savaş'ın 3. Dünya Savaşı olduğunu söyleyen Mueller de yaşanan sürecin ideolojik bir süreç olduğunu ve SSCB'nin komünizm ideolojisini terk etmesi ile savaşın sona erdiğini ifade etmektedir.(1992: 40-42)

Görüldüğü üzere Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi" ile ABD'nin Soğuk Savaş politikaları özellikle de "Çevreleme" politikası arasında çok ciddi paralellikler bulunmaktadır. Voncken'in jeopolitiğin Amerikan dış politikası ile ilişkisini konu alan tezinde ifade ettiği şu sözler Spykman'ın ABD dış politikasına muhtemel etkisi açısından önemlidir: "…klasik jeopolitiklerin, Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde ABD dış politikasını şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığı ve etkisinin göz

ardı edilmemesi gerektiği anlaşıldı. Soğuk Savaş stratejisi realist geleneğe bağlı olmasına rağmen, klasik jeopolitik erken Amerikan Soğuk Savaş stratejisinin ve on yıllar boyunca Amerikan dış politikasını şekillendiren entelektüel altyapıyı kesinlikle etkileyen unsurdu." (2011: 90) Bu konuda benzer düşüncelere sahip olan jeopolitik uzmanlarından bir tanesi de Geoffrey Sloan'dır. Sloan özellikle "Çevreleme" politikası ile klasik jeopolitik arasında bir ilişki olduğundan bahsetmiş ve "Jeopolitik teori ile politika yapıcıları ki burada bahsedilen onların algılarının şekillenmesi arasında çok güçlü bir ilişki bulunmaktadır" cümlesini kurmuştur. (Sloan, 2011) Sloan'ın işaret ettiği nokta algıların şekillenmesi yani entelektüel yapının oluşumunda özellikle Spykman'ın etkisi olduğudur. İşeri de Sloan ile benzer düşüncelere sahiptir. Hatta İşeri bu konuda çok daha emin ifadeler kullanmaktadır; "Çevreleme politikası ile Heartland ya da Rimland tezleri arasındaki bağa ilişkin tartışılacak bir şey olmadığına inanıyorum. Bağımlı ya da bağımsız açık olan şu ki; klasik jeopolitik yaklaşımlar sadece entelektüel temelde değil, aynı zamanda "meşrulaştırılmış Amerikan Soğuk Savaş" politikalarına da katkı sağlamıştır." (İşeri, 2011: 33) Başka bir örnek vermek gerekir ise Sempa'nın görüşlerini paylaşmak yerinde olacaktır. Çünkü o da yukarıdaki pek çok uzman gibi Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB'nin Avrasya'nın kenar kuşağını kontrol etmek adına mücadeleye girdiğini belirtmiştir. Ona göre Rimland'ın büyük bir kısmının Sovyetler tarafından kontrolü Kremlin'in Avrasya-Afrika'da yani "Dünya Adası"nda karşı konulamaz bir politik baskı elde etme imkânı verecekti. Bu sebeple ona göre 1945 yılından itibaren ABD'nin dış politikasının amacı bunun gerçekleşmesinin engellenmesiydi."(Sempa, 2002: 78) Yani Rimland'ın başka bir gücün kontrolünün eline geçmesine izin vermemekti.

Kısacası tezin bu bölümünde Spykman'ın Kenar Kuşak jeopolitiğinin ABD dış politikası uygulamaları açısından analizi yapılmıştır. Bu kapsamda; Spykman'ın II. Dünya Savaşı devam ederken hayatını kaybetmiş olması, II. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak jeopolitika biliminin suçlanması gibi gerekçelerle ABD dış politikasında bu tez ile doğrudan bir ilişki kurulmamış olabileceği söylenebilir. Ancak doğrudan bir ilişki yani ona atıf olmasa da ABD'nin 1945 yılından itibaren izlediği politikaların Spykman'ın tezleri ile büyük ölçüde örtüştüğünü söylemek gerekir. İdeloji, jeopolitik öteki, Rimland'da güç dengesinin korunması, Heartland'ın

Rimland tarafından çevrelenmesi, salt Avrupa değil küresel boyutta aktif dış politika (izolasyonist politikaların reddi), ekonomik kaynaklar konusunda hassasiyet ve ekonominin jeopolitik araç olarak kullanılması, askeri unsurun aktif hale getirilmesi gibi pek çok temel belirleyici jeopolitik yaklaşımlar ABD tarafından Soğuk Savaş boyunca uygulanmış ve Spykman'ın ısrarla üzerinde durduğu güç dengesinin korunması anlayışı temel dış politika hedeflerinden biri olmuştur. Belki de yaşasa idi Prof. Nicholas Spykman Soğuk Savaş politikalarında önemli bir figür olarak ortaya çıkabilirdi. Zira onun kullandığı "Kenar Kuşak Haritası" Soğuk Savaş boyunca ABD'nin dış politikasının merkezinde yer almıştır. Bu tez bağlamında çıkarılacak yargı ise Spykman'ın ve Kenar Kuşak jeopolitiğinin ABD'nin dış politikasına etkisinin son derece yüksek olduğu ve dönemin dış politika yapıcılarının entelektüel düşünce sisteminde onun fikirlerinin yer aldığı yönündedir. Dolayısıyla her ne kadar Emre İşeri gibi kesin bir ifade kullanmak zor olsa da Spykman'ın tezlerinin ABD Soğuk Savaş politikalarında son derece yüksek etkisi olduğunu söylemek abartılı bir yorum olmayacaktır.

Bu başlık ile beraber ABD'nin 1823 yılından itibaren jeopolitika – dış politika ilişkisinin analizinde Soğuk Savaş'ın sonuna kadar gelinmiş bulunmaktadır. Bu andan itibaren ise tezin son başlığı olan Soğuk Savaş sonrası dönemde hangi klasik Amerikan jeopolitik teorilerinin dış politikası ile uyumunun analizi konu edilecektir.

3.4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN KLASİK JEOPOLİTİK TEORİLERİ: ENTEGRE OLMAYAN BOŞLUK, BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI

Soğuk Savaşın bitişine kadar olan bölümlerde görüldüğü üzere Amerikan dış politikasında pek çok jeopolitik teorinin etkili olduğunu söylemek mümkün. Ancak Soğuk Savaşın bitişi pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar hem uluslararası ilişkilerin yapısına dair, hem de jeopolitik teorilerin yapısı ile ilgili idi. Jeopolitiğin uluslararası ilişkiler disiplinindeki yerinin tartışıldığı bölümde bu konu üzerinde uzunca durulduğu için bu bölümde ayrıca bu konuya girilmeyecektir. Ancak bilinmesi gereken husus özellikle 90'lı yıllardan itibaren jeopolitiğin zaman – mekân

– güç unsurları üzerinde gerçekte ve sanal düzlemde hızlı bir sürecin başladığı gerçeğidir. Friedman, toplumların ve insanların farklı zamanlarda yaşadıklarını ifade etmektedir. Ona göre; bir toplum yüzyılları ve nesilleri sayarken, bir insan yılları ve on yılları saymaktadır. (Friedman, 2008) Oysa doksanlı yıllardan itibaren devletlerin de on yıllar içerisinde hızla değişmeye başladığı yıllar olarak ortaya çıkacaktır. Bu sebeple olacaktır ki; bu dönemle alakalı Amerikan jeopolitik teorileri incelenirken tek bir teoriden bahsetmek kolay olmamaktadır. Daha önceki bölümlerde ele alınan jeopolitik teorilerin uzun süreli etkileri olduğu görülmüştü. Örneğin; 1800'lü yılların ilk üç çeyreği: Monroe Doktrini, 19. yüzyılın son çeyreği ve 20.yüzyılın başları: Deniz Hâkimiyet Teorisi, Soğuk Savaş Dönemi ise Kenar Kuşak Teorisi üzerinden okunabilmekteydi. Oysa 90'lı yıllar bu konuda çeşitliliğin de ortaya çıktığı yıllar olarak kabul edilmektedir.

Bu yıllarda yaşanan çeşitlilikte gerek uluslararası ilişkiler disiplinindeki eleştirel teorilerin etkisinin gerekse de bunun bir yansıması olarak eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkmış olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Bu andan itibaren jeopolitik çalışmalarda tekillik yerine çoğulluk, devlet ve danışmanların devletçi politikalarına ek olarak sosyal ve kültürel olguların önemine, jeopolitik çalışmaların objektifliğine daha fazla odaklanılmaya başlanmıştır. (Tuathail – Dalby, 1998: 4-5) Nitekim eleştirel jeopolitiğin incelendiği bölümde değinilen formel, pratik ve popüler jeopolitik ayrımları da bu dönemde üçlü bir tipoloji ile jeopolitik çözümlemeler dikkat çeker hale gelmiştir. (Mamadouh, 2004: 185) Bu dönem aynı zamanda Amerikan jeopolitik teorileri kapsamında da tartışmalı bir sürecin başladığı yıllar olarak kabul edilebilir. Zira bu süreçte pek çok yaklaşım jeopolitik teoriler arasında anılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dünyanın tanımlanmasında uluslararası ekonominin hâkimiyeti çerçevesinde küreselleşme, kültürel savaşları temsilen "Medeniyetler Çatışması" tezi ve ABD'nin askeri rekabete dayalı emperyal hedefleri eleştirel jeopolitik tarafından ele alınan bazı gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. (Agnew, 2003: 115) Amerikan jeopolitiği içerisinde tartışmalı olan yaklaşımlardan bir tanesinin de Francis Fukuyama tarafından ileri sürülen "Tarihin Sonu" tezi olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu açıdan Soğuk Savaş Sonrası dönemde klasik jeopolitik içerisinde anılması güç olan üç temel jeopolitik anlayışın uzun süre ABD dış politikasında etkili olduğu söylenebilir. Bunlar; "Tarihin Sonu",

“Küreselleşme”nin jeopolitiği ve “Medeniyetler Çatışması” tezidir. Bu üç tezin doğrudan klasik jeopolitik teoriler içerisinde yer alıp almadığı tartışmalıdır. Bu sebeple çok fazla detaya girmeden bu tezlere kısa bir değinmekte fayda olacaktır.

“Tarihin Sonu” tezi Francis Fukuyama tarafından ileri sürülen bir tezdir. Francis Fukuyama 1952 yılında Chicago’da dünyaya gelen Amerikalı yazar, politik teorisyen ve Soğuk Savaş’ın sonunda insanlık tarihinin son ideolojik aşamasının liberal demokrasi olduğunu ve onun zaferini ilan etmesiyle tanınan kişidir.(Britannica, 2020a) Siyaset bilimi doktorasını Harvard Üniversitesi’nden alan Fukuyama önemli konumlarda görev yapmış bir akademisyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli görevlerinden bir tanesi Washington’da devlet departmanının resmi bir üyesi olarak çalışması ve Reagan yönetiminde Amerikan dış politikası ile ilgili tavsiyelerde bulunmasıydı. (Dodds, 2005: 9) Fukuyama’nın devlet görevi yalnızca Reagan dönemi ile de sınırlı değildi. O aynı zamanda Bush yönetiminde Politika Planlama’da müdür yardımcısı olarak da çalışmış birisidir. Nükleer savaş teknolojisinde uzmanlaşmış olan Fukuyama’nın çalıştığı önemli kurumlardan bir tanesi de kuşkusuz Rand Corparation idi. (Tuathail, 1998b: 104) Yani kariyeri itibari ile eleştirel jeopolitikçilerin söylemlerini dikkate aldığı bir kişidir. Burada “Tarihin Sonu” tezinin pek çok jeopolitik yaklaşımı bünyesinde bulundurduğu ifade edilebilir. “Tarihin Sonu” tezinde jeopolitik açıdan dikkat çekici bazı noktalar şunlardır: Tarihin Sonu” Batılı düşünce veya sistem modellerinin ‘biricikliği ve tekliği’ görüşünün ürünüdür.”(Şener, 2014: 509) Yani ben merkezli bir yapısı bulunmaktadır. Bu noktada Fukuyama’nın jeopolitik tanımlamasında Batı kavramının aynı zamanda jeopolitik kimliği de ifade ettiği söyleyenebilir. Fukuyama’ya göre Batı en iyisi idi. Çünkü Batı “tarihin sonu”’na ulaştı ve Batı “tarihsonrası idi (posthistorical). Dünyanın geri kalanı ise hala “tarihsel” olarak mücadele ediyordu.(Tuathail, 1998b: 105) Ona göre; “Tarihe gömülü olan devletlerle tarihin sonuna ulaşan devletler arasında sürtüşme olasılığı hala varlığını sürdürüyor ve sürtüşme daha sonraki zamanlarda da mümkün olabilecektir. ”(Fukuyama, 2005: 48) Bu açıdan jeopolitik kimlik ve öteki noktasında “Tarihin Sonu” tezinin jeopolitik teorilerle benzerlik taşıdığı söylenebilir. Ancak onu klasik jeopolitik teorilerden ayıran en önemli husus tezini liberal bir bakış açısıyla kaleme almış olmasıdır. Ona göre; Soğuk Savaş’ın ya da savaş sonrası dünya tarihinin sona ermesine değil, fakat

insanoğlunun ideolojik evriminin son noktasına ulaşması ve beşeri yönetim biçiminin son evresi olan Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık edilmektedir.(Fukuyama, 2005: 23) Yani liberal ilkeler ve özellikle liberal demokrasi insanlık sürecinin son aşaması olarak ileri sürülmektedir. Çünkü Francis Fukuyama'ya göre; liberalizmin çözemediği veya çözemeyeceği bir meseleyi çözebilecek hiçbir muhalif ideoloji yoktur.(Yılmaz, 2014: 15) Burcill'e göre; Fukuyama'yı etkileyen unsur, liberal demokrasilerin şiddet içeren içgüdülerinin üstesinden gelip kendi aralarında ilişkilerini barışçıl bir zemine oturtan normları kurumsallaştırmalarıdır. Genel bir ifadeyle, liberaller demokrasinin aristokrasiye, serbest ticaretin de kapalı ekonomiye tercih edilmesinin savaş ihtimaline son vereceğini belirtmektedir. (Burchill, 2013: 88-89) Fukuyama'nın bu noktada verdiği örnekler ise Almanya ve Japonya'dır. Almanya ve Japonya her iki ülke de, ekonomik güvenliğin serbest ticaretle savaşa oranla çok daha kolay sağlanabileceğini ve askerî fetih yolunun ekonomi üzerinde tamamen yıkıcı etkilerde bulunduğunu yaşayarak öğrendi." (Fukuyama, 2012: 147- 420) Fukuyama'nın liberal ekonomi ve liberal demokrasi arasında kurduğu ilişki bu noktada önemlidir. "Ekonomik gelişme ile liberal demokrasinin gelişmesi arasında pozitif bir ilişki olduğu gerçeği modern siyaset biliminin ulaştığı genel kabul gören az sayıdaki kanunlardan biridir. Ona göre; Ekonomik büyüme orta sınıfın yükselmesine ve karmaşık bir sivil toplumun ortaya çıkmasına neden olmakta, sürekli artan eğitim seviyesi de ekonominin rekabet düzeyini sürdürmesine yardım etmektedir. Bütün bu faktörler, birlikte siyasal katılmaya yönelik taleplerin artmasına neden olmakta ve sonuçta da demokratik siyasal sistemin kurumsallaşması sonucunu doğurmaktadır." (Fukuyama, 2005b: 253) Bu noktada "geleneksel olarak ekonomik bakımdan önde gelen bölgeler olan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dünyanın en eski ve istikrarlı demokrasilerine sahiptir. (Fukuyama, 2012: 153–155) Kısacası Fukuyama klasik jeopolitik teorilerde görülen metodolojiden farklı olarak liberal söylemlerle tezlerini ileri sürmektedir. Bu da doğası gereği realist teoriler içinde anılan klasik jeopolitikten farklı bir konumda olduğunu göstermektedir. Ancak şunun da altı çizilmelidir ki; "Tarihin Sonu" tezi 90'lı yıllarda Amerikan dış politikasında son derece etkili olmuştur. Hatta bu sürecin Küreselleşme ile birlikte devam ettirildiğini de söylemek mümkündür. Zira 90'lı yılların ikinci yarısından günümüzde de etkinliğini gösteren

süreci "küreselleşmenin jeopolitiği" bağlamında değerlendirmek de mümkündür. Küreselleşme bu noktada "Tarihin Sonu" tezinin de üzerinde çok fazla durduğu ekonomik unsur üzerinden etkisini göstermiştir. Bu bağlamda bu sürecin indikatörleri olarak; dünya ticaret hacminin büyümesi, yabancı doğrudan yatırımların, şirketler arasında küresel işbirliğinin ve küresel oyuncuların artması, finans piyasalarının küreselleşmesi, küresel kaynakların eşit olmayan dağılımı ve küreselleşmenin boyutları olarak da sermayenin, malın ve kişilerin serbest dolaşımı, ulaşım ve nakliye imkanlarının artması, iletişim ve internet imkanlarındaki artışı saymak mümkündür. (Tezkan – Taşar, 308) Tabi burada da liberal savunuları görmek mümkündür. Bu noktada en çarpıcı olan ise devletin rolünde yaşanan değişimdir. Hobsbawm küreselleşmenin devletin güç ve iktidarını erozyona uğrattığı alanları tespit etmekte ve yaşanan değişimi ortaya koymaktadır. Ona göre küreselleşme neticesinde; kitle imha silahlarına ulaşmaya çalışan terörist gruplar gibi devlet dışı aktörler tarafından devletin güç kullanma tekeli de kırılmaktadır. (Hobsbawm, 2007:) Yine bu süreçte Amerikan şirketleri küreselleşirken, ana ülkelerin devlet gücüyle bağlantıları gevşemekte, yatırım yaptıkları ülkesel ekonomileri denetleyen iktidar yapılarıyla yeni ilişkiler kurmaktadırlar.(Okur, 2010: 382) Küreselleşme noktasında tabi beklentiler ile gerçekleşenler arasında da sorunlar ortaya çıkmaktadır. Tuathail bu süreci bir jeopolitikçi olarak şu şekilde tarif eder: "McWorld küreselleşmenin yersizyurtsuzlaşma hızını temsil eder. MTV, Macintosh ve McDonalds ise dünyaya yayılan hızlı tüketim ve serbest pazar ütopyasını temsil eder. Bunlara karşı olarak cihad savaşçıları ilkel, kandırılmış fanatikler ve dini ideologlar olarak zamanı tersine çevirmeye çalışan hızlanan tarihi pazar kutsalcılığına karşı çıkışı temsil ederler." (Tuathail, 1998c: 29-30) Giddens da; "küreselleşme tek bir süreç değil, çatışmalar, parçalanmalar ve yeni katmanlaşma biçimleri üreten, genellikle çelişkili biçimlerde hareket eden karmaşık bir süreçler karışımıdır. Bu nedenle yerel kimliklerin ve milliyetçiliklerin canlanması karşı durdukları küreselleşme etkileriyle doğrudan bağlantılıdır." İfadelerini kullanmaktadır. (Giddens, 2002: 12-13) Yani liberal ilkeler ekseninde gelişen süreç bazı çatışma ortamlarına da zemin hazırlamaktadır. Bu durum en fazla da kültürel unsur ekseninde ortaya çıkıyordu. Çünkü yukarıda ifade edilen her iki tez de Batı kültürünü ve yaşayış biçimini merkeze almakta ve onu ideal olarak sunmaktadır.

Bu konuda ABD'nin son derece başarılı olduğu da söylenebilir. Bu yeni durum kültürel melezleşmenin yaşandığı bu tek dünyada sabit siyasi kimliklerin erozyona uğraması, küresel bir popüler kültürün doğmasına ortam hazırlamaktadır. (Okur, 2010: 262) Tabi bu kültür yemekten, izlenecek filmlere, dinlenecek şarkılara, konuşulan dilden giyim kuşama kadar Amerika merkezli kültürel bir hayatın yayılması demekti. Bilgi teknolojileri ve ulaşım alanındaki hız bir sembol gibi hayatın pek çok alanına kadar yayılacak ve bir tüketim toplumundan bahsedilir hale gelinecektir. Daha fazla tüketim, daha fazla üretim anlamına gelecek ve bu da özellikle Amerikan ekonomisinin baskın konumunu sürdürülebilir kılacaktı. Bu sebepledir ki küreselleşme tartışmalarında McDonalds, Coca Cola gibi firmalar öne çıkacak, Hollywood yapımı filmler tüm dünyada en çok izlenen filmler arasında yer alacaktı. Herkes Blue Jeansleri ile giyinip kuşanırken, içeriğinin ne olduğu çok fazla önemli olmayan içinde bulunulan günler için yazılmış, kalıcılık hedefi olmayan ve eğlence amaçlı şarkılar popüler kültürün temsili bağlamında pop müzik adı altında yayılmaya başlayacaktır. Tabi bu meselenin önemli yanı tüm bunların ne kadar kültür kapsamında ele alınabileceği meselesi idi. Bu noktada Coca – Colonizasyonu tezinin savunucuları, kültürü tüketim eşyası ile özdeşleştirmektedirler. Halbuki bir kültürün esasını din, dil, değer hükümleri, gelenekler ve adetler oluşturur. Coca Cola içmek bir Rus'u bir Amerikalı gibi düşündürtmeye yetmezdi. (Huntington, 1996: 28)

Küreselleşme Amerika'nın inşa etmeye çalıştığı bir dünya anlamına gelse de yukarıda bahsedildiği biçimde özellikle yerel anlamda buna bir karşı çıkışın var olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu doğal olarak güvenlik açısından daha kapsamlı yani bölgesel ya da ulusal stratejiler yerine jeopolitik açıdan tüm küreyi kapsayan bir yaklaşımı zorunlu kılıyor. Çünkü küreselleşme ekonomik ve sosyo-kültürel bağlara imkân tanırken, yayılmacı ve terörist ataklara da telekomikasyon, seyahat, para ve ulusal özgürlük imkânları sunmaktadır. (Cohen, 2015: 455)

Özellikle 90'lı yıllarda etkisini hissettiren bu liberal süreç karşı tezinin doğmasına da ortam hazırlamış ve "Medeniyetler Çatışması" tezi ileri sürülmüştür. Samuel Huntington tarafından ileri sürülen bu tezin de jeopolitik bir tez olup olmadığı tartışmalıdır. Ancak bünyesinde barındırdığı haritalar dolayısıyla jeopolitik tezler içerisinde de anıldığı görülmektedir. Tabi meseleye jeopolitik açıdan

bakıldığında, Huntington'un da Fukuyama gibi kariyerinin dikkat çekici olduğu söylenmelidir. Onu önemli kılan hususlar Amerikan kurumlarında danışmanlık görevi üstlenmesi, 20.yüzyılın sonları ile 21.yüzyılda Amerikan dış politikasına dair ulusal tartışmalarda önemli bir siyasi figür olmasıdır. Savunma Bakanlığı'nda ve bizzat Jimmy Carter yönetimindeki danışmanlık görevleri onun dış politika pratiği konusunda etkinliğini göstermesi açısından da önemlidir.(Betts, 2020) Onu uluslararası alanda bilinir kılan ise "Tarihin Sonu" tezine karşı çıkışı da temsil eden "Medeniyetler Çatışması" tezidir. Bu tez jeopolitikçiler açısından da çoğu zaman eleştirel jeopolitik yaklaşımların içinde değerlendirme konusu olmuştur. Bu noktada Medeniyetler Çatışması" tezinin bir özelliği salt klasik jeopolitik bağlamda değil, eleştirel jeopolitik bağlamında da bir karşılığa sahip oluşudur. Tezin bir akademisyen olan Profesör Samuel Huntington tarafından ortaya çıkarılması ve Amerikan dış politika yapıcılarını jeopolitik pratikler açısından bilgilendirmeyi amaçlaması onu formel jeopolitiğin alanına, kültürel boyutları ise popüler jeopolitiğin kapsamına girmesini sağlamıştır.(Mamadouh, 2004: 187) Peki Medeniyetler Çatışması tam olarak neydi?

"Medeniyetler Çatışması" tezi Soğuk Savaş sonrası dönemin en tartışmalı tezlerinin başında gelmektedir. Hatta öyle ki 1993 yılında Foreign Affairs dergisinde yer alan bu makalenin "Soğuk Savaş Sonrası dönemin X makalesi" olarak tasarlandığını düşünenler dahi olmuştur. (Aysha, 2003: 113) Bu tez liberal söylemlere de bir karşı çıkışı temsil etmesi açısından önemlidir. Bu sebeple Huntington doğrudan Fukuyama'nın tezini de tartışma konusu yapmaktadır. Ona göre; Sovyet komünizminin çöküşünün bütün dünyada liberal demokrasinin zaferi anlamına geldiği argüman tek alternatif yanlışlığı ile maluldür. Yani ona göre komünizmin tek alternatifi liberal demokrasi değildir ve komünizmin çökmesi liberal demokrasiyi evrenselleştirecek bir olay değildir. (Huntington, 1993: 191)

Medeniyetler Çatışması tezinin içeriğine bakıldığında; tarihte yaşayanlar ile tarih sonrasında yaşayan milletler, artık medeni ve barbar olarak tanımlanmaktadır. Böylece Batı bu sefer medeni olarak kendisini ayırt edici bir konuma yerleştirmektedir. Bu noktada Huntington'un Batı'nın sürekliliğini amaçladığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Braudel'de görülen uygarlık tanımı bu noktada

Huntington ile benzerlik göstermektedir. “Uygarlıklar ölümlü değildirler. Çeşitli sarsıntılara, felaketlere göğüs gererler. Gerekince külleri içinden yeniden doğarlar. Yıkılsalar, harap olsalar da ayrık otu gibi yeniden biterler. Uygarlık bir yaşama sanatı ve durmaksızın yinelenen binlerce alışkanlığın bir toplamıdır.” (Braudel, 1977: 109–111) Bu amacın arka planda olduğu düşünülerek Huntigton’un tezinin özünü teşkil eden şu noktalara dikkat çekmek gerekmektedir:

“Benim faraziyem şudur ki; bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hâkim mücadele kaynağı kültürel olacak. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatışması global politikaya hakim olacak.” (Huntington, 2014: 23)

Peki bu medeniyetler nelerdi? Huntington’a göre gelecekte önemi artacak olan medeniyet anlayışı ile uluslararası ilişkilerde yedi – sekiz medeniyet arasında etkileşim olacaktır. Bunlar; Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetlerinden oluşuyor. (Huntington, 2014: 26) Huntington “Batı Tektir, Fakat Evrensel Değildir” (The West Unique, Not Universal) makalesi ile bu medeniyetler içinde Batı’nın farkını ortaya koymayı da ihmal etmemektedir. Batı uygarlığının kaynakları; Grek felsefesi ve rasyonalizmi, Roma Hukuku, Latince ve Hıristiyanlık inancıdır. Tanrı –Sezar, kilise – devlet, dini otorite – devlet otoritesi gibi ikilikler, sosyal çoğulculuk ve sivil toplum anlayışı, aristokratlar, rahipler ve diğer sınıfları temsil eden parlamento gibi kurumları, ferdi haklar ve özgürlükler gibi diğer medeniyetlerden onu ayıran vasıflara sahiptir. (Huntington, 1996: 30- 33) ABD bağlamında ise Huntington Batı’nın lider ülkesi olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada yukarıda sayılan medeniyetlerin liderleri Rusya, Çin, Hindistan, Japonya’dır. İslam medeniyetinin ise lider ülkesi yoktur ona göre. (Huntington, 2014b, s.180) Yukarıda da ifade edildiği gibi bu tez uluslararası ilişkiler alanında en fazla tartışılan tezlerden bir tanesi olmuştur. Bu teze yönelik eleştirilerden biri İlhan’a aittir. Ona göre; “ kültürü ve medeniyeti sadece din unsuru ile, küresel politik ve jeopolitik yapılanmayı sadece kültür ve uygarlık ile açıklamak, Haçlı zihniyetinin etkisini düşündürüyor. Jeopolitik birikimimiz bütünüyle

dışlanıyor.” (İlhan, 2019: 148) Wallerstein da bir dini belirli bir coğrafya ile sınırlandırmanın yanlışlığı üzerinde durmaktadır. Ona göre: “Her üç din de, özellikle Hıristiyanlık ve İslam, kapsam ve iddiaları açısından dünya çapında olmasına rağmen, Hristiyanlığı "Batı", İslam’ı da "Doğu" diye düşünme ve konuşma eğilimindeyiz. (Wallerstein, 2004: 94) Aslında Huntington’u böyle düşünmeye iten sebepleri de görmek gerekmektedir. Zira Huntington medeniyetler için dinin önemine vurgu yaparken İran ve öteki Müslüman milletlerin Bosnalı Müslümanları korumak üzere 18000 asker temin etme teklifleri, Orta Asya’da Rus askeri ile Mücahitler arasında devam eden savaş, tamamen medeniyet hataları doğrultusunda 2000 olimpiyatlarını Pekin’e değil, Sydney’e veren oylama ABD Dışişleri Bakanlığı’nın hem İran’a hem de Irak’a karşı “ikili zapt etme” siyaseti gütmekte olduğunun ifşası, ABD’nin Bağdat’ı bombalaması, bunun hemen hemen bütün Batılı hükümetlerce desteklenmesi ve hemen hemen bütün Müslüman hükümetler tarafından Batı’nın çifte standardının bir başka örneği olarak kınanması gibi örneklerden hareket etmektedir. (Huntington, 1993: 188) Din konusunda Medeniyetler Çatışması tezinde tartışılan en büyük konu ise İslam’ın öteki olarak konumlandırılmasıdır.

Abdülvahap’a göre; “İslam’ın Batı’ya tehdit oluşturduğu iddiaları genel olarak doğrudur. O geriye kalan yaşayabilir tek Batılı olmayan kültürel evrendir ve dünya liderliği için ciddi bir itiraz oluşturabilecek durumdadır. (Abdülvahap, 2005: 193) Bu eksende Huntington’un muhtemel jeopolitik öteki olarak İslam’ı konumlandırması mantıklı bir seçim olarak görünmektedir. Tabi bunun iyi niyetli olmadığı da ortadadır. Zira Huntington’un yaklaşımının objektif olmaktan uzak, açıkça İslam karşıtı bir yaklaşım olduğunu da söylemek gerekmektedir. (Hüseyin, 2005: 216) İsmet Özel de Batı’nın İslam algısının muğlak olduğu ve olumsuz, ikircikli bir yapıya sahip olduğu görüşündedir. Ona göre; Batı demokratik işleyişe Müslümanları katmadığı zaman biriken enerjiden, kattığı zaman da devreye giren enerjiden tedirgin olan bir dünya sisteminden, kendi değerlerini Müslümanlara dayattığı zaman İslam’ın daha doktriner bir tutuma kaymasından korkuyor. (Özel, 2005: 95)

Medeniyetler Çatışması tezi klasik bir jeopolitik anlayışı temsil ediyor mu konusu tartışmalı bir konudur. Zira bu tezin merkezini kültürel değerler ve medeniyet

kavramı oluşturmaktadır. Yani her ne kadar coğrafi tahayyüller, jeopolitik öteki kapsamında değerlendirilebilecek sınıflandırmalar mevcut olsa da mücadele coğrafya üzerinden değil, kimlikler, kültürler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu sebepledir ki bu tez daha çok eleştirel jeopolitik açısından çalışma konusu olmaktadır. Eleştirel jeopolitik bağlamında ise eleştirilerin büyük kısmı objektiflik üzerine olmaktadır. Nitekim İlhan'a göre ABD ve Musevi destekli S. Huntington dini tekrar kültürün 'Benimsenen Düşünce Sistemi' unsuru tahtına oturtarak Haçlı Seferleri ve din savaşları dönemlerini çağrıştırdı ve yaşattı. (İlhan, 2019: 41) Huntington'un istediği şeyin Amerika'yı federal hükümetin arkasında birleştirmek ve onun kültürel ve ideolojik mirasını korumak ve son olarak ABD'nin süper güç konumunu garanti altına almak olduğunu düşünenler de vardı. (Aysha, 2003: 126) Bu tez ile "İyi" olanın, yani Amerikan değerlerinin haysiyetinin korunması için kötü olanın etkisi altındakilerin de iyiliğin saflarına katılmaları gerekmektedir. (Okur, 2010: 198) Özellikle 11 Eylül Saldırıları bu noktada Medeniyetler Çatışması'nın geleceğin okunması noktasında liberallerden daha başarılı olduğunu ortaya çıkaracak ve dünyanın yek pare olmadığını ve uygarlıkların birleşme ve bölünme içerisinde olduğunu gösterecektir. (Arıboğan, 2017: 36)

11 Eylül Saldırıları sonrasında özellikle eleştirel jeopolitik çalışmaların dikkat çektiği popüler jeopolitiğin de son derece aktif kullanıldığının altı çizilmelidir. Zira bu noktada televizyonların, dergilerin, söylemlerin jeopolitik olarak pek çok mana ifade ettiği görülecektir. "11 Eylül sonrası başkanın yaptığı yorumlarla ilgili bir bilgisayar kaydı şunları göstermiştir ki; yaklaşık on beş aylık bir dönem olan 2003 Şubat ortasına kadar olan süreçte başkan 99 kez Manichean deyiminin "Bizimle olmayan, bizim düşmanımızdır" (aslında Lenin'in popülerlik kazandırdığı ifadeydi) bir başka versiyonunu açıkça kullandı." (Brzezinski, 2005: 244) Bu söylem doğrudan başkan tarafından yani en üst düzeyde kullanılmaktaydı. Bu dönemde ileri sürülen "War on Terror" yani terörizme karşı savaş ise doğrudan İslami terörizm kavramı ile kullanılmıştır. . Zira 11 Eylül Saldırıları ile ilgili açıklamalarda medyada, İslamcılık ve terörizm arasındaki bağlantıda İslamcılığın kendisini modernizm, laiklik ve Batı ya da demokrasi karşısında konumlandırdığı şeklinde tartışılıyordu. Ayrıca İslamcılık küresel düzensizliğe katkı yapan genişlemeci bir güç olarak görülüyordu. (Taylor, 2004: 212) Bu söylem doğrudan eleştirel jeopolitik çalışmalarda irdelenen bir söylem

olmuştur. Özellikle popüler jeopolitik bu konuda ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu dönem çalışma alanlarından birisi de dergiler olmuştur. Örneğin; Hem Dalby hem de Dittmer Kaptan Amerika serilerini incelemiştir. "Kaptan Amerika serilerinde 11 Eylül'ün resmedildiği dönemde bir sahnede Kaptan Amerika, Arap Amerikalıları Dünya Ticaret Örgütü'nün alevlerinden kurtarıyordu. Bu durum Amerikan masumiyet ve adaletinin temsil edildiği baskın bir jeopolitik senaryodur. Kaptan Amerika bunu yaparak Amerika'nın çok kültürlülüğü ve adaletini temsil ediyordu. Olaydan yedi ay sonra çıkan dergide ise Kaptan Amerika ve teröristler arasındaki savaş edebi boyutta Amerika ve köktendinci İslam arasındaki savaştı. "Öteki" 11 Eylül senaryosunda tanımlanmıştı." (Dalby 2004: 638-639). Dittmer'in Kaptan Amerika serisinin o dönemki tavrına ilişkin tespitleri de özellikle popüler jeopolitik bağlamında önemlidir:

"Kaptan Amerika yalnızca Amerika'nın ne olduğunu tanımlamıyor, aynı zamanda onun coğrafyasını da tanımlıyor. Kaptan Amerika dergisinde okuyucu Amerikan olarak kabul ediliyor, onu hatırlatıyor ya da onu bir Amerikan kimliğinde tasvir ediyor ve dünyanın geri kalanı ile ilişkilerde onun ne anlama geldiğini dünyaya söylüyor." (Dittmer, 2005: 640)

"Medeniyetler Çatışması" esasen pratik jeopolitiğin alanında da kendisini hissettirmiştir. Zira bu kapsamda 11 Eylül Saldırıları sonrasında yaşanan süreç bunu ne şekilde ortaya koymaktadır. Sicherman'a göre: "Bush'un politikaları "tamamen Amerikan dış politikasında jeopolitiğe dönüşü" temsil ediyordu. (Sicherman, 2002: 16) Çünkü 11 Eylül saldırılarının ardından Amerika iki ülke için askeri unsuru devreye sokma kararı aldı. Bu ülkeler Afganistan ve Irak'tı. 11 Eylül saldırısının ardından Washington ve Pentagon Orta Asya'daki askeri varlığını Afganistan dolayısıyla artırdı. Başka bir deyişle Hazar Denizi'ne erişim; kaynakların tüketiminden ve/veya endüstriyel bir meydan okumadan ziyade bir güvenlik sorunu olarak düşünüldü. (Dodds, 2005: 124) Özellikle Saddam Hüseyin ile alakalı olarak popüler jeopolitik girişimler dikkat çekiciydi. Bunun en büyük girişimleri Başkan Bush'un söylemleri idi. Bush 7 Ekim 2002'de Cincinnati'de yaptığı konuşmada da; "Saddam rejiminin Birinci Körfez Savaşı'nın bitmesi için verdiği sözleri tutmadığını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında ise; Saddam, kimyasal ve biyolojik silahlara

sahiptir ve bu silahları üretiyor. Nükleer silah arıyor. Terörizme barınma ve destek verdi ve kendi halkına karşı terör uyguladı. Tüm dünya Irak'ın on bir yıllık meydan okuma, aldatma ve kötü inanç tarihine tanık oldu" ifadelerini kullanmıştır. (Bush, 2002) Eleştirel jeopolitiğin devletin izleyecekleri politikaları meşrulaştırmak adına jeopolitiği kullandığı yönündeki örneklere bu dönem net bir şekilde gösterilebilmektedir. Çünkü bu dönem televizyon kanallarında sürekli olarak kullanılan söylemlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı konusu tartışmalıdır. İşgal sonrasında; "Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı anlaşıldığı gibi, Saddam rejimiyle El – Kaide arasında da herhangi bir bağlantıya rastlanmamıştır. Üstelik işgal öncesinde hazırlanan istihbarat raporlarında Irak'ın kitle imha silahları ve El Kaide terörizmiyle bağlantısına ilişkin hususların yönetimin içinden gelen baskılar yüzünden abartıldıkları da ortaya çıkmıştır." (Okur, 2010: 295)

Görüldüğü üzere jeopolitik çalışmalar kapsamında Medeniyetler Çatışması büyük oranda eleştirel jeopolitiğin çalışma alanı içinde kalmıştır. Amerikan dış politikasında bu tezin etkisinin son derece yüksek olduğunu pek çok bilim adamı, entelektüel kabul ediyor olsa da bu tez kapsamında Medeniyetler Çatışması'nın doğrudan klasik jeopolitik teoriler arasında anılması tartışmalı olacaktır. Bu sebeple Amerikan dış politikasındaki sürekliliğin kesilmemesi adına yaşanan bu sürece değinmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Zira Soğuk Savaş'ın bitişinden 2000'li yıllara kadar geçen sürede "Tarihin Sonu Tezi", "Küreselleşmenin jeopolitiği" ve "Medeniyetler Çatışması" uluslararası ilişkilerde temel tartışma konuları olmuş, bünyelerinde barındırdıkları jeopolitik anlayışlar sebebiyle de jeopolitik çalışmalar özellikle de eleştirel jeopolitik çalışmalarda kendisine yer bulmuştur. Ancak bu tez kapsamında özellikle 2000'li yıllardan itibaren iki tane yaklaşımın doğrudan klasik jeopolitik teoriler ekseninde değerlendirilebileceği görülmüştür. Bunlar "Entegre Olmayan Boşluk Tezi" ve" Büyük Satranç Tahtası" tezidir. Bu sebeple tezin son kısmında bu başlıklara da kısa değmenin faydalı olacağı görülmüştür.

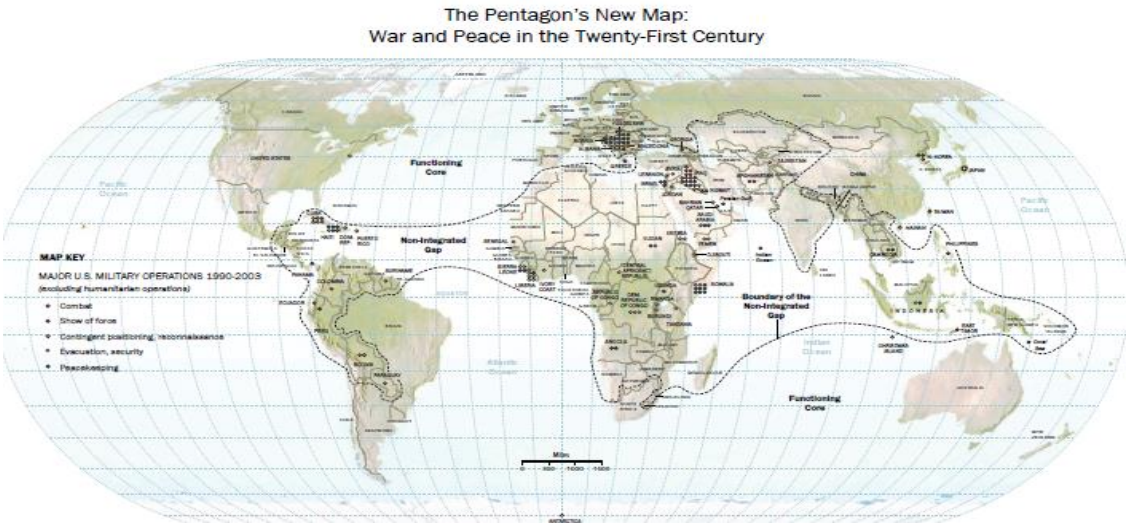
3.4.1. "Entegre Olmayan Boşluk" Jeopolitiği: Mimarı (Thomas Barnett), Sabit ve Değişken Kaynakları

Soğuk Savaş sonrası yıllarda bir değil birden fazla jeopolitik anlayışın Amerikan dış politikasında etkili olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu jeopolitik anlayışların bir kısmı yukarıda da ifade edildiği üzere büyük oranda eleştirel jeopolitiğin çalıştığı alanlardır. Esasında eleştirel jeopolitiğin büyük oranda söylem analizi üzerinden hareket ettiği için tüm jeopolitik çalışmalar onun çalışma içerisindedir. Ancak burada kastedilen husus Tarihin Sonu, Küreselleşme ve Medeniyetler Çatışması tezlerinin doğrudan klasik jeopolitik bağlamında eleştirilmiyor oluşudur. Tarihin Sonunda ve küreselleşmede liberalizm etkisi klasik jeopolitik ile çelişmektedir. Keza Medeniyetler Çatışması her ne kadar realist yaklaşımları bünyesinde barındırsa, çatışmayı merkeze alsa da orada da kimlik medeniyet kavramı tezin merkezini oluşturmaktadır. Bu da doğal olarak jeopolitik çalışmalar kapsamında onu farklı bir yere koymaktadır. Ancak altı çizilmesi gereken husus Soğuk Savaş Sonrası süreçte Amerika adına jeopolitik yaklaşımların bu üç tez ile sınırlı olmayışıdır. Özellikle 11 Eylül Sonrası süreçte ABD'nin klasik jeopolitik yaklaşımlar ekseninde hareket etmeye geri döndüğü söylenebilir. Nitekim bu dönemde klasik jeopolitik kapsamında ele alınacak iki anlayışın ortaya çıktığını belirtmek gerekmektedir. Bu anlayışlardan bir tanesi 1997 yılında Brzezinski'nin ortaya koyduğu "Büyük Satranç Tahtası" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım her ne kadar 1997 yılında kaleme alınmış olsa da gelecek perspektifi açısından günümüzde de önem arz eden jeopolitik noktalara değinmektedir. Ancak bu teze geçmeden evvel kısaca atıf yapılması gereken bir jeopolitik yaklaşım daha söz konusudur. Bu da Thomas Barnett tarafından ortaya konulan "Entegre Olmayan Boşluk" tezidir. Özellikle 2000'li yılların başında ABD'nin bu tezin ortaya koyduğu yaklaşıma uygun bir jeopolitik anlayış sergilediğini söylemek gerekir. Klasik metodoloji bağlamında bakıldığında Barnett'in kişisel özelliklerinin ve yaşamının da bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Zira Thomas Barnett'in özellikle çalışma alanının ulusal güvenlik üzerine olması jeopolitik çalışanlar için dikkat çekicidir. Zira tezin en başından itibaren kaleme alınan jeopolitik yaklaşımlar dikkate alındığında güç, güvenlik, ulusal çıkar gibi kavramların klasik jeopolitiğin değişmezleri arasında olduğu görülecektir. Deniz Analizleri Merkezi adlı düşünce kuruluşunda çalışan, oradan sonra Deniz Harp Okulu'nda (Mahan ve Roosevelt etkisinin incelendiği kısımda sıkça öneminden bahsedilen) kıdemli araştırmacılık yapan ve burada akademik olarak görev yapan bu kişi, aynı zamanda Savunma Bakanlığı'nda da görevler üstlenmiştir. (Barnett, 2020)

Barnett'i jeopolitik çalışmalar açısından önemli kılan eser ise "Pentagon'un Yeni Haritası: 21.yüzyılda Savaş ve Barış (The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty First Century) kitabıdır. Thomas Barnett jeopolitik teorisini, 11 Eylül saldırılarından sonra 2003 yılında ileri sürmüştür. Bu noktada dönemin şartları çerçevesinde Barnett'in teorisin iler sürdüğünü yukarıda da ifade edilen Irak ve Afganistan müdahalelerine giden süreçte bu çalışmanın önem kazandığı ifade edilebilir.

Jeopolitik çerçevede bu kitaba bakıldığında kullanılan terimler, argümanlar, amaçlar doğrultusunda ileriye sürülen fikirlerin klasik jeopolitik teorilerle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada kitapta ileriye sürülen tez "Entegre Olmayan Boşluk" olarak tanımlanmaktadır. Barnett tüm klasik jeopolitikçiler gibi haritalandırma, yani coğrafi tahayyül içeren senaryo ile kitaba başlamaktadır. Bu noktada Thomas Barnett'in jeopolitik haritasında üç sınıflama bulunmaktadır. Bu sınıflardan ilki merkez ülkeler; ABD, Batı Avrupa, Rusya, Çin, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerden oluşurken, geçiş ülkeleri olarak tarif edilecek ülkeler arasında Yunanistan, Türkiye, Pakistan, Meksika, Brezilya, Cezayir, Tayland, Filipinler ve Endonezya yer almaktadır. Sahra Altı Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya ve Güney Amerika'da Panama, Kolombiya, Peru ve Orta Amerika gibi bölgeler ise entegre olmayan boşluklar olarak üçüncü sınıfta yer almaktadır.(Dodds, 2005: 21)



Harita 2. Pentagon'un Yeni Haritası, Entegre Olmayan Boşluk, (Barnett, 2004: 1)

Ülkelerin sınıflandırmasında Barnett'in "İşleyen Merkez" (Functioning Core), "Entegre Olmayan Boşluk" (non-integrating Gap) ve "Geçiş/tampon/Sınır" ülkeleri (Boundry of the Non-integrating Gap) olarak tarif edilebilecek bir tanımlama mevcuttur. (Barnett, 2004) Barnett'in bu sınıflandırmasının mevcut ve değişmekte olan uluslararası güç dengesini de dikkate alarak yaptığını görmek gerekir. Zira artık ABD'nin tek süper güç konumunun ortadan kalkmaya başladığı ve yeni güçlerin sistemin içerisine dâhil olduğu bir süreç başlamıştır. Uluslararası sistemde yaşanan 1990'lı yıllardaki Tarihin Sonu'nda olan Amerika portresi daha realist bakış açılarının doğduğu bir sürece girmiştir. İlk olarak Medeniyetler Çatışması tezi bu uyarıyı yapmış olsa da 2000'li yıllardan itibaren Barnett gibi klasik jeopolitik teoriler de ileri sürülmektedir. Bu çerçevede Barnett'in kullandığı haritaya bakıldığında da ABD'nin merkez ülkelerin başında geldiği görülecektir. Yani klasik jeopolitiğin sübjektif bakış açısına burada da rastlanmaktadır. Haritada dikkat çeken bir başka husus ise pek çok jeopolitikçinin yaptığı gibi tampon ülkelere önem veriliyor olmasıdır. Bu noktada jeopolitik öteki ise "Entegre Olmayan Boşluk" içerisinde bulunan ülkelerdir.

Bu eksende Barnett'e göre izolasyonist politikalar bir seçenek olamaz ve ABD özellikle Sahra Altı Afrika ile Ortadoğu'ya müdahaleci politikalar izlemelidir. Terörün temizlenmesi için ABD'nin otoriter eğilimleri ortadan kaldırması gerekmektedir. ABD ya bu "Gap" bölgesinde terörü engeller ya da "bağlantı

alanlarında (Seam)" veya " Entegre Olmayan Boşluk (Non-Integrated Gap)" alanında El Kaide tarafından terör saldırılarının başlaması ile karşılaşır. (Dodds, 2005: 22) Görüldüğü üzere Barnett, Spykman ile benzer bir anlayışı savunmakta ve ABD'yi aktif politikalar izlemeye davet etmektedir. Bu noktada Mahan'dan beri takip edilen çatışmayı uzakta tutma anlayışı devam ettirilmektedir. Onun jeopolitik ötekisi "Entegre Olmayan Boşluk" alanlarıdır. Bu alanda kullanılacak en önemli jeopolitik unsur ise askeri unsurdur.

Barnett'e göre ABD çevreleme politikasını terk etmeli ve "boşluk (gap)" alanlarında etkin olmalıdır. Aksi takdirde Merkez (Core), Boşluk (Gap) alanından gelen kötü şeyleri bastırma ile uğraşacak. Bu kötü şeyler terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, hastalık, istikrarsızlık olarak tarif ediliyor. (Barnett, 2003) Görüldüğü üzere Barnett'in temel amacı ABD'nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını korumaktır. Tam manasıyla realist paradigma üzerinden uluslararası ilişkiler okuması yapan Barnett'in bu düşüncelerinin klasik jeopolitika ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Barnett'e burada değinilmesinin sebebi ise hem onun coğrafyayı merkeze alan, ve klasik bir jeopolitik anlayışı savunuyor olması hem de ABD'nin 2000'li yılların başında onun yaklaşımını benimsemiş olması sebebiyledir. Genel olarak ifade etmek gerekirse Barnett Amerika'yı merkez ülkelerden biri olarak tarif ederek, onu coğrafi unsur bağlamında etkin kılmayı amaçlamaktadır. Kitabının girişinde yerleştirmiş olduğu haritalara bakıldığında da zaten onun bir jeopolitikçi gibi hareket ettiğini ve benmerkezciliği savunduğunu görmek gerekmektedir. Ekonomik yönü baskın olan bu tezde işaretlenen alanların serbest piyasa ekonomisine geçmeleri savunulmakta ve yine siyasi unsur açısından da demokrasi ve özgürlükler ABD kimliğinin ayırt edici özellikleri olarak savunulmaya devam edilmektedir. Barnett'in yaklaşımında en keskin ve ayırt edici tavrın askeri unsurun kullanımında ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nasıl ki Spykman Soğuk Savaş dönemi için Rimland'da güç dengesinin korunması adına her türlü seçeneğin aktif olarak kullanılmasını tavsiye ettiyse, Barnett de 21.yüzyılda izolasyonist politikaları reddederek entegre olmayan boşluk alanında girişimlerde bulunulmasını savunmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası süreçte bu tezin argümanlarına ilginin artması dolayısıyla Barnett'e de bu tezde yer verilmiştir. Tabi 2000'li yıllar için ciddi öngörüler ve politika seçenekleri

sunan tek çalışma bu değildir. Barnett'e göre çok daha fazla devlet görevinde ve stratejik noktalarda görev almış olan Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" jeopolitiği bugün hala referans olarak kullanılabilecek tespitlere 1997 yılında yazılmasına rağmen sahiptir. Bu sebeple de 2000'li yıllarda Amerikan dış politikasında klasik jeopolitik teorilerin etkisinin anlaşılması adına Büyük Satranç Tahtası da detaylıca incelenecektir.

3.4.2. Büyük Satranç Tahtası; Mimarı, Sabit ve Değişken Unsurları

Zbigniew Brzezinski 1928 yılında Polonya'da dünyaya gelmiş bir stratejisttir. Amerikan uluslararası ilişkiler alanı ve ulusal güvenlik alanında önemli işlere imza atmış, öyle ki Soğuk Savaş yıllarında özellikle SALT II Nükleer Silahlara İlişkin anlaşmada müzakerelerde önemli rol oynamıştır. Buna ek olarak ABD'nin İran politikalarında da önemli birisi olmuştur. (Britannica, 2020b) Genel anlamda siyaset bilimi, ekonomi ve uluslararası ilişkiler alanlarında akademik eğitim sahibi olan Brzezinski'nin önemli bir kişi oluşu devlet ile doğrudan ilişkiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında J. F. Kennedy, Lyndon B. Johnson ve Jimmy Carter onun danışmanlık yaptığı başkanlardandır.(Britannica, 2020b) Brzezinski ABD'deki cumhuriyetçi – demokrat çekişmesinde ise demokratların yanında yer almaktaydı. Hatta 2003 yılında Irak'a yönelik işgal düşüncesine de mesafeli bir tutum savunmuştur ki; o dönem koşullarında bu yaklaşım onu farklı kılmıştır. Ona göre; kendi başına hareket etmeye karar veren bir Amerika, savaş sonrasının maliyetleri ve yükleriyle başa çıkma konusunda kendini oldukça yalnız bulabilecek, yaygın ve yurt dışında yükselen düşmanlık ile karşılaşabilecekti. (Lewis, 2020) Brzezinski 2007 yılında 89 yaşında ölene kadar makaleleri, kitapları ve söylemleri ile Amerikan dış politikasına etki eden kişilerden birisi olmayı başarmıştır. Bu tez kapsamında onu önemli kılan ise bakış açısının jeopolitik çıkarımları fazlaca benimsemesidir. Üstelik o klasik jeopolitiğin de yolundan giden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple onun ileri sürdüğü "Büyük Satranç Tahtası" yaklaşımının jeopolitik analizini yaparken onun klasik jeopolitiğin hangi geleneğinin takipçisi olduğu üzerinde de durmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda sabit ve değişken kaynaklara ilişkin yaklaşım yol gösterici olacaktır.

3.4.2.1. Büyük Satranç Tahtası Stratejisinin Sabit ve Değişken Unsurları: Atlantik Merkezli Kara-Deniz Jeopolitiği ve Ekonomik, Askeri, Siyasi Unsurlar

Brzezinski tam bir klasik jeopolitikçi gibi davranarak coğrafyayı tartışmasız bir biçimde tezinin merkezine yerleştirmektedir. O da diğer jeopolitikçiler gibi harita üzerinden bir okumaya yapma yoluna gider. Tabi burada onun daha önceki jeopolitik teorileri takip ettiğini ve onlara anlam yüklemeye çalıştığını da belirtmek gerekiyor. Hatırlanacağı üzere Spykman, Mackinder'in haritasını kullanmış ve önemli olan bölgeler konusunda ondan farklılaşmıştı. İşte Brzezinski de bu haritayı tekrar gündeme getiren kişilerden bir tanesidir. O da halefleri gibi "Kara Hâkimiyet Teorisi" haritasını kullanmaktadır. Aslında 90'lı yıllarda aynı harita Dugin tarafından da "Yeni Avrasyacılık" bağlamında gündeme getiriliyordu. Brzezinski de Avrasya vurgusu ile aynı mücadele alanından bahsetmektedir. Tabi bunu yaparken belirli coğrafi tanımlamalar her jeopolitikçinin yaptığı gibi Brzezinski'de de bulunmaktadır. Brzezinski'nin coğrafi isimlendirmeleri Heartland, Rimland gibi değildir. Onun coğrafi tanımlamasında; Demokratik Direnek Noktası, Kara Delik, Avrasya Balkanları, Uzakdoğu Çıpası bulunmaktadır. Brzezinski bu bölgelerin ABD açısından jeopolitik önemini ortaya koymaya çalışarak, izlemesi gereken politikaları tarif eder. Bu bağlamda ilk dikkat çektiği bölge Demokratik Direnek Noktası bölgesidir.

Demokratik Direnek Noktası Avrupa topraklarını içermektedir. Avrupa, ABD'nin Avrasya'daki temel jeopolitik direnek noktasıdır. Avrupa bölgesinde Brzezinski Almanya ve Fransa üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre; ABD'nin Avrupa hususunda izlemesi gereken üç seçenek vardır: Avrupa Birliği'nin bütünlüğü konusunda Almanya ve Fransa'ya destek vermek ve ileride ABD'nin küresel ortağı olacağı sözünde bulunmak, Fransa siyasetine kısa vadede karşı çıkış ve Almanya önderliğinin kabulü; uzun vadede Avrupa'nın küresel güce dönüşmesi durumunda Fransa ile ittifak yapmak, Rusya ile mücadelede yetersiz kalacak olan özellikle Ukrayna gibi meselelerde Amerikan katılımını sağlamak.(Brzezinski, 2015: 106) Brzezinski Avrasya'ya hâkimiyet konusunda özellikle Batı değerlerinin bölgeye yayılabilmesini buradaki ittifaka bağlamaktadır.

Brzezinski'nin en fazla önem verdiği bölgelerden bir tanesi de Kara delik olarak adlandırdığı Rusya'dır. Brzezinski Rusya ile ilgili jeopolitik yaklaşımını ortaya koymadan evvel gelinen noktada Amerikan politikasının hatalı olduğunu ortaya koyuyor ve Rusya'nın tekrar bir rakip durumuna gelmesine sebep olan yanlış jeopolitik yaklaşımı açıklıyor. Ona göre; "Rusya önce uzun süreli siyasi reform ve en az onun kadar uzun demokratik reform sürecinden geçmeliydi. Üstelik bütün bunlardan daha da uzun sürecek sosyo-ekonomik modernizasyon sürecinden geçmek zorundaydı. Sonra da Amerika ile girilecek ortaklığın gerçekleşebilir bir jeopolitik seçenek olması için Orta Avrupa'daki ve özellikle de eski Rus İmparatorluğu dâhilindeki yeni jeopolitik gerçeklerde yayılmacı düşünce sisteminden ulusal düşünce sistemine daha derinden geçmeyi başarmalıydı."(Brzezinski,2015: 150) Tabi bu durum gerçekleşmemişti. Yani Ruslar tekrar uluslararası ilişkilerde aktör konumuna yükselmişti. Tabi bu noktada Brzezinski ilerleyen yıllarda çok büyük öneme sahip olacak olan Ukrayna meselesinden de ileriyi görürcesine bahsetmektedir. Brzezinski'ye göre; Rusya Ukrayna olmaksızın da imparatorluk statüsüne dönmeye çabalayabilir. Ama o zaman ağırlıklı olarak Asya İmparatorluğu olacaktır. Ukrayna'nın 52 milyon nüfusa sahip olduğu, doğal kaynakları ve de Karadeniz'e geçit olması göz önüne alındığında, Rusya, Avrupa ve Asya üzerinde, güçlü yayılmacı devlet olması için gerekli maddi kaynaklara kendiliğinden kavuşacaktır.(Brzezinski, 2015: 72) Onun bu tespiti 2000'li yıllarda büyük önem arz edecek ve ABD'nin Rusya'ya ilişkin politikalarında en temel konulardan biri olacaktır. Bir yanda Yeni Avrasyacı Dugin, diğer tarafta ise Brzezinski aynı toprak parçası üzerinde yani Avrasya'da mücadele etmeye başlayacak ve 2000'li yıllarda bu mesele uluslararası ilişkilerin en temel konularından birisi olacaktır. Aslında Brzezinski'nin niyeti Rusya'nın Batı'nın içinde bir ülke olmasını sağlamaktı. Çünkü ona göre; Orta Alan (Rusya toprakları) Batı'yı reddeder ve iddialı, tek ve bağımsız bir mevcudiyet olursa ve güneyi kontrol eder ya da doğulu esas oyuncularla bir ittifak kurarsa, o zaman Amerika'nın Avrasya'daki üstünlüğü bariz biçimde azalırdı. (Brzezinski, 2015: 57) Burada Rusya'nın çevrelenmesi gibi bir fikirden ziyade entegre edilmesi düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada her ne kadar jeopolitik ötekilerin başında Rusya geliyor olsa da, Brzezinski'nin Spykman ile benzer yönde

eğilim içerisinde olduğu söylenebilir. Brzezinski'nin Spykman ile benzer çizgiye gelişi ise tamamen Batı'ya entegre olmayan Rusya profilinden kaynaklanmaktadır.

Brzezinski tarafından Uzak Doğu Çıpası olarak tarif edilen bölge ise Amerika'nın Doğu Asya politikasını kapsamaktadır. Bu noktada Japonya Amerika için önemli bir müttefik olarak addediliyor. Brzezinski Japonya'yı şu şekilde tarif ediyor: "Japonya'nın Avrasya'nın uzak doğusundaki ve Almanya'nın Avrasya'nın uzak batısındaki konumu arasında bir benzerlik vardır. Her ikisi de Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgesel baş müttefikleridir. Gerçekten de Avrupa ve Asya'daki Amerikan gücü, doğrudan bu iki ülkeyle yakın ittifaklardan kaynaklanmaktadır. Her ikisi de saygın askeri kurumlara sahiptirler. Ama her ikisi de bu açıdan bağımsız değildirler. Almanya NATO'yla askeri bütünleşmesiyle sınırlanmıştır, Japonya ise Amerika-Japonya Güvenlik Anlaşmasıyla sınırlanmıştır. Her ikisi de ticari ve mali açıdan olağanüstü güce sahiptirler, bölgesel olarak belirleyicidirler ve küresel ölçekte de üstündürler." (Brzezinski, 2015: 241) Tabi Japonya'yı önemli kılan hususlardan bir tanesi de Çin'in yükselişi karşısında bölgesel etkinlik bağlamında bir liman olmasıdır.

Brzezinski'nin jeopolitik yaklaşımında son bölgeyi ise güney alanı olarak adlandırılan Avrasya Balkanları oluşturmaktadır. Brzezinski'nin Balkanlar kelimesini kullanmasından da anlaşılacağı üzere bu bölge esasen Mackinder'in işaret ettiği çatışma bölgesidir. Bölge; Güneydoğu Avrupa, Orta Asya ve Güney Asya'nın bir kısmı ve Basra Körfezi ve Ortadoğu'yu içine almaktadır. Bu bölgede güç boşluğu bulunmaktadır. (Brzezinski, 2015: 175) Bölgeye yönelik Amerikan stratejisi; bu bölgede güç boşluğunun bir devlet tarafından doldurulmasını ve büyük bir gücün oluşmasını engellemek yönündedir. 1997 yılında Brzezinski Avrasya Balkanlar'ında süren mücadelede üç komşu gücün bulunduğunun altını çizmektedir. Bunlar; Rusya, Türkiye ve İran'dır. İleriye dönük tahmin olarak Brzezinski Çin'in de gelecekte buraya katılabileceğini belirtmektedir. (Brzezinski, 2015: 190)

Brzezinski yukarıda ifade edildiği biçimde bir harita okuması yapmaktadır. ABD merkezli coğrafi tahayyüle bir örnek olarak gösterilebilecek bu tutumda kullanılan harita ise kara-deniz çatışması ile gün yüzüne çıkan Mackinder'in haritasıdır. Brzezinski'nin önem verdiği bölgelere bakıldığında ise Spykman'ın işaret

ettiği alanda ABD egemenliğinin avunulduğu görülecektir. Bu noktada senaryonun merkezini Avrasya coğrafyası oluşturmaktadır. Yukarıdaki senaryoda işaret edilen noktaların dikkate alınması durumunda ABD'nin Avrasya'da etkin olacağını ifade eden Brzezinski'nin belirli ülkeler üzerinde durduğunun altı çizilmelidir.

"Mevcut küresel koşullarda, Avrasya'nın yeni jeopolitik haritasında kilit önemdeki en az beş jeostratejik oyuncu ile (son ikisi kısmen oyuncu olarak nitelendirilebilecek) beş jeopolitik eksen belirlenebilir. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin oyunculardır, öte yandan İngiltere, Türkiye ve İran kritik olarak önemli jeopolitik eksen rolünü oynarlarken, Türkiye ve İran'ın her ikisi de bir ölçüde, daha sınırlı kapasiteleri dâhilinde aynı zamanda jeostratejik olarak da etkindirler."(Brzezinski, 2015: 65)

2000'li yılların güç dağılımının inceleneceği dış politika pratiği kısmında Brzezinski'nin tespitlerinin büyük oranda geçerlilik sergilediği görülecektir. Bu noktada onun bu değerlendirmeleri yaparken jeopolitik öteki olarak daha çok Rusya ve Çin üzerinde durduğunu görmek gerekmektedir. Hatta öyle ki Brzezinski'ye göre; ABD için potansiyel olarak en tehlikeli senaryo Çin, Rusya ve belki de İran'ın büyük koalisyonudur. Bu hegemonya karşıtı koalisyon ideoloji ile değil, birbirini tamamlayan yakınmalarla olacaktır.(Brzezinski, 2015: 83)

Özetlemek gerekirse coğrafi unsur bağlamında "Büyük Satranç Tahtası" ABD merkezli bir jeopolitik yaklaşımı sergilemekte, kendisini dışarıda bırakarak yukarıdan bir gözle Avrasya güç dengesini tahlil etmektedir. Kullanılan haritanın da Mackinder'in haritası olması deniz – kara jeopolitiğinin de bir yerde devam ettirildiğini göstermekte ve ABD burada Atlantikçiliğin merkezi olarak tasarlanmaktadır. Kısacası Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" teorisinde; Avrupa kıtasını demokratik köprübaşı, eski Sovyet Rusya topraklarını Kara delik, Kafkasya ve Orta Asya'yı Avrasya Balkanları, Doğu Asya'yı Uzak Doğu çıpası olarak tanımlıyor. Böylece Avrupa kıtasında Avrupalılar demokrasinin bekçisi, Rusya tehlikeli bir kara delik, Kafkasya ve Orta Asya her zaman kaynayan ve sancılı olan Balkanlar, Doğu Asya dev bir geminin tutunabilmesi için suya atılmış olduğu demire benzetiyor."(Özey,2000,s.124) Jeopolitik kimlik konusunda ise Batı değerleri kavramını Brzezinski için de kullanmak mümkündür. Çünkü Avrupa'ya verilen rol

bu değerlerin Avrasya'ya aktarılmasında köprü rolüdür. Yine Brzezinski Türkiye bağlamında da bu rolü önemli görmektedir. Dolayısıyla Batı kimliğinin de jeopolitik kimlik olarak kabul edildiği söylenebilir. Jeopolitik öteki olarak ABD karşıtı ülkeler olan Rusya ve Çin'in muhtemel ötekiler olarak resmedildiği görülmektedir. Yine ileride Almanya'nın da öteki konumuna yükselme ihtimali bulunmaktadır. Bu da Spykman'ın Almanya, Çin uyarılarını hatırlatmaktadır. Rusya – Almanya – Çin gibi devletlerin karacı devletler olması noktasında deniz – kara jeopolitiği çatışması da dikkat çekicidir.

Değişken unsurlar bağlamında Spykman'ın Avrasya merkezli bir yaklaşım sergilemesinin önemli bir nedeni ekonomidir. Zira dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerinin çoğu, hem yatırımlar hem de yeraltı zenginlikleri bakımından burada bulunmaktadır. Avrasya, dünya GSMH'sinin yüzde 60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. (Brzezinski, 2015: 52) Yani ekonomik, demografik unsurlar bağlamında bu bölge büyük öneme sahiptir. Gerçekten de Ortadoğu petrolleri, Orta Asya'nın doğalgaz ve petrol rezervleri, günümüzde Akdeniz coğrafyasında ortaya çıkan ve muhtemel Karadeniz'de çıkacak doğal kaynaklar dikkate alındığında ekonomi boyutu ihmal edilemeyecek düzeydedir. Siyasi unsur bağlamında esasen demokrasi fikrinin devam ettirildiğini söylemek gerekmektedir. Huntington'un tarif ettiği Batı değerleri genel anlamda Amerikan jeopolitikçilerinin genel savunusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Monroe'den itibaren bir sürekliliğin var olması gerçekten dikkat çekicidir.

Kısacası Brzezinski kapsamlı bir şekilde jeopolitik bir teoriyi ABD'nin hizmetine sunmuştur. Üstelik bu teori klasik jeopolitik teoriler içerisinde de kendisine yer bulabilecek özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Burada ABD merkezli olması, Amerikan çıkarlarını ve güvenliğini amaçlaması, Avrasya bölgesinde gerekli olduğunda tüm seçeneklerin kullanılması, Brzezinski'nin doğrudan devlet görevlerinde bulunması ve entelektüel düzeyde Amerikan politikalarına etki edebilecek bir kişilik olması gibi pek çok nedenle klasik jeopolitiğin karakterini görmek mümkündür. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Brzezinski'nin jeopolitik tespitlerinin haklılık payının son derece yüksek olduğu

görülecektir. Bu bağlamda 2000 sonrası sürecin Amerikan dış politikasında yaşanan sürecin analizi ve Büyük Satranç Tahtası tezinin savunuları arasındaki uyumluluğu ortaya koymak faydalı olacaktır.

3.4.3. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Jeopolitika ile Uyumu: Büyük Satranç Tahtası'nda Güç Kayması, Rusya'nın Yayılmacılığı, Çin ve Uzak Doğu Sorunsalı

Uluslararası ilişkiler sisteminde ABD'nin konumuna dair değişimin ilk işaretleri "Medeniyetler Çatışması" tezinin etkin olduğu dönemde çoktan başlamış bulunuyordu. Aslında "Medeniyetler Çatışması" her ne kadar klasik bir jeopolitik teori olmasa da ABD'nin tek kutuplu sistem anlayışını sürdürmek adına çoğu zaman atıflarda bulunulan bir jeopolitik anlayış olarak da düşünülebilir. Buna rağmen unutulmaması gereken bir husus bulunuyordu. ABD takip ettiği politikalarda çoğu zaman destekler bulabilse de; Avrupa'da Fransa ve Almanya'nın yaptığı gibi ABD politikalarını eleştiren devletler de özellikle 2000'li yıllarda artık gün yüzüne çıkıyordu. Yani tarihin sonundan geriye dönüş kesinleşmiş, küreselleşme rüzgârının etkileri ABD'ye olduğu kadar başka ülkelere de fayda sağlar hale gelmişti ve "Medeniyetler Çatışması" ile din merkezli ve kültürel çatışmaya vurgu pek çok ülke tarafından yanlış görülmeye başlanmıştı. Bu bağlamda uluslararası sistemde esas değişimlerin ağırlıklı olarak Irak Savaşı ve sonrası yaşanan süreçte yaşandığı ifade edilebilir. Buradaki amaç uluslararası sistemde tek bir devlet egemenliğinin kaybolup, çok kutuplu bir yapının yavaş yavaş hissedilmeye başlanmış olmasıdır.

Jeopolitik manada bu yeni döneme dair analizlerde Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" üzerinden ilerlemek faydalı olacaktır, Bu noktada Brzezinski'nin şu ifadeleri ile başlamak son derece önemlidir: "Küresel gücün merkezinde Atlantik dünyasından Uzak Doğu'ya doğru bir kayma söz konusudur. Bu Atlantik dünyasının yıkılması değil, ancak 500 yıldır elinde tuttuğu egemenliğin elinden alınması demektir. (Brzezinski, 2009, 12) Jeopolitik açıdan bu durum Avrasya coğrafyasını önemli hale getirmektedir. Bu da tabii ki Brzezinski'nin işaret ettiği alan olması sebebiyle ona sık sık atıf yapmayı zorunlu kılacaktır. Bu noktada "Demokratik Direnek Noktası" olması nedeniyle Avrupa'nın gerek "Büyük Satranç Tahtası"

gerekse de güncel jeopolitik bağlamında analizini yaparak bu döneme dair tespitlere başlanılabilir.

Öncelikle altı çizilmesi gereken husus Avrupa'nın ABD için tehdit unsuru olup olamayacağı noktasında genellikle rahat bir tavrın var olduğudur. Yani Avrupa her daim değişse de, ABD'yi geride bırakması pek mümkün görünmemektedir. Bu noktada hem doğum oranlarında, hem de göçmenlerin siyasi kabulünde ciddi demografik sorunlarla yüzleşme riski bulunmaktadır. (Nye, 2016, 26) Bu konuyla ilgili olarak Brzezinski'nin Avrupa'nın demografik sorunları çözme konusunda diğer devletlerle benzer politikaları izleyeceğini belirtmesi önemlidir. Bu noktada Avrupa büyük ailelerin oluşumunu teşvik eden sosyal politikaları uygulayarak ve daha büyük sayıda göçmeni kabul ederek bu sorunu aşabilecektir. (Brzezinski - Scowcroft, 2009: 248)

Yine Brzezinski Avrupa ve ABD'nin kimlik bağlamında ortaklıklarına da ciddi anlamda dikkat çekmektedir. Bu noktada ABD'nin temel değerler ve ortak çıkarlar gereği Avrupa ile gerçek bir ortaklık oluşturmak için ciddi gayret göstermesi gerektiğini savunmaktadır. (Brzezinski, 2009: 271) Jeopolitiğin kimlik, demografik ve kültürel unsurlar bağlamında Avrupa-ABD uyumu söz konusu olsa da esas meselenin AB'nin ne derece bağımsız bir aktör olacağıdır. Bu noktada en önemli unsurlardan bir tanesi de askeri ve güvenlik unsurudur.

AB'nin uluslararası sistemde çok daha önemli bir aktör olmasını bugün hala engelleyen unsurların en başında askeri - güvenlik unsuru gelmektedir. Jeopolitikçi İlhan'ın AB için yapmış olduğu şu tespitler günümüze de ışık tutması açısından son derece önemlidir: "Güvenlik bir başka güce sığınarak sağlandığı zaman egemenlik de sığıntılaşır. Söz konusu olan sadece askeri vesayet değil; askeri, ekonomik, politik bağımlılıktır. Henüz tek parça bir Avrupa ufukta net görünmemektedir. Geliştirilen hukuki yapı ve üye ülke haklarının sahip oldukları düşünce yapısı, güçlü tek parça olabilmenin önünde engel oluşturuyor. Avrupa yaşlanıyor, genç nüfus azalıyor ve AB'nin getirdiği yapı sebebiyle tembelleşiyor. (İlhan, 2019: 170) Bu noktada özellikle Fransa'nın dönem dönem bağımsız askeri yapı meselesini gündeme taşıdığını da hatırlamak gerekir. Bu konu Fransa bağlamında daha çok NATO'dan askerlerini çekme anlamında ortaya çıkıyor. Durmuş'a göre; "Eğer Fransa

NATO'dan askerlerini çekerse, Avrupa içerisinde bağımsız bir dış politika izlemenin yollarını arayabilir. Bu da uzun bir zamandan sonra Avrupa'da yeni bir "güç oyunu" olasılıklarını ortaya çıkarabilir. (Durmuş, 2020: 85) Böyle bir durum hatırlanacağı üzere Brzezinski'nin senaryoları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda onun önerisi Almanya – Fransa arasında bir dengenin korunmasıdır. Tıpkı Spykman gibi Brzezinski de ABD'ye Avrasya'da denge politikasını tavsiye ediyor. Tüm bunlara rağmen ABD bağlamında Avrupa'nın ciddi bir rakip olarak görüldüğü pek söylenemez.

Zira AB'nin ekonomik ağırlığı politik ve askeri ağırlığı ile eşleşmiyor. Bu gerçek AB'nin küresel bir aktör olmasında hayati sonuçların doğmasına neden oluyor. AB, Amerika'ya ekonomik mevzularda bir "denge kurmayı deneyebilir, ama hala jeopolitik çıkarlar adına askeri müdahale kapasitesi bulunmuyor."(Aydoğmuş, 2007: 84) Ayrıca böyle bir durum açıkça Avrupa ve Amerika için yıkım olurdu. Ancak şu andan itibaren, Avrupalılar kendilerini ciddi bir askeri güç haline getirmek için birlik ve motivasyondan yoksundurlar. Bu olana kadar, Amerika – Avrupa tartışmaları üzerine muhtemelen daha esaslı bir jeopolitik çekişme olmayacaktır. (Brzezinski, 2005: 117)

Kısaca özetlemek gerekirse Avrupa jeopolitik unsurlar bağlamında önümüzdeki dönemde ABD'ye ne kadar rakip olabilir tartışmalıdır. Çünkü AB; genişlemenin verdiği hazımsızlığı henüz hala atlatabilmiş değildir, birlik içerisinde ekonomik sıkıntıları yüksek devletler bulunmaktadır. Yine AB özellikle göçmen sorunları ile baş etmek durumundadır ki güncel jeopolitik noktasında Suriyeli göçmenlerin yaşadığı dramlar pek çok kez medyalara yansımıştır. Yine yaşlanan nüfus meselesi de AB'nin çözmesi gereken meselelerin başında gelmekte ve doğum oranlarındaki düşüş engellenmek zorundadır. Zira insan unsuru olmadan jeopolitiğin pek çok unsurunun gelişmesi imkânsızdır. Siyasal açıdan tek vücut halinde hareket etmenin zorluklarını yaşayan AB aynı zamanda askeri unsur bağlamında da ABD'ye bağımlı bir görüntü çizmektedir. Bu ise en büyük sorunlardan bir tanesi ve onun küresel meselelerdeki söz söyleme hakkını engelleyen bir durumdur. Coğrafi unsur bağlamında ise sıkışmış bir Avrupa'nın olduğunu belirtmek gerekmektedir. Güney Kıbrıs üzerinden Akdeniz, Ortadoğu, Afrika kıtalarında etkin olmaya çalışan AB'nin

ekonomik unsur bağlamında da son zamanlarda enerji konusundaki Rusya tekelini kırmak noktasında aktif bir siyaset izlediğini görmek gerekmektedir. Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarına dair politikalar da bu sorunu çözmeye yönelik olması açısından önemlidir. Tüm bu sorunlar dikkate alındığında "Demokratik Direnek Noktası"nın ABD'ye tehdit oluşturması kısa vadede zor görünmektedir. Bu konuda ABD'nin jeopolitik açıdan mücadele etmesi gereken alanlardan birisi "Kara Delik" olarak adlandırılan Rusya'dır.

AB ile kıyaslandığında Rusya'nın çok daha ciddi bir tehdit oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Tabii ki Rusya'nın da jeopolitik unsurlar bağlamında pek çok sorunu mevcuttur, lakin bu eksikliklere rağmen günümüzde Rusya'nın daha revizyonist bir dış politika takip ettiğini görmek gerekmektedir. Bu noktada 2000'li yıllar Rusya'nın uluslararası sisteme tekrar dönüş yaptığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Tabi Rusya'nın bu yıllarda izlemiş olduğu politikaların bir yandan da savunma amaçlı olduğunu da söylemek gerekir. Zira özellikle "Avrasya Balkanları" olarak tarif edilen alanda 2000'li yıllarda pek çok olay yaşanmış ve Rusya kendisini tehdit altında hissetmiştir. Özellikle 2003 yılından itibaren önce Gürcistan'da, 2004 yılında Ukrayna'da, 2005 yılında ise Orta Asya'da Kırgızistan'da muhalif hareketler, eylemler ve protestolar ortaya çıkmıştı. (Tellal, 2005: 273) Yaşanan bu olaylar ABD- Rusya arasındaki jeopolitik rekabetin ve ilişkilerin bozulmasının sebebi olarak değerlendirilebilir. Özbay, iki devlet arasındaki mücadeleyi şu şekilde tarif etmektedir: "Özellikle ABD'nin Irak'a tek taraflı olarak müdahale etmesi ve daha önemlisi de Gürcistan'da aynı yıl yaşanan "Gül Devrimi" gibi Batılı anlamda değerlendirilebilecek hareketler, ilişkilerin bozulmaya başlamasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Bununla beraber Rusya'nın Avrasyacı jeopolitik kapsamında "Yakın Çevre" olarak tanımladığı Orta Asya bölgesinde, ABD'nin etkinliğini arttırmaya çalışması ilişkilerdeki önemli kırılma noktalarından biri haline gelmiştir. (Özbay, 2011: 188) Gerçekten de Putin'in ve Yeni Avrasyacı ekolün ortaya koyduğu Moskova merkezli "Yeni İmparatorluk" anlayışı adına siyaset izlediğini söylemek çok yersiz olmayacaktır. Bu durum en çok 2005 yılını 2006 yılına bağlayan gece Ukrayna meselesi ile öğrenildi. Bu mesele az evvel AB'nin Akdeniz'e verdiği önemi kastederken değinilen enerji meselesinin de uluslararası siyasette aktif olarak kullanıldığı bir meseledir. 2005'i 2006'ya bağlayan

gece Ukrayna'yı vuran soğuk kış günlerinde Moskova; Ukrayna'nın doğal gaz kaynaklarını keserek, bir bakıma, Ukrayna'da ABD destekli Turuncu Devrim'i cezalandırmıştı. (Şöhret, 2011: 119) Aslında bu olay Ukrayna meselesini sadece görünür hale sokan olay olmuştur.

Ukrayna meselesi 90'lar boyunca etkin bir siyaset izleyemeyen ve 2000'li yıllarda yavaş yavaş gücünü toplamaya başlayan Rusya'nın artık aktif bir siyaset izlemeye başlaması olarak da değerlendirilebilir. Aslında bu Yeni Avrasyacı, ben merkezli bir Rus dış siyaset anlayışından başka bir şey değildi. Çünkü Ukrayna meselesi Rusya'nın 1990'lar boyunca inşa ettiği Batı ile ilişkilerin kesilmesi, özellikle Baltık ülkelerinde NATO tehdidinin tekrar inşa edilmesi ve AB'nin tehdit algılamasına dâhil edilmesi anlamına geliyordu. Bu kopuş Rusya'nın Çin ile derin bağlar kurmasına ve anti-ABD egemenliği karşısında Pekin'in partnerliğinin yükselmesine de sebep oluyordu. (Acharya, Buzan, 2019: 187)

Meselenin birinci boyutunda Rusya'nın Avrupalı mı, Avrasyalı mı olduğu kimlik tartışması bağlamında kararın verildiği ve Avrasyacılığın artık kabul edildiği görülmektedir. Bu çizgide Avrupa da klasik Avrasyacılığa atıfla jeopolitik ötekilerden birisi olmuştur. Tabii ki bunun sebepleri vardı. Bu konuda Mearsheimer doğrudan ABD ve AB politikalarını hatalı bulmakta ve Rusya'nın izlediği politikaları haklı görmektedir: "Ukrayna krizinden Avrupalı müttefikler ve Birleşik Devletler sorumludur. NATO genişlemesi, Ukrayna'nın Rusya dışında kalması ve Batı'ya entegre edilmesi yönündeki büyük strateji… Ayrıca AB'nin Doğu'ya doğru genişlemesi ve Turuncu Devrim ile 2004 yılında başlayan Ukrayna'da demokrasi yanlısı grupların desteklenmesi de diğer eleştirel unsurlardır… Bunlara ek olarak NATO genişlemesinin ilk raundu 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile oldu. İkinci aşama ise 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ile gerçekleşti. Moskova başından itibaren bu durumu şikâyet etti." (Mearsheimer, 2014: 77-78) Dolayısıyla Rusya'yı bu konuda suçlamak yersizdir. Mearsheimer bunlara ek olarak Putin'in, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğinin kendileri için "doğrudan tehdit" olarak algılandığına atıf yaparak; 2008 yılında Gürcistan'ı işgal etmesinin Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya girişinin engellenmesi konusundaki kararlılığına dair

şüpheleri ortadan kaldırdığının altını çizmektedir. (Mearsheimer, 2014: 79) Rusya yayılmacı anlayışını artık devreye sokmuş bulunuyordu. Zira 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesi ile Abhazya ve Güney Osetya'nın kontrolü Rusların eline geçiyordu. Gürcistan'ın işgaline giden süreçte ABD'nin politikalarının da altı çizilmelidir. Zira ABD Gürcistan'da askeri eğitim, silah desteği verirken, Tiflis hükümeti NATO'ya kabul beklentisinden önce bölgeye sarkıyordu. Gürcistan ayrıca Irak'a yönelik koalisyonda İngiltere'den sonra 3. büyük devletti. (Cohen, 2015: 452) Rus – Gürcü savaşı ve sonunda Abhazya ve Osetya'nın işgalini biraz da bu gerekçelere bakarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ancak tüm bu yaşanan olaylar da Ukrayna meselesinin sonlanmasını sağlamamıştı. Yani Rusya yakın çevrede her türlü seçeneğini hatta askeri seçenekleri masada tuttuğunu açık açık Gürcistan üzerinden gösterse de Ukrayna sorununun çözümü basit olacağa benzemiyordu. Bu noktada Brzezinski'nin Ukrayna'nın önemine dair yaptığı tespitleri hatırlamamız gerekmektedir. Zira ona göre; "Eğer Ukrayna giderse Slav Birliği için hiç şans kalmayacak ve Rusya sadece ulusal bir devlet olacak." (Brzezinski - Scowcroft, 2009: 203) Böyle bir durumu Rusya'nın kabul etmesini beklemek son derece iyimser bir yorumdur. Nitekim 2014 yılı geldiğinde Ukrayna tekrar uluslararası sistemin en önemli konusu haline gelecek ve Rusya'nın yayılmacı politikalar konusundaki kararlılığı tekrar anlaşılacaktır.

2014 yılında Ukrayna gibi, Rusya'nın "yakın çevre" olarak ve eski Sovyet coğrafyasının bir parçası olarak tanımladığı bölgede, etki alanını arttırmaya çalışması ve bu bölgedeki Avrupa Birliği-NATO ekseninde oluşturulmaya çalışılan Batılı zemini bertaraf etme çabası, ABD-Rusya rekabetinin jeopolitik yönden anlamını gözler önüne sermektedir. (Balcı, 2016: 122) Bu rekabette Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'dan sonra bir toprak parçası üzerinde daha kontrol sağlama girişiminde bulunmuştur. Bu toprak parçası Karadeniz'in merkezinde yer alan stratejik bir üs niteliği de taşıyan Kırım'dır.

2014'ün Mart ayında Kırım'ın ilhakı/iltihakı ve Rusya'nın bölgede kontrolü ele geçirmesinin ardından, NATO'nun kuzeydoğu kanadı olarak tanımlanan Nordik ve Baltık bölgesindeki siyasi hareketlenme de artmaya başladı. Estonya ve Letonya'da Rusların toplam nüfusun ¼'ünü oluşturduğu düşünülürse, Rusya'nın bu ülkelerde

yaşayan Rus nüfusu kullanabilme potansiyeli daha net anlaşılabilmekteydi. Üstüne üstlük Rusya gereklilik halinde ülke dışındaki Rusları koruyacağını (askeri imkânlar da kullanılarak) ve nerede yaşarsa yaşasın devreye gireceğini açıkça ifade etmekten de kaçınmıyordu. (Arıboğan, 2017: 144–145) Mearsheimer bu süreçle alakalı olarak da özellikle Ukrayna meselesinde Batı adına iyimser bir durumun da altını çizmektedir. Çünkü ona göre; "Eğer Rusya güçlü bir askeri makine ve etkili bir ekonomiye sahip olsaydı, muhtemelen Ukrayna'yı başarılı bir şekilde işgal edebilirdi. Ona göre; Putin'in olaylara karşı vermiş olduğu yanıt defansifti, ofansif değil. (Mearsheimer, 2014: 85) Kısıtlı imkânlarla toprağa dayalı genişlemeyi başarılı bir şekilde hayata geçiren Rusya'nın gerekli tüm imkanlara sahip olması durumunda bunu yapabileceğini ve genişlemeci anlayışını yukarıda ifade edilen ülkelere yönelik de hayata geçirebileceğini gerçekten de görmek gerekmektedir.

Tabi tüm bu yaşananlar aynı zamanda jeopolitik kimlik bağlamında Avrasyacı kimliğin de yerleşmesini ve jeopolitik öteki olarak Atlantikçilik başta olmak üzere Batı'nın kurgulanmasının da önünü açıyordu. Batı'nın bu süreçte vermiş olduğu tepkiler de bu noktada bu kimlik anlayışının pekişmesi manasında büyük önem arz ediyordu. Batı tarafından uygulanan her türlü yaptırım Putin'e destek oranını daha da yukarıya doğru çekiyordu. Putin'in söylemi ise belliydi: "Ayıyı zincirlerinden kurtarmak" ve onu doğal ortamına döndürmek. (Arıboğan, 2017: 137) Bu klasik jeopolitikte Alman ekolünün savunusu olan "Lebensraum" yani "Hayat Alanı" kavramını hatırlatan bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir. Tabi bu süreçte Çin faktörünü de göz ardı etmemek gerekir, lakin Çin ile münasebetlere girmeden evvel Rusya'nın yayılmacı siyasetinin yakın zamanda tezahür ettiği son olay olan Suriye meselesine de değinmek gerekmektedir.

Suriye meselesi de Rusya açısından jeopolitik ötekilerin net bir şekilde görülmesi noktasında iyi bir resim sunmaktadır. Arap Baharı sonrası oluşan ortamda Suriye konusunda Ruslar Esad yanlısı politikalar izlemeyi tercih ederek Batı'nın sahip olduğu genel eğilimin tersine bir tutum içerisine girmişlerdir. Bu aslında aynı zamanda Batı-Rus rekabetinin de yansımasıydı. Burada önemli olan nokta jeopolitik açıdan Rusya'nın ne gibi kazanımlar elde ettiğidir. Bu noktada Suriye'nin mevcut yönetimini destekleyen Rusya, Batı Suriye'de deniz ve hava üssü edindi,

yerleşmesini kalıcı kılacak şekilde iç savaşın en güçlü oyuncularından birisi oldu. Rusya artık Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu'da güçlü şekilde mevcut hale geldi. (İlhan, 2019: 153) Arıboğan ise; Suriye'nin artık bağımsızlığını ve birliğini korumaya çalışan bir ülke olmaktan ziyade, Rusya'nın kendi İsrail'ini kurma projesinin ürünü haline geldiğini söylemektedir. (Arıboğan, 2017: 156) Rusya'nın uluslararası ilişkiler bağlamında 2020 yılında da kararlılığını devam ettirdiğini söylemek mümkündür. 2020 yılının Ağustos ayında Belarus'ta yaşanan olaylar neticesinde Rusya ve AB bir kez daha karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Belarus'ta yapılan seçimler sonucunda 26 yıldır ülkeyi yöneten Alexander Lukashenko'nun tekrar kazandığının ilan edilmesi ile protestolar ortaya çıktı. Belarus'ta yapılan seçimler, yabancı gözlemciler tarafından 1995 yılından bu yana adil ve özgür olarak nitelendirilmiyor. Hatta son seçim sonrası muhalif aday Svetlana Tikhanovskaya Litvanya'ya giderek ülkeyi terk etti. (BBC, 2020a)

Bu noktada AB muhalif adayın arkasında durmuş ve seçim sonuçlarını tanımayacağını bildirmiştir. Hatta Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen, AB'nin Belarus halkının desteklenmesi için 53 milyon euroluk kaynak tahsis edeceğini açıkladı. (Sputnik, 2020) Ancak Rusya bağlamında esas dikkat çeken husus, Lukaşenko'nun olayların ardından hızla Putin ile görüşmesi ve bunun üzerine Rusya ile olan Kollektif Güvenlik Anlaşması Organizasyonu'na (Collective Security Treaty Organization, CSTO) değinerek, bu tarz durumlarda Rusya'nın askeri anlamda müdahil olabileceğine dair yaptığı vurgudur. Lukaşenko yaptığı açıklamada; Rusya ile Belarus'un güvenliğinin garanti altına alınması adına kapsayıcı bir yardım konusunda Putin ile anlaştıklarını ifade etmiştir. (Aljazeera, 2020) Yani Rusya yakın coğrafyasında etkin konumunu korumak adına eylemlerini bugün de sürdürmeye devam etmektedir. Belarus olayı ise bu konudaki en güncel örmek olarak karşımızda durmaktadır.

Buraya kadar Rusya bağlamında anlatılan tüm girişimler görüldüğü üzere klasik jeopolitiğin alanı olarak coğrafya, kimlik ve askeri güç unsurları kullanılarak gerçekleşmiştir. Tabi bir de meselenin diplomasi boyutu bulunmaktadır. Zira Ruslar Batı ile bu denli karşı karşıya gelirken, belirli bir güce ulaşana kadar tek başına hareket etmemiş Çin gibi bir ülkenin de desteğini almayı başarabilmiştir. Bu noktada

güncel jeopolitik açısından Çin-Rus ilişkileri de önem arz etmektedir ve dolayısıyla kısaca bu ilişkilere de değinmek aydınlatıcı olacaktır.

Soğuk Savaş döneminde bahsedildiği üzere Çin'in Nixon döneminde ABD saflarına katılması ile beraber Sovyetler Birliği pek çok cephede mücadele eder hale gelmiş ve en önemli müttefiklerinden birini kaybetmişti. Daha sonra ise ABD egemenliği tesis edilmişti. 90'lı yıllardan itibaren ise Çin tekrar eski müttefiki olan Rusya'nın yanında bir pozisyon alarak özellikle Orta Asya bölgesindeki güç boşluğunun ABD tarafından doldurulmasına izin vermemiştir. Şangay İşbirliği Teşkilatı gibi bir yapı ile bu bölgelerde kontrolü sağlayan bu iki devletin kademeli gelişimleri gerçekleşse de ilişkilerinde çok büyük sorunlar ortaya çıkmamıştır. Hatta Rusya'nın 2000'li yıllarda Batı ile rekabetinde Çin sığınılacak bir liman görevi dahi üstlenmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; iki ülkenin ilişkileri daha çok pragmatik politikalar ekseninde gerçekleşmekte ve birbirlerine güven konusunda ne kadar olumlu bakış açılarına sahip oldukları tartışılmaktadır. Nitekim Scowcroft'a göre Rusya'nın jeopolitik bir düşmanı varsa o da Çin'dir. Sibirya'yı çatışma alanı olarak gören bu kişi uzun vadede bu iki devletin dost kalamayacağını belirtmektedir. (Brzezinski - Scowcroft, 2009: 220) Gelecekte ilişkilerin nasıl olacağı sorusu bir yana bırakılırsa Rusya ve Çin'in günümüzde hala iyi ilişkilere sahip olduğu söylenebilir. Putin'in 2014 yılında bu konuyla ilgili yapmış olduğu şu açıklama son derece önemlidir: "Çin Halk Cumhuriyeti ile stratejik işbirliği ve tüm alanlarda ilişkileri geliştirmeye ihtiyacımız var. Güçlü Çin-Rus bağlantısını uluslararası alanda şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu küresel süreçler ve kilit bölgesel konulardaki görüşlerimize dayanmaktadır. İlk önceliği Rus-Çin ilişkilerinin kimseye karşı olmayışıdır; biz herhangi bir askeri birlik yaratmıyoruz. Bunun aksine, bu devletlerarasında eşit, saygılı ve üretken işbirliğine 21.yüzyılda bir örnektir. (Putin, 2014) Görüldüğü üzere Putin stratejik açıdan meseleye bakmaktadır. Zevelev de bu noktada Rusya'nın ABD ile ilişkilerinin genellikle güvenlik üzerinden, Çin ile ilişkileri pragmatik ve gerçekçi kapsamda gerçekleştiğini belirtmektedir. Özellikle 2014 yılında Çin ile ilgili herhangi olumsuz bir düşünce yokken, Rusya'da Batı karşıtı retorik yükseliyordu. (Zevelev, 2015: 142) Ukrayna ve Suriye meselelerinin ardından karşıt bir konumda bulunan Batı ve Rusya ilişkisinde, Ruslar destekçi olarak Çin'i görmüşlerdir. Çin de bu noktada Rusya ile benzer jeopolitik öteki

anlayışına sahip görünmektedir. Zira Çin'in Rusya'ya yönelik stratejileri hala geniş oranda ABD'ye ve onun hegemonyasına karşı çıkma arzusundan kaynaklanıyor. Rusya ise Çin'i Asya'da bir komşu ve önemli ekonomik partner olarak görüyor, fakat asla yeni bir küresel güç olarak görmüyor. (Zevelev, 2015: 142) Çin bahsinde küresel güç konumu analiz edilecektir, ancak burada altı çizilmesi gereken husus Rusya'nın jeopolitik öteki, değişken unsurlar askeri ve ekonomi bağlamında Çin ile ilişkilere önem verdiğidir.

Jeopolitik unsurlar açısından Rusya'nın teknolojik unsur bağlamında da etkin bir tavra sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Özellikle internet alanı, iletişim teknolojileri gibi alanlar bu noktada dikkat çekmektedir. Üstelik Rusya açısından internet mecrası sadece savunma halinde bir cephe de değildir. Aksine Rusya devlet eliyle yetiştirdiği hackerlar aracılığıyla siber dünyanın en etkili aktörlerinden birisi konumuna gelmiştir. Hakerların ABD Başkanlık seçimleri ile ilgili operasyonları DHS ve FBI tarafından tespit edilmişti. (Arıboğan, 2017: 100) Yani Ruslar çağın gereklerine uymak konusunda da hem savunma ve hem de saldırı mantığıyla hareket etmektedir. Politik anlamda bakıldığında ise Rusya'nın ne kadar ideal bir siyasi sistemi olduğu konusu tartışmalıdır. Dışarıdan bakıldığında da dış politika analistlerinin de ilk ve öncelikli amacının, geçmişte ve bugün rejimin merkezileşmesi, hatta otokrasinin mümkün kılınması ve ekonomik gelişmede istikrarı sağlamak olduğu görülmektedir. (Blank, 2015: 167)

Demografik unsur bağlamında ise Avrupa'nın kaderinin benzerinin Rusya için de geçerli olduğunu görmek gerekmektedir. Zira Rusya'nın ekonomik verileri gelişmiyor ve nüfusu yüzde 4 oranında düşüyor ve bu 2050 yılında nüfusun bugünkü 140 milyondan 120 milyona düşmesi anlamına geliyor. (Hart and Jones, 2010: 67) Bu durum doğal olarak insan unsurundaki azalma anlamına gelmekte ve Rusların çözüm bulması gereken konuların başında yer almaktadır. Ancak bu duruma rağmen Joseph Nye güncel jeopolitik düzende Rusya'nın göz ardı edilemeyecek bir aktör olduğuna vurgu yapmaktadır. Nye'e göre; "Putin revizyonizminin sonuçları ne olursa olsun, kalan nükleer gücü, petrol ve gazı, siber teknolojideki becerileri, Avrupa'ya yakınlığı ve Çin ile potansiyel ittifakı dolayısıyla Rusya, Birleşik Devletler için sorun çıkarmaya yönelik kaynaklara sahip olacak, Rusya aynı zamanda devasa bir ölçeğe,

eğitimli bilim insanları ve mühendislere ve engin doğal kaynaklara sahiptir." (Nye, 2016: 36-38) Gerçekten de Ukrayna krizinde de görüldüğü üzere enerji meselesi dahi Rusya'yı dış politikada önemli bir aktör haline getirebilmektedir. Keza nükleer güç meselesi de onu ayrıcalıklı konuma yerleştirmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse; güncel jeopolitik analiz çerçevesinde; Brzezinski'nin "Kara Delik" olarak tarif ettiği, Dugin'in "Yeni Avrasya İmparatorluğu" hayalini yansıtan Rusya'nın önemli bir aktör olarak analizde yer alması gerekmektedir. Zira Ruslar doğrudan klasik jeopolitik mantığı ile coğrafi genişlemeye dayalı bir jeopolitik yaklaşımı benimsemektedir. Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Ukrayna ve son olarak Suriye'deki üsler göz önüne alındığında bu yapı çok net bir şekilde görülebilecektir. Rusya'nın bu konudaki jeopolitik ötekisi ise Batı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ABD merkezli jeopolitik analizlerde bu duruma da dikkat etmek gerekmektedir. Rusya'nın jeopolitik unsurlar bağlamında da güçlü olduğunu söylemek gerekir. Coğrafyasının sağladığı imkânlar neticesinde enerji merkezi olma konumunu sürdüren Rusya, özellikle Avrupa ile ilişkilerinde bu kozu iyi kullanabilmektedir. Buna rağmen Rusya'nın ekonomik anlamda çok iyi bir tabloya sahip olmadığı görülmektedir, ancak esas risk demografik yapıdan kaynaklanan azalan nüfus tehlikesidir. Bu gelecekte daha fazla zorluk anlamına gelebilecektir. Askeri unsur bağlamında ise Rusya'nın gerek nükleer güce sahip olması, gerekse de silah ve savunma sanayindeki başarısı dikkat çekicidir. Türkiye'ye sattığı S400 füzelerinin diplomatik yansımaları bugün hala tartışılmaktadır. Teknolojik unsura bakıldığında da Rusların bilişim alanında ABD seçimlerine müdahale edebilecek düzeyde başarılı olduğu görülmektedir. Siyasi unsur için ise otokratik yönetim anlayışının ne derece küresel güç olmakta ve jeopolitik başarı için yeterli olduğu tartışmalıdır. Bu jeopolitik yapı Rusya'nın her ne kadar çok eksiği bulunsa da ABD açısından göz ardı edilemeyecek bir jeopolitik aktör olduğunu göstermekte ve Brzezinski'nin tarifi ile "Kara Delik"in genişleme riskinin ABD açısından masada olduğu söylenebilir. Zira ABD'nin bu durumu engelleme yönündeki girişimlerinin yukarıdaki örnekler de dikkate alındığında coğrafi açıdan yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Brezinski'nin işaret ettiği şekilde önemli alanlardan bir tanesi de Uzakdoğu bölgesidir.

Ancak Uzakdoğu bölgesine geçmeden evvel, büyük olayların ve karışıklıkların meydana geldiği Ortadoğu bölgesine de kısaca değinmek gerekmektedir. Zira bu bölge pek çok jeopolitik aktörün de mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır, dolayısıyla ABD'nin bu bölgedeki tutumuna dair birkaç analizde bulunmak "Büyük Satranç Tahtası"nda ABD'nin durumunu anlamak adına önemli olacaktır.

Öncelikle Ortadoğu'ya bakıldığında; Brzezinski hatırlanacağı üzere İran ve Türkiye'nin stratejik oyuncular olduğunu ifade ediyordu. Güçleri dolayısıyla da bu ülkeleri bölgesel güç statüsünde görüp, ABD'nin bölgeye yönelik politikalarında bu iki ülkenin siyasetlerini takip etmesi gerektiğinin altını çiziyordu. Bu bağlamda Türkiye ağırlıklı olarak Batı'nın bir üyesi görüntüsüne sahip bulunmaktadır. İran ise 1979'dan itibaren ABD karşıtı bir tutum içerisindedir. Bu noktada İran'a dair tespitlerin bugün de geçerliliğini koruduğunu ve ABD'nin İran ile olan gerginliğinin devam ettiğinin altını çizmek gerekmektedir. Türkiye açısından ise ABD'nin ne derece başarılı olduğu tartışmalıdır. Zira özellikle Arap Baharı sonrası süreçte ve Suriye meselesi ile beraber Türkiye'nin ABD ile karşıt politikalar içerisine girdiğini görmek gerekmektedir. Suriye konusunda Rusya – İran – Türkiye arasındaki üçlü görüşmeler bu noktada en somut olaylardan bir tanesidir. Keza kısa dönemde yaşanan 15 Temmuz'a yönelik ABD tutumu ve Fethullah Gülen'in iadesi meselesi, Rahip Brunson olayı ve döviz hamleleri, F35'ler konusundaki fikir ayrılıkları, Suriye'de PYD'ye olan destek gibi olaylar da düşünüldüğünde Türkiye – ABD ilişkilerinde son dönemlerde olumlu bir tablonun olmadığı görülebilecektir. Bu durum ABD'nin Ortadoğu politikaları bağlamında iki önemli aktörden yoksun olması anlamına gelmektedir. Buna rağmen ABD'nin özellikle Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirdiğini, Mısır'daki darbenin ardından Sisi ile yakın ilişkiler içerisinde olduğunu da söylemek gerekmektedir. Bu noktada Wallerstein Suudilerin ABD için çok önemli olduğunun altını ısrarla çizmektedir: "ABD, Suudilerin alternatifini kolayca bulamayacaktır. Suudilerin Amerika'nın jeopolitik çıkarları için her zaman İsrail'den daha önemli olduklarını unutmayın. ABD İsrail'i iç siyasi nedenlerle destekliyor. Suudi rejimini ise onlara ihtiyacı olduğu için desteklemiştir. ABD İsrail olmadan ayakta kalabilir, ama Suudi desteği olmadan Müslüman dünyasındaki siyasi kargaşadan sağ çıkabilir mi? (Wallerstein, 2004: 264) Wallerstein'ın tespitlerinin ABD tarafından da fark edildiği söylenebilir. ABD'nin

Suudi Arabistan ile ilgili yaklaşımında askeri ve ekonomik unsurlar bağlamında etkin olduğunu görmek gerekmektedir. Zira 2017 yılında ABD ile Suudi Arabistan arasında 350 milyar dolarlık anlaşma için imzalar atıldı ve bu imzanın 110 milyar dolarlık kısmını silah ticareti oluşturmaktaydı. (Euronews, 2017) Yine aynı gezide Trump'ın Mısır darbesi sonucu göreve gelen Abdülfettah el Sisi ve Suudi Arabistan Kralı Selman ile küre üzerinde ellerini birleştirdiği poz uzun süre tartışma konusu olmuştur. (Sputnik, 2017) Bu olay aslında ABD'nin güncel jeopolitik düzende Mısır ve Suudi Arabistan üzerinden Ortadoğu politikasını tahsis etme ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak burada ABD'nin jeopolitiğin siyasi unsurunu bir kenara koyduğunu ve demokrasi ve özgürlükler söyleminden vazgeçtiğinin de altı çizilmelidir. Bu açıdan Scowcroft ABD'nin bu yeni politikasını savunurken şunları söylemektedir: "İlkelerimize göre mi hareket etmeliyiz? Evet, ama dünyayı bir anda yeni bir düzene sokamazsınız. Adım adım ilerlemek gerekir. Suudi monarşisi ve Mısır'da Mübarek rejiminin [günümüzde Sisi'nin] desteklenmesinin sebebi budur." (Scowcroft, 2009: 116)

Nye ise 2016 yılında ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında askeri unsuru kullanıp kullanmaması gerektiği ile ilgili yorumlarda bulunmaktadır. Bu noktada ona göre ABD için bazı müdahale tarzları gerekli olabilir, ancak Birleşik Devletler'in istila ve işgalden uzak durması gerekmektedir. Nye'a göre milliyetçilik ve sosyal olarak tahrik edilmiş halklar çağında, yabancıların işgali kızgınlık yaratmaya mahkûmdur. (Nye, 2016, 121)

Kısaca özetlemek gerekirse güncel jeopolitikte Ortadoğu bölgesi Mackinder'in ifade ettiği biçimde "çatışma bölgesi" olarak varlığını sürdürmektedir. Yine Huntington'un ifade ettiği şekilde de ifade etmek gerekirse jeopolitik manada bölge lider eksikliği çekmektedir. Ortadoğu'nun ne zaman huzura kavuşacağını kestirmek güç olsa da ABD'nin Suudi Arabistan ve Mısır üzerinden yeni bir jeopolitik müttefiklik ilişkisine girdiğini belirtebiliriz. Bu noktada geleneksel müttefik Türkiye ise Avrasya jeopolitiğinin ülkeleri Rusya, Çin, İran gibi ülkelerle ilişkilerinde gelişmeler kat etmekte ve Batı ile arası nispeten açılmaktadır. Bu durumun ne denli sürekli bir politika olduğu tartışmalıdır. İran konusunda ise nükleer üzerine tartışmalar devam etmektedir. Tüm bu karışıklığa rağmen ABD için Ortadoğu'nun

bölgesel meseleler olduğunu söylemek çok da hatalı bir yorum olmayacaktır. Zira ABD'nin güncel jeopolitik açısından birincil önceliği Uzakdoğu bölgesidir. Bu noktada Uzakdoğu'da yaşanan gelişmeler ve bazı ülkeler üzerinde analiz yapmak ABD'nin genel jeopolitik mücadelesi bağlamında çok daha önemli olacaktır.

Brzezinski'nin tabiri ile "Uzakdoğu Çıpası" güncel jeopolitiğin en önemli havzası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölge jeopolitiğin tüm unsurları bağlamında dikkat çekmektedir ve önümüzdeki yıllarda da dikkat çekmesi muhtemel bölgedir. Başlıca üç devlet bu noktada önem arz etmektedir: Japonya, Hindistan ve Çin. Bu üç ülkeden Çin ve Hindistam Brezinski'nin jeostratejik oyuncular olarak tanımladığı devletlerden ikisidir. Bu noktada Brzezinski her kadar Japonya'nın çok önemli bir ülke olduğundan bahsetse de Japonya'ya diğer iki ülke gibi jeostratejik ülke rolünü vermemektedir. (Brzezinski, 2015: s.65) Günümüzde meseleye bakılacak olursa bu devletlere ek olarak Kuzey Kore'nin de bölge dengeleri bağlamında etkisi olduğunu söylemek gerekmektedir. Ancak bu devletler içerisinde kuşkusuz ABD jeopolitiğinde diğerlerine oranla daha büyük bir öneme sahip olan ülke Çin'dir. Ancak bu ülkelerin tek tek analizine geçmeden evvel dünyada güç kaymasının yaşandığını ve coğrafi unsur bağlamında büyük bir değişimin yaşayan tanıkları olduğumuzu belirtmemiz gerekir. Geçtiğimiz yüzyıldan bu yana dile getirilen "Akdeniz eski dünyanın okyanusuydu. Atlantik bugünün okyanusu, Pasifik ise geleceğin okyanusu olacak" iddiası bugünlerde gerçeğe dönüşmüş durumda. (Arıboğan, 2017: 109) Spykman'ın işaret ettiği geleceğin en büyük devletlerinden biri Çin olacak öngörüsü hayata geçmiş durumdadır. Artık Pasifik alanı güncel jeopolitiğin en önemli alanlarından bir tanesidir. Burada bulunan önemli devletlerden bir tanesi Japonya'dır. Bu noktada bu bölgedeki ülkelerin jeopolitik analizine Japonya ile başlamak daha doğru olacaktır.

İkinci dünya savaşında en ağır darbeyi alarak, atom bombasını deneyimleyen Japonya kısa sürede tekrar uluslararası ilişkiler sahnesinde önemli bir aktör konumuna yükselmiştir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında ABD-Japonya işbirliğinin katkısı yadsınamaz, ancak gelecek bağlamında Japonya ABD ilişkilerinin nasıl olacağı meselesi tartışma konusudur. Yükselen gücü itibariyle ABD'den bağımsızlaşmış bir Japonya faktörü jeopolitik açıdan düşünülmesi gereken bir

problem olarak ABD'nin karşısında durmaktadır. Jeopolitik unsurlar açısından Japonya'nın durumu şu şekilde özetlenebilir: "Japonya demografik anlamda düşüş ve ekonomik belirsizlikle karşılaşabilir gelecekte, fakat günümüzde Asya-Pasifik bölgesinde dikkate değer bir güçtür, dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi, son teknolojiler, ikinci en donanımlı Pasifik donanmasına sahip olması (ABD'den sonra), ve nükleer kapasitesi bu ülkeyi önemli kılmaktadır. (Lukin, 2015: 188) Tüm bu unsurlar Japonya'yı önemli bir jeopolitik aktör yapmaktadır. Ancak Avrupa, Rusya'nın demografik kaderinin benzeri Japonya için de geçerli ve bu durum problem olarak görünmektedir. Ancak Japonya'da dikkat çeken bir husus teknolojik unsurun ciddi kullanımıdır. 1985 yılında dünyadaki endüstriyel robotların yüzde 70'i Japonya'da çalışıyordu. Bugün de Japonya bu alanda dünyanın önde gelen ülkeler sıralamasının başında bulunmaktadır. (Statista, 2020) 2017 yılında dünyadaki endüstriyel robotların yüzde 52'sini Japonya üretmiştir. Bu robotların büyük bir oranı araba ve elektrik/elektronik sektörlerine hizmet etmiştir. (IFR, 2017) Robotlar meselesine değinilmesinin sebebi, robotların üretim içerisindeki rolünden kaynaklanmaktadır. Yani çok daha fazla insanın yapacağı işleri yapan bu robotlar gelecekte demografik sorunlarla başa çıkma noktasında Japonya'ya yardım edebilir mi? Bu sorunun cevabı evet olursa Japonya'nın ekonomik unsurunda ciddi bir sıkıntı yaşanmayacaktır. Sahip olduğu donanma ve nükleer güç olma potansiyeli de dikkate alındığında askeri unsur konusunda da önemli bir aktör olduğu görülmektedir. Üstelik günümüzde ABD ile ikili anlaşmaları devam ettiği için de bölge dışı aktör bağlamında ABD'nin ortaklığı da gelişimlerinde önemli bir faktördür. Tüm bunlar yakın vadede her ne kadar Brzezinski'nin bu ülkeye bakışının Avrupa ülkelerine bakışı ile benzerlik taşısa da Japonya'nın kayda değer bir ülke olarak kalacağını göstermektedir.

Asya coğrafyasında jeopolitik açıdan adından söz ettiren ülkelerden bir tanesi de Hindistan'dır. Tabi Hindistan'ın da jeopolitik unsurlar bağlamında artı ve eksi pek çok yanı söz konusudur. Öncelikle Hindistan'ın gelişiminde ekonomik unsurun ciddi etkisinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Hindistan Soğuk Savaş boyunca açık ve net bir biçimde bölgesel bir güçtü ve Üçüncü Dünya'nın bir parçasıydı. Fakat 1990'ların başında yapmış olduğu ekonomik reformlarla, 1998 yılındaki nükleer silah testleri ile ve BRİCS üyesi olmasıyla, Hindistan hızla büyük güçler arasına

yükseldi. (Acharya, Buzan, 2019: 194) Onun bu yükselişinde ABD'nin rolünü de yadsımamak gerekmektedir. Zira 11 Eylül'den bu yana Amerika'nın bölgesel stratejik ortağı olarak Hindistan nosyonu ön plana çıkmıştır. Hindistan'ın güvenilirlik belgesi en az İsrail'in ve Türkiye'ninki kadar inandırıcıdır. Hindistan'ın demokratik güvenilirliği onu ideolojik olarak çekici kılarken, büyüklüğü ve gücü bölgesel olarak etkili kılıyor. (Brzezinski, 205: 89) Tabi devasa toprak ve nüfusu sebebiyle bazı sorunların da olduğunu görmek gerekmektedir. Öncelikle coğrafi unsur bağlamında Hindistan'ın çok rahat hareket edebildi söylenemez. Çünkü Hindistan genel olarak sınırları boyunca uzanan komşuları üzerinde bir etkiye sahip olsa da Pakistan ile olan çatışmalar onun özgürlüğünü başka bir yere yönelmesini engelliyor. Ayrıca Hindistan'ın Güneydoğu Asya'daki etkisi özellikle ticaret ve yatırımlar bağlamında Çin'in gölgesinde kalıyor. (Lukin, 2015: 189) Pakistan ve Çin faktörleri Hindistan'ı engelleyen coğrafi unsur kaynaklı faktörlerdir. Pakistan meselesi (Keşmir Sorunu) ise ayrıca Hindistan'ın demokrasi seviyesini de zorlayabilecek unsurlardandır. Burada kültürel problemlerin doğması mümkündür ve hatta bazı olumsuz sonuçlar da ortaya çıkmaktadır. Örneğin; 2017 yılında cami saldırılarında 5 kişi ölmüş, 35 kişi yaralanmıştı. (DW, 2017) Yine 2020 yılında da Babür İmparatorluğu döneminde 1528–29 yıllarında inşa edilen Babri Camisi'nin (1992'de yıkılmış ve olaylar neticesinde 2000 kişi ölmüştü) bulunduğu yere Hindu tapınağı inşa etme kararı (BBC, 2020b) demokratik olgunluk noktasında ne derece problemli olunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yine 2020 yılı içinde pek çok cami saldırısı ve Müslümanlara yönelik protestolar da Hindistan'ın sıkıntılı bir içyapısının olduğunu göstermektedir. Bunlar meselenin siyasi unsuru olduğu kadar kimlik boyutu bağlamında da önemli göstergelerdir. Hindistan'ın ekonomi karnesinin de ne derece başarılı olduğu ayrı bir tartışma konusudur. Zira ülke ne kadar ekonomik anlamda gelişse de, gelirin dağılımı noktasında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Demografik anlamda da devasa nüfusu dikkate alındığında bu durumun Hindistan açısından gelecekte önemli bir sorun teşkil edeceği göz ardı edilmemelidir. "1.1 milyarlık Hindistan nüfusunun yaklaşık üçte biri şiddetli yoksulluk içinde yaşamaktadır." (Nye, 2016, 40) Hindistan'ın başarılı olduğu alanlardan biri ise kültürel unsurdur. Bunda kuşkusuz her ne kadar içeride problemler olsa da ülkenin demokrasi ile yönetiliyor olmasının etkisi son derece fazladır. Nye yumuşak güç bakımından

Hindistan'ı şu şekilde tarif etmektedir: "Hindistan'ın yerleşik bir demokrasisi, ulus aşırı etkiye de sahip popüler bir kültürü bulunmaktadır. Hindistan'ın etkili bir diasporası bulunmakta olup Asya ve Ortadoğu'nun bazı kesimlerinde ve artık Latin Amerika'da da Hollywood'a üstün gelen 'Bollywood', üretilen yıllık film sayısında dünyanın en büyüğüdür. (Nye, 2016, 40) Fakat bu noktada Hindistan'ın dünyaya açılmasında ön ayak olan oyuncuların büyük bir kısmının Müslüman kökenli oyuncular olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Hatta öyle ki IMDB en iyi 250 film sıralamasının ilk 100 filmi içinde Amir Khan'ın oynadığı 3 film bulunmaktadır. Kadın erkek eşitliği, eğitim sistemi ve özel çocukların hayatı gibi meseleleri konu alan bu filmler dünya çapında dikkat çekmiştir. (IMDB, 2020) Amir Khan ayrıca PK adlı bir film ile evrensel manada (yaşadığı ülkenin de bir eleştirisi sayılabilecek şekilde) din anlayışına dair bir eleştiri de sunmuştur. Hint sinemasının dünya çapında etkinliği noktasında öne çıkan başka Müslüman aktörler de söz konusudur. Bunların başında 11 Eylül saldırıları sonrasında Müslümanlara yönelik ABD'deki tutumu eleştiren ve "My name is Khan and I am not a terrorist" (Benim Adım Khan, ben terörist değilim) mottosu ile yayılan, oyunculuğunu Shah Rukh Khan'ın yaptığı "Benim Adım Khan" filmi de bulunmaktadır. Keza Pakistan- Hindistan gerginliğini konu alan, oyunculuğunu Salman Khan'ın yaptığı "Bajrangi Bhaijaan" (Sevginin Gücü) filmi de dini ve kültürel bağlamda ciddi mesajlar içermektedir. Görüldüğü üzere Bollywood sineması denildiğinde aslında Müslüman aktör ve yapımcıların filmleri üst sıralarda yer alıyor. Bu noktada popüler jeopolitiğin Hindistan tarafından başarılı bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Ancak yaşanan iç karışıklıkların kültürel unsurun kalıcı olmasını engelleyeceği de göz önünde tutulmalı ve Bollywood etkisinin kaybolabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Bu noktada iç barışı sağlamış, demokratik sistemi kurumsallaştırmış, yoksulluk ve açlık sorunlarını çözmüş bir Hindistan'ın yumuşak güç unsurları ile küresel etkinliğini devam ettirme imkânı bulunmaktadır. Güncel jeopolitikte önemli bir konuma gelmiş olan Hindistan'ın teknolojik unsurdaki, özellikle yazılım alanındaki başarısı ve bunun ekonomik getirileri de onu önemli bir aktör konumuna taşıyabilecektir. Tabi bu noktada bölgedeki en güçlü ve küresel manada ABD'nin de en önemli rakibi konumuna yükselen Çin'in uluslararası ilişkiler alanındaki tavrı da belirleyici

olacaktır. Dolayısıyla Çin ile ilgili olarak; ABD jeopolitiği içindeki öneminden dolayı daha detaylı bir analiz yapmak gerekecektir.

Öncelikle Çin'in coğrafi unsur bağlamında analizini yapmak gerekmektedir. Bu noktada Çin'in nüfusu her ne kadar çok fazla olsa da coğrafi olarak geniş topraklara sahip olduğunu söylemek gerekmektedir. Ancak geniş topraklar aynı zamanda birçok devlet ile komşuluk yapmak zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan deniz jeopolitiği bağlamında Kore devletleri ve Japonya'nın önemli olduğunu, buna ek olarak özellikle ABD- Çin jeopolitik rekabeti bağlamında Tayvan'ın bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Kara sınırları bağlamında ise Hindistan ve Türkî cumhuriyetler Çin açısından problem yaratabilecek devletler olarak ortaya çıkmaktadır. Brzezinski Çin'in coğrafi anlamda içerisinde bulunduğu ortamı şu şekilde özetlemektedir:

"Yükselen Çin, Amerika müttefiki Japonya ile bölgesel hâkimiyet rekabetindedir. Kore doğal olmayan bir şekilde bölünmüştür ve zaman zaman potansiyel olarak patlama riski taşımaktadır. Tayvan'ın geleceği bir mücadele ve çatışma kaynağıdır. Endonezya'nın içeriden zarar görme tehlikesi vardır ve Hindistan ise kendisini Çin'in emsali görmekle beraber Çin tarafından rahatsız edildiğini hissetmektedir. Çin ve Hindistan (Hindistan'ın zıt komşusu Pakistan ile birlikte) aleni nükleer güçlerdir. Kuzey Kore bunlardan biri olma çabasını açıkça sürdürürken (günümüzde nükleere sahiptir), Japonya'nın da böyle olmaya zorlanan durumu söz konusudur. (Brzezinski, 2005: 138)

Bunlara rağmen Çin'in coğrafi unsur açısından önemli jeopolitik başarılarının olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Hatırlanacağı üzere Washington ilk olarak gücünü Amerika kıtasında genişletti ve bu gücü doğru zaman geldiğinde küresel hegemonyaya çevirdi. Bugün Çin, aynı stratejiyi kullanıyor gibi görünmekte. Pekin ilk olarak Asya'da fırsatları araştırıyor. Başka bir deyişle Çin önce evinde güç inşa ediyor. (Durmuş, 2020: 47) Bölgesel anlamda bakılacak olursa; Orta Asya cumhuriyetleri, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın ortaya çıkması, Çin'e geleneksel bölgesel çıkarlarını yenide inşa etmek için imkân sundu. Çin'in Orta Asya girişimi klasik jeopolitik konseptlere uygun olarak böl-yönet ve İpek Yolu'nu tekrar canlandırmak üzerine kuruludur. (Walsh, 1993: 273-

275) Bu durum Doğu Türkistan meselesi bağlamında da Çin'in Batı'sının jeopolitik bütünlüğü açısından önem arz etmektedir.

Yani Çin'in küresel bir güç olmasının önünde bölgesel pek çok risk bulunmaktadır, ancak tüm bu riskler geleceğe yöneliktir. Güncel jeopolitik açısından bu devletlerin günümüzde Çin ile baş edebilecek güçte olduğu pek söylenemez. Tabi bu durumun farkında olan Çin'in geleceği de tasarlamak adına hedefi; Doğu Asya'yı etkilemek ve Orta Asya üzerinde jeo-ekonomik kontrolünü artırmaktır. ABD ise bu noktada Avrasya'nın Doğu ve Batı yakası da dâhil tüm Avrasya'da etkin olmaya çalışan otantik bir süper güç konumundadır. NATO Batı'da, Washington merkezli ikili müttefikler ise Doğu'da hayata geçiriliyor. (Lukin, 2015: 198–199) Bu durum ABD – Çin jeopolitik rekabetinin coğrafyaya yansıması olarak tarif edilebilir. Unutmamak gerekir ki Çin bölgesinde yukarıda ifade edilen devletlerin egemenliğini sınırlayıcı hamleler de yapmaktadır. Nitekim Japonya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik kazanma çabalarına Çin karşı çıkmıştır. Bu noktada ABD'nin bölgeden çekilmesi Çin-Japon ittifakına sebep olma potansiyelini de barındırmaktadır. Nye'ın da altını çizdiği üzere geleneksel güç kaynakları bakımından Japonya'nın Çin'den bağımsızlığını muhafaza etmek için Amerikan desteğini araması daha yüksek ihtimaldir ve bu da Amerikan pozisyonunu yakın gelecekte de güçlendirmektedir. (Nye, 2016, 31) Peki Çin'i küresel politikaların merkezinde yer alan bir devlet haline getiren neydi? Kuşkusuz bu sorunun cevabının başına jeopolitiğin ekonomi unsuru yazılacaktır.

Gerçekten de Soğuk Savaş'tan kayıpsız çıkan Çin, küresel bir güç oluşturabilmenin üç olanağına sahip bulunuyordu. Büyük oldukça homojen ve disiplinli bir nüfus, güçlü denebilecek bütünlüğe sahip geniş bir coğrafya, çevresinde yakın tehdit oluşturan hiçbir gücün olmaması. Geniş coğrafya yerüstü ve yeraltı kaynakları da içeriyordu. (İlhan, 2019: 193) Bu üç faktör jeopolitikte coğrafi, demografik ve ekonomik unsurların avantajını tarif etmektedir. Bunları aktif ve başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi 1990'lı yıllardan itibaren fark edilir olmuştur. Bu noktada değinilmesi gereken nokta, liberal düzen, "Tarihin Sonu" ve "küreselleşme" jeopolitiğinin Çin'in gelişiminde çok büyük rol oynadığıdır. Zira küreselleşme sürecinden en fazla nemalanan ülkelerin başında Çin geliyordu.

Dünyanın bütünleşik, büyük bir fabrikaya dönüşmesi dış yatırım akışını düşük üretim maliyeti ve ucuz emek sağlayan coğrafyalara doğru yönlendirmişti. (Arıboğan, 2017: 117) Çin ise bu konuda ilk sıradaydı. Bu noktada başarılı olan devletlerden bir tanesi de Hindistan olmuştu. Douglas Dowd; küreselleşmenin daha zengin milletlerin fakir ülkelerin ucuz iş gücüne ve zengin kaynaklarına erişimini kolaylaştırırken, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin kendi sanayilerini kurmalarına imkân verdiğine işaret etmektedir. Bu ülkeler, bir yandan dışarıdan gelen yatırımcılara geniş imkânlar sunarken, diğer yandan da yalnızca tekstil, giyim ve dayanıksız tüketim malları gibi klasik alanları değil, bilgisayar yazılımları da dâhil olmak üzere bütün sektörleri kapsayan kendi modern sanayilerini kurmuşlardır. (Dowd , 2004: 208) İşte bu hamle Çin'in özellikle ekonomik istikrarının kalıcılığını tesis etmesi açısından son derece önemliydi. Burada altı çizilmesi gereken husus Çin'in bu yaklaşımının bilinçli bir politika hamlesi olduğudur. Zira Çin daha 1995 yılında iken GATT, Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştüğünde ilk başvurusunu yapmıştı, bu dönem gözlemci statüsündeydi. Aslında Çin DTÖ'nün kurucu üyelerinden olmayı umuyordu, ancak Batı güçleri ve Japonya bunu engelledi, gerekçe devlet kontrolünde ve korumacı olan Çin ekonomisinin reform yapması gerektiğiydi. (Acharya, Buzan, 2019: 188) Buna rağmen küresel ekonomiye entegrasyon çabaları devam etmiş ve Çin 11 Aralık 2001 tarihinden bu yana DTÖ'nün üyelerinden biri olmuştur. (WTO, 2020) Bu hamle ile birlikte Çin ekonomisi ithalat, ihracat, ve pek çok ekonomik istatistikte başat ülkelerden birisi olmuştur. Üstelik bunu yaparken Çin, günümüzde eski dönemde olduğu gibi basit malların üretiminde değil, ileri teknoloji ürünlerde de dünyaya yayılmaktadır. Akıllı telefon piyasası bu yeni durumu net bir şekilde göstermektedir. Dünyada günümüzde 3.5 milyar insan telefon kullanmaktadır ve 2021 yılında bu sayının 3.8 milyara çıkması tahmin edilmektedir. (Statista, 2020b) Bu noktada 2019 yılında toplam telefon satışlarından elde edilen para miktarı 267.4 milyar dolardır. Esas önemli olan nokta, ihraç edilen telefonların %77,8'inin Asya'dan gerçekleşmesidir. Asya kıtasında ise liderlik Çin'in elindedir. Zira Çin tüm dünyaya yayılan telefonların %46,9'u ihraç etmiş ve 125,4 milyar ABD doları gelir elde etmiştir. Yine ihraç edilen telefonların %11,6'sının da Hong Kong merkezli olduğunu belirtmek gerekmektedir. (Workman, 2020) Son yıllara bakıldığında Huawei, Xiamoi, Oppo, Vivo, Meizu ve Real Me gibi Çin merkezli telefonların

yaygınlaşmaya başladığı da görülmektedir. 2018 ve 2019 yılı telefon satışları da bu durumu ortaya koymaktadır. 2019 yılı üçüncü çeyrek rakamlarına bakıldığında; Samsung'un (Güney Kore) ardından Çin merkezli Huawei marka telefonlar genel pazarın ikincisi olarak %18,6'sını temsil ediyor. ABD merkezli Apple'nin 3 sırada yer aldığı listede 4. ve 5. sıralarda da Çinli Xiamoi ve Oppo markaları gelmektedir. (Bloomberg, 2019) Yani Çin günümüzde ekonomi konusunda çağa cevap veren yeniliklere de önem vererek etkinliğini sürdürmektedir. Telefon piyasasında ekonomik getirilere ek olarak kullanıcıların pek çok bilgilerine erişim imkânını da mümkün kıldığını, parmak izlerinden, yüz tanımaya kadar kişisel pek çok özelliğe de ulaşılabildiğini unutmamak gerekmektedir. Bu istihbarat, güvenlik ve kişisel tercihler noktasında tüketici tercihlerinin tespiti gibi hususlarda bilginin de kontrolü olarak değerlendirilebilecek çok boyutlu bir durumdur. Çin'in telefon piyasasındaki konumuna ek olarak ekonomik unsurunu yumuşak güç olarak kullandığını da söylemek gerekmektedir. Bu bağlamda Afrika, Çin'in ikinci kıtası olarak görülüyor. Devasa coğrafya, Çin'in büyüyen uluslararası ihtirasları için yollar, limanlar, demiryolları inşa ettiği test alanına dönüşmüştür. (Arıboğan, 2017: 117) Bu anlayışın Çin tarafından yakın coğrafya olan Orta Asya bölgesi için de kullanıldığını unutmamak gerekmektedir.

Çin'in küreselleşme mantığı içerisinde yükselişini Acharya yeni bir küreselleşme yorumu olarak görmektedir. Ona göre; Batı'nın 19. ve 20.yüzyıllarda dayatmış olduğu küreselleşme anlayışı ekonomik ve stratejik çıkarlar için gerektiğinde askeri müdahalelere de sebep oluyordu. Çin'in askeri unsuru kullanıp kullanmayacağı muğlak olsa da, Acharya yeni küreselleşmenin politik ve ideolojik olmaktan çok ekonomik olduğunun altını çizmektedir. (Acharya, 2018: 173-174) Görüldüğü üzere Çin'in askeri unsur konusunda bugüne kadar soğuk bir tutum içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Ekonomik unsuru merkeze alan Çin'in jeopolitik anlayışında siyasi unsurun da pek önemi bulunmuyor. Bu noktada 90'lı yıllarda Batı'nın savunduğu küreselleşme jeopolitiği ile Çin'in savunduğu küreselleşme anlayışı birbirinden ayrılmakta, o yıllarda savunulan demokrasi, liberalizm, özgürlük gibi kavramlar Çin tarafından gündeme getirilmemektedir. Zira bu noktada Komünist Parti kontrolündeki yönetimin çok fazla söz söyleyecek durumu da bulunmamaktadır. Ancak bu tez bağlamında önemli olan husus, kendine

has bir sistem içerisinde yükselen Çin'in güncel jeopolitikte ve yakın gelecekte ABD için en büyük jeopolitik öteki olacağıdır. Kurth'a göre; "Yeniden canlanacak Soğuk Savaş konusu üzerinde bir varyasyon Çin tarafından temsil edilmektedir. Büyük nüfusu ve toprağı, geniş ordusu ve nükleer silahları, patlayan ekonomisi ve hala komünist rejimi ile ABD'ye bir tehdit olabilecek kapasiteye sahiptir." (Kurth, 2014: 229) Bu konuda Çin'in izlediği politikalara bakıldığında da bu gerçek gün yüzüne çıkmaktadır.

"Bazı araştırmacılar, Çin'in "yakın vadede, Doğu Asya'daki baskın güç olarak Birleşik Devletler'in yerine geçmeyi, uzun vadede de Amerika'nın dünyadaki baskın güç konumuna meydan okumayı" hedeflediğini savunmuşlardır. Diğerleri ise Çin'in, Pasifik'i bölmeyi ve Amerikan mevcudiyetini, kıyısı açıklarındaki adalar zincirinin ötesine (Japonya da dahil) defetmeye çabaladığını söylemektedir. (Nye, 2016, 21) Bu iki politika da esasen ABD'nin küresel hamle kabiliyetini sınırlandıracaktır. Peki, Çin gerçekten emperyal hedefleri olan bir devlet midir? Bu konuda jeopolitiğin ekonomik unsuruna bakılırsa evet cevabı vermek mümkün, lakin askeri unsur bağlamında Çin'in hala çok saldırgan olduğunu söylemek son derece güçtür. Scowcroft, Çin'in I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın yaptığı gibi sistemi altüst etmek niyetinde olmadığını, sisteme dâhil olmak istediğini ve sistemin de oldukça buna açık ve makul olduğunu söylemektedir. (Brzezinski - Scowcroft, 2009: 143) Nye da benzer şekilde Çin'in, Kayzer Almanyası gibi bir siyaseti göze alamayacağını ifade eder. Çünkü aşırı gözü pek bir siyasetin, Çin'in yurt içindeki ve dışındaki kazanımlarını ve istikrarını tehlikeye atacağı görüşündedir. (Nye, 2016: 69) Buna rağmen Çin'in küresel hedefleri olduğunu da görmek gerekmektedir. Nitekim 2007 yılında Xi Jinping'in Komünist Parti Kongresi'nde sarf ettiği "Şimdi bizim için dünyada merkez sahnede yer almanın ve insanlığa daha büyük bir katkı sağlamanın tam zamanıdır. Çin'in "Çin karakteriyle birleşmiş sosyalizm" ideolojisi altındaki hızlı büyümesi diğer ülkeler için yeni bir tercihtir" sözleri ben merkezli jeopolitik düşünceyi yansıtmaktadır. (Jinping, 2007)

Tabi bu noktada Batı'nın da beklentileri olduğunu söylemek gerekir. Zira Batı, Çin'in bu büyüme trendinin bir şekilde sonlanacağını düşünmektedir. Böyle düşünmelerine sebep olan unsurların başında kimlik ve kültür meselesi gelmektedir.

Yani gelecekte Batı-Konfüçyen medeniyetleri arasında bir çatışma olabilir fakat yakın gelecekte Çin'in içinde komünist geçmiş ile Konfüçyen geleceği arasında bir çatışma vuku bulabilir. (Kurth, 2014: 236) Tarih ve kültür meselesi gerçekten de Çin için son derece önemli bir meseledir. Çinlilerin derinden bağlı oldukları bir tarih ve kültür bilinci var. Dünyanın en köklü tarih ve kültürüne sahip toplumlarından birisine sahipler. Bu noktada Brzezinski izlenecek politikalarda ABD'nin kibirli davranmaması gerektiğinin altını çizmektedir. (Brzezinski - Scowcroft, 2009: 149) Jeopolitika bağlamında tarihin öğrettiği bir durum daha söz konusudur. O da devletlerin küresel liderlik tecrübesidir. Günümüzde Rusya Kalpgah'a, uzay teknolojisine ve nükleer güce, stratejik kaynaklara sahip küresel bir güç özelliğindedir. Çin ve Hindistan küresel güç potansiyeline sahipler, fakat küresel politika geleneğine ve etkinliğine henüz sahip değiller. (İlhan, 2019: 39) Yani jeopolitiğin zaman unsuru Çin'in küresel liderlik meselesinin kolay olmayacağına işaret etmektedir. Bu noktada Çin'in yoksun olduğu noktalardan bir tanesi de küresel etkinlikte önem arz eden kültürel unsurdur.

Kültürel unsurun kullanımı konusunda Çin'in araç olarak hükümeti görme gibi bir hatası bulunmaktadır. Oysa günümüz dünyasında kıt olan, bilgi değil, dikkattir ve dikkat de güvenilirliğe dayanmaktadır. Hükümet propagandası nadiren güvenilir olmaktadır. En iyi propaganda ise, propaganda olmayandır. (Nye, 2016, 61) Bu noktada altını çizilmesi gereken en önemli husus; uluslararası ilişkilerde devletlerin yönetme arzu ve girişimlerinin yanında diğer devletlerin ve milletlerin de yönetilme arzusunda olması gerektiğidir. Yani küresel liderlik bağlamında gücün tüm insanlar nezdinde kabul edilebilir, kültürel öğeler noktasında takip ve hatta taklit edilebilir olmak gerekmektedir. Tüm bu hususlarda ABD'nin demokrasi, serbest piyasa, özgürlükler, yeme-içme, giyim, sanat alanındaki model ülke imajının Çin tarafından ne kadar hayata geçirilebileceği soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mesela bugün hala Amerikalılar herhangi bir ülkenin vatandaşlarından daha çok Nobel ödülü kazanmakta, hakemli dergilerde daha fazla bilimsel makale yayımlamaktadır. Bu başarılar, hem ekonomik gücü hem de yumuşak gücü artırmaktadır. (Nye, 2016, 83) ABD'nin muhasebe defterinin sağına ve soluna bakıldığında olumlu tarafta hala demografi, teknoloji ve enerji eğilimleri, bunlara ek

olarak coğrafi unsur ve açık girişimci kültürü gibi alanlarda Çin'e kıyasla çok daha fazla üstünlüğü bulunmaktadır. (Nye, 2016, 115) Bu noktada ABD'nin bir gerileme içerisinde olduğu bir gerçektir. Ancak Fukuyama bu durumun siyasal sistemde yaşanan çürüme sebebiyle olduğunun altını çizmektedir. (Fukuyama, 2014) ABD'nin günümüzde yukarıdaki faktörlere ek olarak Çin ile kıyaslandığında askeri unsur bağlamında da üstün olduğunu bir kez daha belirtmek gerekmektedir.

Bu noktada Çin'in ilk ihtiyacı; Amerika'nın Güney Çin Denizi ve Asya'dan ayrılmasını sağlamaktır. Ayrıca Çin egemen bir güç olmak için Tayvan ve Hong Kong'u kontrol etmek zorundadır. Çin'in ekonomik anlamda da geleceği belirsizdir. Birincisi Çin nüfusu yaşlanıyor, bu durum Pekin'in gelecekte ekonomik büyümeyi sürdürmesini zorlaştıracaktır. İkincisi Vietnam gibi diğer ülkeler daha ucuz iş gücü sağlayabilir. Üçüncüsü ise üretim içi yüksek kapasite Çin'in çevresinde zorluklara sebep olabilir. (Durmuş, 2020: 80) Lukin de Çin'in ABD ile ilişkilerinde özellikle Tayvan ve Çin Denizi'nin rekabet alanı olduğunu belirtmektedir. Çin ilk olarak ABD'yi Tayvan konusunda caydırmak istemekte, bu özellikle Çin'in Tayvan'ı ulusal birliğe dâhil etmesi konusunda gerçekleşiyor. İkincisi ise Sarı Deniz, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi'nde tanınmayı isteyen Çin için bu alanlar özel güvenlik çıkarlarını kapsayan alandır. Yani Pekin Amerikan savaş uçaklarını kendi sularında devriye gezmesini istemiyor. Son olarak Çin, Amerika'nın Çin'in "stratejik çevrelemesi" söylemine dayanan politikasını kesmesi gerektiğini düşünüyor. (Lukin, 2015: 186)

ABD açısından Çin'in daha büyük bir tehdit haline dönüşmesi ise Rusya ve İran ile gireceği müttefiklik ilişkisine bağlı olacaktır. Nitekim güncel jeopolitik analizi yapıldığında bu durum da oluşmuş gibi durmaktadır. Brzezinski 2014 yılında bu duruma dikkat çekerek şu ifadeleri kullanmıştır: "Çin'in önderliğinde Rusya ve İran'ın da dahil olduğu bir ittifakın, ABD önderliğindeki mevcut global güç hiyerarşisine karşı bir tehdit oluşturması olasılığını dikkate almak gerekir. Bu kısmen jeopolitik bir tehdit olabilir, daha çok kültürel ve sosyoekonomik bir tehdit olacaktır. (Brzezinski, 2014: 197)

Kısaca özetlemek gerekirse; Çin'in jeopolitik unsurlar bağlamında dikkat çekici özellikleri şunlardır: Çin 1990'lı yıllardan itibaren özellikle devasa nüfusunu üretime yönlendirmeyi başarmış ve jeopolitiğin ekonomi unsurunda ciddi bir ivme yakalamıştır. Bu durumun onu küresel alana taşıması noktasında en kritik aşaması ise DTÖ'ye katılımı olmuştur. Bu andan itibaren demografi, devasa coğrafya ve ekonomik unsurlar beraber harekete geçmiş ve Çin mucizesi denilen durum ortaya çıkmıştır. Tabi bu durumun ortaya çıkmasında Çin'in ekonomi anlayışının küresel rekabete uyum sağlayabilmesi de etkili olmuştur. İmitasyon ve tekstil ürünleri üretimi ile başlayan süreç, bu yapı devam ettirilirken dijital dünya ve teknoloji alanında da yenilikler Çin'in rekabet etme imkanını artırmıştır ve bugün de artırmaya devam etmektedir. Yukarıda ifade edilen telefon örnekleri güncel örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabi salt ekonomik unsurun Çin'i ne derece küresel aktör yapacağı tartışmalıdır. Zira siyasi sistem itibariyle bir model olma durumu bugün pek görünmemektedir. Kültürel unsur bağlamında da dünyaya yayılmış Çin kültürü diye bir şeyden bahsedilemiyor. Coğrafi anlamda da Çin'in bugün için başarılı bir siyaseti olsa da gelecekte bazı problemlerle karşılaşma ihtimali söz konusudur. Doğu Türkistan, Pekin, Hong Kong, Tayvan, Kore devletleri, Japonya ve Hindistan olası problem alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Tayvan, Japonya, Hindistan ve kısmen Doğu Türkistan aynı zamanda ABD politikalarının da devreye sokulabileceği alanlar olarak değerlendirilmelidir. Tüm bunların üstüne Çin'in yaşlanmakta olan nüfusu ve üretimde yaratacağı sıkıntılar, zenginleşmenin getireceği orta sınıf ve beklentileri, demokrasi ve özgürlükler alanında yaşanabilecek talepler, çevresel sorunlar ve küresel liderlik yapmak istediğinde Çin'e karşı oluşabilecek saflaşmalar gelecek noktasında bazı problemler olarak dikkat çekmektedir. Tüm bu sorunları aşabilirse ve küresel liderlik tecrübe eksikliği sorununu çözebilirse Çin'in gelecekte çok daha etkin bir aktör olabileceği yorumunu yapmak mümkündür. Aksi takdirde Çin yine önemli bir güç olmaya devam edecektir, ancak küresel etkinliği daha az olacaktır.

Genel anlamda değerlendirme yapmak gerekirse 2000'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler alanındaki çekişmeler Büyük Satranç Tahtası tezinin işaret ettiği kapsamda gelişmektedir. Brzezinski'nin işaret ettiği Demokratik Direnek Noktası'nda şimdilik bir sorun görünmemektedir. Orta Alan yani Kara Delik olarak

tarif edilen coğrafyada ise Rusya jeopolitik öteki olarak konumlanmaktadır. Avrasya Balkanlarına bakıldığında ise çatışmaların devam ettiğini ve olası çatışmalara gebe olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu alana doğru Rusya'nın Türkiye, İran, Suriye gibi örnekler üzerinden genişlemesi de söz konusu denilebilir. Bu durum Brzezinski'nin endişe duyduğu bir şey olmakla beraber, Spykman'ın da işaret ettiği Rimland'da güç dengesinin ABD aleyhine değişmesi anlamına gelmektedir. Zira Spykman'ın işaret ettiği Çin de bugün en önemli jeopolitik öteki olarak ABD'nin karşısında konumlanmaktadır. Özellikle meseleye bugünkü tarihler kapsamında bakıldığında Çin-ABD rekabetinin her geçen gün biraz daha arttığı görülecektir. Bu konuda en gergin dönemlerden birisinin Donald Trump'ın başkan olduğu dönemin olduğunu söylemek mümkündür.

Trump 2011 yılından itibaren Amerika'nın tekrar büyük/harika (great) olmasına dair konuşmalar yapmaktaydı. "Biz Amerika'yı tekrar büyük yapacağız" (We will make America Great Again) gibi ifadeler kullanan Trump'ın bu sloganları 2016 seçim kampanyalarında "Make America Great Again" sloganına dönüşmüş ve Trump'ın seçim yarışında temel sloganı olmasıdır. (Kinsella, 2017) Amerikan ulusal çıkarlarını merkeze alan bir anlayışı savunan Trump'ın ekonomide de ulusalcı bir tavır takındığını başkanlığa gelişinin dördüncü ayında "Amerikan malı al, Amerikalı işçi çalıştır" kararnamesinin imzalanmasından anlamak mümkündü. (Arıboğan, 2017: 123) Bu sloganlar aslında küreselleşmenin negatif etkisi bağlamında "America First" mantığı çerçevesinde Trump'ı başkan yapan sloganlardı. (Colgan – Keohane, 2017) Trump yönetiminin Çin ile ilgili olarak ihracata ek tarifeler getirmesi ve hatta Almanya'yı da Alman arabaları bağlamında ek tariflerle tehdit etmesi de yine Amerika First ilkesinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştı. (Durmuş, 2020: 53) Özellikle Çin ile mücadele burada kilit noktayı oluşturuyordu. Öyle ki Trump, Çin'e karşı ticaret savaşları açıklaması dahi yapmıştır. Duyurularını genellikle Twitter üzerinden yapan Trump bir açıklamasında: "Bir ülke (ABD) her ülkeyle ticaret yaptığı zaman milyarlarca dolar kaybediyorsa, o zaman ticaret savaşları iyidir ve kazanmak için kolay yoldur" ifadelerini kullanmıştı. (Trump, 2018)

Trump döneminin ABD ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid–19 salgını ile mücadele edildiği yıl olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Zira bu salgının uluslararası ilişkiler bağlamında etkisi son derece fazla olmuştur ve bugün de olmaya devam etmektedir. Virüs jeopolitikte güç kaymalarının yaşandığı ve ABD'nin bu kaymaya yönelik cevap vermeye çalıştığı bir süreçte ortaya çıkmıştır ve Covid – 19 salgını pek çok değişkeni etkileyebilecek düzeyde bir olaydır. Özellikle Çin – ABD ilişkilerinde yaşanan süreç jeopolitik açıdan son derece dikkat çekicidir. Zira Güney Çin Denizi'nden, Doğu Avrupa ve Ortadoğu'ya uzanan çatışma coğrafyalarındaki karşı karşıya gelişler, ticaret savaşları, kendisini demokrasi ve otoriterlik arasındaki mücadele şeklinde takdim eden liberal kapitalizm ile devlet kapitalizminin ihtilafları yeni dönemde ortaya çıkmıştır. (Okur, 2020: 315) Kısacası salgın uluslararası ilişkiler bağlamında kaotik bir dünyada ortaya çıkıyordu.

Öncelikle küresel düzlemde etkinlik gösteren salgınlarla alakalı olarak Corona virüsün ilk olmadığı söyleyenebilir. Örneğin SARS-CoV, 21. yüzyılın ilk uluslararası sağlık acil durumu olarak 2003 yılında, daha önceden bilinmeyen bir virüs halinde ortaya çıkmış olup yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştu. Yaklaşık 10 yıl sonra koronavirüs ailesinden, daha önce insan ya da hayvanlarda varlığı görülmemiş olan MERS-CoV, Eylül 2012'de ilk defa insanlarda Suudi Arabistan'da tanımlanmış; ancak daha sonra aslında ilk vakaların Nisan 2012'de Ürdün Zerka'daki bir hastanede görüldüğü ortaya çıkmıştır. 2019 Aralık ayında ise Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan yeni koronovirüs olan COVID–19 bu aileden bir salgın olarak tarif edilmiştir. (TC Sağlık Bakanlığı, 2020: 5) Covid 19'un diğer virüslerden farkı ise küresel düzlemde hızla yayılabilmesi olmuştur. Bu virüs neticesinde sınırları aşan, kimlikler ve statülerden bağımsız biçimde herkesi tehdit eden ve askerî olmayan doğasıyla tam bir insan güvenliği meselesi ortaya çıkmıştır. (Okur, 2020: 316)

Bu noktada virüsün en etkili olduğu ülkelerin başında ABD'nin geldiğini söylemek gerekmektedir. 21 Mayıs 2021 tarihi itibariyle ABD'deki koronovirüs teşhisi konan hasta 32 milyonu aşmış, ölen kişi sayısı ise 585 bine dayanmış bulunmaktadır. (CDC, 2021) Bu açıdan Covid 19 hasta sayıları ve ölen kişiler noktasında ABD ilk sırada yer almaktadır. Çin ise hastalığın çıktığı yer olmasına

rağmen 21 Mayıs 2021 itibariyle 91 bin civarı hasta ve 4636 ölüm rakamı ile yoğun nüfusuna rağmen 98. sırada yer almaktadır. (Worldometer, 2020) Tabi Çin'in bu başarısında hızlı ve ciddi karar alma sürecinin etkili olduğunu, virüs çıktığı dönemde vakit kaybetmeden Wuhan'da karantina uyguladığını söylemek gerekmektedir. ABD ise bu konuda çok yavaş hareket etmiş ve esasen başkanlık düzeyinde meseleyi ciddiye almamıştır. Gelecekte devletler açısından biyo-teknolojinin önemli bir belirleyici olacağını yıllar öncesinden söyleyen Fukuyama bu noktada Trump'ı hedef almaktadır:

"Kriz vurduğunda modern tarihinin en beceriksiz ve bölücü liderine sahip olması ABD'nin başlıca talihsizliğiydi ve Başkan'ın yönetişim tarzı baskı altında da değişmedi. Görev süresini başkanlığını yaptığı devletle savaşarak geçirdikten sonra, şartlar gerektirdiğinde onu etkin bir şekilde harekete geçiremedi. Milli birlikten ziyade cepheleşme ve hıncın siyasi varlığına en iyi hizmet ettiği değerlendirmesini yaparak bu krizi, hırgür çıkarmak ve toplumsal ayrılıkları körüklemek için kullandı. Pandemi sırasında ABD'nin performans düşüklüğünün muhtelif nedenleri olsa da en önemlisi önderlik etmeyi başaramayan bir ulusal liderin varlığı idi." (Fukuyama, 2020) Christian Paz da coronovirüs meselesine dair Başkan Trump'ın pek çok kez yalan söylediğini belirtmiş ve bu yalanların ülkeyi halk sağlığı ve ekonomik alanda felakete sürüklediğini ifade etmiştir. (Paz, 2020) Gerçekten de halk sağlığı noktasında rakamlar bu durumu doğrular niteliktedir.

Kısacası Covid – 19 salgını jeopolitik açıdan küreselleşen jeopolitiğin katkısı ile Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış olsa da sadece bir iki ay içerisinde tüm dünyaya yayılma fırsatı bulmuştur. Bu hususta küreselleşmenin getirdiği insan akışındaki artış bu durumun temel sebebi olmuştur. Bu noktada en çok etkilenen ülke ise jeopolitik bağlamda irdelenen ABD olmuştur denilebilir. Jeopolitik rekabetin artmaya başladığı böyle bir ortamda, Covid 19 ABD – Çin rekabetini de derinleştirmiş ve Trump doğrudan Çin'i suçlamıştır. Hatta Trump Coronavirüs yerine 'Chinese virüs" (Çin virüsü) ifadesini sıklıkla dile getirmiştir. Bu da ABD'nin rakibi Çin'i her alanda sıkıştırmak istemesi ve tazminat ödemesi konusunda onu zora sokabilmek adına kullandığı söylemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu yaşanan sürece rağmen ABD'nin 2020 yılı sonunda bir seçim sürecinde bulunduğunu

da unutmamak gerekmektedir. Bu kötü tablo ile beraber zorlu bir seçim sürecinin ardından Amerikan'ın yeni başkanı Joe Biden oldu.

Burada esas önemli olan husus ise jeopolitik açısıdan ABD'nin durumunun ne olduğudur. Bu noktada son bir toparlama yapmak gerekirse; ABD'nin jeopolitik unsurlar bağlamında günümüzdeki birincil rakibi Çin'dir. Ancak Rusya'nın da yavaş yavaş toparlandığını, hatta Almanya liderliğinde AB'nin de önemli aktörler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu saatten sonra ABD'nin hedefi Trump'ın sloganında belirginleşen "Amerika'yı tekrar harika/büyük yapmak" olacaktır. Peki, jeopolitik unsurlar bağlamında ABD bu imkânlara sahip midir?

Öncelikle daha evvel de ifade edidiği gibi ABD'nin kültürel unsur bağlamında etkinliği bugün de sürmektedir. Amerikan şehirleri herkesin ziyaret etmek isteyeceği şehirler, İngilizce öğrenilmesi gereken ilk dillerin başında gelmektedir. Keza Hollywood filmleri hala tüm dünyaya Amerikan kahramanlığını anlatacak imkânlara sahiptir. Siyasal unsur bağlamında Trump ile beraber demokrasi alanında bir gerileme olduğu söylense de sistemin demokratik yapısı devam etmektedir. Oradaki sıkıntı demokrat-cumhuriyetçi çekişmesinin sertleşmesi ve bunun toplumda yansımalarının olmasıdır. Nitekim 2020 yılında çıkan protestolar sürecinde Trump destekçilerinin de sokağa dökülmesi ABD demokrasisi açısından sıkıntılı ve imajını zedeleyici bir durumdur. Siyah - beyaz, Meksikalı - Amerikalı, dini ayrışmalar bu noktada ABD'yi bekleyen tehlikeler olarak hala ortada durmaktadır. Joe Biden'ın seçim sürecinde bir ilk olarak siyahi başkan yardımcılığı için Kaliforniya Senatörü Kamala Harris'i seçmesi bu bağlamda Demokratların tavrının çoğu zaman olduğu gibi ılımlı yapısını göstermesi açısından önemlidir. ABD'nin coğrafi unsur bağlamında ise yakın çevresinde bir rakibi hala bulunmamaktadır. Nitekim Monroe Doktirini'nin etkisi de, "Deniz Hâkimiyet" teorisinin inşa ettiği denizlerdeki etkinlik de bugün hala sürmektedir. Ekonomik etkinlikte de pandemi öncesi süreçte 2020 yılı itibariyle GSYH'de ABD ilk sırada yer almaktadır. Jeopolitik ötekisi Çin ise ikinci sırada yer almaktadır. Bu iki devlet arasında 7 milyar dolarlık ciddi bir fark bulunmaktadır. (WB, 2020) Çin'in nüfusu dikkate alındığında kişi başına gelirde büyük uçurumlar ortaya çıkmaktadır. Bu da ABD'nin daha güvenilir bir durumda olduğunu göstermektedir. Askeri anlamda da ABD'nin dünyadaki en etkin ülkelerin

başında geldiği söylenebilir. Ancak burada nüfusun sağladığı avantaj nedeniyle aktif askeri insan sayısı bakımından Çin'in (2 milyon 183 bin) ve Hindistan'ın (1 milyon 444 bin) ABD'nin (1 milyon 400 bin) önünde olduğunu söylemek gerekiyor. ABD hava gücünde ilk sırada yer alırken, deniz gücünde ise toplam güç açısından Kuzey Kore, Çin ve Rusya'nın ardından gelmektedir. ABD'yi askeri unsur bağlamında en avantajlı kılan ise savunma bütçesine ayırdığı imkânlarda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ABD kendisinden sonra gelen on devletin ayırdığı savunma bütçesini tek başına 750 milyar dolarla ayırmaktadır. Çin ise bu alana 2020 yılı itibariyle 237 milyar dolar ayırmaktadır. (Globalfirepower, 2020) Görüldüğü üzere ABD askeri unsur bağlamında bazı alanlarda Çin ile özellikle yarışıyor görünse de; liderlik konumunu korumaktadır. Siyasal unsur açısından da ABD'nin muhtemel rakipleri Çin, Rusya gibi devletler ile kıyaslandığında daha etkili bir imaja sahip olduğunu ve küresel güç tecrübesinin fazla olduğu söylenebilir. Zira özellikle Çin bağlamında ortaya çıkacak orta sınıf, gelir dağılımına yönelik tepki, demokrasi beklentisi gibi durumlarda ne olacağı şuan belirsizdir. Çin siyasal model olma noktasında da dünyaya iyi bir örnek yönetim modeli sunmamaktadır. Özetle ABD her ne kadar güç kaybediyor olsa da güncel veriler ışığında jeopolitik unsurlar açısından hala en önemli aktör konumundadır. Pandemi ve sonrası süreçte yaşanacak değişimler elbette ABD açısından olumsuz sonuçlara gebedir. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen kısa vadede ABD'nin uluslararası olaylarda tek başına karar verebilen bir devlet olmasa da masadaki en güçlü devletlerden biri olacağı aşikârdır.

Böylece ABD'nin dış politikası ile klasik jeopolitik teoriler arasındaki uyumun analizinin sonuna gelinmiştir. 90'lı yıllardan itibaren tek hegemon güç konumunda olan ABD, Irak ve Afganistan savaşlarında "Tarihin Sonu" ve "Küreselleşme" jeopolitiğinden "Medeniyetler Çatışması" anlayışına kaymış ve uluslararası konumunu garanti altına almak istemiştir. Ancak bu andan itibaren Brzezinski'nin çizdiği "Büyük Satranç Tahtası" haritasında büyük değişimler ortaya çıkmaya başlamış ve Rusya ve Çin gibi aktörler dikkat çekmiştir. Bunlara ek olarak Japonlar, Hintliler, AB içerisinde Almanlar önemli uluslararası aktörler arasına dâhil olmuştur. Bunlar içerisinde Rusya ve Çin'in girişimleri ise doğrudan ABD egemenliğini Avrasya ve Pasifik'te tehdit eder nitelikte olmuştur. Buna karşı içe kapanıp toparlanma stratejisine dönen ABD'nin Trump ile beraber İkincisi Dünya

Savaşı'ndan itibaren savunduğu liberal sistemin ilkeleri sorgulanır hale gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda Çin- ABD rekabetinin de zirve noktasını temsil etmiştir. Covid – 19 etkisinin en fazla ABD'yi etkilemesinin geleceğe dair ne gibi sonuçları olacağı kestirilemese de yapılan jeopolitik unsurlar analizi ABD'nin bir süre daha uluslararası sistemin başat aktörlerinden biri olarak kalacağını doğrular niteliktedir. Yine günümüze dair doğrudan jeopolitik bir teorinin ABD dış politikasına yön verdiğini söylenemiyor olsa da, önümüzdeki dönemde çok kutuplu sisteme uygun ABD jeopolitik teorilerinin ortaya çıkması mümkündür. Zira yazılmış olan ve uzun bir tarihi süreci kapsayan bu tezde doğrulanan bir şey var ise o da; ABD'nin çağın şartlarına uygun jeopolitik teori üretme konusunda son derece verimli olduğu ve bu üretilen teorilerin dış politika çıktıları ile uyumlu olabildiğidir. Bu açıdan "Geçmişten günümüze Amerikan klasik jeopolitik teorileri ile dış politikası arasındaki uyumun analizi" adlı jeopolitik tezin teori – pratik ilişkisinin büyük oranda doğrulandığı ve ikisi arasındaki ciddi bir uyumun olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

İnsanoğlunun hayattaki en önemli içgüdülerinden bir tanesi, hatta en önemlisi belki de varlığını sürdürme içgüdüsüdür. Onun bu durumu yaşadığı coğrafyanın şartlarını öğrenmesini ve o şartlara uygun olarak hayatta kalabilmesini zorunlu kılan bir durumdur. Nitekim iklim dolayısıyla yapılan büyük göçler, tehlikeli hayvanlardan kaçılıp mağaralara sığınılması hep hayatta kalabilmesi adına yaptıkları tercihlerdir. Bu noktada belirleyici olan ise hep mekândır. Tarımın keşfedilip, su yataklarının bulunduğu yerlerde yerleşik hayatın inşa edilmesi de aslında coğrafi bir hamle olarak karşımıza çıkmaktadır. Keza bir süre sonra ortaya çıkan mülkiyet kavramı ve sonrasında büyük coğrafyalarda otorite anlayışlarının çıkması da insanın coğrafyaya sahip olmak ve onun üzerinden yaşam biçimini oluşturması açısından son derece önemlidir. Jeopolitiğin en saf hali ile sınır kavramının ortaya çıkışı olarak da düşünülebilir bu durum. Hatta artık jeopolitik ötekiler bile mevcuttur. Sınırın dışında farklı bir coğrafi alanı sahiplenen kişiler artık jeopolitik öteki haline gelmiştir. İşte jeopolitika bu sebeple geçmişi çok eskilere kadar giden bir anlayış olarak düşünülebilir. Uluslararası ilişkiler bağlamında ise önemli olan kısım 1800'lü yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bu andan itibaren jeopolitika sistematik düzeyde, bünyesine kimlik, kültür, ekonomi, askeriye ve tabii ki coğrafyayı katmayı başarmış ve sistemli bir analiz biçimi haline girmiştir. Zaman ise geçmişin acı tatlı tecrübeleri, bugün içinde bulunulan güçler ilişkisinin analizi bağlamında geleceğe dönük tespitler noktasında bir yol gösterici olarak ortaya çıkmıştır. Böylece tez boyunca takip edilen; zaman – mekân – güç unsurları yöntemi de bu yüzyılda ortaya çıkmıştır.

İlk bölümde amaç jeopolitiğin uluslararası ilişkileri etkileme gücünün var olup, olmadığını göstermeye çalışmaktır. Bu noktada özellikle Alman jeopolitiği göstermiştir ki; jeopolitika uluslararası ilişkileri yönlendirebilme kabiliyetine son derece sahip bir yaklaşım biçimidir. "Hayat Alanı" kavramı üzerinden Alman genişlemesine tanık olunan 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın yaklaşık yarısına

kadarki dönemde jeopolitiğin baskın rolü son derece ciddi ve hatta acı bir şekilde hissedilmiştir. Acı bir şekilde idi; çünkü II. Dünya Savaşı'nın baş sorumlusu olarak bu teoriler görülmüş ve bilimsel manada tecrit edilip, çalışılması çoğu ülkede yasaklanmıştır. Bu noktada haklılık payının bulunduğu söylenebilir. Zira Alman genişlemesini destekleyici jeopolitik çalışmalar o dönemde özellikle Haushofer gibi kişiler tarafından ortaya konuluyordu. Hitler de "Kavgam" adlı kitapta bu fikirlerden esinlendiğini net bir şekilde gösteriyordu. Peki, jeopolitika bağlamında tek başarılı millet Almanlar mıydı? İşte tezin başlarında ilk olarak bu sorunun cevabını bulmak amaçlanmış ve ABD merkezli jeopolitik yaklaşımlar ile Almanlar kadar ve hatta daha iyi denebilecek seviyede jeopolitik teorilerden Amerikalıların yararlandığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu noktada epey uzun bir tarihi süreç kaleme alınarak, tarihsel bir bütünlük içerisinde hareket etmek tercih edilmştir. Bu yaklaşım tarzı Amerika'nın jeopolitikaya ilgisinin dönemsel mi yoksa süreklilik arz eden bir durum mu olduğunu göstermesi açısından önem arz etmekteydi. Bu düşünceler ekseninde ABD'nin özellikle 1800'lü yıllardan itibaren takip ettiği jeopolitik anlayış ile teze başlanılmıştır.

Ancak burada değinilmesi gereken bir diğer konu jeopolitiğin tam olarak ne olduğuna dair bir tartışmanın da yürütülmüş olmasıdır. Yani jeopolitiğin bir bilim mi, yoksa teori mi olduğu üzerine yapılan tartışmalar da ikinci bölümde kaleme alınan diğer konulardandır. Bu noktada her ne kadar ilk dönem jeopolitikçiler jeopolitiği ayrı bir bilim olarak görme eğiliminde olsalar da; bilim olarak kabul etmenin iddialı olduğu söylenebilir. Keza bu noktada jeopolitika ile ilgili yaklaşımlarda onun "Büyük Strateji" olarak da tanımlandığı görülmektedir. Ancak jeopolitikaya teori/yaklaşım ve benzeri tanımlamalarda bulunan jeopolitik çalışanının da sayısı çok fazladır. Meselenin elbette bir de uluslararası ilişkiler boyutu bulunmaktadır. Zira jeopolitika coğrafya disiplini içinde de, uluslararası ilişkiler disiplini içinde de kendisine yer bulabilmektedir. Ancak burada altı çizilmesi gereken husus jeopolitikanın uluslararası ilişkiler teorileri ile uyum içerisinde olup olmadığı sorusudur. Genel anlamda realist teoriler ile anılan klasik jeopolitik yaklaşımların pek çok noktada realizmin savunularını merkeze aldığı söylenebilir. Devleti merkeze alan yapısı, uluslararası ilişkiler alanını çatışma alanı olarak görmesi ve hayatta kalmak için mücadele edilmesi savunuları, ulusal çıkarı ve gücü amaçlaması

noktalarında realizm ile bir uyum olduğu görülmektedir. Keza eleştirel teorilerin gelişimine ek olarak jeopolitika alanında da çeşitlenmelerin ortaya çıkışı da bu noktada önemlidir. Zira uluslararası ilişkiler disiplinindeki eleştirel teorilerin jeopolitikadaki karşılığı eleştirel jeopolitik olmuştur. Bu noktada büyük oranda post yapısalcı bir karakter taşıyan eleştirel jeopolitiğin bir teori üretmekten çok söylem analizi yaptığını belirtmek gerekmektedir. Bu noktada üçlü bir eleştirel jeopolitik yapısı bulunmaktadır: Formel jeopolitik, pratik jeopolitik ve popüler jeopolitik. Bu üçlü yapıda eleştirel jeopolitik büyük oranda klasik jeopolitika metinlerini, eylemlerini yapısökümüne uğratır. Buradaki bakış açısı jeopolitik yaklaşımların objektif olmadığı, çoğulculuğu yansıtmadığı, izlenecek politikaları meşrulaştırmak adına ileri sürüldüğü yönündedir. Bu çerçevede haklılık payının son derece yüksek olduğunun altı çizilmelidir. Zira Amerikan jeopolitik teorileri ve dış politika ilişkisine bakıldığında da tarihi süreçte böyle bir tutumun var olduğu görülecektir. Bu sürecin başlangıcını ise 1800'lü yıllar olarak kabul etmek mümkündür. Bu açıdan ilk dikkat çeken yaklaşım Monroe Doktrini olacaktır.

Bu tez kapsamında uluslararası ilişkiler çalışmaları açısından üçüncü bölümde kaleme alınan Monroe Doktrini'nin özgün bir anlayışı temsil ettiğini burada bir kez daha belirtmek gerekir. Çünkü jeopolitik çalışmalarla ilgili literatüre bakıldığında; ne yerli ne de uluslararası çalışmalarda Monroe Doktrini jeopolitik bir teori olarak analiz edilmiştir. Bu noktada bir ilki de temsil eden bu bölümde; ilk olarak Monroe Doktrini'nin jeopolitik bir teori olduğunu ispat etmek üzere analize başlanmıştır. Önce Monroe'nin kim olduğu, ortaya koyduğu düşünceleri hayata geçirebilecek imkânlara sahip olup olmadığını tartışılmıştır, sonuç olarak bir Başkan olması sebebiyle bunun çok kolay olabildiği görülmüştür. Ama Monroe Doktrini jeopolitik bir teori miydi? Yapılan çalışmalar neticesinde bu doktrinin jeopolitiğin tüm unsurlarını kapsayan bir yaklaşım olduğu ve diğer jeopolitik teorilerden eksik bir yanının olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda Monroe Doktrini; jeopolitik kimlik, jeopolitik öteki, hedeflenen coğrafi alan, ekonomik, askeri, siyasi ve teknolojik unsurlara dair tespitlerle bir jeopolitik teorinin ihtiyacı olan her şeyi karşılamaktadır. Fark edilen diğer bir husus, doktrinin jeopolitik anlamda bölgesel bir nitelik taşıdığı ve ABD'yi Amerika kıtasının tamamında egemen kılmayı amaçladığıdır. "Amerika Amerikalılarındır" sloganı ile yoluna çıkan ve Amerikan kimliği vurgusu yapan

Monroe, Avrupalı güçlere meydan okumuş ve Amerika kıtasından temizlenmesi için gerektiğinde askeri olarak da her türlü eyleme girişileceğinin altını çizmiştir. Ancak altı çizilmesi gereken husus ABD'nin ilk hedefinin Kuzey Amerika kıtasında jeopolitik bütünlüğe erişmek istemesidir. Bu noktada Louisiana topraklarını alarak üç katı büyüklüğe erişen ABD, ki bu da yine Monroe'nin diplomatik başarısıdır (doktrinin ilanından önce), California'ya kadar topraklarını genişletmiş, yukarıda Washington ve Oregon'u da alarak iki okyanuslu bir devlet haline aynı yüzyıl içinde gelmiştir. Texas, Florida ve devamı gelen yeni eyaletlerle birlikte ABD 1900 yılına gelmeden jeopolitik bütünlüğe de ulaşmış, devasa toprak parçacısına sahip bir devlet halini almıştır. Kazanılan her toprak parçası elbette jeopolitiğin değişken unsurlarında da avantajlar sunuyordu. Özellikle ele geçirilen bölgelerde keşfedilen altın, petrol ve tarıma elverişli topraklar ABD'yi ekonomik anlamda da geliştiriyordu. Bu yıllar aynı zamanda teknoloji devrimlerinin de yaşandığı, telgraf, fax ve benzeri iletişim imkânları ile devlet kontrolünün kolaylaştığı yıllardı. Bu noktada önemli olan husus ise Monroe Doktrini'nin pek çok Amerikan Başkanı'nın atıf yaptığı ve ABD eylemlerini meşrulaştıran bir belge olarak kullanılmış olmasıdır. Yani Amerika kıtasına dair jeopolitik söz söyleme hakkı bu belge ile ABD'nin eline geçmiştir. Tek taraflı ilan edilen bu belgenin bugün dahi kıtaya yönelik bir ülkenin girişiminde ileri sürülebileceğini unutmamak gerekir. Tüm bu sonuçlar ışığında şunu rahatlıkla ifade etmek mümkün; Monroe Doktrini ABD için bölgesel bir jeopolitik anlayışı temsil etmektedir ve bu doktrin ABD'nin önce Kuzey Amerika'da daha sonra da Güney Amerika'da izlediği yayılmacı eylemlerin meşrulaştırılması adına da kullanılmaktadır. Dolayısıyla Monroe Doktrini bağlamında; doktrinin dış politika ile uyumu son derece fazla olan bir jeopolitik yaklaşım olduğu ve teori-pratik ilişkisinin var olabileceği yönündeki yorumların yanlış olmayacağı söylenebilir. Benzer durum bir sonraki jeopolitik teori olan "Deniz Hâkimiyet Teorisi" için de geçerlidir.

Tezin üçüncü bölümünün ikinci başlığı Alfred Thayer Mahan ve onun "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin Amerikan dış politikası ile uyumunun analizine dairdir. İlk olarak ise jeopolitik teorinin mimarı A. T. Mahan'ın hayatının analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu noktada Mahan'ın babası ve amcalarının denizci geçmişi ve özellikle yine babasının Jomini'ye ilişkin çalışmalarının Mahan'a ulaşması "Deniz Hâkimiyet Teorisi"nin oluşması adına önemli ayrıntılar olarak ortaya çıkmaktadır.

Yine bu bölümde Mahan'ın maneviyata ilişkin duyguları ile ABD'ye çizdiği misyon arasında da dini ve ahlaki benzerlikler olduğu görülmüştür. Onun denizcilik görevleri ve akademik hayattaki girişimleri arasındaki teori-pratik uyumunu nasıl geliştirdiğine ilişkin değerlendirme de değinilen konular içerisinde yer almıştır. Tabi burada esas önemli olan nokta Mahan'ın jeopolitika noktasında yeri ve ABD dış politikasına etkisidir. Bu noktada ilk olarak Mahan'ın ortaya koyduğu jeopolitik düşüncenin Monroe'nin ortaya koyduğu düşünceden farklı olan kısımları üzerinde durulmuştur. Bu noktada Mahan, Monroe'ye göre daha küresel bir jeopolitik vizyona sahiptir denilebilir. Monroe, Kuzey ve Güney Amerika kıtasında egemenliğin tesisini düşünüyordu, oysa Mahan ABD'yi okyanuslar aracılığıyla dünyaya açmanın yollarını aramaktaydı. Tabi Mahan önemli coğrafyaları sayarken bu vizyonu da ortaya koyuyordu. Bu kapsamda Mahan'ın belirli bölgeler üzerinde sıklıkla durduğunun altı çizilmesi gerekmektedir. Bunların başında Orta Amerika ve Meksika Körfezi, Karayipler, İsthmian Kanalı Bölgesi gibi yerler gelmektedir. Spesifik olarak bakıldığında ise bu bölgelerin içinde Küba, Havai, Panama (Kanal inşası), Nikaragua, Kosta Rika ve Orta Amerika'yı içine alan İsthmus (Kıstak) karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en fazla Küba, Havai ve Panama Kanalı üzerinde duran Mahan bu bölgelerde ABD egemenliğinin tesis edilmesini zaruri görmektedir. Jeopolitik ve kültürel kimlik bağlamında da Mahan'ın denizcilik üzerinden bir tanımlama içerisine girdiğini söylemek mümkündür. Burada karacı ve denizci devletler tanımlaması üzerinden, ada devletlerinde yaşayan insanların karakterleri ve kültürleri üzerine yorumda bulunmuştur. Bu noktada Amerika'nın İngiltere ile benzerliklerine değinen Mahan, denizci milletlerin, iş adamı, tüccar, girişimci ve kâşif yönleri olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Mahan'a göre; denizle insanların yaşamı arasında bir ilişki vardır ve insanların ve devletlerin buna uygun bir şekilde davranması gerekmektedir. Kültürel boyutları ile de denizci devletler ile karacı devletlerin beslenmeden, mesleki yapılarına, hatta siyasete dair farklılıklar yine Mahan tarafından ortaya koyulmaktadır. Son olarak altı çizilmesi gereken husus coğrafya sabit olduğu için, kimliğin de zamanın ruhuna göre değişmesi gibi bir durumun söz konusu olmamasıdır. Yani bir ülkenin konumu değişmedikçe, kimliğinde de bir değişim söz konusu olmayacaktır. Mahan için ABD bağlamında

jeopolitik kimlik eşittir denizci kimliktir. Bu noktada Mahan için kimlik de coğrafya da sabit unsurlardır ve kolay kolay değişmezler.

Mahan değişken unsurlar noktasında da demografi meselesine kadar analizler yapmıştır. Onun için bir ülkede önemli olan nüfus, denizle ilişkisi olan nüfustur. Limanlarda çalışan insanlar, gemilerde görev yapanlar ve son olarak üretim bağlamında deniz ticaretine dair çalışanlar, Mahan'ın nüfus anlayışı içerisinde yer almaktadır. Ona göre bu tür insanların sayısının artması gerekmektedir. Buharlı gemilerin icat edilmesi ve rüzgâra dayanıklılık gibi konularda yaşanan gelişmeler Mahan'ın okyanuslara açılma anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bu durum onun teknolojiye verdiği önemi göstermektedir. Yine ona göre ekonomik unsurda yaşanacak zaafiyet ülkenin işgaline kadar gidebilecek bir durumu ortaya çıkarabilecektir. Çünkü Mahan ekonominin gelişmesi ile donanmaların güçlendirilmesi, limanların askeri anlamda savunulabilir hale gelmesi arasında ciddi bir ilişki kurmaktadır. Ayrıca ekonomide yaşanacak kötüleşme halkın refah seviyesinin düşmesine, kalkınma hızının da yavaşlamasına neden olacaktır. Tüm bunların çözümü noktasında ise ticaret filolarının oluşturulması, limanların aktif bir şekilde kullanılması önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak Panama Kanalı, İsthmian Kanalı gibi projeler de son derece hayati öneme sahiptir. Yine coğrafya bölümünde bahsedilen Karayipler bölgesi de okyanuslara ve Uzak Doğu pazarına açılmak adına büyük önem taşımaktadır. Mahan savaş ve barış anlarında hükümetlerin yapması gerekenleri de ortaya koymuştur. Buna göre barış anında donanmaların inşası, gemicilik faaliyetlerinin artırılması, halkın denizcilik yönünde eğilimlerine katkı sağlanması gerekmektedir. Savaş anında ise denizden yararlanılmasını ve donanmalar aracılığıyla tehlikenin uzakta bertaraf edilmesi için her türlü girişimin hayata geçirilmesini savunmaktadır. Savaşı uzakta tutmak adına coğrafi anlamda Karayipler, Küba, Havai gibi bölgeler düşmanın eline geçmemelidir. Çatışmalar her zaman ABD sınırlarının ötesinde tutulmalıdır. Bu unsurun sağlanabilmesi ancak denizde donanmalar inşa etmeye bağlıdır. Tabi Mahan'ın fikirlerinin döneminde çok muteber sayıldığının altını çizmek gerekmektedir. Özellikle Amerikan dış politikasına yön verebildiğini de burada söylemek abartılı olmayacaktır. Bu bölüm ile alakalı olarak teze başlarken hipotezlerden bir tanesi

“Mahan’ın jeopolitik teorisinin Amerikan dış politikası ile uyumludur” yönünde idi. Peki bu tez doğrulandı mı?

Öncelikle Mahan’ın Amerikan Başkanı Theodore Roosevelt ile olan yakın ilişkisinin bunu mümkün kılması adına önemli bir durum yarattığını söylemek mümkündür. Çünkü Roosevelt’in Amerikan başkanı olması, Mahan’ın fikirlerinin siyaseten hayata geçirilmesi noktasında son derece önemli bir aşamadır. Yine ABD’nin bu dönemden itibaren Küba Meselesi, Havai, Filipinler ve daha sonra okyanuslara doğru genişleyen Amerikan dış politikasında Mahan etkisinden söz etmek son derece mantıklı olacaktır. Bu devletler dışında; Venezuela’ya ilişkin ABD tavrı, ardından Haiti ve Filipinler’e yönelik girişimler Mahan’ın işaret ettiği bölgelere ilişkin somut ABD adımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Panama Kanalı’nın inşa edilmesi noktasında Roosevelt politikaları da son derece dikkat çekicidir. Özetle Karayipler, Orta Amerika ve Panama bölgesinde Mahan’ın düşüncelerinin çok kısa sürede hayata geçirildiğinin altı çizilebilir. Ancak bu durum sadece Amerika kıtasının yakınlarında gerçekleşen bir etki değildi, çünkü 1890’lı yıllarda artan gemicilik faaliyetleri ABD’yi okyanus aşırı eylemlere de girmek konusunda cesaretlendirmeye başlamıştı. Nitekim bu anlardan itibaren ABD’nin hem Pasifik hem de Atlantik okyanuslarında egemen olma ve Uzak Doğu’ya ilişkin faaliyetlere girişme konusunda istekli olmaya başladığı da görülmüştür. Özetle Mahan’ın ileri sürdüğü “Deniz Hâkimiyet Teorisi” bağlamında, Amerikan dış politikasına etkilerinin olduğu ortaya çıkan sonuçlara bakarak söylemek mümkündür. “Deniz Hâkimiyet Teorisi” ile ABD artık okyanusları aktif bir şekilde kullanma yoluna gitmeye başlamıştır. 1890 yılında, Mahan’ın jeopolitik teorisini ortaya attığı andan itibaren ise hem ticaret filolarında, hem de donanmada gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Buna ek olarak Mahan’ın işaret ettiği bölgelere yönelik ABD’nin askeri operasyonları da bu andan itibaren görünür hale gelmiştir. Bu da Monroe ile ulaşılan bölgesel etkinliğin Mahan ile beraber küresel etkinliğe dönüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla her iki başlık da; jeopolitik teorilerin Amerikan dış politikası arasında uyumun olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Tabi Amerikan dış politikasında jeopolitik teorilerin etkileri bu iki yaklaşım ile sınırlı değildi. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası süreçte de yeni dönemin şartlarına uygun bir jeopolitik yaklaşım ABD tarafından hayata geçirilmiştir.

II. Dünya savaşı sonrası yıllar jeopolitiğin suçlu ilan edildiği ve adının pek anılmadığı yıllardır. Bunun da etkisiyle olacaktır ki; Nicholas J. Spykman ve "Kenar Kuşak" teorisi her ne kadar ABD dış politikasına yön verse de çok atıf yapılan bir teori olmayacaktır. Bu noktada Spykman'ın çalışmalarının II. Dünya Savaşı yıllarında kaleme alındığını belirtmek gerekmektedir. Böyle bir ortamda onun jeopolitik ötekisi kuşkusuz Almanlar ve Japonlar olacaktı ve öyle de oldu. Spykman'a göre bu iki devlet Avrasya'daki güç dengesi bozmuştu ve ABD çıkarları da bu sebeple zarar görmekteydi. Onun Avrasya'ya verdiği önem kullandığı haritada da kendisini belli etmiş ve Mackinder'in "Kara Hâkimiyet" jeopolitiği tekrar ortaya çıkmıştır. Tabi Spykman'ın iyi bir harita okuyucusu olduğunu ve klasik jeopolitik ekolün en önemli temsilcilerinden birisi olduğunun altı çizilmelidir. Zira o her ne kadar ABD'ye deniz-kara jeopolitiği çatışması yönünde bir politika izlemeyi önermese de; Mackinder ve Mahan'ın jeopolitik tespitlerinden son derece fazla yararlanmıştır. Bu noktada Almanlara karşı izlenecek politika da İngiltere merkezli denizci bir jeopolitik dış politikayı savunurken, Japonlara karşı karasalcı Çin ile işbirliğini öne sürmüştür. Amaç ise Avrasya'da bu iki devletten birinin sıyrılmasını ve güç elde etmesini engellemektir. Bu noktada ona göre en önemli kuşak ise "İç Hilal" olarak tanımlanan Rimland kuşağıdır. Yani Rusya'yı çevreleyen topraklar. Onun bu yaklaşımı II. Dünya Savaşı yıllarında müttefik oldukları Ruslara yönelik olmasa da, savaş sonrası dönemde tablo oraya evirilecek ve Spykman'ın jeopolitik tespitleri Rusya merkezli olarak Amerikan dış politikasında hissedilecektir. ABD'nin bu konuda son derece başarılı olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Zira Soğuk Savaş döneminde gündeme gelen belgeler ve dış politika hamleleri bu anlayışa hizmet edecek nitelikteydi.

İlk olarak Spykman'ın ortaya koyduğu jeopolitik çalışmalardan sadece birkaç yıl sonra tartışılmaya başlanan ve Soğuk Savaş'ın en önemli belgesi sayılabilecek George Kennan'a ait olan "X" makale gün yüzüne çıkmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş süresince uygulayacağı "Çevreleme" stratejisinin kaynak metini olması sebebiyle bu belge çok büyük bir öneme sahiptir. Burada esas önemli olan ise Kennan, Spykman'a bir atıf yapmamış olsa da işaret ettiği coğrafi alanın "Kenar Kuşak" jeopolitiğindeki alan ile aynı olmasıdır. Yine NSC–68 olarak bilinen Ulusal Güvenlik Konseyi Raporu 1950 yılında yürürlüğe girerken Spykman'ın jeopolitik tespitleri ile uyumlu

bir şekilde karşımıza çıkıyordu. Soğuk Savaşın hemen sonunda Marshall Yardımı, Truman Doktrini ve ilerleyen yıllarda Eisenhower Doktrini de Kenar Kuşak'ta ABD egemenliğinin inşası noktasında büyük öneme sahip bulunuyordu. Tabi jeopolitiğin askeri unsuruna da bu dönemde önem veren ABD; NATO, SEATO, Bağdat Paktı gibi kurumların kurulmasına da öncülük etmiş ve hatta Kore ve Vietnam'da Rusların engellenerek Avrasya'da hâkim güç olmasının önüne geçmiştir. Soğuk Savaş süresinde ABD politikalarına dikkatle bakıldığında Spykman'ın ortaya attığı "Kenar Kuşak" jeopolitik anlayışı ile ABD dış politika anlayışı arasında çok büyük benzerliklerin olduğu görülecektir. Kennan'ın "Çevreleme" politikasında işaret ettiği harita ile Spykman'ın Kennan'dan çok önce ileri sürdüğü önemli noktalar arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Yine NSC–68 belgesi de Spykman'ın yaklaşımlarını doğrulayan bir belge niteliğindedir. Keza yukarıda ifade edilen askeri ittifaklara da bakıldığında da Spykman'ın işaret ettiği alanlarda oluşturulduğu görülmektedir.

Özetle Spykman'ın "Kenar Kuşak" teorisinin ABD dış politika uygulamaları ile son derece uyumlu olduğu, pek çok jeopolitikçinin de bu illiyet bağını kabul ettiği görülmüştür. Bu da "Monroe Doktrini" ve "Deniz Hâkimiyet" teorisinde olduğu gibi; jeopolitika – dış politika arasındaki ilişki bağlamında benzer bir tablo sunmuştur. ABD açısından daha karmaşık bir sürecin ise jeopolitik açıdan özellikle 2000 sonrası dönemde oluştuğu söylenilebilir. Bu noktada tezin son kısmında da bu noktalara açıklık getirilmeye ve tarihsel bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişi hem ülkeler hem de insanlar açısından yeni bir dünyanın doğuşunu temsil ediyordu. Bu yeni dünya kavramı jeopolitiğin yapısında da kendisini hissettiriyordu. Bu andan itibaren özellikle eleştirel jeopoliitk teorinin gün yüzüne çıktığı ve bunun yansımaları olarak kabul edilebilecek bazı jeopolitik anlayışların Amerika'da da ortaya çıktığı söylenebilir. Yeni dönemde klasik jeopolitiğin aksine daha liberal anlayışla ortya çıkan ve ekonomi ve demokrasi vurgusunu öne plana çıkaran Tarihin Sonu ve Küreselleşme jeopolitiğinden bahsetmek mümkündür. Bu dönemde jeopolitik açıdan Amerikan hegemonyası tartışmaları gündemde yer alıyor ve ABD merkezli bir dünya sisteminden bahsedilmeye başlanıyordu. Bu söylemin jeopolitik teoriler noktasında karşılığını ise Francis Fukuyama'nın ortaya attığı "Tarihin Sonu" tezi temsil ediyordu. Gerçekten

uzun yıllara damga vuran komünizm yenilmişti ve artık Amerikan liberal söylemlerinin hayata geçirilmesi adına en büyük engel ortadan kalkmıştı. Fukuyama da bu yeni durumu dünyaya haykırırcasına tarihin sonunun geldiğini ilan ediyordu. Tarihin sonunda bulunan devlet ise ABD'den başkası değildi. Bu noktada jeopolitik ötekiler tarihte yaşayan devletlerdi ve bu devletler ABD'nin gelişme modelini yani liberal demokratik sistemi ve serbest piyasa ekonomisini hayata geçirmeli ve onun gittiği yoldan gitmeliydi. Fukuyama'nın bu söyleminin ABD dış politikasındaki karşılığı ise "Yeni Dünya Düzeni" idi. Yeni Dünya Düzeni'nin tüm dünyaya ilanı ise I. Körfez Savaşı sonunda Saddam Hüseyin'e verilecek dersten geçiyordu. ABD tek başına karar verebilen ve istediklerini hayata geçirmekte zorlanmayan bir ülke olarak, 90'ların ortalarından itibaren yeni bir jeopolitik anlayışa da yönelmeye başlayacak ve küreselleşme jeopolitiğini gündemine sokacaktır. Küreselleşme jeopolitiğin coğrafi haritasında hedef tüm küreydi ve amaç ise bu kürenin ABD merkezli liberal dünyayı kabullenmesiydi. Bu noktada Batı kimliğini temsil eden demokrasi, insan hakları, özgürlük söylemleri ve yeme-içmeden sanat anlayışına kadar tek egemen devlet olma çabaları dikkat çekicidir. Bu açıdan ABD'nin büyük bir başarı sağladığını, küreselleşen jeopolitikte en somut neticeleri ise ekonomi alanında gördüğünün altı çizilebilir. McDonalds, Burger King, Coca Cola, Pop müzik, Hollywood filmleri, Apple ve daha pek çok marka tüm kürede yayılmış ve kimi zaman da saygı gösterilecek kişi imajını oluşturması sebebiyle etkin olmuş, hatta bugün dahi etkinliğini sürdürmeye devam etmektedir. Ancak küreselleşme tek tip insan tartışmalarını da beraberinde getirince, yerel kimliklerden duyulmaya başlayan karşı çıkışlara da tanık olunacaktır. Bu çoğu zaman kültürel bir karşı çıkışı temsil etse de, özellikle güvenlik alanında da bazı olumsuz sonuçlarla karşılaşılmıştır. Zira artık ekonomik küreselleşme yoluyla radikal grupların paraya ulaşımı kolaylaşırken, bu mesele yalnızca para ile sınırlı kalmamış, silah temini gibi imkanların da önünü açmıştır. Yerel kimliklerin kendini savunma adına radikalleşmesi ve bunun üzerine ekonomik ve askeri boyutta imkânlara ulaşabilmesi ise ABD açısından yeni bir jeopolitik yaklaşımın önünü açmıştır. Bu jeopolitik anlayış kısmen klasik jeopolitiği de andıran Samuel Huntington tarafından ortaya atılan 1993 yılında ileri sürülmesine rağmen gelecek perspektifini bünyesinde barındıran "Medeniyetler Çatışması" tezinden başkası olmayacaktır. Fukuyama

Batı'nın rakibi olmadığını ilan etmişti ve tarih sona ermişti. Huntington ise yeniden tarihe dönüldüğünü ve ülkeler, ideolojiler yerine medeniyetler arasında bir çatışmanın olacağını ileri sürüyordu. Bu noktada Batı'yı merkeze alan, jeopolitik öteki olarak Ortodoks, İslam, Budist, Şintoist, Konfüçyüs, Latin Amerika ve muhtemel olarak Afrika tasarlanıyordu. Bunlar içerisinde İslam ve Konfüçyüs medeniyetleri ise Batı'nın baş düşmanlarıydı. Özellikle 11 Eylül Saldırıları bu tezin doğrulanması adına büyük öneme sahipti. Nitekim dönemin Başkanı Bush da bu teze hizmet edercesine ifadeler kullanıyor ve İslam bir öteki olarak tasarlanıyordu. Afganistan ve Irak üzerinden girişilen savaşlar ise "İslami Terörizm" adına meşrulaştırılıyordu. Oysa bu iki savaşın ekonomik anlamda özellikle Irak'taki enerji kaynaklarının başka güçlerinin eline geçmesini engellemeyi, askeri anlamda Ortadoğu ve Orta Asya'da üsler almayı amaçladığı rahatlıkla görülecektir. Bu aynı zamanda gelecekte ortaya çıkacak güçler noktasında Rusya ve Çin'in hareket alanının daraltılması adına da büyük öneme sahip bir adımdı. Ancak ABD jeopolitiği bağlamında fark edilen en önemli husus ABD'nin uluslararası ilişkilerdeki güç hiyerarşisinde tek kutup olma durumunun kaybolmaya başlaması idi. Burada bahsedilen üç anlayışın doğrudan jeopolitik teoriler arasında anılma meselesinin tartışmalı olduğunun bir kez daha altı çizilmelidir. Zira ilk iki yaklaşım jeopolitiğin doğasına aykırı bir şekilde liberal ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. Medeniyetler Çatışması tezi ise her ne kadar bünyesinde barındırdığı harita ile dikkat çekse de tezin merkezine medeniyet kavramını yerleştirmesi ve onu sabit unsur olarak görmesi sebebiyle jeopolitik açıdan tartışmalı görülmektedir. Bu noktada bu yaklaşımların jeopolitika içerisinde anılması gerektiğini savunanlar da bulunduğu için özellikle tarihsel bütünlüğün bozulmaması adına burada değinmekte fayda görülmüştür.

Özellikle klasik jeopolitik teoriler bağlamında ABD'nin 2000'li yıllarda da etkinliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bu noktada 1997 yılında Zbigniew Brzezinski "Büyük Satranç Tahtası" kitabı ile yukarıda ifade edilen ABD'nin tek hegemon devlet durumunun yıkılmakta olduğunu ilan etmişti. Bu anlayış çerçevesinde Brzezinski'nin tezi ABD'nin 2000'li yıllarda dikkat etmesi gereken görüşleri savunan bir tez olarak ortaya çıkıyordu. Büyük Satranç Tahtası jeopolitika

açısından klasik jeopolitikte rastlanılan coğrafi tanımlamalara da tekrar dönüşü temsil etmekteydi.

Brzezinski'nin satranç tahtasında "Kara Delik" olarak Rusya coğrafyası, "Demokratik Direnek" noktası olarak Avrupa, "Avrasya Balkanları" adıyla Ortadoğu ve Orta Asya havzası ve "Uzakdoğu Çıpası" olarak da özellikle Çin'in bulunduğu Asya toprakları tanımlanıyordu. Brzezinski, Mackinder ve Spykman'ın kullandığı haritayı kullanarak "Kara Hâkimiyet" teorisine sadık kalmıştır. Aslında o da Spykman gibi Batı'ya entegre olmuş bir Rusya hayaline sahipti çünkü bu durumun Rusların küresel hegemonya hedeflerini ortadan kaldıracağını düşünüyordu. Ama öyle olmadı ve Ruslar 2000'li yıllardan itibaren küresel anlamda bağımsız ve hatta genişlemeci bir ülke olarak uluslararası ilişkilerin gündemine girmeye başladı. Gürcistan, Ukrayna, Suriye, Kırım, Belarus olayları uluslararası sistemin de artık tek kutuplu olmaktan çoktan çıktığını göstermesi açısından önem arz eden olaylardı. Yani 2000'li yıllar artık güncel jeopolitiğin etkin olmaya başlayacağı yıllardı. Zira ABD Ortadoğu'da istediğini bulamamış, Rusya ABD'yi tehdit eder nitelikte gücünü artırmış ve bu esnada tabii ki en önemli jeopolitik öteki olarak ise Çin Asya'da yükselişine devam etmiştir.

Rusya'nın yayılmacı politikaları Ukrayna'da gün yüzüne çıkarken, Gürcistan'da Osetya ve Abhazya toprakları resmen Rusların eline geçiyordu. Üstelik engelleyen bir güç de bulunmuyordu. Daha sonra ise Suriye'de askeri üsler elde eden Ruslar, Kırım'ı da ilhak etmeyi ihmal etmemişti. Batı'nın yalnızca yaptırımlarla durdurmaya çalışmasına karşılık Rusların sığınağı ise Çin olmuştur.

Küreselleşmenin avantajlarını son derece iyi bir şekilde kullanan Çin ise bugün ABD'nin en büyük jeopolitik ötekisi konumundadır. Ekonomik veriler ışığında ilk sıralarda yer alan Çin'in askeri unsurlar konusunda da önemli avantajları söz konusudur. Çevresi ile ilişkilerinde ise askeri söyleme yanaşmayan Çin'in Orta Asya ve Afrika'da yumuşak güç unsurlarına büyük önem verdiği görülmektedir. Tüm etkinliğine rağmen bugün ABD'nin başat konumumun korunduğunun altını çizmek gerekmektedir. Ancak Asya'da Hindistan, Japonya gibi devletlerin, Avrupa'da özellikle Almanya'nın uluslararası sistemde önemli aktörler içerisinde yer aldığını belirtebiliriz. Yakın gelecekte ABD ile diğer devletler arasındaki farkın

giderek azalacağını söylemek yanlış bir tahmin olmayacaktır. Ancak bir süre daha ABD uluslararası sistemin başat aktörü olarak kalacak gibi görünmektedir. Çin'in tarihsel manada küresel yönetme kabiliyetinin muğlaklığı, sadece ekonomik güç üzerinden sistemde ilerlemesi ve askeri unsurlarda yapacağı girişimlerde Hindistan, Japonya, Kore devletleri ve hatta ABD ile karşı karşıya gelme ihtimali onun elini kısıtlamaktadır. Keza Rusya ile olan ilişkileri de son derece pragmatik olarak ilerlerken, bu iki devletin benzer coğrafyalarda etkin olma niyetlerinin belirgin hale gelmesi ile ayrışmaları da mümkün görünmektedir. Ayrıca Çin'in kültürel anlamda da insanlığa iyi bir model sunup sunmadığı tartışmalıdır. Hatta Covid – 19 tartışmalarının da Çinlilerin imajına olumsuz etkisi olduğu söylenebilir. Hastalığın yarasadan bulaşması, hayvan pazarları ve köpeklerle ilgili söylemlerin de popüler jeopolitik açısından Çin'e imaj noktasında ciddi sorunlar çıkarabileceği unutulmamalıdır. ABD'ye jeopolitik veriler açısından bakıldığında ise ekonomik veriler ışığında hala ilk sırada yer aldığı görülecektir. Kültürel etki kapasitesi hala tüm dünyada güçlüdür. İngilizce öğrenme, Hollywood filmleri izleme, fast-food tüketim alışkanlıkları bugün hala gücünü kaybetmemiştir. Ziyaret edilmek istenen ülkelere bakıldığında da Amerikan şehirlerinin Çin ve Rusya'ya kıyasla hala daha çekici olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Bunlara ek olarak ABD bugün hala kendisinden sonra gelen neredeyse 10 devletin ayırdığı savunma bütçesini tek başına ayırabilmektedir. Coğrafi açıdan çatışma alanlarından uzak olması, çevresinde onu rahatsız edebilecek bir gücün olmayışı ve işgalinin ada devleti olması sebebiyle zor olması, keza iki okyanusa açılma imkânlarının devam ediyor olması da onun coğrafi avantajında bir zafiyetin olmadığını göstermektedir. Tüm bu veriler ışığında ABD önümüzdeki dönemde gerileyebilir, diğer devletlerle arasındaki fark azalabilir, tek başına istediği her eylemi 90'larda olduğu gibi hayata geçiremeyebilir, ancak gerçek olan şu ki; önümüzdeki yıllarda çok kutuplu bir uluslararası ilişkiler sisteminde ABD en önemli aktörlerden biri olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse; ABD'nin 1800'lü yıllarda genişleme stratejisinin meşrulaştırıcı belgesi "Monroe Doktrini" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede Kuzey Amerika'da pek çok toprak parçasını kazanan ABD, aynı zamanda bölgede bulunan Avrupalı güçleri de tek tek temizleme yoluna gitmiş ve Kuzey Amerika kıtasındaki tüm toprakların alınması ile de jeopolitik bütünlüğe ulaşmıştır. İki

okyanusa kıyısı olan ABD'nin bu coğrafi imkânları kullanabilmesi adına ise ortaya çıkan kişi Alfred Thayer Mahan olmuştur. İngiltere'nin küresel üstünlüğünü örnek olarak inceleyen Mahan, benzer imkânların ABD için de var olduğunu görmüş ve bu doğrultuda "Deniz Hâkimiyet" teorisini ortaya çıkarmıştır. Bu tezdeki fikirler ile paralel bir şekilde gemicilik alanında yaşanan gelişmeler, ticari imkânları ve bu da doğal olarak askeri imkânları artırmış ve ABD Uzakdoğu, Avrupa ve hatta kısmi de olsa Afrika kıtasına yönelik siyaset izlemeye başlamıştır. Ardından Spykman ile Soğuk Savaş'ın ruhuna uygun olarak Spykman'ın "Kenar Kuşak" olarak tarif ettiği alanda etkin olmayı ve Avrasya'da güç dengesini korumayı hedefleyen ABD, Spykman'ın haritasının ruhuna uygun siyaset ile Soğuk Savaş'ın galibi olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ise tek süper güç konumunu dünyaya ilan eden "Tarihin Sonu ve Küreselleşme" jeopolitiği ile başat aktör olan ABD, rakiplerinin ortaya çıkma ihtimali de belirince müdahaleci bir anlayışa sahip "Medeniyetler Çatışması" tezini gün yüzüne çıkmıştır. Buna rağmen çok kutuplu yapının ortaya çıkması engellenememiş, bu sefer de Brzezinski'nin işaret ettiği jeopolitik tespitleri dikkate almaya başlamıştır. Tüm bunlara rağmen bugün güncel jeopolitik manasında ABD çok kutuplu bir yapının başat aktörü konumundadır. Tabii ki artık Çin ve Rusya jeopolitik ötekiler olarak gün belirginleşmiştir. Hindistan, Japonya ve Almanya öncülüğünde AB'nin de aktör olarak uluslararası sistemde var olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Tüm bunlar yeni bir jeopolitik dünyanın içinde olunduğunu göstermektedir. Ancak ABD jeopolitiğin pek çok unsurunda hâlâ en önemli devletlerin başındadır. Kısa vadede de bu unsurlarda gerileme olsa da bir süre daha ABD'nin uluslararası ilişkiler sahnesinde en önemli devlet konumunda olacağı ileri sürülebilir. Gerçek olan bir şey var ise jeopolitik manada ABD artık yalnız değildir. Bu sebeple önümüzdeki dönemlerde de ABD'nin dönemin koşullarına uygun jeopolitik modeller ileri sürebileceğinin de altını çizmek gerekmektedir, zira dönemin koşullarına göre jeopolitik teori üretme noktasında bu ülkenin ciddi bir başarısı bulunduğu yukarıda bahsedilen teorilerden de anlaşılacaktır.

Son söz olarak ise görülen şu ki; Amerikan dış politikası her dönemde jeopolitik yaklaşımlarla uyum içerisinde olmuştur. Dolayısıyla özellikle realist teoriler ekseninde bir bakış açısıyla diğer ülkelerin de benzer çalışmalarla ilgili literatürünü genişletmesi ülkeleri adına fayda sağlayıcı olabilecektir.

KAYNAKÇA

El-Efendi, Abdülvahap (2005), Tarihin Sonu'ndan Sonra İslam ve Çatışmanın Geleceği, Çev; Yasin Aktay, Ed. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, *Tarihin Sonu Mu?* Francis Fukuyama v.d, Vadi Yayınları, Ankara, s.185–202.

Acharya, Amitav (2018), *The End of American World Order*, Polity Press, U.S.A.

Acharya, Amitav - Buzan, Barry (2019), *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary*, Cambridge University Press, United Kingdom.

Adler, Felix (1896), *The Monroe doctrine and the war spirit in the United States.* Foreign And Commonwealth Office Collection, www.jstor.org/stable/60236318,

Agnew, John (1994), *The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory*, Review of International Political Economy, Vol. 1, No. 1, p. 53-8.

Agnew, John (2003), "*Geopolitics Re-Visioning World Politics*", Routhledge, Londra ve New York.

Al Qaeda, Training Manual, Departmant of Justice, United States, https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2002/10/08/manualpart1_1.pdf

Aljazeera (2020) , *Belarus president says Putin ready to help 'ensure security'*, Erişim: 15 Aug 2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/08/belarus-president-putin-ready-ensure-security-200815183314584.html 15 Ağu 2020

Ammon, Harry (1981), *The Monroe Doctrine: Domestic Politics or National Decision?*, Diplomatic History, Vol. 5, No. 1, Wınter, s. 53-70.

Ar, Mazlum (2020). *Paradigmatic Change In Geopolitical Discourse And Critical Discourse Analysis*, International Journal of Geography and Geography Education (IGGE), Volume 42, Issue 16, p. 278-290.

Arı, Tayyar (2004), *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, ALFA Yayınları, İstanbul,

Arı, Tayyar (2010)," Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur", Şu kitapta: Ed. H. Özdal-B. Dinçer-M.Yeğin, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası Cilt 1*, USAK Yayınları, Ankara, s.83-114.

Arıboğan, Deniz Ülke (2017), *Duvar*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, Fahir (2017), 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, Timaş Yayınları, 16. Baskı, İstanbul.

Art, Robert J. (2005), *The United States, The Balance of Power, and World War II: Was Spykman Right?*, Security Studies, 14:3, 365-406.

Ataç, Kaan Kutlu (2019), *"Soğuk Savaş"*, Güvenlik Yazıları Serisi, No.35, Kasım. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/SogukSavas_KKAtac_v.1.pdf

Atay, Sibel Özsavaş (2016), *Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Volıme 8, No: 2 s.144-155.

Aydoğmuş, Müslüm (2007), *Geopolitics Versus Globalization: Unıted States' Foreign Policy After September 11, 2001*, Mıddle East Technical University, Department Of International Relations,Master Thesis, Ankara.

Aysha, Emad El-Dın (2003), *Samuel Huntington and the Geopolitics of American Identity: The Function of Foreign Policy in America's Domestic Clash of Civilizations*, International Studies Perspectives, Vol. 4, p. 113–132.

Aytekin, Cavit Emre (2017), *The Human Factor in Geopolitics*, Master's Thesis, Hacettepe University The Graduate School Of Social Sciences The Department Of International Relations, Ankara.

Baer, George W. (1991), *U.S. Naval Strategy 1890-1945*, Naval War College Review, Volume 44 Number 1, Article 2, s.6-33.

Balcı, Aziz (2016), *Yeni Dünya Düzeninde Jeopolitiğin Değişen Konumu*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:5 Sayı:10, s.107-129.

Barnett, Thomas P. M. (2003), *The Pentagon's new map,* Esquire Classic, https://classic.esquire.com/article/2003/3/1/the-pentagons-new-map

Barnett, Thomas P. M. (2004), *The Pentagon's New Map: War and Peace in the Twenty-first Century*, G. P. Putnam's Sons, U.S.A.

Barnett, Thomas P.M.(2020), *Biography of Thomas P.M. Barnett*, http://thomaspmbarnett.com/bio/

Bassın, Mark (2011), *Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık*, Çev. Özgür Tüfekçi, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4, Bahar, s.117-135.

Bayram, Mürsel (2015), *Soğuk Savaş Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerinin Sürekliliğinde Askerî Darbelerin Rolü,* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s.31-43.

BBC (2020a), *Belarus Seçimleri*, Erişim: 12 Ağustos 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53753208

BBC (2020b), *Hindistan'da Hinduların yıktığı 500 yıllık caminin yerine inşa edilecek tapınağın temeli atıldı,* Erişim: 5 Ağustos 2020 https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53664171

Beard, Charles A. - Beard, Mary R. (1927), *The Rise of American Civilization* Vol. 2, Macmillan. New York.

Belohlavek, John M. (2011), American Expansıon, Ed. William L. Barney, *A Companıon To 19th-Century Amerıca*, Blackwell Publishers, U.S.A, s.89-103.

Bemis, Samuel Flagg (1936), *A Diplomatic History Of The United States*, Henry Holt and Company, New York.

Betts, Richard K. (2020), *S*amuel P. Huntington: American Political Scientist, Britannica, https://www.britannica.com/biography/Samuel-P-Huntington

Bingham, Hiram (1914), *Latin America And The Monroe Doctrine*, The Yale Review, Volume 3, Number. 4, Summer.

Bingham, Hiram (1920), *The Future of the Monroe Doctrine*, The Journal of International Relations, Volume 10, No. 4, s. 392-403.

Bilge, Suat, *Milletlerarası Politika*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1966,

Birecikli, İhsan Burak (2011), *Foundation of America and the Relationship Between USA and Europe (1776-1876)*, History Studies Dergisi ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, Samsun, s.81-103.

Blakeslee, George H. (1914), *Should The Monroe Doctrıne Contınue To Be A Polıcy Of The Unıted States?,* Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1907-1917), Vol. 8, Aprıl 22-25, s.217-230.

Blank, Stephen (2015), Is Russia a Great Power in Asia?, Ed. Aharon¬ Klieman, *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*, Springer International Publishing, Switzerland, p.161-182.

Blassingame, John W. (1969*), The Press and American Intervention in Haiti and the Dominican Republic 1904-1920*, Blassingame Source: Caribbean Studies, Vol. 9, No. 2, pp. 27-43.

Bloomberg (2019), *Akıllı telefon satışları üçüncü çeyrekte yüzde 0.8 arttı*, Erişim: 11 Kasım 2019, https://www.bloomberght.com/akilli-telefon-satislari-ucuncu-ceyrekte-yuzde-08-artti-2237686

Blouet, Brian W. (2004), *The İmperial Vision of Halford Mackinder*, The Geographical Journal, Vol. 170, No. 4, December, s.222-229.

Boston, George Arthur (1989), *A Doctrine Revised: The Venezuelan Crisis of 1902 and the Roosevelt Corollary*, Master's Theses, Western Michigan University Master of Arts Department of History, Michigan.

Bottelier, Thomas W. (2011), *The Geopolitics of Containment: Reappraising American Foreign Policy During the Early Cold War, 1945-1953*, Master's Thesis, Global History & International Relations, Erasmus University Rotterdam, Netherlands,

Bowman, Isaiah (1934), *Geography in Relation to the Social Sciences*, Charles Scribner's Sons, U.S.A.

Bradford, James C. (1993), *Crucible of Empire: The Spanish-American War and Its Aftermath*, Naval Institute Press, Annapolis.

Brands, H. W. (1997), *T.R.: The Last Romantic*, Basic Books, New York.

Braudel, Fernand (1977), *Akdeniz, Mekân ve Tarih,* Çev. Necati Erkurt, Metis Yayınları, İstanbul.

Britannica (2019), *Alfred Thayer Mahan United States naval officer* , Last update Oct 23, 2019, https://www.britannica.com/biography/Alfred-Thayer-Mahan

Britannica (2020a), Francis Fukuyama: American Writer And Political Theorist, https://www.britannica.com/biography/Francis-Fukuyama

Britannica (2020b), Zbigniew Brzezinski: United States statesman and scholar, https://www.britannica.com/biography/Zbigniew-Brzezinski

Brown, Philip M. (1914), *The Monroe Doctrine: A Solution of Its Problem*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 54, s. 119-123.

Brown, Stuart Gerry (2017), *The Autobiography of James Monroe*, Syracuse University Press, U.S.A.

Brzezinski, Zbigniew (2005), *Küresel Hakimiyet mi, Küresel Liderlik mi?,* Çev; Cem Küçük, İnkılap Yayınları, Ankara.

Brzezinski, Zbigniew – Scowcroft, Brent (2009), *Amerika ve Dünya,* Çev: Manolya Aşık, Profil Yayınları, İstanbul.

Brzezisnki, Zbiginiew (2014), Zbiginiew Brzezisnki ile Mülakat: Çatışan Uygarlıklar Esnek Batı'nın Zayıf Surları, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s.193-203.

Brzezinski, Zbigniew (2015), *Büyük Satranç Tahtası*, Çev: Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Budinger, Meghan C. (2013), The Domestic Life Of James Monroe: Theman At Home, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, , United States, s.472-488.

Burchill, Scott (2013), Liberalizm, Ed. Scott Burchill – Andrew Linklater ve Diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Küre Yayınları, İstanbul, s.86-122.

Burns, John F. (2001), '*One Sheik's Mission: Teach Hatred of the West'*, New York Times, 17 December.

Bush, George W. (2002), President Bush Outlines Iraqi Threat, Cincinnati Museum Center, Ohio, October 7, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html

Bush Bush, George W. (2006), President's Address to the Nation, September 11, 2006, https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060911-3.html#:~:text=For%20America%2C%209%2F11%20was,who%20harbor%20or%20support%20them.

Cafersoy, Nazım (2002), *Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları*, Avrasya Dosyası, Kış,Cilt.8 Sayı.4, s.51-101.

Carr, Edward Hallet (2012), *Tarih Nedir?*, Çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul.

Chapman, Bert (2011), *Geopolitics: A Guide to the Issues*, Praeger ,U.S.A.

Chester, Colby N. (1914), *The Present Status of the Monroe Doctrine*, The American Academy of Political and Social Science, Vol. 54, United States, s. 20-27.

Calderon, Don Ignacio (1919), *The Pan-American Union and the Monroe Doctrine*, The Journal of International Relations, Vol. 10, No. 2, October, s.133-137.

Callahan, J. M. (1914), *The Modern Meaning of the Monroe Doctrine*, The Journal of Race Development, Vol. 4, No. 3, s. 359-369.

Castree, Noel (2007), The Geopolitics Of Nature, Ed. John Agnew-Gerard Tuathail-Katharyne Mitchell, *A Companion to Political Gegraphy*, Blackwell Publishing, 423-439.

Center For Diase Control and Prevention (CDC) (2021), Cases in the U.S.A, Access: May 22, 2021 https://covid.cdc.gov/covid-data-tracker/?CDC_AA_refVal=https%3A%2F%2Fwww.cdc.gov%2Fcoronavirus%2F2019-ncov%2Fcases-updates%2Fcases-in-us.html#cases_casesper100klast7days

Clyde, Paul H. (1955), *The Far East*, Prantice Hail, 4 Baskı, New York.

Cohen, Saul Bernard (2015), *Geopolitics The Geography of International Relations*, Third Edition, Rowman - Littlefield, United Kingdom.

Colgan, J. D. & Keohane, R. O. (2017). *The Liberal Order is Rigged*. Foreign Affairs, Access: 14.11.2019 https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2017-04-17/liberal-order-rigged

Cox, Robet, W. (2004), *Beyond Empire and Terror, Critical Reflections on the Political Economy of World Order*, New Political Economy, Vol. 9, No. 3, September 2004, s.314.

Crowl, Philip A (1986). "Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian".Ed. P. Baret, *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, New Jersey, s. 444-478.

Cullinane, Michael Patrick (2012), Imperial "Character": How Race and Civilization Shaped Theodore Roosevelt's Imperialism, Ed. Hans Krabbendam And John M. Thompson, *America's Transatlantic Turn Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe*, Palgrave Macmıllan, U.S.A, pp.31-47.

Çelik, Uğur (2016), *Merkez Ülke Türkiye Stratejisinin Türk Dış Politikası Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi (2002-2010)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kocaeli.

Dalby, Simon (1998), "Geopolitcs and Global Security", Ed. Simon Dalby, Gearóid Ó Tuathail, *Rethinking Geopolitics*, Routledge, s.295-313.

Dalby, Simon (2004), *Calling 911: Geopolitics, security and America's new war*, Geopolitics, Vol.8, No. 3, p.61–86.

Davetak, Richard (2013), Post-Yapısalcılık, Ed. Scott Burchill-Andrew Linklater, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Küre Yayınları, p. 247-284.

Davutoğlu, Ahmet (1986), *Jeopolitik Teoriler Çerçevesinde Dünya Kuvvet Dengesi ve Ortadoğu*, İlim ve Sanat Dergisi, Mart, , s.9–14.

Davutoğlu, Ahmet (1993), *Fukuyama'dan Huntington'a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasî Teorinin Pragmatik Kullanımı,* İzlenim Dergisi, Sayı 10, Ekim 1993.

Davutoğlu, Ahmet (2005), 11 Eylül Sonrasının Tarihi Üzerine, Ahmet Demirhan'ın Mülakatı, Ed. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, *Tarihin Sonu Mu?* Francis Fukuyama v.d, Vadi Yayınları, Ankara, s.336-348.

Davutoğlu, Ahmet (2010), *Stratejik Derinlik*, 53.Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.

Defay, Alexander (2005), *Jeopolitik*, Çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara.

Demir, Fatih (2018), *Alfred Thayer Mahan ve Deniz Hakimiyet Teorisi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

Derrida, Jacques (1988), Limited Inc, Northwestern University Press, U.S.A.

Deutsche Welle (2017), Hindistan'da camiye saldırı: 5 ölü, Erişim: 18.05.2007, https://www.dw.com/tr/hindistanda-camiye-sald%C4%B1r%C4%B1-5-%C3%B6l%C3%BC/a-2574718

Dittmer, Jason (2005), Captain America's Empire: Reflections on Identity, Popular Culture, and Post-9/11 Geopolitics, Annals of the Association of American Geographers Volume 95, Issue 3, pp. 626-643.

Dittmer Jason and Tristan Sturm (2010), Introduction: Mapping the End Times, Ed. Jason Dittmer-Tristan Sturm, *Mapping the End Times*, Ashgate Publishing Company, London.

Dodds, Klaus (1993), *Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy*, The Royal Geographical Society, Vol. 25, No. 1, p. 70-74.

Dodds, Klaus - Atkinson David (2000), *Geopolitical Traditions*, Ed. Klaus Dodds and David Atkinson, Routledge, London.

Dodds, Klaus (2003), *Cold War Geopolitics*, Edited: John Agnew, Katharyne Mitchell, Gerard Toal, A Companion to Political Geography, Blackwell Publishing Ltd./ U.S.A, s.204-218

Dodds, Klaus (2005), *Global Geopolitics: A Crıtıcal Introductıon*, Pearson Education Limited, England.

Dodds, Klaus (2007), *Geopolitics: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York.

Dodge, Martin- Kitchin Rob (2007), *Rethinking Maps.* Progress İn Human Human Geography, Vol. 31 no. 3, p. 331-344.

Dowd, Douglas F. (2004), *Capitalism and Its Economics, A Critical History*, Pluto Press, London.

Dugin, Alexander (2014), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev.Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul.

Durmuş, Adem (2020), *Pax Americana Or Us Against The World? A Comprehensive Analysis Of American Foreign Policy After The Cold War*, Çukurova University, Institute Of Social Sciences, Department Of International Relations, Master Thesis, Adana.

Dull, Jonathan R. (1998), *Mahan, Sea Power and the War for American İndependence*, The İnternational History Rewiew, Vol. 10, No. 1, s.59-67.

Eden, Douglas (2011),Amerıca's Fırst Interventıon In European Polıtıcs: Theodore Roosevelt And The European Crısıs Of 1905–1906, Ed. Serge Ricard, *A Companion to Theodore Roosevelt*, First Edition, Blackwell Publishing, s.350-367

Eden, Douglas (2012), The Indispensable Relationship: Theodore Roosevelt and the British, Ed. Hans Krabbendam And John M. Thompson, *America's Transatlantic*

Turn Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe, Palgrave Macmıllan/ U.S.A. s.85- 102.

Eisenhower, Dwight D. (1953), 1953: *Containing The Public Messages, Speeches, And Statements Of The President*, January 20 to December 31, 1953, The Public Papers of The Presidents of The United States, https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4728380.1953.001?rgn=main;view=fulltext

Eisenhower, Dwight D. (1965), *Waging Peace: The White House Years, 1956–1961*, Garden City, Doubleday, New York.

Embel, Ersin (2019), "Varşova Paktı", Güvenlik Yazıları Serisi, No.9, Eylül. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/VarsovaPakti_ErsinEmbel_v.2.pdf

Engerman, Stanley L. – Gallman, Robert E. (2001) , *The Emergence of a Market Economy before 1860*, Ed. William L. Barney, *A Companıon To 19th-Century Amerıca*, Blackwell Publishers, U.S.A, s.121-138.

Erkan, Ayça Ülker (2010), *Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası,* Celal Bayar Üniversitesi S.B.E, Sosyal Bilimler 8/1, s. 183-194.

Ekici, Kübra Deren (2013), Jeopolitik Teoriler ve Küresel Jeopolitik, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, BETA Yayınevi, İstanbul, s.419-454.

Etzold, Thomas H. – Gaddis, John Lewis (1978), U.S. Objectıves Wıth Respect To Russia, Ed. Thomas H. Etzold and John Lewis Gaddis, *Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1945-195*, Columbia University Press, U.S.A. pp. 175-176.

Euronews (2017), ABD ile Suudi Arabistan arasında 350 milyar dolarlık imzalar atıldı, Erişim: 20/05/2017, https://tr.euronews.com/2017/05/20/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-350-milyar-dolarlik-imzalar-atildi

Faringdon, Hugh (1989), *Strategic Geography NATO*, The Warsow Pact and The Superpowers, Routladge, London.

Ferraro, William M. (2013), James Monroe In The 1790s: A Republican Leader, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.375-390.

Flint, Colin (2006), *Introduction to Geopolitics*, Routledge, New York.

Friedman, George (2008) Strategic Forecasting, The Methodology Of Geopolitics: Love Of One's Own And The Importance Of Place,

Fukuyama, Françis (2005), Tarihin Sonu Mu?, Çev. Yusuf Kaplan, Der. M. Aydın – E. Özensel, *Tarihin Sonu Mu?,* Vadi Yayınları, Ankara, s. 22-49.

Fukuyama, Françis (2005b), Hedefleri: Modern Dünya, Çev. Birol Akgün – Yasin Aktay, Der. M. Aydın – E. Özensel, *Tarihin Sonu Mu?,* Vadi Yayınları, Ankara, s.251-259.

Fukuyama, Francis (2012), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev. Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul.

Fukuyama, Francis (2014), *American Power İs Warning Because Washington Won't Stop Quarrelling*, The New Republic, https://newrepublic.com/article/116953/american-power-decline-due-partisanship-washington

Fukuyama, Francis (2020), *Pandemic and Political Order*, Çev: Zahide Tuba Kor, Foreign Affairs, https://fikirturu.com/jeo-strateji/fukuyamaya-gore-pandemi-sonrasi-siyasal-duzen/

Furniss, Edgar S. (152), *The Contribution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics,* World Politics, Vol. 4, No. 3, April, pp. 382-401.

Gaddis, John Lewis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941–1947,* New York, Columbia University Press, 1972, s. 317.

Geissler, Suzanne (2015), *God and Sea Power*, Naval Institute Press, U.S.A.

Gencer, Özcan (2019), "Çevreleme Politikası", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.41, Kasım.*https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_v.1.pdf*

Gerace, Michael P. (2007), *Between Mackinder and Spykman: Geopolitics, Containment, And After, Comparative Strategy*, 10:4, U.K, pp. 347-364.

Giddens, Anthony (2002), *"Sağın ve Solun Ötesinde*", Çev; Müge Sözen, Metis Yayınları, İstanbul.

Gilderhus, Mark T. (2006), *The Monroe Doctrine: Meanings and Implications*, Presidential Studies Quarterly Volume 36, Number 1, s. 5-16.

Globalfirepower, (2020), *United States Military Strength (2020)*. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=united-states-of-america

Go, Jullian (2011). Patterns of Empires: The Bristih and American Empires 1688 to Present, Cambridge University Press, England.

Göçek, F. M. (2003), Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşım ve Türkiye, Der Ayhan Kaya, *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Gökmen, Semra Rana (2010), "*Geopolitics and Study of İnternational*", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Granieri, Ronald J. (2015), *What is Geopolitics and Why Does it Matter*?, Foreign Policy Resarch İnstitute, July 29, p.491-502.

Gray, Colin- Sloan S. (2003), Jeopolitik, Strateji, Coğrafya, Çev. Tuğrul Karabacak, Asam Yayınları, Ankara. .

Gray, Colın S.- Sloan Geoffrey (2013), *Geopolitics, Geography And Strategy,* Ed. Colın S. Gray, Geoffrey Sloan, Routledge, London and New York.

Grondin, David (2004), (*Re)Writing the "National Security State": How and Why Realists (Re)Built the(ir) Cold War,* The Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies, U.S.A, p. 1-31.

Grygiel, J. Jakub (2006), *Great Powers and Geopolitical Change*, The Hopkins University Press, Baltimore.

Gün, Suat (2006), *"Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri (Stratejik ve Jeopolitik Analiz*)", Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul,

Günar, Altuğ (2014), *Amerika Birleşik Devletleri'nde Mccarthy Dönemi Ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri,* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4, s. 62-78.

Güney, Süha (1979), *Siyasi Coğrafyada Başlıca Görüşler*, Cilt 2, İÜ Yayınları, İstanbul.

Haldun, İbn-i (1977), Mukaddime Cilt 1, Onur Yayınları, Ankara.

Hart, Albert Bushnell (1915), *Shall We Defend the Monroe Doctrine?,* The North American Review, Vol. 202, No. 720, U.S.A. s. 681-692.

Hart, Andrew F. – Jones, Bruce D. (2011), *How Do Rising Powers Rise*?, Survival, Vol. 52, No. 6, p. 63–88.

Hart, Gary (2005), The American Presidents Series: The 5th President, 1817-1825 (American Presidents), Times Books, U.S.A.

Hasanov, Ali (2012), *Jeopolitik*, Çev. Azad Ağaoğlu- Fuad Şammedov, Babı Ali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Haverluk, Terrence W. - Beauchemın Kevın M. - Brandon A. Mueller (2014), *The Three Critical Flaws Of Critical Geopolitics: Towards A Neo-Classical Geopolitics*, Geopolitics, Volume 19, Issue 1, p. 19–39.

Haushofer, Karl (1998), "Why Geopolitics?", , Ed. Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby, Paul Routledge, *The Geopolitics Reader,* Routledge, New York, p.33-35.

Hepple, Leslie W. (1986), *The Revival of Geopolitics*, Political Geography Quarterly, Vol. 5, No. 4, Ekim.

Henze, Paul (1978*), "Evening Report",* Aktaran M.Okur, CO00219, 30 Ocak 1978, http://gateway.proquest.com/openurl?url_ver=Z39.88-2004&res_dat=xri:dnsa&rft_dat=xri:dnsa:article:CCO00219

Herwig, H. Holger (2013), Geopolitik: Haushofer, Hitler and Lebensraum, Ed. Colın S. Gray-Geoffrey Sloan, *Geopolitics, Geography And Strategy*, Routledge, London and New York, s.218-241.

Hillebrand, Charles D. (1984), *The Rimland of Northeast Asia: A Study of Soviet Power Projection,* Aır Command And Staff Colleg Aır Unıversıty Student Report, U.S.A.

Hitler, Adolf (1998), "Eastern Orientation or Eastern Policy*", The Geopolitics Reader*, Ed. Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge, Routledge, New York.

Hixson, Walter L. (2016), *American Foreign Relations: A New Diplomatic History*, Routledge, New York.

Hobsbawm, Eric (1996), *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı,* Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul..

Hobsbawm, Eric (2007), *Globalisation, Democracy and Terörism, Little*, Brown, U.S.A.

Hochberg, Leonard and Sloan Geoffrey (2017), *Mackinder's Geopolitical Perspective Revisited*, Foreign Policy Research Institute August 17, p. 1-19.

Hochfelder, Davıd (2001), *The Communications Revolution And Popular Culture*, Ed. William L. Barney, *A Companıon To 19th-Century Amerıca*, Blackwell Publishers, U.S.A, s.303-316.

Hodge, Carl Cavanagh (2011), The Global Strategıst: The Navy As The Natıon's Bıg Stıck, Ed. Serge Ricard, *A Companion to Theodore Roosevelt*, First Edition, Blackwell Publishing, s.257-273.

Hofstadter R.– Aaron Daniel ve diğerleri (1979), *The United States Brief Edition*, Prentice Hall, U.S.A.

Holmila, Antero (2019): *Re-thinking Nicholas J. Spykman: from historical sociology to balance of power*, The International History Review, Finland.

Huntington, Samuel P. (1993), *If Not Civilizations, What? Paradigms of the Post-Cold War World*, Foreign Affairs, Vol. 72, No. 5, pp. 186-194.

Huntington, Samuel. P. (1994). *"Huntington ile Mülakat*: *Müslüman-Konfüçyusçu Bağlantı*". (Çev.) Cinemre, L. NPQ Türkiye. Cilt: 2, S:7 (s. 22-26).

Huntington, Samuel P. (1996), *The West Unique, Not Universal*, Foreign Affairs, Vol. 75, No. 6, pp. 28-46.

Huntington, Samuel P. (2014), Medeniyetler Çatışması Mı?, Çev. Mustafa Çalık, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s.23-51.

Huntington, Samuel P. (2014b), Samuel Huntington'un Türkiye'de Verdiği Konferans, Sermaye Piyasaları Kurulu, Salı Konferansları, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s.171-192.

Huntington, Samuel P. (2004), *Biz Kimiz? Amerikanın Ulusal Kimlik Arayışı*, Çev. Aytül Özer, Csa Yayın Ajansı, İstanbul.

Hüseyin, Adem Seyfüddin (2005), Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması, Çev; Mevlüde Ayyıldızoğlu, Ed. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, *Tarihin Sonu Mu?* Francis Fukuyama v.d, Vadi Yayınları, Ankara, s.203-222.

Hyndman, Jennifer (2004), "*Revisiting Mackinder 1904-2004*", The Geographical Journal, Vol.170, No.4, December, s.295-298.

IMDB (2020), *Top Rated Movies,* Erişim:16 Ağustos 2020, https://www.imdb.com/chart/top/

İsmailov Eldar - Papava Vladimer (2010), *Rethinking Centrail Eurasia*, Central Asia, Caucasus İnstitute-Silk Road Studies Program, Singapore.

İlhan, Suat (1989), *Jeopolitik Duyarlılık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

İlhan, Suat (2019), *Jeopolitik, Güç Odağı Kuramı*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.

Internatiol Federation of Robotics (IFR) (2017), *Robots: Japan delivers 52 percent of global supply,* Access: Nov 23, 2017, https://ifr.org/ifr-press-releases/news/robots-japan-delivers-52-percent-of-global-supply

İşeri, Emre (2009), *"The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century"*, Geopolitics, Vol. 14, No. 1, pp. 26-46.

İşçan İsmail Hakkı (2004), *Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Yaz, s.47-79.

Jay, Sexton (2011), *Monroe Doctrine: Empire and Nation in Nineteen-Century America,* Hill and Wang, New York.

Jinping, Xi (2007)," *Xi Jinping: 'Time for China to take centre stage*", China Congress, Access: 18 October 2017, https://www.bbc.com/news/world-asia-china-41647872

Kaminer, H. Manship (1964), *Mahan's Concepts of Sea Power,* Naval War Collage Rewiew, Volume: 17, Number: 1, s.1-17.

Karabulut, Bilal (2013), *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, Barış Kitabevi, Ankara.

Karaca, Ulaş (2009), "Hitler'in Jeopolitiği: Karl Haushofer", *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, Ed. Mustafa S. Palabıyık, Orion Kitabevi, Ankara, s.111-124.

Kaplan, Robert D. (2015), *The Revenge of Geography*, Foreign Policy Resarch İnstitute, Ağustos, p.479-490.

Karsten, Peter (1971), *The Nature of "Influence" : Roosevelt, Mahan and The Concept of Sea Power*, American Quarterly, Vol. 23, No. 4, October, pp: 585-600.

Kearns, Gerry (2003), Imperial Geopolitics: Geopolitical Visions at the Dawn of the American Century, Ed. A Companion to Political Gegraphy, p. 171-186.

Kelley, Alıson Turnbull (2004), *Great American Presidents: Theodore Roosevelt*, Chelsea House Publıshers, United States of America.

Kelly, Phil (2006), *A Critique of Critical Geopolitics*, Geopolitics, Volume 11, No:1, p. 24-53,

Kelly, Phil (2016), *Classical Geopolitics*, Stanford University Press, California.

Kennan, George F. (2012), *American Diplomacy*, The University of Chicago Press, U.S.A.

Kennedy, Paul (1998), *The Influence and the Limitations of Sea Power*, The International History Review, U.S.A, Vol. 10, No. 1, s. 2-17.

Keylor, William R. (1996), *The Twentieth Century World: An International History*, Oxford University Press, USA.

Kinsella, 2017 https://www.news.com.au/world/north-america/the-littleknown-history-of-make-america-great-again/news-story/fb8a09b40aa59defd39ef0bcdeaeb281

Kissinger, Henry (1999), *Years of Renewal: The Concluding Volume of His Memoirs*, Touchstone: Simon and Schuster, USA.

Kissinger, Henry (2000), *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kjellen, Rudolf (1920), *Grundriss Zu Einem System Der Politik*, Leipzig.

Klare, Michael (2003), "*The New Geopolitics," Monthly Review*, July–August, Vol. 55, No. 3, p. 51–56.

Klieman, Aharon (2015), Pushing Back: The Balance and Balancing of Power, Ed. Aharon¬ Klieman, *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*, Springer International Publishing, Switzerland, p.11- 29.

Krabbendam Hans And Thompson John M. (2012), Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe: An Introduction, Ed. Hans Krabbendam And John M. Thompson, *America's Transatlantic Turn Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe*, Palgrave Macmıllan, U.S.A. pp.1-11.

Kraus, Herbert (1914), *What European Countries Think of the Monroe Doctrine?*, American Academy of Political and Social Science, Vol. 54, United States, s. 107-112.

Kurth, James (2014), Asıl Çatışma, Çev; Zeynep Şahin, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s.226-240.

Lacoste, Yves (1984), *Geography and Foreign Policy, SAIS Review*, Volume 4, Number 2, Summer-Fall, pp. 213-227.

Lacoste, Yves (2008), *Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi*, NTV Yayınları, İstanbul.

Leffler, Melvyn P. (1984), *"The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-1948*," American Historical Review 89, April, pp. 346-81.

Leffler, Melvyn P. (1988), *The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan*, Diplomatic History, Volume 12, Issue 3, July, pp. 277–306.

Lewis, Daniel (2017), *Zbigniew Brzezinski, National Security Adviser to Jimmy Carter, Dies at 89*, The New York Times, Access: May 26, 2017. https://www.nytimes.com/2017/05/26/us/zbigniew-brzezinski-dead-national-security-adviser-to-carter.html

Livingstone, G. (2009). *America's Backyard The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror*. Zed Books, London.

Loomis, Francis B. (1903), *The Position of the United States on the American Continent-Some Phases of the MonroeDoctrine,* American Academy of Political and Social Science, Vol. 22, Issue 1, s.1-19.

Lukin, Artyom (2015), Eurasian Great Power Triangle, Ed. Aharon Klieman, *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*, Springer International Publishing, Switzerland, p.183-205.

Mackinder, Halford J. (1904), *The Geographical Pivot of History*, The Geographical Journal, Vol. 23, No. 4, s.421-437.

Mackinder, Halford (1907), *'On Thinking İmperially'*, Ed. M.E. Sadler, Lectures on Empire, London.

Mackinder, Halford J. (1942), "Democratic İdeals and Reality", National Defence University Press, Washington.

McManus, Michael J. (2013), President James Monroe's Domestic Policies, 1817–1825: "To Advance The Best Interests Of Our Union", Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, , United States, S.438-455.

Mahan, A. Thayer (1897), *The Interest Of America In Sea Power*: *Present And Future*, Sampson Low, Marston - Company, London.

Mahan, A. Thayer (1991), *Mahan on Naval Strategy : Selections From the Writings of Rear Admiral A. Thayer Mahan*, Naval Instutute Press, Maryland.

Mahan, A. Thayer (2003), *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*, Çeviri: Kerem- Melahat Fındık, Q Matris Yayınları, İstanbul.

Mahan, A. Thayer (2011). *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*. Çev. A. T. Büyükonat. Karadeniz Kitap, İstanbul.

Mahan Helen (1884), Helen Mahan to A. Thayer Mahan, Sep. 7.28.1884, ATM Papers, Nawal War College Library.

Mansbach, Rıchard W. (2004) , The Meaning of 11 September and the Emerging Postinternational World, Ed. Stanley D.Brunn, *11 September And Its Aftermath The Geopolitics Of Terror*, Frank Cass Publıshers, London, p.15- 32.

Mamadouh, Virginie - Gertjan Dijkink (2006) *Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Politics of Geopolitical Discourse*, Geopolitics, Vol. 11, No. 3, p. 349-366.

Mamadouh, Virginie (2004), 11 September and Popular Geopolitics: A Study of Websites Run for and by Dutch Moroccans, Ed. Stanley D.Brunn, *11 September And Its Aftermath The Geopolitics Of Terror*, Frank Cass Publıshers, London, p.184-208.

Marin, Séverine Antigone (2012), Personalized Competition: Theodore Roosevelt and Kaiser Wilhelm in German-American Relations, Ed. Hans Krabbendam And John M. Thompson, *America's Transatlantic Turn Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe*, Palgrave Macmıllan, U.S.A, s.121- 140.

Marshall, George C. (1947), *European Initiative Essential to Economic Recovery, June 5,* Henry Truman Library&Museum, National Archives, https://www.trumanlibrary.gov/library/research-files/speech-george-c-marshall-european-initiative-essential-economic-recovery?documentid=NA&pagenumber=2

Mearsheimer, J. (2013). Structural Realism. Ed. Tim Dunne - M. Kurki - S. Smith, *International Relations Theories*, Oxford University Press, England, p. 77-93.

Mearsheimer, John J. (2014), *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*, Foreign Affairs, Vol. 93, No. 5, p.77-89.

Mccormıck, James M. (2005), *American Foreign Policy and Process*, Wadsworth, U.S.A.

Mazıs, Ioannıs Th. (2017), *The Rationale Of Nato Founding And N.J. Spykman's Geopolitical Example*, Geopolitics Academıc Dıssertatıons, Regional Science Inquiry, June, pp.657-673.

Miller, Linda B. (1990), *American Foreign Policy: Beyond Containment?*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 66, No.2, April, pp. 313-324.

Moats, Sandra (2013), President James Monroe And Foreıgn Affaırs, 1817–1825: An Enduring Legacy, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.456-471.

Modelski George - Thompson William R. (1988), *Seapower In Global Politics 1494—1993*, The Macmıllan Press, London.

Mohan, Malik, J. (1999), The Evolution of Strategic Thought, Ed. C.A. Snyder, *Comtemporary Security and Strategy*, Macmillan Press, London.

Monroe, James (1823), *Seventh Annual Message (Monroe Doctrine*), Miller Center Presidential Speeches, December 02, U.S.A. https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-2-1823-seventh-annual-message-monroe-doctrine

Monroe, James (1824), *Eighth Annual Message*, Miller Center Presidential Speeches, December 02, U.S.A. https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-7-1824-eighth-annual-message

Montesquieu, Charles-Louis de Secondat (2014*), Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları, İstanbul.

Morgenthau, H. J. (1970), *Truth and Power: Essays of Decade, 1960-1970*, Praeger, New York.

Morris, Richard B. (1953), *Encyclopedia of American History*, Harper, New York.

Mueller, John, 1992, "Quiet Cataclysm: Some Afterthoughts on World War III," Michael J. Hogan (der.), *The End of the Cold War: Its Meanings and Implications*, New York, Cambridge University Press, , s. 40–42.

Muller, Martin (2008), *Reconsidering The Concept Of Discourse For The Field Of Critical Geopolitics: Towards Discourse As Language And Practice*, Political Geography, Vol. 27, p. 322-338.

Nathan and Scobell (2012), pp. 4- 15–18. Nathan, A. J., & Scobell, A. (2012b). China's search for security. New York: Columbia UniversityPress.

Naval History and Heritage Command, *US Ship Force Levels*, Fri Nov 17, https://www.history.navy.mil/research/histories/ship-histories/us-ship-force-levels.html

Nevins, Allan – Commager, Henry Steele (2015), *ABD Tarihi*, Çev. Halil İnalcık, Doğu-Batı Yayınları (7. Basım), Ankara.

NSC-68 (1950*), Foreıgn Relatıons Of The Unıted States, Natıonal Securıty Affaırs; Foreıgn Economıc Polıcy*, A Report to the National Security Council by the Executive Secretary, , Volume I, Nsc Files: Lot 63d351,Washington, April 14. https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v01/d85

Nichols, David A. (2013), James Monroe As Governor Of Vırgınıa And Dıplomat Abroad, 1799–1810: A Revolutıon Of Prıncıples And The Trıumph Of Pragmatısm, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, , United States, s.391-404.

Nye, Joseph (2016), *Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?,* Çev; Burç Beşgül, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.

Okçuoğlu İbrahim (2009), "*Emperyalist Küreselleşme ve Jeopolitika*", Ceylan Yayınları, ,İstanbul.

Okur, Mehmet A. (2010), *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Binyıl Yayıncılık, Ankara.

Okur, Mehmet A. (2014), *Classical Texts Of The Geopolitics And The "Heart Of Eurasia",* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, XIV/2 (Kış 2014), s.73-104.

Okur, Mehmet A. (2014b), *Türkiye-ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor?,* Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt. 10, Sayı. 40, s. 67-93.

Owens, Mackubin Thomas (1999), *In Defense of Classical Geopolitics*, Naval War College Review, Volume 52, Number 4, Autumn,U.S.A.

Owens, Mackubin Thomas (2013), James Monroe As Secretary Of State And Secretary Of War, 1809–1817: Toward Republican Strategic Sobriety, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.405-420.

Örmeci, Ozan (2009), *Solda Teoriler ve Tarihsel Tartışmalar*, Ozan Yayıncılık İstanbul.

Özbay, F. (2011). Rusya-ABD ilişkileri: 1991-2011. C. Çakmak vd. (Eds.), *Yakın dönem Amerikan dış politikası: Teorik ve pratik* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özel, İsmet (2005), Sistem İslam'la Hesaplaşacak mı?, Ed. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, *Tarihin Sonu Mu?* Francis Fukuyama v.d, Vadi Yayınları, Ankara, s.91-95.

Özey, Ramazan (2000), *Dünya Hâkimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi,* Marifet Yayınları, İstanbul.

Paterson, Thomas G. (1988), *Meeting The Communist Threat: Truman To Reagan, Oxford Unıversıty Press*, New York.

Paz, Christian (2020), *All the President's Lies About the Coronavirus*, The Atlantic,Acsess: August 17, 2020, https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/07/trumps-lies-about-coronavirus/608647/

Perkıns, Dexter (1922), *Europe, Spanish America, and the Monroe Doctrine*, The American Historical Review, Vol. 27, No. 2, s. 207-218.

Perkins, Bradford (1993), The Cambridge History of American Foreign Relations, Volume 1: The Creation of a Republican Empire *1776–1865*, Cambridge University Press, U.S.A.

Pettiford, Steans (2010), Critical Theory, Ed. Jill Steans, Lloyd Pettiford, *International Relations: Perspectives and Themes*, Routledge, , p. 114- 139.

Piano, Jack C. – Olton, Roy (1982), *Dictionary of International Relations*, Third edition, U.S.A.

Preston, Daniel (2013), James Monroe, 1758–1783:Student And Soldıer Of The Amerıcan Revolutıon, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.343-358.

Polk, James (1845), *First Annual Message*, Miller Center Presıdentıal Speeches, 02 December ,https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-2-1845-first-annual-message

Pollard, A. F. (1919), *The Monroe Doctrıne*, History, Volume 4, Number 13, Aprıl, London, s.1-13.

Punch, K. F. (2005), *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Çev. D.Bayrak- H.B.Arslan- Z. Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Putin, Vladimir (2014), *Conference of Russian ambassadors and permanent representatives*. July 1, 2014, Russia, http://eng.kremlin.ru/news/22586

Ralph, Anderson, - Robert, Gallman, E. (1977), *Slaves as fixed capital: slave labor and southern economic development*, Journal of American History, U.S.A, s: 24-46.

Ratzel, Friedrich (1903), *Politische Geographie, oder die Geographie der Staaten, des Verkehres und des*, De Gruyter, *Münih-Berlin.*

Renehan, Edward J. (2007), *The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy*, Infobase Publishin, United States of America.

Retaille, Denis (2000), "*Geopolitics in History*", Geopolitics, Vol. 5, No. 2, Sonbahar, s.35-51.

Ricard, Serge (2011), Conclusıon: A Rooseveltıan Century?, Ed. Serge Ricard, *A Companion to Theodore Roosevelt*, First Edition, Blackwell Publishing, s521-527.

Rofe, Simon (2012), Europe as the Nexus of Theodore Roosevelt's International Strategy, Ed. Hans Krabbendam And John M. Thompson, *America's Transatlantic Turn Theodore Roosevelt and the "Discovery" of Europe*, Palgrave Macmıllan, U.S.A, pp.179- 196.

Root, Elihu (1914), *Real Monroe Doctrine*, The North American Review, Vol. 199, No. 703 s. 841-856.

Roosevelt, Theodore (1904), Annual Message to Congress, December 6, 1904, Miller Center Presidential Speeches, National Archives, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-6-1904-fourth-annual-message

Rosenboim, Or (2019): *The Value of Space: Geopolitics, Geography and the American Search for International Theory in the 1950s*, The International History Review, Volume 42, Issue 3, p. 639–655.

Rubinovitz, Ziv (2015), The Rise of the Others: Can the U.S. Stay on Top?, Ed. Aharon¬ Klieman, *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*, Springer International Publishing, Switzerland, p.31-64.

Russell, W. H. (1956), *Mahan's Doctrine and the Air Age*, Military Affairs, Vol. 20, No. 4 Winter, s. 227-229.

Sempa, Francis P. (2002), *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey.

Sempa, Francis P. (2015), *The Roots of Mackinder's Geopolitics*, Foreign Policy Resarch Institute, Ağustos.

Sempa, Francis P. (2015b), *Nicholas Spykman and the Struggle for the Asiatic Mediterranean*, January 09, The Diplomat.

Sevim, Şenol (2006), *Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması Ve Türkiye,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Scherr, Arthur (2013), James Monroe's Polıtıcal Thought: "The People The Sovereıgns", Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.324-342.

Scruggs, William L. (1903), *The Monroe Doctrine: Its Origin and Import*, The North American Review, Vol. 176, No. 555 s. 185-199.

Squire, Vicki (2015), *Reshaping critical Geopolitics? The Materialist Challenge*, Review of International Studies, Volume 41, Issue 01, p. 139 – 159.

Shapiro, Michael J. (1994), Moral Geographies And The Ethics Of Post-Sovereignty, Public Culture, Vol. 6, No. 3, p. 479–502.

Shulman, Mark Russell (1995). *Navalism and the Emergence of American Sea Power, 1882–1893*, Naval Institute Press, Annapolis.

Sicherman, Harvey (2002), *The Revival of Geopolitics*, The Intercollegiate Review, Spring 2002, pp. 16-23. http://www.fpri.org/pubs/200204.intercollegiatereview.sicherman.revivalgeopolitics.pdf,

Sıcılıa, Davıd B. (2001), Industrialization and the Rise of Corporations, 1860-1900, Ed. William L. Barney, *A Companıon To 19th-Century Amerıca*, Blackwell Publishers, U.S.A, s.139-151.

Sloan, Geoffrey R. (1988), *Geopolitics in United States Strategic Policy, 1890-1987*, Harvester Wheatsheaf, New York.

Sloan, G. (2011), Re: Classical Geopolitics and US Containment Policy, july 15.

Smith, Joseph (2011),The Assıstant Secretary Of The Navy And The Spanısh Amerıcan War Hero, Ed. Serge Ricard, *A Companion to Theodore Roosevelt*, First Edition, Blackwell Publishing s.45-58

Smith, Robert W. (2013), James Monroe And The Confederatıon, 1781–1789: The Makıng Of A Vırgınıa Statesman, Ed. Stuart Leibiger, *A Companion to James Madison and James Monroe*, Blackwell Publishing, United States, s.359-374.

Sparke, Matthew (2000), *Graphing The Geo İn Geo-Political: Critical Geopolitics And The Re-Visioning Of Responsibility*, Political Geography, Vol. 19, p.373–380.

Sputnik (2020), *AB Belarus Halkının Desteklenmesi İçin 53 milyon Euro Ayıracak*, Erişim: 19.08.2020, https://tr.sputniknews.com/avrupa/202008191042682782-ab-belarus-halkinin-desteklenmesi-icin-53-milyon-euro-ayiracak/

Sputnik (2017), *Kral Selman, Sisi ve Trump, 'Marvel evrenine göz kırptı'*: Hail Hydra, Erişim: 22.05.2017, https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201705221028552273-sisi-trump-selman-marvel-hydra/

Spykman, Nicholas J. – Rollins, Abbie A. (1939), *Geographic Objectives in Foreign Policy, I*, The American Political Science Review, Vol. 33, No. 3 (Jun.,), pp. 391-410.,

Spykman, Nicholas J. – Rollins, Abbie A. (1939b), *Geographic Objectives in Foreign Policy, II*, The American Political Science Review, Vol. 33, No. 4, August, pp. 591-614.

Spykman, Nicholas John (1942), *Society Frontiers, Security, and International Organization*, Geographical Review, Vol. 32, No. 3, July 1942, pp. 436-447.

Spykman, Nicholas John (1942b), *America's Strategy in World Politics*, Harcourt, Brace and Company, New York.

Spykman, Nicholas J. (1944), *Geography of Peace*, Harcourt, Brace &World Inc. U.S.A.

Spykman, Nicholas J. (2013), Dış Politika Ve Coğrafya, I, Çeviren: Dr. Aşkın İnci Sökmen, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Haz. Esra Diri, İstanbul.

Spykman, Nicholas J. (2013b), Dış Politika Ve Coğrafya, II, Çeviren: Dr. Aşkın İnci Sökmen, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Haz. Esra Diri, İstanbul.

Sprout, Margaret T (2015). Mahan: "Deniz Gücünün Vaizi". Ed. E. M. Earle. Çev. S. Koçak, *Modern Stratejinin Ustaları*. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Storey, John, D. (2009), *Political Geography*, University of Worcester, Elsevier, , UK.

Sumida, John (1999), *Alfred Thayer Mahan, Geopolitician,* Journal of Strategic Studies, Vol. 22 No. 2, U.S.A, s. 39-62.

Statista (2020), *Robotics industry in Japan - Statistic & Facts*, Access: Oct 22, 2019, https://www.statista.com/topics/5579/robotics-industry-in-japan/

Statista (2020b), *Number of smartphone users worldwide from 2016 to 2021*, https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/

Statista (2020c), *Monthly unemployment rate in the United States from July 2019 to May 2021* https://www.statista.com/statistics/273909/seasonally-adjusted-monthly-unemployment-rate-in-the-us/

Şeker, Burak Şakir (2014), Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeniden Yapılandırma Stratejisi: Deniz Hâkimiyeti Teorisi'nden Deniz Hegemonyasına Geçiş, Editör: Hasret Çomak, *Uluslararası Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Nisan 2014, Kocaeli.

Şener, Sami (2014), Medeniyetler Arası Çatışma Teroileri ve Tarihin Sonu Üzerine, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s. 502-517.

Şöhret, Mesut (2011), *S*oğuk Savaş Sonrası Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Ve Türkiye İçin Önemi, Ed. Hasret Çomak, *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye,* Hiperlink Yayınevi, İstanbul, p.85–159.

Taylor, Jonathan - Jasparo Chrıs (2004), Editorials and Geopolitical Explanations for 11 September, Ed. Stanley D.Brunn, *11 September And Its Aftermath The Geopolitics Of Terror*, Frank Cass Publishers, London, p.209-242.

Tarakçı, Nejat (2003), "*Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji*", Çantay Kitabevi, İzmir.

Taşkesen, Suat (2009)," Dünyanın Kalbini Arayan Adam: Halford John Mackinder", Ed. Mustafa S. Palabıyık, *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, Orion Kitabevi, Ankara, s.55-76.

TC Sağlık Bakanlığı (2020), *Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemioloji Ve Tanı, Ankara.* https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/covid-19-rehberi/COVID-19_REHBERI_GENEL_BILGILER_EPIDEMIYOLOJI_VE_TANI.pdf

Teggart, Frederick J. (1943), *In Memoriam: Nicholas John Spykman, 1893-1943,* American Journal of Sociology, Vol. 49, No. 1, July, U.S.A.

Tellal, Erel (2005), *Eski Sovyet Coğrafyasında "Devrimler*", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 60, Sayı 2, s. 273 – 278,

Tezkan, Yılmaz (2007), *Jeopolitik Yazılar*, Ülke Yayınları, İstanbul.

Tezkan Yılmaz-Murat Taşar (2013) "*Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*", Ülke Kitapları, İstanbul.

Teschke, Benno (1998), *Geopolitics, Historical Meterialism*, Volume 14 No 1, Leiden,

Theodore Roosevelt Center (2019), Big White Fleet, Dickinson State University, https://www.theodorerooseveltcenter.org/Learn-About-TR/TR-Encyclopedia/War-and-Military-Affairs/Great-White-Fleet.aspx

Thompson, John M. (2019), *Great Power Rising: Theodore Roosevelt and the Politics of U.S. Foreign Policy*, Oxford University Press, U.S.A.

Tilchin, William N. (1997), *Theodore Roosevelt and the British Empire: A Study in Presidential Statecraft*, Macmillan- Basingstoke, England.

Tradingeceonomics (2020), *United States GDP Annual Growth Rate*, https://tradingeconomics.com/united-states/gdp-growth-annual

Trump, Donald (2017b), *Statement by President Trump on Jerusalem*, White House, Access: December 6, 2017, https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/

Trump, Donald (2018), Twitter, https://twitter.com/realDonaldTrump/status/969525362580484098

Tuathail, Gearóid, Ó. (1994), *Problematizing Geopolitics: Survey, Statesmanship and Strategy*, Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 19, No. 3, p. 259-272.

Tuathail, Gearóid Ó (1996), *Critical Geopolitics The Politics of Writing Global Space*, Routledge, London.

Tuathail, Gearóid, Ó. (1997). *At The End Of Geopolitics? Reflections On A Plural Problematic At Century's End.* Alternatives, Vol. 22, No.1, p. 35-55.

Tuathail, Gearóid Q (1998)," İntroduction", Ed. Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge, *The Geopolitics Reader* , Routledge, New York, p.15-26.

Tuathail, Gearóid Ó (1998b), New World Order Geopolitics: İntroduction, Ed. Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby and Paul Routledge, *The Geopolitics Reader*, Routledge, U.S.A, p.103-113.

Tuathail, Gearóid Ó. (1998c), Postmodern Geopolitics? The modern geopolitical imagination and beyond, Ed. Gearóid Ó Tuathail and Simon Dalby, *Rethınkıng Geopolitics*, Routledge, U.S.A., p.16-38

Tuathail, Gearóid Ó - Dalby Simon (1998), "Introduction: Rethinking Gepolitics: Towards a Critical Geopolitics" , Ed. Simon Dalby, Gearóid Ó Tuathail, *Rethinking Geopolitics*, Routladge, USA.

Unger, Richard W. (1997), Alfred Thayer Mahan, Ship Design, and The Evolotion of Sea Power in The Late Middle Ages, The İnternational History Review, Volume 19, Number 3, s.505-756.

Uslu, Nasuh (2000), *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.

Voncken, Roger (2011), *Rediscovering U.S. Geopolitics: A study on the influence of Classical Geopolitics on American Foreign Policy during 1945-1950,* Radboud University Nijmegen, Faculty of Arts, Master Thesis American Studies, Netherlands.

Wallerstein, Immanuel (2004), *Amerikan Gücünün Gerileyişi*, Kaotik Bir Dünyada ABD, Cev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

Walsh, J. Richard (1993), *China and the New Geopolitics of Central Asia*, Asian Survey, Vol. 33, No. 3, pp. 272-284.

Walsh, Edmund (1944), "Geopolitics and International Morals," in Compass of The World, Ed. H. W. Weigert and V.Stefansson, *Geopolitics of the World System*, Macmillan, New York, s.12–39

Waltz, Kenneth N. (1990), *Realist Thought And Neorealist Theory*, Journal of International Affairs , Spring/Summer 1990, Vol. 44, No. 1, p. 21-37.

Waltz, Kenneth, (2011), *Theory of International Politics*, Addison- Wesley Publishing, U.S.A,

Weeks, Wıllıam E. (2003), American Expansion, 1815–1860, Ed. Robert D. Schulzinger, *A Companion to American Foreign Relations*, Blackwell Publishing, U.S.A., s.64-78.

Weigert, H.W. (1942), *Generals and Geographers: The Twilight of Geopolitics*, Oxford: Clarendon.

Wheless, Joseph (1914) , *What Countries Benefit By The Monroe Doctrine?*, Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1907-1917), APRIL 22-25, Vol. 8, s. 171-180.

Wheless, Joseph (1914b), *The Monroe Doctrine and Latin America*, The American Academy of Political and Social Science, Vol. 54, Issue 1, United States, s. 66-83.

Welsbacher, Anne (1998), *United States Presidants: James Monroe*, ABDO Publishing Company, U.S.A.

Welsbacher, Anne (1999), *United States Presidants: Theodore Roosevelt*, ABDO Publishing Company, U.S.A.

Wilson, Prince Edward (1942), *British Public Opinion and The Monroe Doctrine 1823-1905*, The University of Chicago, Departmant of History, Master Thesis, September.

Westcott, Allan (2013), *Mahan'a Göre Deniz Harbi*. Çev. A. T. Büyükonat, Doruk Yayımcılık, İstanbul.

Workman, Daniel (2020), *Cellphone Exports by Country*, Access: June 17, 2020, http://www.worldstopexports.com/cellphone-exports-by-country/

World Bank (WB) (2020), *Gross Domestic Product 2019, World Development Indicators database*, World Bank, Access: 1 July 2020. https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf

Worldometer, (2020), *Covid-19 Coronavirus Pandemıc*, Access: May 22, 2021 https://www.worldometers.info/coronavirus/

WTO (2020), *China and* the *WTO*, https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm

Yılmaz, Murat (2014), Medeniyetler Çatışması'na Giriş, Der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, İstanbul, s.13-22.

Yetkin, Çetin (1995), *Türkiye'de Askerî Darbeler ve Amerika: 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'de Amerika'nın Yeri*, Ümit Yayınevi, Ankara.

Zboray, Ronald J. (1993), *A Fictive People: Antebellum Economic Development and the American Reading Public*, Oxford University Press, New York.

Zevelev, Igor (2015), Russian Perspectives on US–China Relations and the Twenty-First-Century Global System, Ed. Aharon¬ Klieman, *Great Powers and Geopolitics: International Affairs in a Rebalancing World*, Springer International Publishing, Switzerland, p.139- 159.